Beeld en spiegelbeeld

Jo Boer

bron
Jo Boer, *Beeld en spiegelbeeld*. J.M. Meulenhoff, Amsterdam 1948

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/boer013beel01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

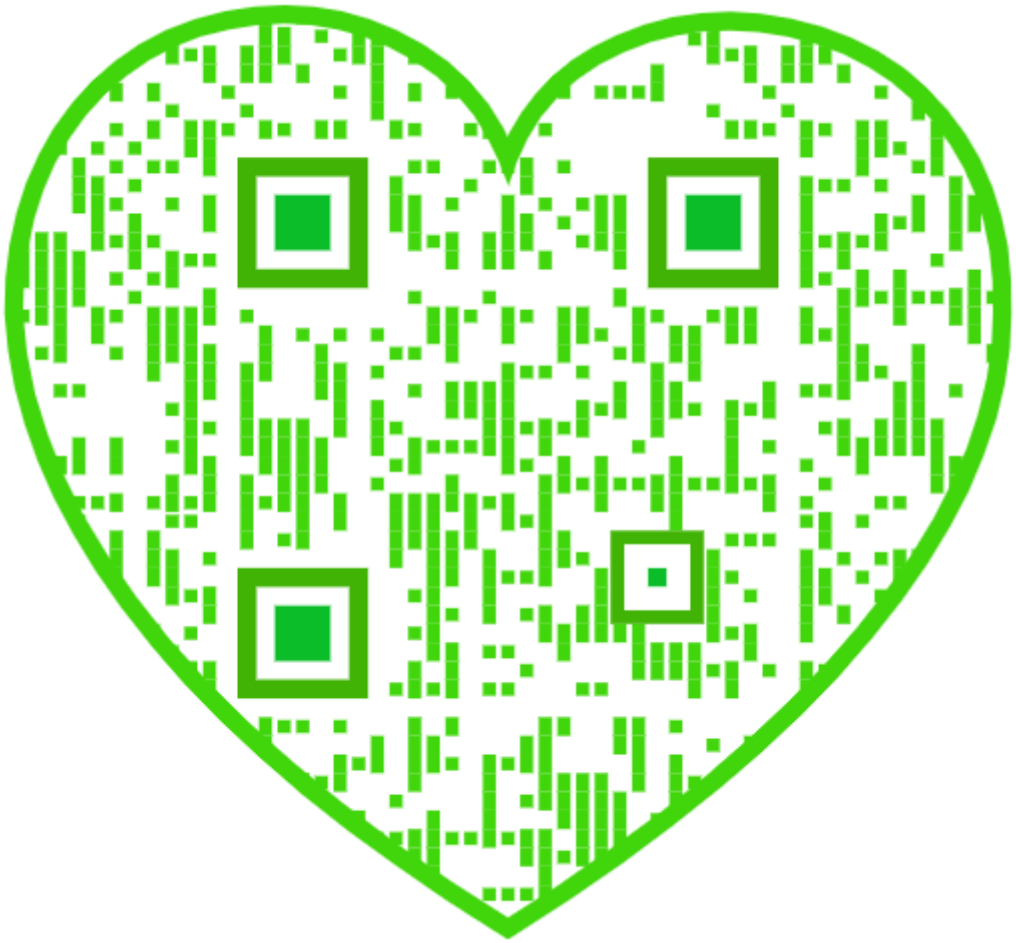

I

Rond de stad Nantes liggen de landhuizen, half kasteel, half ouderwetse boerderij, van de grote wijnbouwers van Anjou. De eigenaars dezer bezittingen vormen een soort feodale hiërarchie, in wezen trotser en roekelozer dan de oude Franse adelstand, die is leeggebloed en tot uiterlijke inschikkelijkheid gedwongen door vele revoluties. Een fanatiek Katholicisme - in wezen zeer verwant aan het oude heidendom der Druïden, dat hier eenmaal heersend was - alsmede een eeuwenoude inteelt, hebben hun sober stempel van verwording op deze rijke wijnfamilies gedrukt. Het is een verwording van binnen uit, die in de eerste plaats het hart ondermijnt, en die den buitenkant nog lang onaangetast laat, want deze wijnmagnaten blijven groots en schitterend in hun roekelozen bloei van zeer machtigen koopmansstand.

Stenen leeuwen dragen de vergulde blazoenen der handelshuizen in bemoste klauwen, en bewaken den toegang tot schaduwrijke oprijlanen, die leiden naar de grijze, door uitgestrekte wijnlanden omgeven villa's. Maar zelfs de weelde dier nobele alleeën is nog niet zonder het afwerpen van materiële winsten: okkernoten en tamme kastanjes hagelen in den herfst rond den zeldzamen bezoeker neer.

Hier wordt een karakter niet naar deugdzaamheid, doch naar dorre cijfers geschat. Een huwelijk vindt niet plaats tussen twee lievende of lijdende mensen, maar tussen twee estaten. En toch.... het vreemde licht, de wekenlang onafgebroken neerslaande regens weten de hartstochten en de zonden der bewoners geslachten lang te conserveren, ook wanneer de lichamen der voorheen handelend optredende stervelingen reeds lang onder de marmeren zerken van het kerkhof zijn vergaan; niets wordt hier vergeten of over het hoofd gezien, in de donkere vertrekken dezer landhuizen, die de verstarde en kille triestheid bezitten van zalen uit middeleeuwse burchten. Terwijl de omliggende landerijen, behalve dan een grootse schoonheid, die zeker niet te ontkennen valt, de dubbele somberheid vertonen van de kustmoerassen en van den Atlantischen Oceaan. Op een dezer landgoederen, op *Les Vignobles*, hebben René de

Saint-Vincent en zijn tweelingbroer Charles hun jeugd doorgebracht. Een eenzame, en eigenlijk wel fantastische jeugd was het, van twee kinderen tussen slechts op zichzelf ingestelde volwassenen, wier bittere wrok ten opzichte van elkaar zonder enige rustpoos werd uitgevochten in de donkere kamers van *Les Vignobles*, die voor hun tante Louise de Serrière den hemel betekenden, en voor hun mooie grootmoeder waarschijnlijk een hel. Maar een hel, waarvan Annette de Serrière-Gonzalves zich niet meer te bevrijden wist, ook niet, toen de mogelijkheid tot vluchten en tot uiteindelijke bevrijding haar, op vierenvijftigjarigen leeftijd nog, onverwacht, geboden werd. In plaats van toe te grijpen, aarzelde zij en aarzelde nog meer, tot het geluk haar uiteindelijk uit handen geslagen werd. Charles en René waren kinderen, toen dit alles zich afspeelde, jeugdige kinderen nog, maar zij herinnerden zich veel, zo niet alles.

Er wordt dikwijls beweerd, dat een tweeling een dubbel geheugen bezit. Kwam daaruit soms hun helderheid van geest voort ten aanzien van alles, wat hun beider jeugdjaren betrof? Of waren zij ook, ondanks alles, toch nog zo zeer aan het huis en het landgoed gehecht, dat hun leven stelselmatig geweigerd heeft ergens anders te aarden?

Zij studeerden beiden aan de Universiteit van Grenoble, toen het bericht van tante Louise's dood hen bereikte. Het was pas na haar begrafenis op het stille dorpskerkhof - want zij had nog bij testamentaire beschikking geweigerd op het deftige kerkhof van Nantes in het familiegraf te worden bijgezet - dat René, weggesloten in de glazen vitrine van haar ouderwetse salonnetje, een soort dagboek van haar vond, dat een aanvulling genoemd kon worden op het familiearchief: ‘Het Grote Boek van Recht en Rede’, zoals tante Louise het noemde, toen zij nog kinderen waren.

In dat dagboek vond hij de beschrijving van enkele voorvallen uit hun beider jeugd, thans van een geheel andere zijde belicht, alsmede de verklaring van de duistere machten, die hun grootmoeder en hun tante Louise de Serrière tot een dodelijken haat hadden opgevoerd, en waarvan zij de verzengende hitte als kinderen duidelijk aangevoeld, doch zeker niet begrepen hadden.

En zozeer huiverden zij beiden als volwassenen terug voor de

sombere grootheid van *Les Vignobles*, dat zij, die de enige erfgenamen waren - en dat in een volledig voorbijzien van de belangen van Louise's eigen, toch wettigen zoon - besloten tot den verkoop van een der grootste wijnbezittingen in Anjou, een bezitting, die bovendien meer dan tweehonderdvijftig jaar aan hun familie had toebehoord.

Toch waren zij daar zeer node toe overgegaan, want het bloed van de landbezittende de Serrières was nog steeds zeer sterk in hen. Waren zij niet als hinderlijke, want schuldeloze getuigen op tienjarigen leeftijd van *Les Vignobles* verwijderd geworden, dan - daar kunnen wij zeker van zijn - had de familiebezitting ook op hen haar fanatieken greep behouden, en waren zij, hoewel zwak van gezondheid, geworden wat hun voorvaderen en hun tante Louise vóór hen geweest waren, namelijk de nederige en nimmer rustende dienaren van het landgoed *Les Vignobles*.

Maar eenmaal had Louise de Serrière hun geboorterechten verkocht voor dat rode, dat rode, dat ook Ezau tot de zonde voerde, en dat voor haar een late, en reeds van te voren tot ondergang gedoemde liefde was, waar zij, met haar bitteren zelfspot, toch niet helemaal in had durven geloven. Hierover echter droeg de tweeling haar geen gevoelens van bitterheid toe. Maar er waren andere dingen. Hoewel - bij het doorbladeren van dat dagboek, dat de enige uitlaat van een wanhopige was geweest, werd zoveel begrijpelijk, en daardoor vergefelijk. Reeds de inzet van Louise's dagboek, in een gewoon blauw schoolschrift neergeschreven, was als een trieste litanie van trouw, trouw van een bepaald gehalte misschien, maar toch trouw.

18 Mei 19..

‘Het is moeilijk om een dagboek te beginnen. Er zijn zovele dingen in me, die om helderheid en zakelijkheid vragen, maar wanneer ik ze wil neerschrijven, is het of ze opgelost worden en niet meer bestaan, tot op het moment, dat ik het licht uitdraai. Dan komen zij terug en stellen hun eisen en verdringen elkaar, zodat ik bang word, ik weet niet waarvoor. Ik zal dus maar met de gewone gebeurtenissen uit het dagelijks leven beginnen; die leiden misschien tot die andere, die ín me

leven. Ik zal hier dan om te beginnen vermelden, dat ik het legaat van tante Alphonsine, Maman's oudste zuster uit Bayonne, heb gebruikt voor den aankoop van de twee zuidelijke wijnlanden van het thans verkavelde landgoed *La Seigneurerie*. Het is een stuk grond, dat een drogen, zuren wijn oplevert, den beroemden lichtrosen wijn van de hertogen van Anjou. Ik heb den wijn geproefd, aandachtig, als kenner, zoals het mij door grootvader de Serrière geleerd werd. De rose wijn van *La Seigneurerie* is hard, en een beetje bitter, zoals Algerijnse wijn kan zijn, met een vagen geur van zwarte olijven, maar hij heeft een ziel, een geest.

'Een goede wijn is als een mooie vrouw, Louise,' leerde grootvader mij al. 'Hij mag niet zoetelijk zijn, kind.'

De mensen van bij ons próeven hun wijn. Zij weten: deze wijn stond te droog, deze wijn groeide op kalkgrond, deze op klei. Zij proeven de zon en den regen in hun wijn, als in hun olie en in hun brood. Zij zeggen: deze wijn is goed. Hij heeft een ziel, een geest.

Zo heb ik dan besloten: Ja. Deze grond leeft. Ik heb gekocht. Twintig flessen van den eersten oogst heb ik in onze kelders laten leggen. De eerste dertig jaar mogen deze flessen niet aangeroerd worden. Dat is zo de gewoonte van bij ons. De wijn moet in het verborgene rijpen tot hij de waardigheid van een groot familiegebeuren heeft bereikt.

Bij welke plechtige gelegenheid zullen zij eenmaal naar boven worden gehaald? Bij de verloving van de zonen van Charles en René'tje? Zij, die nu kinderen zijn, zullen dan reeds sedert lang volwassen zijn, met een eigen gezin, met een eigen verantwoordelijkheid tegenover God. Deze dingen doen mij dromen. Het is goed en vertroostend om een schakel te zijn in een oud geslacht, dat enerzijds wortelt diep in het verleden, anderzijds reikt tot ver in een nog onbekende toekomst. En nergens wordt die keten verbroken.

Waarom dan ben ik zo verdrietig, en meer nog, zo bitter en zo beangst? Om den ouden kerseboom? Kom toch, ik ben toch geen kind meer. Maar wèl deed het ontzettend pijn om na den zwaren storm van de vorige week den kerseboom, nog wit van bloesem, op den grond te vinden, liggend onder een enorme plek onbekende hemel. Hij had er altijd gestaan; tante

Marceline heeft *Les Vignobles* als kind al niet anders gekend dan met die twee reusachtige bomen aan den ingang, die ieder voorjaar opnieuw schuimden door hun bloesemweelde. En ineens lag de boom daar met een zwarte aardkluit naar boven; en de bloemen waren nog wit en nog helemaal niet verwelkt. Zo groot was die aardkluit met losgewoelde wortels, dat ik de huizen van Gourap als heel kleine dwergwoninkjes tussen de wortels zag liggen, maar het ergste was dat dreigende stuk schelblauwe hemel, dat ik helemaal niet kende, en dat als een voorspelling was van gruwelijke gebeurtenissen, van eenzaamheden en van een noodlot. dat zich voltrekken gaat. Alsof, met den val van dezen bekenden en geliefden boom, de val van ons geslacht voltrokken wordt.'

*

Hoe lang geleden was het nu, dat die zinnen door Louise de Serrière werden neergeschreven in een inkt, die tot vuilig bruin verschoten was in den loop der jaren? Een kwart eeuw misschien.

Langzaam en bijna liefkozend bladerde René verder. Hij had Louise's dagboek niet voor zijn tweelingbroer verborgen willen houden, al stonden er bepaalde dingen in, waar zij beiden maar liever niet aan herinnerd zouden worden. Kindergebeurtenissen zonder enig belang, zo men wilde, maar die toch een litteken hadden achtergelaten, dat soms nog schrijnde.

Wiesje.... en Gisèle.... Maar Charles had met een ongeduldig fronsen van zijn wenkbrauwen het blauwe schrift ongelezen terzijde gelegd. René wist heel goed, wàt zijn broer er van weerhield de bladen met het trotse ronde schrift van tante Louise peinzend om te slaan: vrees voor het verleden. Vrees voor de pijn, die deze knisterende blaadjes ongetwijfeld in hem zouden oproepen. Zoals zij dat ook bij hem zelf hadden gedaan. Maar Charles was van hen beiden altijd de luchtigst levende en de bangste geweest. Het verschil was slechts een nuance, maar die nuance bestond en deed zich gelden. Het was juist door deze nuance, dat zijn broer het dagboek van Louise ongeopend terzijde legde. Hier vond René dus de beschrijving van dat stille treurige salonnetje, dat in één der zijvleugels van *Les Vignobles* lag, in den vleugel, die door zijn grootvader was

bijgebouwd. Het keek uit op een grasveld met wilde margrieten en zuring - het was vreemd hoe een herinnering zich op je hersenen kon vastzetten als een koraal, want margrieten en zuring bloeiden alleen in den zomer, maar een andere herinnering had hij niet - en dat grasveld golfde onafgebroken op den wind. Het salonnetje rook naar stoffige oude dingen en naar mensen, die er lichaamloos wederkeerden; hij dacht - want hij was altijd iemand geweest, die meer bij verbeeldingen leefde dan bij de werkelijkheid - dat de stoffige ontvleesde mummies uit het museum van Caïro zo ruiken moesten.

20 Mei 19..

'Ik heb het salonnetje van tante Marceline betrokken. Het stond na haar dood ongebruikt, en het is, als roept het mij. Het is verschrikkelijk hoe treurig levenloze, verlaten dingen kunnen zijn. Ik heb de muren weer laten overtrekken met het linnen van Jouy, dat, een eeuw geleden nu, hier in Nantes geweven werd. In kleine achteraf-winkeltjes vind je het nog, maar het is peperduur geworden. Het oude patroon heb ik niet meer kunnen vinden; de kleine poppetjes, die de Montgolfière lieten opstijgen, zijn voorgoed uit mijn leven verdwenen; onder in het mandje zat een juffrouw met wapperende struisveren op haar hoed. Hoe kon ik als kind zitten staren naar de gevels van die rare huizen, waar die prachtige dames uitgekomen waren en de kindertjes met hun afzakkende broekjes.

'Die leefden in den tijd van Napoleon. En die ballon was de eerste luchtballon van de wereld; die werd door een Fransman gemaakt. De Fransen zijn altijd heel sterk in uitvindingen geweest, liefje. Daarom moet je er altijd trots op zijn, dat je Franse bent, Louise.'

Goed. Het waren dus Bonapartemijnheren en -mevrouwen, en de ballon was door een Fransman gemaakt. Maar waarom waren zij zo wit en rood? En waarom hadden zij helemaal geen andere kleuren? Raar was dat toch. Het boeide mij op een vreemde wijze, en ik raakte er nooit op uitgekeken.

Maar na tante Marceline's dood had Maman het Jouy-linnen van de muren laten trekken, in een van haar opwellingen van vernietiging van het oude, het statige, en had gebloemd behang op de wanden laten plakken.

Na veel zoeken heb ik nog van hetzelfde linnen kunnen vinden bij een antiquairtje aan de haven van Nantes. Maar de voorstelling is anders, minder boeiend. Het is de val van Algiers; kamelen draven heen en weer onder een dreigenden zandstorm, palmen zwiepen boven sabelzwaaiende Arabieren. Ja, als kind zou ik dit ook prachtig hebben gevonden. Het was een dwaasheid het te kopen, en ik heb Maman dan ook niet gezegd, wat ik er voor betalen moest, maar je hecht nu eenmaal aan bepaalde dingen. Het is vreemd hoe voorwerpen van waarde veranderen kunnen, terwijl zij toch uiterlijk dezelfde blijven. Aan weerszijden van den schoorsteen heb ik de twee bolle koromandelhouten lijsten opgehangen met de graflandschapjes, die vervaardigd werden van grootmoeders grijze haar. Een treurboompje hangt wenend over een zerk, waarop een potje met haren roosjes prijkt. Ook dat handwerk is bijna verloren gegaan. Ik had er toendertijd nog over gedacht om een lok van Toine.... maar ik had toch nooit een streng van dat vochtige, koude haar durven afknippen.

Ik heb de beide graflandschapjes uit den kelder naar boven moeten halen, waar ze verloren waren geraakt tussen de gebroken flessen, de gestorven meubels en de flarden van klevend spinneweb. Noch Maman, noch Toine had enig familiegevoel. Mij heeft dat vaak gehinderd als een soort vergroving van zeden, wat het in feite ook is.

Op den schoorsteen heb ik de grote rose kinkhoorns teruggelegd, waar Toine en ik als kinderen de zee in hoorden ruisen, en waar het kind Patrick mee spelen mocht, omdat hij veel ziek was, en ook omdat hij Marceline's lieveling was. En het scheepje met de bolstaande zeilen, de *Broedertrouw*, doorklieft weer trouw de blauw-met-witte verfgolven onder zijn stolp, waar zes naakte Saksisch-porceleinen kindertjes, rose sjerp kuis rond hun beentjes waaiend, verbaasd met hun bloemenmandjes omheen staan.'

*

René liet het blauwe schrift op zijn knieën rusten. Ja, die grote, door wind en water gedraaide kinkhoorns, die tante Louise op háár beurt weer hem en zijn broertje tegen hun oortjes hield:

‘Hoor je wel, liefje? Dat is de zee. Die stoute schelp heeft een stuk van de zee opgeslokt met visjes en golven en al. Neen. Je kunt het niet zien. Het is veel te donker binnen in die schelp. Je kunt het alleen maar horen.’

Ze liggen nu bij René op den schoorsteenmantel bij de stolp met het golvenklievende scheepje, en met de zes porseleinen engeltjes.

Na Louise's begrafenis had hij die dingen haastig en eigenlijk stiekem in zijn koffertje gestopt, half uit tederheid voor zijn tante Louise, en half uit spottende zachtheid voor Patrick, het onwerkelijke spookvriendje uit zijn jeugd, dat zijn enige ware vriend gebleven was.

Klein spookvriendje, dat hem klagend met zijn vreemde, donkere ogen aan kon zien, om dan zachtjes te zeggen, dat het náár was spookje te zijn. Hoewel hij toch op andere dagen weer gelukkig kon zijn, veel gelukkiger in zijn dood-zijn, dan de tweeling in de harde werkelijkheid ooit had weten te worden.

Hoe sterk is het verleden, dat steeds onwaarschijnlijker van tint en van atmosfeer wordt, boeiender naarmate het door meer monden wordt oververteld in onze families, waar steeds weer, in iedere generatie, een welwillende oude-vrijster-tante over is, wier gehele herinnering en verbeelding zich geconcentreerd heeft op die verzonken en tot legenden geworden gebeurtenissen van de voorgangers.

27 Mei 19....

‘Voor de ronde tuinramen heb ik de geplooide overgordijnen van kersrode tafzijde opgehangen en nu kwijnen de bloedeloze rozengeraniums, de langstengelige kruizemunt en de vreugdeloze aspedistra's hun ziekelijke leven weer ten einde, net als voorheen. Ook hierin volgde ik Marceline's voorbeeld in een soort nukkigen spot: ik strikte brede zalmkleurige linten rond de harde stelen der aspedistra's, planten, die ik in den grond van mijn hart steeds verafschuwd heb, al zocht ik als kind dan ook tevergeefs naar het geel-en-zwart gespikkelde aspedistramannetje. Neen, noch het beloofde aspedistra-mannetje, noch de verrassing van stengelloze bloemen, die zo maar op de aarde van den pot zouden komen te liggen, kon mij met deze vreugdeloze taaie bladlappen verzoenen.

Midden voor den haard prijkt weer het in kruissteekjes geborduurde familiewapen van de de Serrières, dat ik eveneens uit den kelder te voorschijn heb gehaald: zeven kinkhoorns liggen op een azuren veld. Als kind deed ook dat mij dromen. Ik verbond dan het wapen met de twee rose schelpen op den schoorsteenmantel, en nu nog bezitten die schelpen voor mij een magische kracht, die onze familie verheft boven het lot der gewone stervelingen, half God, half mens.

Er is hoogmoed in alle de Serrières, waarvan ik mij zeer bewust ben en waaraan ik zelf ook niet ontkom.

Boven den schoorsteen hangt het levensgrote, zittende olieverfportret van mijn tante Marceline, toen zij mijn leeftijd had. Het werd geschilderd in een tijd, dat er sprake was van een eventueel laat huwelijk van Marceline, waar uiteindelijk dan toch niets van gekomen is. Het kon een portret van mij zijn in een ouderwetse tafzijden japon met vleugelmouwen. Dezelfde rechte scheiding in het glad weggetrokken haar, dezelfde uitpuilende zwarte ogen als van een gemartelden inktvis, de dikke gedrongen hals en de pezige spieren, die je terugvindt bij de de Serrières, wier beeltenissen hier bij ons in de eetkamer hangen, of in het Raadhuis van Redon.

Maman spreekt altijd over Marceline als over ‘die arme Marceline’, zonder zich er rekenschap van te geven, geloof ik, waarin die bijzondere armoede dan zou bestaan. Zo goed als zij er van doordrongen is, dat ook ik ‘zielsongelukkig’ moet zijn, en dat al mijn handelingen voortkomen uit een latente ontevredenheid met het bestaan. Ik weet bijvoorbeeld, dat zij met haar vriendinnen, die zo'n grote plaats innemen in haar leven, en die de mijne niet zijn, over *mij* spreekt als over ‘dat ongelukkige kind’, in een onuitstaanbaar gevoel van misplaatste meerderwaardigheid, dat zich alleen op haar verregaande domheid baseert. Zij en Toine waren *geen* de Serrières, en Papa en ik wel. Daarin ligt het hele onderscheid. Want hoe heb ik zelf Maman's lichte, oppervlakkige vriendelijkheid van zeer mondaine vrouw leren schatten op de juiste waarde, die niet vleiend voor Maman te noemen is? Of is het soms iets om trots op te zijn, dat het woord ‘Maman’ in den mond van je enig overgebleven dochter ligt als een lauwe en weerzinwekkende substantie, zodat je telkens, als je het woord gebruikt

hebt, even slikken moet om een onaangename maagbeweging tegen te gaan?

Maar de tweeling behoort aan mij. Na Papa's dood alleen aan mij. En aan alle dode de Serrières, die Maman, ondanks de liefde van Papa, die haar op de handen droeg, reeds lang buitengesloten hebben. En zelfs Papa.... Hij had haar lief met een bewonderende, angstige liefde, die haar aanbad en ontzag, maar die haar reeds door die aanbidding alleen buitensloot, omdat hij haar daardoor nooit werkelijk als zijn eigendom kon beschouwen en daarmee als een onverbrekelijk geheel met *Les Vignobles*.

Het is een spel van het noodlot - zoals men dat zo dikwijls in oude families vindt, waar gelijkenissen op de meest onverwachte wijze enige generaties kunnen overspringen - dat de beide kinderen van Toine, die zo bij uitstek Maman's dochter was, zoals ik het was van dien goeden Papa, zullen opgroeien tot echte de Serrières van *Les Vignobles*. Maman vermoedt er nog niets van. Zij is alleen maar trots op de aristocratische fijne trekken van Charles en René'tje, de kinderen van mijn zuster, wier voogdes ik ben, sedert dien somberen winterdag, toen mijn zuster en zwager, waarschijnlijk door de gladheid van het asfalt, de rivier zijn ingereden met de auto, daar, waar de rijweg een plotselinge bocht maakt naar het dorp. Er viel dien dag een dunne fijne stofsneeuw, die het uitzicht belemmerd moet hebben, en die in nevels langs de donkere bomen joeg. Toen wij hen terugzagen, lagen zij op het jagerspad langs de rivier. Hun lichamen en hun gezichten waren bedekt door een waas van wit, zodat zij vreemden voor ons waren geworden. Geen mensen ook meer, maar stille, ondergesneeuwde boomstronken.

De tweeling is op *Les Vignobles* gebleven, en ik heb hen lief gekregen alsof het mijn eigen kinderen waren. Intenser misschien nog, want ik voel altijd, dat ik eigenlijk geen recht op hen heb, dat zij een soort godsgave zijn, die mij weer ontnomen kan worden.

Het is moeilijk geweest om hen groot te brengen. Het zijn kleine, olijfkleurige kinderen, het ene blond en het andere bruin, die in trekken reeds sprekend op elkaar lijken, maar meer nog in blik. Zij hebben schuin staande, groenige ogen, doordringend en vorsend, als de ogen van de kinderen van Philips den

Tweeden op de schilderijen in het Prado van Madrid. Het Spaanse element van Maman, die uit een oud-Andalusische familie stamt, is bij hen, uiterlijk althans, nog geaccentueerd. Van hen beiden is René'tje de sterkste gebleken, zowel wat gezondheid als wat karakter betreft. De kinderen vormen een deel van *Les Vignobles*, zoals ik dat doe, en Marceline, en het kind Patrick. Wanneer ik, thuiskomend over onze oprijlaan, hen vanuit de verte samen zie spelen op het bordes, met als achtergrond den gevel met de twee stompe torens temidden der margrieten, dan weet ik onherroepelijk zeker, dat zij de erven zullen zijn van deze bezitting, zowel in arbeid als in geest.

Schertsend praten Maman en ik soms over een eventueel huwelijk van René'tje met de kleine Gisèle van *La Nantaise;* omdat zij beiden nog zeer jeugdige kinderen zijn, spreken wij er over met een lichten spot, met een soort welwillende neerbuigendheid, maar ik weet maar al te goed, dat het zowel Gisèle's moeder als ons zeer welkom zou zijn, want het zou de samensmelting betekenen van de twee grootste wijnbezittingen uit Anjou. En dan.... zij leven zowel in het verleden als in het heden. Ik spreek niet graag over deze dingen, omdat vreemden ze toch niet begrijpen, en omdat Maman er in haar domme verwatenheid om lacht. Maar ik wil toch, dat dit vreemde gebeuren voor later bewaard zal blijven, en daarom zal ik het zorgvuldig in mijn dagboek aantekenen.

Op een avond - het was van den winter en ik bracht hen naar bed.... het zachte uur van lamplicht en van suizende stilte, dat zich nog niet versomberd had tot de meedogenloosheid van den nacht - hoorde ik, terwijl ik hun kleertjes voor den volgenden morgen in orde bracht, en Charles reeds sliep, René'tje een liedje neuriën. Waar hoorde ik dat liedje meer? Maar mijn hart deed pijn en begon te bonzen met wilde, onregelmatige slagen. Patrick zong dat liedje, dat hij van onze Rosalie had geleerd. Het melodietje was met zoveel smartelijke dingen verbonden, die ik voorgoed had willen vergeten, dat ik het den kinderen nooit had geleerd. Daar was ik zeker van.

Een mal, sentimenteel boerenliedje was het van rond de Pyreneeën, dat in Spanje en in het Baskenland veel gezongen wordt. Zo'n wijsje, dat ondragelijk zeer kan doen, ook al zonder herinneringen. Ik had mijzelf wijs gemaakt, dat ik het hele liedje

vergeten was. Maar vergeet je zulke kinderachtige, schrijnende dingen ooit?

Wilde ik werkelijk mijzelf doen geloven, dat ik Toine's gezicht vergeten was, zoals zij het over haar aandachtige handen neerboog, en de schaduwlijn van haar neervallende krullen haar gezichtje nog versmalde en verzachtte? Dat liedje neuriede zij voor Patrick, zoals ik toen al heel goed wist. Ik ging zachtjes naar het witgelakte kinderledikant toe en neuriede het refreintje mee:

Hier is mijn hart,
het is een winterse appel,
koud en bitter,
maar slechts voor het lief gerijpt.

Plotseling begon René'tje te lachen met zó'n helderen, luchtigen lach, dat het mij ontroerde.

‘Tante, ken jij dat liedje ook?’

‘Dat is een liedje, dat tante zong, toen zij een klein meisje was, René'tje.’

Hij nam mij op met dien onverbiddelijken blik van kinderen, en zei:

‘Jij? Oh neen. Vast niet, tante. Dat is het liedje van den kleinen jongen.’

Het donker van de kamer was zacht rond het gouden schijnsel van de laag gedraaide petroleumlamp. Ik hoorde de droppels van de naalden der dennen neerketsen in de donkere plassen onder de bomen, die in het herfstseizoen als meren zijn, met zelfs een lichte rimpeling van wind.

‘Welke kleine jongen, René'tje?’

Het kind antwoordde niet. Ik vroeg zachtjes, om hem niet te verschrikken, en ik weet zelf niet, wat mij dwong tot die dwaze vraag:

‘Heet die kleine jongen soms Patrick, René'tje?’

René'tje hield zijn gezichtje afgewend van het lamplicht, zodat alleen de glanzende kinderlipjes een flonker bevend goud op te vangen wisten. Met zijn kleinen rosen wijsvinger - marsepeinen garnaal, zei Toine vroeger - tekende hij figuurtjes op de deken.

Was het mijn liefde voor het kind Patrick, die hem vertrouwelijk maakte tegenover mij, die toch een volwassene was?

‘In de rommelkamer woont dus een kleine jongen?’

‘Dat is geen rommelkamer. Dat is het appelenkamertje.’

‘In het appelenkamertje dan?’

‘Ja.’

‘Heeft Charles hem ook gezien?’

‘Wij spelen samen.’

Dicht tegen elkaar aangedrukt fluisterden wij, het kind en ik. Wist hij, hoe lief ik hem op dat ogenblik had? Een wijde, allesomvattende liefde en dankbaarheid vervulden mij, omdat dit kind datgene teruggevonden had, wat mij het liefste op de wereld was geweest. Buiten ruisde de regen door de dennen van *Les Vignobles* en de wind bracht het rollende geluid mee van ronde keien, die door den opkomenden vloed over elkaar heen werden gegooid.

‘Hij draagt een groen fluwelen pakje en heeft een zilveren fluitje aan een ketting om zijn hals. Maar hij vindt het heel akelig om spookje te zijn. Hij zegt, dat het treurig is.’

Plotseling wierp René'tje mij een donkeren, wantrouwenden blik toe.

‘Ik krijg zo'n slaap, tante.’

Maar ik wilde meer weten. Ik móest meer weten. Was dit mogelijk? O, mijn arme Patrick, hoe levend ben je nog in me. Hoe wond.

‘Luister, René'tje. Tante zal je een mooi paardje kopen. Zo eentje op rode wieltjes, weet je wel? Zo'n mooi appelschimmeltje. Maar dan moet je tante ook lief antwoorden. Is dat jongetje een spel, een fantasie van Charles en jou?’

Ik had moeten weten, dat het onmogelijk is om een kind aan het praten te krijgen, dat besloten is verder te zwijgen. Was het de plotselinge, hartstochtelijke gretigheid in mijn stem, die hem afgeschrikt had? Hij lag op zijn ruggetje en hield zijn ogen gesloten, alsof hij sliep. De lange, blonde wimpers tekenden zich vlinderachtig af op de schaduw van een ivoorkleurige kinderwang.

Wat lijkt hij op Toine vanavond, dacht ik onwillekeurig in een onredelijke jaloezie. Ik wist, dat hij niet sliep, maar dat hij mij door zijn oogharen heen lag te bespieden. Verbeeldde

ik het mij, of krulden zijn lippen in een wetenden spot? Ik vroeg niet verder. Ik voelde mij weer een keer te meer buitengesloten en zo teleurgesteld, dat ik met moeite slechts mijn tranen wist te bedwingen. Was het mogelijk, was er ergens in dit huis nog iets van het kind Patrick te vinden, dat geen rust gevonden had, ook niet na den dood van Toine? Een weerglans van zijn koperkleurige krullen, het zachte, tedere trekje rond zijn kindermond?

En toch probeerde ik mijzelf met een grauwen realiteitszin gerust te stellen:

De kinderen hebben misschien een portretje van Patrick gevonden. Zij spelen maar wat. Wat een vreemd, luguber spel overigens. Zij fantaseren. Of is het meer? Iets, wat ik niet begrijp? Was mijn liefde dan niet sterk genoeg, of was het een van die dingen, waar je als volwassene altijd buiten staat?'

*

Ja, hoe verstandig was het van Charles het blauwe schrift maar niet te lezen. Want het was juist om déze geschiedenis, dat hij veilig wilde blijven in wat hij zich wijsmaakte vergetelheid te zijn. Het kind Patrick - reeds vóór hun geboorte gesneuveld in Vlaanderen - dat hun enige ware vriend geweest was, en levendiger en inniger met hen verbonden is in zijn dood-zijn dan één van hun studiegenoten uit Grenoble ooit geweest was.

Wat had hun tante Louise van dit alles vermoed? En wàt was werkelijkheid, en wàt slechts dromerij en fantasie van te eenzaam opgroeiende ziekelijke kinderen? Beeltenis, opgevangen in enkele gefluisterde woorden en tot leven gekomen in de verbeelding van die twee kinderen, die slechts den oceaan en den wind tot speelgenoot hadden? En dat in een streek, waar het oude bijgeloof der Druïden nog taai ingeworteld voortwoekert onder het dunne laagje katholiek verguldsel, waarvan de christelijke symbolen sedert mensenheugenis vertaald zijn in de heidense formules van dood, bijgeloof en afgoderij.

Het kind Patrick, dat was blijven voortleven in de harten en in de donkere woningen der pachters, wier liefde hem steeds verder vervormd had tot een bovenzinnelijk personage, kind en held, held en kind inéén, die soms ook de gestalte van een engel of een dwaalgeest wist aan te nemen.

De oude moeder van Laperade bijvoorbeeld, die het kind Patrick gezoogd had, en Laperade zelf, die hem in de trotse, harde aanhankelijkheid van onze wijnboeren als een broer beschouwde, konden den tweeling urenlang vertellen over het kind Patrick; Patrick en de liefde van tante Louise voor het kind Patrick, hun wilde romance tussen de blauwe hyacinthen, de geurende kamperfoelie, de stranden met de kleine rose doosjes-schelpen, en den wilden roep van een vogel.

Maar feitelijk konden Charles en René toch de Louise, die het kind Patrick had liefgehad, niet overeenbrengen met hun eigen tante Louise. Dat was toch niet mogelijk? Een groot mens? Tante Louise was al zo oud en hun spookvriendje niet veel groter dan zij zelf waren.

'Hij had nooit dood moeten gaan', zei de oude moeder van Laperade wrokkend. 'Dat was verkeerd gezien van Onzen-lie ven-Heer. Het was zijn tijd nog niet. Hij was voor andere dingen bestemd, voor grootse, edelmoedige daden. Hij heeft zich dan ook nooit kunnen schikken in zijn dood-zijn. Hoe dikwijls heb ik zijn schim niet zien dwalen tussen de bomen van het park, daar waar vroeger de vijver was? Want zij zoeken het water, zij die terugkeren onder de levenden. Op mistige avonden kon je hem zien, en soms in het voorjaar, wanneer de twee grote kersebomen van *Les Vignobles* in bloei stonden. Het i s een slecht teken geweest, kinderen, dat die ene boom verdwenen is. Verschrikkelijke dingen zijn op komst. Maar het kind Patrick, waar wij het over hadden.... hij ziet er nog net zo uit als vroeger met zijn groten bos rode krullen, alleen waziger. Lang was hij en tenger, net als jullie moeder. Daarom hadden die twee nooit een goed paar gemaakt. Neen. Hij was voor Louise bestemd. Hij hoorde bij Louise. Net zo moedig, en net zo sterk. Want dat was hij. Heel moedig en sterk. Er was niemand, zoals hij. Liever was hij mij dan mijn eigen zoon.'

Maar dat kon toch niet waar zijn. Want Laperade was zijn moeder's oogappel. Het was een rare, gemartelde en verwrongen liefde, een liefde van heel weinig woorden en van nog minder gebaren, een liefde, die in niets geleek op de liefde van tante Louise voor hen, maar die de tweeling diep wist en onveranderlijk, en zo sterk als de wereld.

'En soms,' fluisterde Laperade's moeder en keek schichtig

om zich heen, ‘soms komt hij hier, en staart in het vuur, daar waar jij nu staat, René'tje, en waar hij vroeger kastanjes en appels pofte, net als jullie. Dan roep ik hem heel zacht bij zijn naam. Maar hij is bang voor me, omdat ik levend ben niet alleen, maar omdat ik een volwassene ben, en ook nog niet oud genoeg. Want zij, die dood zijn, kinderen, zoeken omgang met heel jonge kinderen zoals jullie, of anders met heel oude mensen, die de boosaardigheid van de wereld achter zich gelaten hebben als een te zwaren last. Hij is altijd om ons heen, dat kun je van me geloven, maar zelden zijn onze ogen schuldeloos en helder genoeg om hem te zien. *Maar hij is er altijd*.’

Het is eigenaardig, dat ook Louise in haar dagboek herhaalde malen over deze dingen schreef, en dan in dezelfde zekerheid.

3 Juni 19..

‘Toen Toine, Patrick en ik nog kinderen waren, hadden wij een oude kindermeid uit de Pyreneeën, die ons vertelde, dat al de Serrières na hun dood terugkeren naar *Les Vignobles* om daar hun intrek te nemen, tot de bazuinen van den laatsten dag ook hen zouden waarschuwen, dat het uur van scheiden aangebroken was.

‘Het wemelt hier gewoon van de doden,’ zei zij dan, angstig naar boven kijkend, als verwachtte zij een vlucht van onze voorvaderen naar beneden te zien fladderen. ‘Je kan ze 's nachts horen huilen en klagen. Dat zijn de zieltjes van de gestorven kindertjes, die wénen, wénen zonder ophouden.’ En met de punt van haar boezelaar wreef zij langs haar ogen. ‘En dikwijls grijpen zij in, in het Lot der mensen. Daarom moeten jullie altijd zoet en gehoorzaam zijn, kinderen, want je voorouders kijken toe van achter de muren, en beoordelen jullie daden. Net als het Alziend Oog van God.’

Wat mij nog het meeste hierin trof, was dat de doden huilden en klaagden. Ik begreep dat niet. Als kind was ik er natuurlijk van overtuigd - Papa was niet kerks meer sinds hij door zijn abonnementen op de *Action Française* geëxcommuniceerd was - dat de doden voor eeuwig gelukkig waren in den hemel, waar zij in een wijden kring rond den stoel van Onzen-lieven-

Heer zaten. Van de hel had ik nog nooit gehoord. Ik zag de overledenen zitten, zoals de wijnkopers uit Anjou na een goede jacht in een wijden hoefijzervorm rond den fauteuil van mijn grootvader de Serrière konden zitten, pijpen met lange stelen rustend in de kommen van hun roodgezwollen handen, en een pot met dampende arakpunch op tafel, in een kamer, die blauw zag van den tabaksrook. Zo ook de gelukzaligen.

De stoel van Onzen-lieven-Heer had gouden poten en gouden leuningen, maar de rug en de zitting waren van hemelsblauw pluche, waar de initialen O.L.H. in geborduurd waren als teken van zijn patriarchale waardigheid. In kruissteekjes natuurlijk, net als de fauteuil van tante Marceline. Ook had Onze-lieve-Heer een langen baard, een voetenbankje en geborduurde pantoffels met rozen. De doden, die, zodra zij de sferen van den hemel overschreden hadden, de 'Gelukzaligen' werden genoemd, dronken grenadine uit rose en lichtblauwe glaasjes, waar zwaluwen op gestippeld waren.

Hierin volgde ik in mijn kinderverbeeldingen hetzelfde principe, dat in mijn onderbewustzijn voorschreef, dat de President van de Republiek geen brood at, maar cake; geen boter, maar slagroom en daar bovenop bessengelei. Daarbij dronk hij geen wijn, maar priklimonade. Dat was hij aan zijn waardigheid verplicht.

Ik kende toen de eigenaardigheden van de de Serrières nog niet, die tot vele verhalen, legenden en bijgeloof in de landstreek van Anjou aanleiding zijn geweest. Daar was bijvoorbeeld het sterven van Louis, die op zijn doodsbed zijn zaken en zijn zonden regelde met zijn oudsten zoon, en die daarna verklaarde de priesterlijke absolutie niet meer van node te hebben. Zijn zoon had hem zijn vele en zware zonden vergeven, zei hij. De weg naar het paradijs stond voor hem open. Hij kon in vrede sterven. Toch was hij tijdens zijn leven een zeer gelovig man geweest, en hij stond ook bekend als een goed katholiek.

In *Les Vignobles* zag het bovenste venster van de torenkamer uit op het vroegere dorpskerkhof. Tante Marceline herinnerde zich nog als jong meisje de muren van het kerkhof overeind te hebben zien staan. Maar het was toen al sedert jaren voor het publiek gesloten. De aarde, die meer dan een halve eeuw lang

de doden had vergaard, zweette een soort schimmel uit, en de overheid was genoodzaakt geweest aan het andere einde van het dorp een nieuw kerkhof te openen. Aan zichzelf overgelaten had het oude kerkhof zich jaar na jaar gezuiverd door een dichte, bloeiende vegetatie. De vette grond bezat een mateloze en eigenlijk gruwelijke vruchtbaarheid. Wanneer je op den weg liep, vertelde Marceline, kon je het gras over de muren heen zien wuiven in den wind en binnen de muren was het een somber meer van diepgroene tinten, overschuimd door reusachtige stervormige bloemen, die fosforiserend van blankheid waren. Een van de bezienswaardigheden van dien verlaten godsakker waren toen de esdoorns met hun vreemd verwrongen takken en hun enorme bladeren, die door onreine zwarte vlekken bezoedeld waren. Het hartstochtelijke leven van bomen en grassen had spoedig een einde weten te maken aan de doden van het kerkhof: de menselijke ontbinding werd gulzig opgeslokt door bloemen en gebladerte, en eindelijk roken de bewoners van *Les Vignobles* op warme zomeravonden niets meer dan den geur van klaverhoning en wilde boekweit. Toen was het, dat de gemeente van ons dorp er over begon te denken, profijt te trekken van dit gemeenschappelijk bezit, dat geen enkele winst afwierp. De muren werden afgebroken, de esdoorns omgekapt. Bejaarde vrouwen kropen 's morgens vroeg uit haar huizen om slakken te gaan zoeken op het oude kerkhof, die daar vetter waren en sappiger van smaak dan ergens anders. De overheid, tot andere dingen gemaand door den dreigenden oorlog, vergat haar oorspronkelijke plan en vele jaren bleef het oude kerkhof daar liggen, een diepgroene en verlaten plantenzee van vruchtbaarheid, zonder muren en open voor alle winden. Soms waagden kinderen zich er op, voor God weet wat voor gewaagde spelletjes van den geest, maar het kerkhof bleef een slechten naam houden; men had er vreemde, ijselijke dingen gezien, zwevende doodshoofden, een griezelig ijl gezang had als een wolk boven de klaver gehangen en later had men een gruwelijk licht gezien. Toegankelijk voor iedereen, waagde zich niemand meer op het braakliggende terrein, vooral niet na zonsondergang of op regenachtige, sombere dagen van den herfst, wanneer de winden van den Atlantischen Oceaan over onze moerassen gieren. Toen de overheid haar aandacht weer aan het terrein

kon besteden, vond het geen kopers, tot mijn vader besloot de wonderbaarlijke vruchtbaarheid van den grond te benutten, ondanks alle geestverschijningen en spookverhalen, waar hij, gezond als hij was, toch niet in geloofde. Mijn vader liet er nog hetzelfde jaar een olijvenboomgaard planten, die een goede, vette olie geeft. Volgde hij ook hierin, bewust of onbewust, het geloof van de streek, dat zegt, dat olijven nergens wel iger groeien dan op menselijke overblijfselen, omdat de eerste olijfboom groeide op de plaats, waar Judas zich verhangen had? Hoc het ook zij, deze olie is een van de hoofdinkomsten van *Les Vignobles* geworden.

De boeren van bij ons slaan nog steeds een kruis, wanneer zij langs onzen olijventuin gaan, vooral na zonsondergang. En lang hebben zij mijn vader de schending hunner doden niet kunnen vergeven. Ook ik werd, als mijn vader's dochter, in deze onchristelijke daad betrokken, terwijl Toine met haar luchthartige vriendelijkheid vrij-uit bleef gaan.

Maar de boeren van bij ons kopen onze olie toch, omdat zij het goede van het slechte weten te onderscheiden. Geen enkele olie uit den omtrek kan met de onze wedijveren. Toevael? Of ligt er toch een grond van waarheid in dat volksbijgeloof? Ik zelf heb altijd de intuïtieve wetenschap van het volk geëerb iedigd en gevreesd. Had ik niet zelf om mij heen de gevallen waargenomen van het boze oog, en van de veren kransen in de kussens der jong gestorven kinderen? Men kan deze dingen immers niet ontkennen; te zeer zijn zij verweven met de sombere, donkere moerassen, de lage hutten en met de barre eenzaamheid van onze landschappen.

Ik herinner mij, dat al ons personeel bang was voor het vertrek, dat op het vroegere kerkhof uitzag, en dat geen van hen er in het donker of zelfs maar in de schemering naar binnen durfde gaan. Nooit echter hebben wij een spook gezien of iets bovennatuurlijks waargenomen. Hoewel tante Marceline.... Maar onze oude Rosalie haalde haar schouders op en sloot haar mond in een lange dunne streep, die als een rivier wegviel in het heuvellandschap van haar rimpels. Dan zei zij:

‘Zij komen iederen avond bij de oude mevrouw Marceline en bij onzen Patrick. Die twee hebben de gave.’ Daarbij namen haar aandachtige, heldere ogen ook mij scherp op.

Hoe wij haar uitlachten, Patrick, Toine en ik. En tòch....'

*

Ja, dat was de atmosfeer van hun jeugd. De regen over de dennenbossen bezuiden Nantes; de donkerte van de oude pachthoeven, waar zij, buiten medeweten van tante Louise, lange uren doorbrachten voor de houtvuren, kastanjes poffend in de hete as, en luisterend naar de verhalen over de de Serrières, die door hun boeiende geheimzinnigheid onvergetelijk geworden waren. Zo had ook eenmaal, lang geleden, het kind Patrick bij het vuur gestaan, geliefkoosd door dezelfde hand. Zij zaten stil, twee zoete, tengere jongetjes, en zij luisterden naar de brokstukken der levens van hen, die zij als grote volwassenen om zich heen zagen bewegen. Maar zijn niet alle volwassenen geheimzinnig en beangstigend in de ogen van een kind? Aan welke verborgen en oeroude wetenschap der mensheid toetsten zij de waarheid hunner waarnemingen, in zekerheid wetend: Dit zijn leugens, maar dàt is waar? Zonder die waarheid nog te kunnen bevatten.

Vele weken vóór hun tante Louise zich haar trieste passie bewust was, waren zij er reeds van op de hoogte, luisterend naar de meedogenloze grappen van hun pachters, en die grappen dan weer toetsend aan hun eigen kinderlijke waarnemingen. In zekerheid wetend; Dìt zijn leugens, maar dàt, ja, dat moet wel waar zijn, want....

En wisten zij, beiden zwijgend in dat sombere zwijgen, wat de oerkracht van 'bij ons' is, van de sombere liefde van Jean Laperade voor hun tante Louise, die zijn leven lang had geduurd?

Het weten van kinderen is zo verschillend van het weten van volwassenen; een kinderbewustzijn is een zacht-blauwe nevel, die alles omhult en verbergt tot op het moment, dat de gebeurtenissen en de woorden in hun handjes vallen. Dan weten zij met de vreemde onomstotelijke zekerheid der dieren: dit is waar, en dat niet. *Dit* is onze waarheid, en dat andere, dat mag de waarheid van de grote mensen zijn, de onze is het zeker niet. Zo kiest een dier in de wildernis de vruchten, die het voedsel zijn van zijn soort. Zo herkende de tweeling, in de verhalen over het kind Patrick, een kind, dat bij hen hoorde, een jongetje

van gelijken stam. Wat deed het er toe of het *nu* leefde, of dat het jaren geleden geleefd had op *Les Vignobles?* Het was immers verwant geweest aan tante Louise, aan hun eigen moeder, aan de oude vrouw Laperade, aan Laperade zelf, aan alle mensen, die bij hen hoorden. Dit treurige jongetje, dat het naar vond om spookje te zijn, dat daarover, zoals vrouw Laperade herhaaldelijk verzekerde, liep te schreien op mistige avonden over het terras van *Les Vignobles,* had eenmaal op het appelenkamertje gewoond. Woonde daar dus nog. Het appelenkamertje was dus zijn domein; speelde de tweeling daar, dan waren zij bij hem op visite. Hij hoorde bij de oude dingen, bij de oude tuinen en den vijver, waar Laperade's moeder hun over verteld had. Het was een àndere wereld, maar het was toch ook, vóór alles, hun eigen wereld.

Zij spraken over hem, alsof hij gelijktijdig met hen leefde: 'Wij moeten eens aan Patrick zeggen....'

Of wanneer de een den ander overtuigen wilde van zijn standpunt: 'Ik sprak vanmiddag Patrick nog, en die zei ook....'

'Waar heb je hem dan gezien?'

'O.... eh.... hij stond bij den vijver, en gaf den zwanen brood.'

René dacht aan al die oude dingen, die een weeën smaak van melancholie teweeg brachten achter op de kromming van zijn tong. Die oude dingen waren onherroepelijk en onveranderlijk, meedogenloos als voorbije dingen zijn, maar zij hadden hem ineens veranderd, jaren geleden nu, en zij waren zich er niet eens van bewust geweest. Zonder deze fantasieën, half werkelijkheid, half droom, zou hij nu niet hier hebben zitten kijken naar de straatlantaarns, die één voor één aanfloepten langs de Seine, en die een dunne gouden sprankeling opriepen in het traag voortvloeiende water van de rivier. Hij zou dan wellicht ergens anders geweest zijn, op *Les Vignobles* waarschijnlijk, godvruchtig en gehoorzaam het landgoed besturend, in de nabijheid van Gisèle misschien, en reeds omringd door zijn eigen kinderen. Gisèle, die hem eenmaal als aan een jeugdig Oosters kinderpoten taat was beloofd. Maar misschien zou hij ook wel heel ergens anders zijn, in Achter-Indië of in een oerwoud aan den

Equator; altijd had hij gedroomd van den Equator en van de maagdelijke bossen met tijgers en olifanten.

Hij nam het dagboek van Louise weer op en las verder:

5 Juni 19..

'Bij het huwelijk van mijn zuster Toine met een ingenieur van Openbare Werken was overeengekomen, dat Toine met haar man in den linkervleugel van *Les Vignobles* zou gaan wonen. Toine trouwde met een man zonder fortuin, die blij was een beschutting te vinden op *Les Vignobles* - ik heb altijd tegenover Maman staande gehouden, dat hij een zwakkeling was - zonder de charme en de schoonheid van de oude bezitting ook maar in het minst te waarderen. Hij woonde bij voorbeeld al meer dan twee jaar bij ons, zonder dat hij ooit onzen gevelsteen met de twee een wijntros torsende mannetjes had opgemerkt, waaronder de gebeitelde datum: anno zeventien-honderdachtentwintig. Hoe trots was ik als kind al op dezelfde afbeelding als op dien steen op de wijnflessen in de étalages van Nantes, waar Papa dan altijd bij vertelde, dat dezelfde flessen niet alleen in Parijs, maar ook in Amsterdam en Londen werden verkocht. Door dat handelsmerk beheerste voor mij Papa de wereld; machtiger dan de President van de Republiek was hij.

Maar mijn zwager heeft dat nooit gedaan. Ik geloof zelfs, dat hij er zich voor schaamde, zoals hij afkerig stond - evenals Maman en Toine trouwens - ten opzichte van alles, wat betrekking had op zaken en handel.

Zij lieten meubels uit Parijs komen, meubels, die een belediging waren voor het statige *Les Vignobles*. De afgedankte meubels zouden naar het Venduhuis der Notarissen gezonden worden. Maar tante Marceline, die toen reeds stervende was aan borstkanker, en ik zelf verzetten ons er tegen, de stoelen en de kasten, die het statig decor van enkele geslachten der de Serrières hebben gevormd, naar een willekeurige veiling te zenden.

O, wij hebben er natuurlijk nooit een woord over gerept. Zelfs niet tegenover elkaar. Onze overeenkomst ging veel dieper dan woorden. Het was een koppig, stilzwijgend verzet. Wij verborgen ons ook tegenover elkaar achter steeds weer nieuwe

drogredenen. Wij zeiden bijvoorbeeld, dat de staat van verwaarlozing, waarin de meubels verkeerden, hun zeker de helft van hun antiquiteitswaarde zou doen verliezen. Wij moesten ze eerst schoonmaken en laten opknappen. Wij zeiden, dat de meubels ons te pas konden komen voor de inrichting van het tuinhuis. Ik zei, dat die arme Marceline zo aan die meubels gehecht was; wij moesten nog even met het verkopen wachten; dat leed konden wij haar niet aandoen, en onlangs nog had onze huisdokter mij verzekerd, dat het niet lang meer duren kon.

Guillaume, Toine's echtgenoot, die ons evenzeer vreesde als wij hem minachtten - dat was zo ongeveer het enige punt, waarop Maman en ik het samen eens zijn geweest - was altijd dadelijk bereid ons gelijk te geven. Hij was bang, dat hij een geïnteresseerden indruk zou maken. En aangezien hij geïnteresseerd wàs, wenste hij zo zorgvuldig mogelijk den indruk te vermijden.

Patrick's kamertje - het appelenkamertje - was na zijn heldendood in Vlaanderen leeg blijven staan, en de versleten, met kruissteekjes geborduurde canapé - niet aan de gouden kraaltjes plukken, Toinetje - de diepe fauteuils uit het salon, de wortelnoten glazenkast en de staande klok met het op en neer varende matrozenscheepje in den klepel, de Normandische dekenkist en het hemelledikant met beddekwast, waar Grootvader de Serrière, die door jicht geplaagd werd, zich steunend aan optrok, verhuisden naar die lege kamer, die dus uitzag over het vroegere kerkhof, waar 's avonds honderden vogels zitten en kinderen stuivertje-wisselen spelen. In het dialect van de meiden werd jongeheer Patrick's kamer spoedig verbasterd tot spook- of rommelkamer. Eén keer in de maand werd het vertrek schoongemaakt en gelucht. Verder bleven de luiken er gesloten. Maar Maman of ik moesten de luiken gaan openzetten, en de meiden kregen voor dien schoonmaakdag een extra fooi.

‘Niet dat ik bang ben, juffrouw Louise, maar ijzig is het wel. En er zijn altijd van die rare geluiden.’

‘Dat zijn de vogels of de ratten onder het dak.’

‘Ja, maar Nicole van den bakker heeft laatst een schelgroen licht gezien boven de olijven, net voor het venster van de rommelkamer.’

En ook voor mij - dat moet ik toegeven - had het vroegere

appelenkamertje een vreemde atmosfeer van trieste zachtheid, van bijna snikkende melancholie, die ik mij niet verklaren kon. Verbeelding? Of is het, omdat mijn eigen verlangen naar het kind Patrick zich in zijn vroegere kamertje sublimeert en mij zelf van binnen verandert? Wij weten zo weinig van onszelf en van anderen. Ik liet in ieder geval mottenzakjes aan de hoezen van de stoelen naaien. De kamer bleef ongebruikt, en rook muf naar kamfer. De tweeling meed het vertrek.

'Het is er veel te vol. Je moet overal overheen klimmen. Je kunt er helemaal niet leuk spelen. En het ruikt er zo raar.'

'Ja, akelig, naar gemalen lucifers en naar hoestpoeders,' vond René'tje.

Maar op een middag - het was op hun negenden verjaardag - speelden zij verstoppertje met enkele kinderen van de dorpsnotabelen. De kleine Gisèle van *La Nantaise* was er ook, opgroeiend tot een mooi, aantrekkelijk kind, met haar twee donkere vlechten en haar schuinstaande, amandelvormige ogen, die duidelijk haar Arabische afkomst verrieden. Het uur van naar huis gaan was al aangebroken, en nog was de tweeling door hun kameraadjes niet gevonden. Ongerust maakte ik mij niet, want hoe dikwijls had ik niet in eigen voorbije jeugd het spel van vriendjes vergeten door de onverwachte vondst van een klerenkist, door de wonderen, die stil te schimmelen lagen in onze kelders, door een waaier met gouden lovertjes, waar ik de herkomst niet van wist. In ieder minuscuul loverflonkeringetje zag ik mijn eigen spiegelbeeld, verkleind en in goudglans als een bidprentje. Met verstoppertje-spelen vond je bijna altijd dingen, die anders voor je verborgen bleven, en die in het ongunstigste geval altijd nog wel als uitvlucht tegenover jezelf dienst konden doen, waarom je niet terug hoefde te gaan naar die enge kinderen, die zo arrogant waren en zelfbewust reeds, rijkeluiszoontjes en -dochtertjes van den door hun geld regerenden koopmansstand.

Maar na een half uur ging ik ze toch roepen. Ik stelde er prijs op, dat zij in tegenwoordigheid van Gisèle's moeder het kleine meisje hoffelijk tot weerziens zouden wensen.

Op mijn tenen liep ik de zoldertrap op. Voor de deur van Patrick's kamertje bleef ik staan. Hoe wist ik, dat ze daar moesten zijn? Ik had het niet kunnen zeggen. Maar ik was er

zeker van. Toch bleef ik aarzelend staan. Ik ga daar liever niet onnodig naar binnen. Maar het zijn niet de doden van het kerkhof, die ik daar vrees aan te treffen.

'René'tje, Charles, er scheelt toch niets aan? Zijn jullie hier?'

'Ja, tante.'

'Wat doen jullie toch?'

'Wij spelen, tante.'

'Komen jullie niet beneden? Je kunt je gasten toch zo maar niet aan hun lot overlaten? Dat is niet beleefd. En er is voor ieder nog een stukje taart en ook nog een paar chocolaadjes.'

Ik bemoeide mij verder niet met hen. Ik had Gisèle's stemmetje buiten op het terras gehoord. Daarna had ik de auto van *La Nantaise* horen dichtslaan en wegrijden. En het is zo zelden, dat de tweeling rustig is.

Van dien dag af was het rommelkamertje, of liever, het appelenkamertje, het domein van den tweeling. Zij kibbelden er niet. Nooit was er daar sprake van een driftbui en van hun hartstochtelijke huilbuien, die ik zozeer geleerd had te vrezen. Soms vroeg ik hun wel eens:

'Wat doen jullie daar toch?'

Het antwoord was onveranderlijk:

'Niets, tante. Wij spelen. Zomaar.'

Waarom waren hun stemmetjes dan zo keurig afgewogen en beleefd, zo onderworpen bijna? Mij leek het dan, alsof zij elkaar met hun groenige ogen raadpleegden. Eén keer, den vorigen winter was het, ben ik de rommelkamer binnengegaan. De burgemeester en zijn vrouw waren op bezoek en de moeder van Gisèle. Zij wilden den tweeling zien. Ik vond ze samen op de behoesde canapé, de uitgespreide vingertjes rustend op hun leren kniebeschermers. Zij zagen noch hoorden mij. De luiken waren gesloten. De reten in het hout, waar het licht doorheen scheen, leken op de lijnen in een opgeheven hand. Door het matglazen bovenraam zeefde een grijsachtig trieste schemering.

'Mijnheer de burgemeester is beneden, jongens, met mevrouw en de moeder van Gisèle. Komen jullie niet goedendag zeggen, en een glaasje limonade drinken?'

Tot mijn verwondering begonnen zij te huilen.

'Je mag hier niet komen, naarling, jij niet en niemand niet. Dit is ons kamertje. Ga weg!'

Charles beukte met zijn twee vuistjes tegen mijn buik, en René'tje probeerde mij tegen de schenen te schoppen. Hun gierende huilstemmen slierden door het huis en resonneerden beneden in den marmeren gang, waar een deur geopend werd, en Maman's driftige stem begon te schreeuwen van:

‘Wat doe je nu weer met die kinderen? Laat die stakkers toch met rust! Er is ook altijd wat, wanneer jij je er mee bemoeit!’

En dan het geluid van een deur, die dichtgegooid werd.

Ik dacht aan een gril. Het zijn moeilijke kinderen, verwend ten gevolge van veel ziek-zijn en door een misplaatst medelijden van Maman, die door hen heen de schim van Toine nog denkt te kunnen verwennen. Ik lachte dus, en streelde hen sussend over hun zachte haartjes, die sluik en zijig tot op hun schoudertjes hingen. Ik opende de luiken, en pas toen het koude, heldere vrieslicht van den winternamiddag naar binnen stroomde, kwamen zij tot zichzelf. Zij gingen stil mee naar beneden en lieten zich zoet wassen en in hun witte matrozenpakken steken, waar zij anders, om de lange broeken, zo'n hekel aan hebben.

Zij gedroegen zich bijzonder beleefd en vormelijk dien middag. Zo zelfs, dat Gisèle's moeder beloofde hen tot voorbeeld te stellen aan Gisèle. De burgemeester maakte ons een compliment - en dat moet hem moeite genoeg gekost hebben - over onze opvoeding.

Toen was het gedrag van de kinderen nog onbegrijpelijk voor mij, troebel en geheimzinnig als een kindergril. Reeds wist ik, dat deze kinderen nooit opstandiger waren dan onder het masker van een engelachtigen ernst en een gedweeë volgzaamheid. Den avond van het liedje van den wintersen appel echter, het oude melodietje van Rosalie en van het kind Patrick, dien avond werd er een kleine tip van den sluier, die over het kindergeheimenis in het appelenkamertje lag, opgeheven.

Den volgenden morgen, zodra het licht werd, ben ik naar Patrick's kamertje gegaan. Ik heb alle laden uitgehaald. Ik vond er dingen in, die ik beter niet had kunnen vinden, maar die nooit voor de beide kinderen de beeltenis hadden kunnen oproepen van het kind Patrick met de koperkleurige krullen.

Ik heb de hoezen van de stoelen genomen, en ik heb alle gleuven en richels van stoelen en canapé doorvoeld om een weggeraakte foto te vinden. Ik vond niets. Ik zocht een poëzie-album, een brief, een kindertekening, die aan onze jongetjes het beeld had kunnen suggereren van een achterneefje, dat lang voor hun geboorte reeds gesneuveld was en van wien zelfs geen graf bestond. Achttien jaar was hij, toen hij als vermist werd opgegeven. Geen kind meer, maar nog geen man. Ik ging op den divan zitten. Op dezelfde plaats, waar ik den tweeling tijdens het bezoek van den burgemeester aangetroffen had. Ik legde mijn handen met uitgestrekte vingers op mijn knieën en ik neuriede zachtjes voor mij heen:

Hier is mijn hart,
het is een winterse appel,
koud en bitter,
maar slechts voor het lief gerijpt.

Hoezeer waren de woorden van dat domme liedje op mij van toepassing. Ik had de luiken gesloten. Zo wachtte ik af in het schemerdonker, en mijn hart sloeg met diepe, bonzende slagen. Telkens ritselde er iets onder de planken van den vloer en rond de meubels.

Hoe stil was het hier. Zelfs het ruisen van de dennen was als opgelost in deze breekbare, tedere stilte. In het kamertje hing een geur, die mij, ik weet niet waarom, aan tante Marceline deed denken. Een kleine, weeë geur van anjers en akkerwangi. Was het dan toch waar? Was het mogelijk, dat onze doden elkander ontmoetten in deze stille kamer, die van de wereld afgesloten leek, als lag het vertrek heel diep onder de oppervlakte van den oceaan?

Neen. Ik verwachtte niets. Ik zat zo maar, en was moe, en had wel willen huilen, omdat alles zo doelloos en zo nutteloos was. Ik, Louise de Serrière, van *Les Vignobles* in Anjou, ik zweer hier, in dit dagboek, dat ik voor iedereen verborgen houd, omdat het in zeker opzicht het spiegelbeeld is van mijn werkelijke zelf, ik zweer, dat ik niets verwachtte. Niet van de levenden en niet van de doden.

Ik verlangde. Grote God, heb medelijden. Hoe ik verlangde.

Want wat is mijn leven geweest zonder Patrick? Maar verwachten? Neen, dat niet. Ik riep mijn doden en ik zong dat domme hoerenliedje, dat zoveel trieste waarheid bevatte, en ik huilde, ik huilde, zoals ik sedert den dood van Patrick niet meer gehuild had.

Overigens heb ik bij Patrick's sneuvelen helemaal niet gehuild; ik wilde voor de anderen niet weten, wat deze dood voor mij betekende; ik had Maman's medelijden niet geduld. En Maman heeft dan ook nooit iets vermoed.

Er is toen alleen iets in mij bevroren, zodat de wereld en ik zelf anders werden, en vijanden van elkaar.

Daar, in die wonderlijke stilte, die vertroostend en sussend was als een koele zalf op een schrijnende wond, begon dat iets, daar diep in me, heel langzaam te ontdooien, en de droppels van dien lentelijken dooi stroomden aarzelend langs mijn gezicht. Ik riep Patrick, ik riep mijn vader, tante Marceline en oude Rosalie, een poesje, dat wij eens gehad hadden en Bijou, het krulhondje. Alles wat deel uitgemaakt had van de jeugd van Patrick en van mij, van die wilde, hartstochtelijke jeugd, die naar kamperfoelie rook en naar honingklaver, en die doorspikkeld was van rode bosaardbeitjes en van blauwe bosbessen, riep ik aan. Alles, wat ik *door* hem en *om* hem had liefgehad.

Neen. Geen seconde heb ik gedacht, dat mijn doden werkelijk zouden komen op mijn roep. Ik had geen hoop. Ik had immers niets meer te verwachten, van de levenden niet, en van de doden niet. Als Patrick opgegroeid zou zijn, als hij uit dien verschrikkelijken oorlog zou zijn weergekeerd, dan nog zou hij mijn zuster Toine getrouwd hebben, al was hij mijn vriend. Kinderen zien elkaars lichamelijke lelijkheid niet, tenminste niet zoals volwassenen dat doen, maar in de puberteitsjaren wordt dat helaas anders.

Maar hij was mijn vriend. Mijn vriend van de varens en van de wolgrassen en van de wilde wateren, van de langstrekkende wolken en van het zondoorstoofde strand. Als kinderen vochten hij en Toine altijd, en noemde hij haar een echte kattekop, maar er bestond iets tussen hen, wat altijd ontbroken heeft aan de volmaakte vriendschap tussen hem en mij. Maar aan mij lag dat niet.

Ik bleef nauwelijks een uur alleen. En ik zweer het, hier met

mijn ene hand op dit dagboek en met mijn andere op het familiearchief der de Serrières, dat mij heiliger is dan een bijbel, dat ik op het punt stond om Patrick weer te zien, en mèt hem, in zijn aangebeden schaduw, tante Marceline en mijn vader, toen Maman mij riep met die harde, ontevreden stem, die zij heeft, wanneer een van de jongens iets verkeerds heeft gedaan, en het aan mij verweten moet worden. De immer bij de hand zijnde schurkpaal. Want de kinderen zijn natuurlijk volmaakt.

Ik ben vergeten wat het was. Maar daarna moest de ontbijttafel gedekt worden. Toen kwam Laperade voor den aanplant van de nieuwe populieren en voor den verkoop van twee van onze fokstieren naar Spanje. Maman moest worden voorgelezen uit den nieuwen roman van Maurice Dekobra, Maman had hoofdpijn. Maman moest aspirines, die in het dorp gehaald moesten worden, ondanks den plasregen, waarin je niemand van het personeel kon uitzenden. Maman moest naar bed worden gebracht. Maman vroeg om een kruik. En zo was het reeds avond, voor ik enkele minuten van rust en inkeer vond. Van meditatie ook over mijn bitteren wrok. Maar die laatste minuten in Patrick's kamertje staan voorgoed in mijn geheugen gegrift.

De wonderlijk zachte schemering, het geruis plotseling in de lucht alsof engelen mij beroerden met hun vleugelslag. En de melancholie, die een vertroosting was voor veel, wat voorbij is.

Een ontzettende beklemming maakte zich van mij meester en belette mij te ademen. Nu.... dacht ik, en ik wist, dat het donker zou gaan stollen om den vorm van een kind aan te nemen, van het kind Patrick, zoals ik hem, zelf nog een kind, zo hartstochtelijk en zo mateloos heb liefgehad. Het moment, dat het duister zich begon te concentreren, was reeds aangebroken. Ik voelde, hoe mijn hart bonsde, alsof het breken zou.

En daarna de scheuring door die gehate stem. Een licht en vluchtig geritsel, als van blote voeten, die zich ijlings verwijderen. En weer die stem en de regen, die den naklank van die stem overnam en verder deed galmen over het landgoed.

God, hoe ik Maman haatte op dat moment. En hoe ik haar altijd gehaat heb, een hele, eindeloze, hulpeloze jeugd lang.’

*

II

Na den verkoop van de wijnbezitting *Les Vignobles* hadden Charles en René de Saint-Vincent een appartement gekocht in Parijs, dicht bij de Place Alma, dat uitzag over de Seine. Om de een of andere reden hadden zowel Charles als zijn broer het voortvloeien van water in hun leven nodig, het langzaam voorbijvaren van de wijnboten, het dalen van de pijp onder de Seinebruggen door, de silhouet van een schipperskeesje, dribbelend over het dek. Hun waren deze feitelijk buiten het leven staande dingen lief. Dat, en de dreiging van de platanen voor hun huis op de kade, somber-zwart opdoemend uit den nevel, die zo dikwijls over de rivieren hangt. De bomen werden op eenzame herfstavonden van onderen belicht door een straatlantaarn, en een enkele zwerver liep dan voorbij, op zoek naar de beschutting der Seinebruggen.

René hield er van om 's avonds, zonder zijn lamp aan te steken, voor het raam te zitten en te staren naar dat mysterieuze leven van de rivier, dat zelfs in een wereldstad zijn zuiver landelijken inslag weet te behouden.

Zij waren negenentwintig jaar oud geworden, en voor zover het René betrof, had hij met de moeheid, eigen aan heel oude geslachten, die tè lang reeds onderbewust hadden geleefd in het bloed en in de ingewanden der vorigen, met het leven afgedaan. Van kind af was hij een eenzame geweest, die de inmenging van anderen in zijn gedachtenwereld vreesde als de ergste pijn. Een boek, een fles rode wijn, wat bloemen in een glas tegen een witten muur, een enkele maal een bezoek aan een verstild museum, of een zonnig uurtje achter een glas port bij *Chez Francis* waren hem genoeg. Zijn jeugd was uitgedoofd onder het verstikkende van zijn angsten, en hij genoot van het vegeterende plantenleven, dat tante Louise's vermogen hem geopend had.

En dan waren er nog zijn omzwervingen door deze stad, die hij liefhad en vreesde tegelijk. Straten, die de kleuren bezaten van fazantenveren, een nauwe steeg, die klom en klom, tot zij in een rode lantaarn verdween. Flarden muziek, die zijn hart aan stukken reten, en dan plotseling, totaal onverwacht, ogen,

die hem aanzagen vanuit het parelgrijs der immense pleinen, waarachter de alleeën der koningstuinen zich openden over het vergezicht hunner marmeren fonteinen, waar naakte najaden roerloos speelden met de stenen schildpadden en dolfijnen harer waterwereld.

Hij had het altijd wel geweten - als kind reeds was hij er van overtuigd geweest - dat hij slechts opgroeide om den doden, die in hem leefden, een laatste beschutting te geven, die zou eindigen met zijn dood. In hem hadden zij een laatste illusie van leven en warmte gevonden, daarna werden zij dakloos en moesten zij als verlorenen dwalen over de wereld in nevel. Zijn broer Charles, die hem zeer geleek, was toch anders hierin: hij verzette zich nog steeds tegen datgene, wat hij onvermijdelijk wist, omdat zijn angst nog niet tot rust gekomen was in resignatie. Hij hoopte nog aan eigen noodlot te kunnen ontvluchten; hij dacht nog over een huwelijk met Gisèle de Malaussène, het dochtertje van de wijnbezitting *La Nantaise,* dat eenmaal, in vroeger jaren, aan zijn broer als bruid beloofd was. Want hij hoopte nog, evenals eenmaal hun mooie moeder dat vóór hen gedaan had, zichzelf te kunnen verliezen in de lichamen van eigen zonen. Maar hij zou toch nooit trouwen, dacht René bitter, niet met Gisèle, en niet met een ander. Voor hen waren de bordelen van Montmartre op eenzame winteravonden, wanneer de bloem verkopers van de Place du Tertre en van de grote boulevards de bouquetten pluimige mimosa zagen heen en weer bewegen op de vlagen van den wind. De violettes-de-Parmes en die mimosa gaven dan echter reeds een trillende belofte van voorjaar, een vleug van herinnering aan de overdaad van wilde hyacinthen op de rotsen rond *Les Vignobles*.

Wanneer Charles dat fijne gezicht van hem, dat dat van zijn broer zozeer geleek, in de kom van zijn hand steunde, en hij over het water van de rivier staarde, waar de straatlantaarns gouden flonkeringen uit trokken, dan wist René, dat zijn broer zichzelf afwoog in zijn hand, en dat hij begreep, dat hij niet te licht, maar integendeel te zwaar bevonden werd. Wanneer René dan dacht aan Europa, waar de oude kathedralen en paleizen waren aangetast en verpulverd werden door een vreemde ziekte van het gesteente, waar niemand raad voor wist, dan begreep hij, dat deze christelijke civilisatie een lupuslijder geworden

was, die langzaam en zonder een laatsten weerstand te bieden, eigen ledematen zag vervallen en tot stof vergaan. Dan had hij zijn hand op zijn broer's schouder willen leggen ten teken van begrijpen, maar hij wist, dat hij Charles daar slechts mee kwetsen zou. Overigens was René ervan overtuigd, dat dezelfde loodzware melancholie hen beiden ondermijnde: niet voor niets geleken zij elkander zozeer, dat men hen voor elkaars spiegelbeeld gehouden zou hebben.

Op zulke avonden van melancholie nam René tante Louise's dagboek ter hand om in zijn eigen verleden een verklaring te vinden van het kwaad, van het doelloze en het ongerichte, dat hun twee kleine levens van het grote, algemene leven afsneed. Maar was dat niet de kwaal van het gehele, tot ondergang gedoemde Frankrijk? De iepenbomen van hun Seinestad waren door een vreemde ziekte aangetast, net als het gesteente; eindeloze rijen vieze harige rupsen slierden over het asfalt en werden door de voorbijrijdende auto's tot een walgelijke groene pulp verpletterd; de bassins van de Parijse parken waren gebarsten en bevatten geen water meer van spuitende fonteinen. Zij waren leeg, met slechts een verrotte bladermassa op den bodem; een enkele zieltogende karper stierf een langzamen dood in het zuurstofloze, verstikkende modderwater onderin; in Juni reeds verdorden en verschroeiden de kastanjes van de Champs-Elysées van binnenuit. Hun haastige lente-imitatie in October mocht niet meer baten.

Maar er was een vreemde betovering verbonden aan het lezen over eigen jeugd in dit verworden land. Eigen jeugd, beschreven door de beschouwende woorden van een ander. Het was als staarde hij in een engen put; onderin dreef een bleke blanke maan: zijn eigen kindergezicht; en flauw antwoordde een vage echo van zijn eigen stem. Het riep een vreemden weemoed in hem op.

7 Juni 19..

‘Vermoedde ik toen al iets van Maman's drijven? Wanneer je in latere jaren een perspectivisch overzicht verkregen hebt van den loop der gebeurtenissen, die zich door de dagen heen-kronkelden als een rivier door een dor landschap; wanneer alle aanwijzingen in je hand liggen en kleur hebben bekend, dan

word je zo gemakkelijk de dupe van zelfoverschatting en je eigen inbeeldingen. Dan zeg je voldaan - met die bittere voldoening, die de troost is van vele krenkingen - ik heb het altijd wel geweten, van den allereersten dag af. Ja, en eerder nog. Voordat het begon, heb ik de dreiging der gebeurtenissen al als een electrische lading gevoeld in de lucht. Zij is er tenminste niet in geslaagd mij wat op de mouw te spelden.

Je kent jezelf daarmee een helderziendheid toe, die je in werkelijkheid misschien nooit bezeten hebt. Alle symptomen van het kwaad hebben dan sinds lang hun eigenlijke plaats ingenomen. Het is als het uiteindelijk vinden van een legpuzzle: een vreemd landschap van sneeuw en ijs, van bijtende ijzige witten openbaart zich dan aan onze verwonderde ogen.

Neen. Ik vergis mij toch niet. Want wanneer heb ik voor het eerst aan haar getwijfeld? Ja, den eersten Dinsdag in Februari, den dag van haar jour. Dien Dinsdag waren er, door het slechte weer waarschijnlijk, niet meer dan tien mensen in de kleine balzaal, waar na den dood van Toine niet meer gedanst wordt, maar waar Maman nu ontvangt. De kleine balzaal is toch nog heel groot met vier brede ramen, die uitzicht geven op den tuin. Een zware doordringende geur van natte aarde hing in het kille vertrek, ondanks het grote houtvuur, dat brandde in den open haard. De zon komt nooit in deze kamer, het enige vertrek van *Les Vignobles*, waar ik een hekel aan heb. Alleen wanneer het avond is, bij het schijnsel van zijn kristallen luchters, herneemt het iets van zijn vroegeren luister, die voor andere tijden dan den onze bestemd was; overdag lijkt de kleine balzaal als diep weggezonken in het brakke water van een meer, met vele algen en wieren; zo groen, en zo griezelig bewegelijk is daar dan het licht, en zo verwazigd en als uitgewist de oude voorwerpen der de Serrières, de Empiremeubelen van massief koromandel, de goudgeel satijnen overgordijnen met de lelie der Bourbons er in geweven, de fauteuils van aardbeienrose velours met guirlandes van vergulde bloemenmotieven. In de kleine balzaal hangt nog de stijve, oude waardigheid van ons geslacht, een kille hooghartige teruggetrokkenheid van ouderwetse zeden, een verzonken tijdperk met een geur van diepe godvruchtigheid.

Maman zat voor het vuur tegenover den stoel, waarin tante

Marceline overleden is, een vierkanten, harden stoel met een zitting van donkergroen pluche. Maar de stoel van Maman was rood, fel rood, van gecapitonneerde zijde. Het was het enige schreeuwende en moderne meubel in het hele vertrek, en Maman had het nog maar kort geleden uit Parijs moeten laten komen, want ik kende het niet. Die stoel in zijn ontuchtige bloedkleur vloekte met de waardigheid van het vertrek, en deed ook Maman onvoordelig uitkomen. Het maakte haar groenachtig bleek en accentueerde bepaalde lijnen, bepaalde trekken van haar gezicht, die mij vreemd waren, hoewel ik toch meende nu wel alle maskers doorzien te hebben.

Zó zelfs, dat de oude mevrouw Dutil, die haar, zo vlak voor het vuur nog, zag huiveren van de kilte, haar vroeg:

'Ben je ziek, mijn kind?'

En ook Gisèle's moeder beaamde:

'Je ziet zo bleek, Annette.'

'Wel neen,' glimlachte Maman, 'ik heb het een beetje koud. Die hoge vertrekken zijn zo kil en zo moeilijk warm te stoken.'

Dien avond zag ik haar voor het eerst los van ons allen, los van de de Serrières en hun leven. Ik zag haar als jong meisje van zeventien, vader's kinderbruid, die haar poppen meenam op haar huwelijksreis, en daarna haar eerste huwelijksjaren tussen haar man en haar schoonmoeder, die de vroomheid zelve was. Een leven van ingetogen deugdzaamheid moet het geweest zijn, van devotie en van kerkelijke discipline, dat haar waarschijnlijk niet gelegen had. Ik bewonderde haar misschien voor het eerst van mijn leven, zoals zij daar zat in de kleine balzaal der de Serrières in haar zwart fluwelen namiddagtoilet en met haar rustigen glimlach. De lamp, die achter haar stond, tekende haar profiel donker af, een zeer zuiver profiel, waaraan echter de mond met de even te dikke lippen een noot gaf van een bouderende sensualiteit. Zij leek jonger dan zij was; als ik haar niet gekend had, had ik haar niet meer dan vijfendertig jaar gegeven. Haar ogen vooral waren jong, met een vreemden, brandenden gloed, die getemperd werd door een blauwige schaduw. Maar rond de hoeken van haar mond zag ik dien avond voor het eerst een zenuwtrekking, een mollig spel van licht en schaduw over haar okergele huid. En om haar heen bloedde het rood van dien stoel in een kleurwaarde, die hier, in het statige

decor der de Serrières bijna obsceen aandeed. De oude mevrouw Dutil sprak over de oudste dochter van een haar bevriende familie, die non geworden was in een Karmelitessenklooster, en Maman, wederom met een lichte rilling van koude:

'Ik vind die dingen ontzettend. Ik begrijp het niet.... Je mist toch al zo veel....'

En zij zonk dieper weg in het rood van haar stoel. Ook de anderen mengden zich nu in het gesprek. Maar haar stemmen fluisterden bijna, een kirrend gelach onderbrak zo nu en dan den plechtigen ernst harer betogen. De twee lampjes op den schoorsteenmantel met hun rose kapjes beschenen de naar elkaar toegebogen gezichten: het gerimpelde perkament van de oude mevrouw Dutil, het vrome, als uit kerkkaarsen geknede profiel van de baronesse de Forceville, het trotse, sensuele, Arabische gezicht van Gisèle's moeder onder het kruivende haar, en het nieuwe, mysterieuze, als satijnhouten masker van Maman, waarin die kleine zenuwtrekking bij den mond niet meer tot rust kwam, alsof een gevangen torretje, dat onder de huid vastzat, naar buiten wilde en niet kon.

Achter in de balzaal, bij de grote ramen naar den tuin, stonden nog drie lampen hier en daar verspreid. De tafzijden kappen waren als de klokken van reusachtige exotische bloemen, fosforiserend in het duister van het vertrek, dat zij niet verlichtten. Het was over elven; enkele bezoeksters stonden op om weg te gaan, je hoorde het geknars van autobanden over het grind. Een paardebel rinkelde gedempt in den mist, die tussen de bomen moest hangen, hoeven plompten zwaar op den weg. De cirkel rond het vuur was nauwer geworden en het was alsof de kleine balzaal in slaap gevallen was met langzaam dommelende schaduwen tegen den muur. Ik wilde naar boven gaan, naar mijn eigen kamer, het raam opengooien om te staren naar de bewegelijke witte nevels boven de moerassen en om na te denken over dat vreemde, voluptueuze gezicht van Maman. Zij zat nog steeds op dezelfde plaats, een lichtflonker had de briljant van haar ring gevonden en speelde daarmee, een dartelend vlinderspel van fonkelend groen, rood en blauw. Zij zat daar achterovergeleund in haar stoel, als in een zeer grote vermoeienis, haar ogen gericht op den vuurgloed in den haard. Haar gezicht was zo wit, zo gesloten en zo vreemd, dat ik weder-

om twijfelde. Was dit de moeder van dode Toine en mij? Was dit mijn vader's vrouw geweest?

Later was het haar stem, die veranderde, schril werd en hoogschreeuwerig van toon. Nog klinkt het rauwe, lacherige element, waarmee zij mij in het voorjaar uitnodigde om met haar mee te gaan naar Parijs, mij in de oren.

‘Het zal heerlijk zijn, Louise, weer eens een goede opera te horen en de voorjaarscollecties van de grote modehuizen te zien.’

Daarna haar moeilijk verborgen opluchting over mijn weigering.

‘Ik weet wel, dat al jouw belangen hier begraven liggen en dat je je op een bespottelijke wijze van de wereld hebt afgesloten. Maar ik voor mij vind, dat, wanneer je niet eenmaal per jaar naar Parijs gaat, je helemaal verburgerlijkt.’

Een dergelijke bekentenis was niets nieuws voor mij. Hoe dikwijls heb ik niet na Toine's dood hetzelfde moeten horen? Altijd haalde zij bij die woorden haar klein gepoederd neusje op, en haar ogen stonden ontevreden en hard. En minstens voor de duizendste maal dacht ik: ‘Hoe heeft Papa toch in 's hemelsnaam....?’

Maar het ìs waar, zij ìs mooi. Bij mannen gaat dat nu eenmaal vóór alles. Tot hun eigen ongerief. Zie Papa.

Haar brieven uit Parijs bleven zeldzaam. Af en toe een prentbriefkaart met den Sacré-Coeur er op of den Eiffentoren. Aan den achterkant enige nonchalant neergekrabbelde woorden, niet meer dan een vluchtige groet.

Het verontrustte mij niet. Er heeft immers nooit enige intimiteit tussen ons bestaan. Zij schreef die krabbels, omdat het nu eenmaal gewoonte is, dat je aan je eigen dochter schrijft, en een op het laatste moment haastig uitgezocht cadeautje voor haar meebrengt. Ook al had je haar het liefst helemaal vergeten.

Als kind leed ik onder haar charmante onverschilligheid, die nooit liefkoosde, nooit prees. Maar hoe kon zij met een zangerige stembuiging haar onverschilligheid en haar afkeer van haar lelijke dochtertje kenbaar maken. Neen, sedert lang heb ik het opgegeven nog enige waarde te hechten aan haar uitlatingen tegenover mij. Het roept geen leed, geen krenking meer bij me op, hoogstens een bitteren spot.

Het was pas na haar terugkeer uit Parijs, dat ik wèrkelijk begon te twijfelen. Zij was veel opgewekter, veel nerveuzer dan vroeger, met plotselinge lachbuien, een overdaad van hoekige bewegingen en plotseling ingezette trillers. Wanneer ik haar dan aankeek, kreeg zij een kleur, gichelde, en begon wat anders te doen, dan waar zij aan bezig was. Maar op een middag vond ik haar huilend aan tafel zitten, snikkend of haar hart zou breken. Het ergerde mij. Ik houd niet van die poppenkast, want ik kan niet tegen tranen. Ik kan mij nòg zozeer aan mijn wraakgevoelens overgeven, er over peinzen, hoe ik haar zou kunnen kwetsen.... wanneer zij huilt, word ik zo week als was en dan zou ik ook wel kunnen gaan snikken.

Het was duidelijk, dat zij een geheim had, een armzalig geheim van een ouder wordende vrouw, die haar leven ziet doodbloeden in het zand der jaren. Maman is als een kind, een koppig, drenzerig kind, dat geleid moet worden aan een strakken teugel.

In die dagen was zij nog meer dan anders een speelkameraad voor den tweeling en zeker geen grootmoeder. De kinderen vonden het natuurlijk prachtig en werden op hun beurt brutaal en onhandelbaar.

Zij maakte harten van rose borstplaat, die zij stiekem met de kinderen samen opsnoepte in de schuur, zodat de kleine jongens, die geen zoet konden verdragen, 's avonds ziek werden en moesten overgeven. Zij wandelden met z'n drieën naar de oude vrouw Laperade om pruimenbrandewijn te kopen, en de jongens werden huilerig en gillerig, zodat ik vreesde, dat zij hoge koorts hadden, tot ik begreep, dat zij eenvoudig dronken waren. Den helen dag hoorde ik hen smoezen en gichelen.

Ik wantrouwde haar. Ik wachtte den brievenbesteller op, buiten, daar waar de weg in een strakke lus ombuigt naar het boekweitland. Dan nam ik haar brieven in mijn blouse verstopt mee naar huis. Ik opende de enveloppen boven den stoom van een ketel en ik las den inhoud, voor ik ze haar doorgaf.

Niets. Onschuldige brieven waren het van haar vrienden, de Blazlans, die hier een kleine villa aan zee bezitten met uitgestrekte wijnlanden. Zij zijn mede-directeuren van een der belangrijkste wijnexportfirma's van Anjou. Gefortuneerde mensen dus, waar werkelijk niets op te zeggen valt. Persoonlijke sym-

pathieën en antipathieën buiten beschouwing gelaten natuurlijk. Tevergeefs zocht ik naar een toespeling, naar een met nadruk gegeven groet, naar een naam, dien ik niet kende, en die een uitgangspunt had kunnen vormen voor mijn navorsingen. Ik vond niets. En toch.... mijn onrust bleef.

Ik begon haar vanuit de verte op haar wandelingen te begeleiden. Zij was altijd alleen of in gezelschap van de jongetjes. In het bos speelden zij verstoppertje, en naar huis gaande deden zij het een of andere spelletje, dat ik niet kende, maar dat de kinderen deed gillen van plezier. Zij wandelde veel in die dagen, en ook dat verontrustte mij, want ik begreep er een behoefte uit om alleen te zijn, om zich af te zonderen, die anders haar domme en oppervlakkige natuur vreemd is. Dus *was* zij niet alleen. Althans in gedachten niet. Maar wie ging er dan onzichtbaar aan haar zijde? Ik ondervroeg de kinderen. Ik zocht haar schrijfbureautje door. Alles wat ik vond was een haarlok en een portretje van Toine in haar wit-tulen baljurk met grote losse margrieten van het modehuis Piguet. Zij droeg die jurk op een bal, dat beneden in de kleine balzaal gegeven werd om mijn achttienden verjaardag te vieren. 's Middags had Toine gehuild, omdat zij haar haar nog niet mocht opsteken en ik wel. Maar zij zag er uit als een prinsesje uit een sprookje in al dat wazige wit met die grote slordige bloemen en dat manteltje van donker gouden haar. Het was de laatste zomer van Patrick, het was de maand van de rozen, en in Augustus brak de oorlog uit. Hoewel Toine nog altijd als kind beschouwd werd - zestien was zij toen, en Maman was zeventien, toen zij trouwde - danste zij den helen avond, terwijl mijn balboekje bijna leeg bleef, en de enkele heren, die mij vroegen, waren zakenrelaties van Papa, oudere heren dus, die eigenlijk niet meetelden. Ja, èn Patrick....

Maar later op den avond vond ik hen beiden staan bij den witten rozelaar achter het huis. Toine's hand trok bevend de kleine witte blaadjes af, en Patrick's hoofd was zó gebogen, dat de tranen in mijn ogen sprongen, omdat ik wist, dat alle hoop voor mij vervlogen was. Kinderen waren wij toen, want het portretje, dat op mijn vlakke hand lag, toen ik Maman's schrijfbureautje heimelijk doorzocht, was het portretje van een kind, dat zelfs nog geen jong meisje was.

Verder vond ik dan nog Toine's brieven uit Engeland in een zilveren koffertje en wat rozebladeren van mijn zuster's graf. Dus ook Maman leeft in het verleden, en het is waar, dat het heden maar weinig aantrekkelijks te bieden heeft. Van dat heden echter vond ik geen enkelen sleutel. Had ik het mij dan toch slechts ingebeeld? Of wantrouwde Maman mij zo, dat zij zorgvuldig al haar sporen met het instinct van een wilde kat ònderkrabde?

Ik bracht enige zeer onaangename weken door. Duizend verschillende mogelijkheden verdrongen zich in mijn gedachten. Mijn fantasieën vervulden mij met afkeer, maar ook met een troebele en zondige begeerte. Want hoe kil onze verhouding ook moge zijn, het denkbeeld, dat Maman zich in een intrigue gewikkeld zou hebben, dat zij als oude vrouw in Parijs een minnaar gevonden zou hebben, wien het natuurlijk alleen om haar geld te doen was, leek mij een minderwaardig verraad aan de nagedachtenis van mijn vader, voor wiens eer en goeden naam ik borg sta. Een ongehoorde belediging ook voor alle de Serrières, van wie ik nu, gedurende meer dan zestien jaar, de zware taak heb overgenomen van het beheer van ons landgoed *Les Vignobles*. Maar ook omdat zij zo mooi is, van een werkelijk aristocratisch en breekbaar mooi, wil ik niet, dat zij zich zo maar te grabbel gooit.

Ja. Maar is dit alles, Louise? Liggen er werkelijk geen andere gevoelens ten grondslag aan dat donkere verdriet, aan die trieste vertroebeling, die je niet meer verlaat sedert de kerseboom is omgewaaid in de laatste voorjaarsstormen? En wanneer deze gevoelens al mochten bestaan, dan *weiger* ik, weiger ik hartstochtelijk daar dieper op in te gaan. Want wanneer ik, Louise de Serrière, eenmaal deze verboden wegen zou inslaan, waarheen zouden zij mij dan leiden? Naar welke afgronden?'

*

Een boot voer voorbij. Groen licht links, rood licht rechts. Schommelende lantaarn in vrouwenhand. Een ontzettende gil verscheurde de stilte van den avond. Dan nog een. En nog een. De schoorsteenpijp daalde, daalde nog dieper. Door het schemerdonker kon René het touw niet zien, waarmee de schoorsteen

werd gevierd. Het was als bracht het zwarte schip een nederigen groet aan de majesteitelijke brug. Charles zat nog steeds met het hoofd in zijn handen het duister in te staren, waartegen de afhangende bolletjes der platanen zich als slordige inktmoppen aftekenden. Plotseling zei hij - slotsom van welken weemoed, van welk verlangen?:

'Herinner je je nog, hoe thuis het hek van den boomgaard piepte, wanneer je het opendraaide? Hoe bang wij waren, wanneer wij stiekem appels gingen plukken, dat Laperade dan plotseling van achter de stammen te voorschijn zou schieten? Maar hij kwam nooit. Het hoorde bij den boomgaard, die angst, die volkomen onberedeneerd en zinloos was. Maar zonder dien angst was de boomgaard niet volmaakt geweest. En weet je den cider nog, dien Laperade's moeder maakte? Dien vonden wij veel lekkerder dan wijn. Weet je, toen wij voor den verkoop van *Les Vignobles* daarginds waren, toen ben ik nog eens naar den boomgaard gegaan en heb aan het hek gedraaid. De scharnieren piepten niet meer. Iemand moest de hengsels geolied hebben. Maar er stond net zo'n witte geit als onze Lizebertha en kippen pikten nog in het gras onder de bomen. En er waren nog veel, evenveel boterbloemen op het oude dorpskerkhof, waar de olijven staan. En herinner je je de margrieten nog in het grasveld voor het boudoirtje van tante Marceline?'

René vroeg peinzend, zijn handen om zijn opgetrokken knieën geslagen:

'Had je de bezitting toch niet liever zelf bewoond, Charles?'

Maar hij huiverde terug in een tegenzin, dien zijn broer van hem kende:

'Neen, alsjeblieft niet. Het zou ook niet mogelijk geweest zijn met Laperade en den kleinen Louis op het landgoed zelf. Zij hebben mij gezegd, dat Laperade ons tegenwoordig haat om het onrecht, zijn zoon aangedaan.'

'Waar wij buiten staan.'

'Ja.... maar je gedachten dwalen soms.... Dat komt door dat stromende water, geloof ik.'

Dacht hij toch aan Gisèle? Was hij toch, vroeger, jaloers geweest op hen beiden? Er zou een dag komen, dat hij haar schrijven zou. En er zou een dag komen, dat hij dat weer betreuren zou. Of dacht hij aan Wiesje, klein sproetig boeren-

vriendinnetje uit hun jeugd, die de eerste verwijdering tussen hen teweeg had gebracht? Voordien waren zij één kern, één geheel. En zelfs een huwelijk met Gisèle had René altijd onmogelijk geleken, zonder dat zijn broer er op de een of andere wijze een aandeel in zou hebben gehad. Maar Charles had hem buitengesloten, toen in dien tijd met Wiesje. Eén klein sproetig boerenkindje was genoeg geweest, dacht René bitter, om een paradijs te sluiten. Om een verwijdering tot stand te brengen, die nooit meer gesloten was. Had hij het zijn broer vergeven? Hij wist het niet.... Hoewel.... misschien toch...., maar het oude, het blinde, argeloze was het daarna nooit meer geworden. Hun jeugd was voorbij. Zij waren geen volwassenen, nog lang niet, maar hun jeugd was verwelkt.

René boog zich weer over het boek heen en las verder in die oude gebeurtenissen, waar hij en zijn broer in zeker opzicht het resultaat van geworden waren. Hiervan was hij zich terdege bewust.

14 Juni 19..

'Louis, onze stamvader, wat weet ik van hem? Dat hij *Les Vignobles* voor ons heeft aangekocht. Dat hij rechter was van zijn district, en dat hij op één enkelen dag meer dan zestig uitspraken deed, die hij alle aantekende, en die dan ook in ons familiearchief bewaard zijn gebleven. In het stadhuis van Nantes hangt in de trouwzaal nog een olieverfschilderij van hem in ambtsgewaad: in den linker benedenhoek is het wapen van Anjou aangebracht. Het is waar, dat zelfs de kleinste onderdelen van het boerenleven in die dagen geregeld waren in Frankrijk, zodat een rechter een soort heerser was, die een onbeperkte macht bezat en de mensen kon veroordelen tot de pijnbank en tot den dood, zo hij dat wilde. Maar het waren vooral de handelingen van het dagelijks leven, die door hem werden gecontroleerd. Zo was het bijvoorbeeld verboden te vloeken of godslasterlijke taal uit te slaan. Om niet naar de kerk te gaan. Verboden was het een meisje te kussen achter een boom of korenschoof. Verboden op Zon- of kerkelijke feestdagen in een wagen te rijden, vlees en boter te eten gedurende de vasten, werkeloos te zijn in de dagen van den wijnoogst. Om kaart te spelen in de herberg. Om tarwe en haver te

maaien met een zeis. Om te oogsten vóór de burgemeester en de pastoor daartoe het teken gegeven hadden. Verboden was het de te velde staande stoppels uit te trekken. Verboden was het 's nachts een brandende lantaarn te dragen en vreugdeschoten te lossen tijdens een huwelijk of een doopfeest. Verboden was het eveneens koeien, schapen, geiten, varkens en ganzen apart te laten grazen. Een iegelijk was verplicht zijn vee aan de dorpskudde mee te geven. En het was onze stamvader Louis, die later den gevelsteen in onzen muur heeft laten metselen, die over dat alles de beslissing had.

Hij was het ook, die ons familieregister begon in zijn gekruld handschrift van zichzelf zéér achtend magistraat.

In mijn kinderherinnering staat hij omgeven door een gouden aureool. Ik ken in feite slechts de twee donkere, blauw uitgeslagen olieverfschilderijen van hem en de vele verhalen van Papa en tante Marceline, die hem in zijn laatste levensdagen nog gekend hadden. Want hij stierf op bijna honderdjarigen leeftijd. Toch is hij mij nader dan alle levenden. Wanneer ik op winteravonden aan hem denk, wanneer ik voor het houtvuur van de eetkamer zittend hem recht in het strenge, hooghartige gelaat kijk, dan zou ik wel een kruis kunnen slaan, als bij het langstrekken van de heilige hostie. Ik ben hem, als laatste naamdrager, een volledige verantwoording verschuldigd van mijn handelingen en zelfs van mijn gedachten. Maar ook.... op zulke stille zomeravonden als deze, wanneer het hele huis doortrokken is met den geur van zondoorstoofde hars, dan kan ik mij plotseling zeer eenzaam voelen door het gemis van dat harde, manlijke element in ons aller leven, dat na Papa's dood van *Les Vignobles* verdwenen is. De prikkelende lucht van pijptabak, van juchtleren laarzen, van droge eau-de-cologne. Een geur, die verwant is aan houtblokken, aan vuren, aan harde plasregens over de moerassen, aan het vangen van forellen in de wilde kreken, die uitkomen in de Loire. Het is ook niet goed, dat dit harde, ijzerhoudende element ontbreekt in de opvoeding van onzen tweeling. Het zijn reeds zulke tengere, ziekelijke kinderen, die zich meestal met rustige spelletjes bezighouden, liever dan met het wilde gestoei van hun kameraadjes. Maar wat valt er aan te doen, te meer waar Maman hun zwakke gezondheid ontziet, en het aristocratisch nerveuze in de kinderen

eerder in misplaatste bewondering aanmoedigt dan tegengaat? Waarom vermeng ik in deze aantekeningen heden en verleden?

Antwoord: omdat ik het verleden nodig heb als bescherming voor het heden en voor mij zelf, die deel uitmaakt van dat heden.

Toen ik begon te merken, dat Maman trachtte mij iets uit te leggen, iets dat voor haarzelf van een buitengewoon belang moest zijn, toen heb ik stelselmatig haar tegenwoordigheid gemeden. Dagenlang heb ik iedere vertrouwelijkheid tussen haar en mij onmogelijk gemaakt. Want ik haatte haar, dieper en hartstochtelijker nog dan ooit te voren.

De jonge wijn moest gezwaveld, de schapen geschoren, de weg moest vernieuwd en enkele stukken rots met dynamiet opgeblazen voor den nieuwen weg, dien wij laten aanleggen om een rechtstreekse verbinding te krijgen met den hoofdweg naar Nantes. 's Avonds had ik hoofdpijn van het schelle licht. Ik verliet de kamer op het moment, dat ik voelde, dat zij haar biecht wilde beginnen. Het uitstellen er van verergerde alleen mijn afkeer en mijn angst. Ja, angst en afkeer weerhielden mij, maar ook een ingeboren schroom, een schuwheid, die meer nog een kuisheid was, die een dochter verbiedt om binnen te dringen in het gevoelsleven van haar eigen moeder. Het was alsof Maman zich naakt voor mij wenste uit te kleden, en op een nacht droomde ik dat ook. De hele volgende dag was voor mij vervuld van een troebel afgrijzen. Een weerzin, die met niets te vergelijken was. Ja. Maar het verschafte mij toch ook een late, zegevierende voldoening, dat het nu mijn beurt was; dat *zij* nu de vragende, de weifelende was. Dat *ik* het nu eindelijk eens kon zijn, die iedere toespeling onmogelijk maakte door mij af te sluiten met mijn belangrijke bezigheden, en het haar beurt was om zich gepasseerd en gekrenkt te voelen door mijn gebrek aan belangstelling voor haar wel en wee.

Ik zag mij weer als kind naar haar toehollen om de eerste sneeuwklokjes van het jaar te laten zien; met een zeer gaven appel, waarvan de zwavelgele kleur mij bijzonder getroffen had - slechts om teruggewezen te worden met steeds weer dezelfde hoffelijke lieftalligheid: ‘Heel mooi, kleintje, maar ga nu zoet spelen, en verveel Maman verder niet.’

Dat alles vond nu een late, misschien kleinzielige wraak. Maar ik genoot er van, als van een kleine rode peper, die je at, als kind, omdat je er niet af kon blijven, terwijl de scherpte toch de tranen naar je ogen drong.'

*

Hoe duidelijk zag René haar voor zich, zijn tante Louise, in hun kinderogen oud, maar feitelijk jong nog. Het rode gezicht van de wijndrinkers van de Anjou en de Vendée met den stompen, eigenlijk botten neus, de zware, samengegroeide zwarte wenkbrauwen, die boven de ogen een strenge lijn vormden, kenteken van een plompe, verdrongen sensualiteit, en dan daaronder, onverwacht en kinderlijk smekend, de kastanjebruine trouwe blik boven de vlezige, gulzige lippen. De lompe gestalte, eindigend in twee dikke benen, waarvan de lijnen zich nergens verfijnden tot enkels. Een lelijke vrouw. En toch had het hem altijd verbaasd, dat zij niet getrouwd was, want wat later kwam was in René's ogen geen huwelijk te noemen.

Misschien omdat in zijn allervroegste kinderherinnering dat gezicht het liefste was, dat hij op de wereld kende, waar hij altijd met zijn twee vlakke handjes over strelen moest, tot op dien fatalen dag? Kon hij haar lange celibaat al daarom niet begrijpen, omdat zij voor hem zo lang de bron van alle vrouwelijke gulheid en goedheid betekend had? Kinderen zijn kritiekloos in hun liefde, maar taai en meedogenloos in hun wrok. Maar de goedheid van dat grove boerse gezicht had hij toch nooit kunnen ontkennen, ook later niet. En alsnog was hij er van overtuigd, dat, indien het leven clement voor haar geweest was - wat het zeker niet was - zij gebloeid zou hebben in een krachtige, overdadige vruchtbaarheid. Zij was de centrale figuur gebleven, de kern, waar omheen hun jeugd en de vorming van hun denken zich geconcentreerd had.

15 Juni 19..

'Ik ben niet naar het appelenkamertje teruggegaan. Het heden met mijn zorgen was sterker dan het verleden. Bovendien verzette mijn hele wezen zich tegen de pijn, die ik daar

bewust in mij opgeroepen had. Het leven is goed, zoals het is. Laat den doden hun rust.... of hun onrust.

Ik gaf het verleden aan den tweeling over. Misschien deed ik er verkeerd aan, want de tweeling is overgevoelig voor vreemde invloeden. Maar het was mij een bevrediging, dat ik de kinderen zag opgroeien als de Serrières, onverbrekelijk verbonden aan hen, die vóór hun geboorte *Les Vignobles* hadden bewoond. En ook was ik blij, dat het kind Patrick in zijn dood speelmakkertjes gevonden had in zijn eigen huis.

Ik had het nooit aan iemand durven bekennen, maar het was mij alsof ik Patrick met deze twee kinderen weglokte van dode Toine en van hun vroegere liefde naar mijn tegenwoordige leven. Men leert zich tevreden stellen met kleine bittere illusies.

Ik liet de kinderen maar begaan. Ik vroeg niet verder. Maar zonder het zelf te weten, wachtte ik af. En op een avond, dat ik Maman's onkiese vertrouwen ontvlucht was en ik bij de petroleumlamp in de kinderkamer hun kleertjes zat te verstellen, vroeg ik als terloops:

‘René'tje, zie je dien kleinen jongen nog wel eens, die in het appelenkamertje woont?’

Het was een van die zachte avonden, dat kinderen en dieren hun aangeboren schuwheid enigszins verliezen in de koestering van het ogenblik.

‘Wij spelen nu, tante, ik bedoel de kleine jongen en wij, dat wij in een tuin zijn met een gek klein huisje er in, en met vreselijk malle bomen.’

En onverwacht Charles:

‘Er is ook een wagentje met een heel klein paardje. Het paardje heet Polichinelle. En er zijn ook moerbeien in een mandje en een kukelhaantje.’

‘Ja, en een vijver met dikke zwarte vissen. Het zijn karpers, zegt Patrick. Als het jongetje zijn vingertje in het water steekt, dan bijten die vissen met hun gekke ronde monden in zijn hand. Maar het doet geen pijn, zegt hij. Het kriebelt alleen.’

‘Ik kan niet tegen kriebelen.’

‘Ik ook niet, sufferd. Maar er is ook een hondje, dat kan dansen en door een hoepel springen. En het jongetje strikt hem een lintje in zijn haar.’

‘Omdat het krullen heeft.’

‘En het heeft pluimpjes aan zijn poten en een kwastje aan zijn staart.’

‘Ja, maar een klein meisje met lange pijpekrullen geeft den vissen brood.’

‘Er liggen bloemen op het water....’

‘En er lopen veel dames in gekke jurken op en neer en gaan naar dat malle huis....’

‘Er is ook een jongetje met een hoepel, maar dat wil nooit met ons spelen. Met ons niet, maar met Patrick ook niet.’

‘Hij ziet ons niet. Hij speelt maar.’

‘Ja, onder den moerbeiboom. En soms holt hij over de paden met zijn hoepel. En soms zit hij bij een dame op schoot.’

‘Die kamt zijn haar.’

‘En die dame ziet ons ook niet.’

‘Nee, nooit niet.’

Het was de tuin, waarvan ik de beschrijving gevonden had in het familie-archief. De tuin met het Chinese priëel van overgrootvader de Serrière, dat nog tijdens diens leven werd afgebroken, omdat zijn politiek, die steeds pro-Engels was geweest, zich tengevolge van ik weet niet welk gebeuren gewijzigd had en in het tegendeel was overgeslagen. Daar het de Britse koopvaardijvloot was geweest, die al de exotische voorwerpen als Chinees porselein, rose kwarts, jade en specerijen in de mode had gebracht, besloot mijn overgrootvader de Chinese pagode te laten afbreken als een milden vorm van protest tegen de Engelse overheersing der zeven zeeën.

Louis heeft dan in later jaren den waterlelievijver laten dempen, nadat zijn vierjarig dochtertje - het kleine meisje met de pijpekrullen? - er in verdronken was. En het jongetje met den hoepel moet het zoontje van Madeleine Duplessis geweest zijn, de huisvrouw van Louis-Dieudonné de Serrière. Na zijn moeder's opname in het krankzinnigengesticht bleef dit kind eenzaam achter en groeide op tot een zonderling. Was het dan mogelijk, dat uit de levens van alle de Serrières, wier portretten beneden in de eetkamer hangen en die niet meer voor de jaarlijkse processie mee naar buiten worden genomen, iets is blijven hangen in het oude huis, iets van hun intensiteit nog waarneembaar is tussen onze oude meubels?

Zijn wij dan in werkelijkheid nooit alleen, maar altijd omringd door de vorigen, en altijd, onwetend, drinkend aan de bron van onzen oorsprong?

'Maar het jongetje,' vroeg ik in een onbeschrijfelijken angst, gelijk aan de benauwdheid vóór het wakker worden uit een bozen, fascinerenden droom:

'Hoe zei je ook weer, dat je vriendje heet?'

En Charles antwoordde aarzelend:

'Patrick.'

Patrick.... Alles was je me, Patrick. Wist je dat niet? Wist je dan niet, dat al mijn dromen van eenzaam, lelijk kind rond jouw gestalte geconcentreerd waren, en dat nu nog, na al die jaren, je naam alleen mij beven doet? Dat je me alles was, mijn hoop en mijn vernietiging, mijn geluk en mijn radeloosheid? Patrick, heb je ooit geweten, hoe lief ik je had? En dat wij voor elkaar geboren waren? Ik geloof wel, dat je het hebt vermoed, en dat reeds dat vermoeden je een belemmering was, want je vreesde zeer, anderen pijn te doen. Is het soms als een vertroosting van deze pijn, dat je teruggekomen bent bij monde van twee kinderen, die een schijn-volheid aan mijn nutteloze bestaan moeten geven?

Alles, wat ik verder nog uit hun enigszins verwarde verhalen kon opmaken, was dat het jongetje Patrick altijd in het appelenkamertje kwam, wanneer zij er ook waren.

'Soms zijn we er en dan is hij er niet, maar dan komt hij toch,' verklaarde René'tje. Of hij er woonde, wisten zij niet. Maar zijn oma hing er altijd schijfjes appel te drogen aan een touwtje. Daarom noemde het jongetje het het appelenkamertje. Dat had hij gezegd. Wanneer zij in het appelenkamertje kwamen, dan riep het jongetje hen om te spelen tussen mensen met lange, rare jurken, net als er beneden wel hangen, tante. U weet wel, erg mooi.... met lila en rose.... van glans. En de heren zien er zo gek uit, met knooplaarzen, en er is een fiets met een héél hoog wiel; daar rijdt een mijnheer met een langen baard op, die ook een priksnor heeft. Wij kunnen ze heel gewoon uitlachen, tante, zonder onbeleefd te zijn, want die rare mensen zien ons toch niet. Wij kunnen gewoon door ze heen lopen. Daar merken ze niks van.'

Ik zweeg. René'tje was in slaap gevallen, maar Charles lag mij aan te kijken met waterheldere, stille ogen, die de ogen waren van het kind Patrick.

Zij die, ná mij komend, dit zullen lezen, zullen waarschijnlijk denken, dat het verbeeldingen van mij zijn; dat een intens terugleven van de gebeurtenissen van vroeger den tweeling, door mijn wensdromen heen, beïnvloed heeft. Omdat het jonge, ziekelijke kinderen zijn, die moederloos opgroeien in de eenzaamheid van een uitgestrekte wijnbezitting. Deze verstandige mensen zullen dan waarschijnlijk blijven volhouden, dat Charles en René'tje het verleden door mijn intense ogen van eenzame hebben gezien. Van eenzame, die soms twijfelt aan de juistheid van eigen waarnemingen. Dat de kinderen mijn hartstochtelijk gemis van een jeugd vriendje hebben aangevoeld in de melancholie van een vallenden avond. Mijn jeugdvriendje.... want méér ben je nooit geweest, Patrick, hoe ontzettend ik dat ook verlangd heb. Maar is er iets op aarde, dat sterker bindt dan een samen in bossen en velden doorgebrachte jeugd? Dat zullen ook zij, die na mij komen, in overweging nemen, en als verklaring geven voor de zonderlinge ervaringen van den tweeling. Ik echter weet, dat het niet zo is. Het was meer. Het was veel meer. De kinderen zullen dat kunnen bevestigen.'

*

Ja, tante Louise, het was inderdaad veel meer. Het was veel, veel meer.... zoveel meer, dat Charles je dagboekbladen niet durft te lezen, en dat René terugschrikt voor de pijn, die je woorden bij hem oproepen.

Patrick - kindervriendje in groen fluweel met je rode krullen en ernstig mondje, kindervriendje, dat een spookje was, en dat in klankloze woorden over zijn dood-zijn vertelde - klein kinderspookje tot etherisch leven geroepen uit de eindeloze verhalen, opgevangen in de avondlijke pachterswoningen. De regen striemde tegen de ramen, de dennen steunden en jammerden in den wind, en in de koekepan sputterde de smeltende boter voor de boekweitpannekoeken, die bij ieder bezoek van 'de jongeheren van het kasteel' voor hen gebakken werden. Waar de ouden van dagen, roerloos voor hun vuren, slechts

leefden op hun herinneringen, en waar de pachtersfamilies geslachtenlang verbonden bleven aan één enkele familie van heersers uit den koopmansstand, aan wie zij hun bewondering, hun liefde en hun haat gezworen hadden, daar woekerden en gedijden die verhalen en geschiedenissen, en werden tot legenden en wonderen, die een niet te ontkennen gelijkenis vertoonden met de prinses met den vissestaart, den weerwolf, de elfen en feeën, den bietebauw. Of was het nòg meer? Dwaalde het kinderspookje werkelijk door de altijd tochtige gangen van *Les Vignobles?* Zij hadden het samen dikwijls genoeg gezien. Het had zijn handje in de hunne gelegd, zijn armpje om hun hals geslagen, hen aangezien met zijn zachte, bruine ogen, die even teder en wereldvreemd het leven inkeken als de hunne. Ja, maar ook de herinneringen van den tweeling waren verward geworden, of weigerde René nu, uit zelfbehoud, als vaststaand aan te nemen, wat zijn gehele wezen reeds als vaststaand had aanvaard?

Maar er waren andere dingen. Er werd na Louise's dood gefluisterd, dat het kinderspookje over de trappen en over het bordes van *Les Vignobles* dwaalde, en dat de grootmoeder van den tweeling, mooie Annette Gonzalves, in haar eenzaamheid ná het vertrek van haar dochter Louise naar het tuinmanshuis, een soort zoontje van hem gemaakt had, dat haar troostte over het leed om Jean-Paul en over het gemis van haar dochter Toine. Men fluisterde ook, dat hun verbond zo hecht geworden was, dat het kinderspookje zich zelfs door vreemden niet meer verschrikken liet, maar rustig tegen haar knie geleund bleef staan. Velen van de pachters, die uit medelijden de kindse oude vrouw een mandje met eieren kwamen brengen of een haan voor de soep, hadden zijn zachte treurige ogen gezien en de zeldzame kinderlijke élégance van zijn gestalte onder het roodgouden haar. Neen, voor de pachters van de kuststreken van Anjou leed het geen twijfel: jongeheer Patrick bewoonde nog steeds het Kasteel. Hij was er altijd, dag en nacht.

18 Juni 19..

‘Er zijn twee dingen gebeurd, die een diepe ontroering in mij hebben teweeggebracht. Het ene gebeurde gisteravond en was van een zachtheid, een tederheid en een vreugde, die ik

nimmer vergeten zal. Ik wil hier in mijn blauwe schrift precies aantekenen hoe en waar het gebeurde, hoe onwaarschijnlijk het ook lijkt. Ik had de kinderen naar bed gebracht en zat met over elkaar geslagen armen te staren naar het schaduwspel van licht en donker op den muur boven hun bedjes. De kinderen vielen in slaap en met de rozige kleur der rust op hun gezichtjes wendden zij op eenmaal hun kopjes af en begonnen strak de kamer in te kijken naar een plek op de gordijnen. ‘Daar is hij’, dacht ik, en ik wist, dat het Patrick moest zijn. Toen zag ik hem zelf ook, stralend en helder in al zijn vroegere zachtheid, die mij zo lief was. Ik zag hem heel duidelijk, even maar, een onderdeel van een seconde. Ook zag ik hem niet, zoals men een mens of een geestverschijning ziet, neen, er was slechts een glans, een kleur, zoals kinderen feeën moeten zien of iets heel zuivers, dat slechts past bij de tederheid van het zeer jeugdige. Ik weet heel zeker, dat hij het was; er was geen twijfel mogelijk. Ik keek naar de kinderen. Hun hoofdjes lagen verzonken in de kussens, maar om hun lipjes speelde een glimlach, en weer was er die gelijkenis, die wonderlijke, verstilde gelijkenis met het kind Patrick, alsof er iets van zijn aangebeden wezen in de kinderen was overgevloeid. Dat moet wel zo zijn, want op gewone dagen bestaat die gelijkenis niet.

Ik staar neer op de woorden, die ik geschreven heb, en in mijn verstrooidheid en mijn teleurstelling teken ik de rondjes dicht van alle o'tjes, die ik net heb neergezet. Is het mogelijk, dat zo'n intens geluk, zo'n verandering van mijzelf, zo'n *état de grâce* niet in woorden uit te drukken is? Hemzelf heb ik slechts heel kort gezien, maar die staat van uitverkoren-zijn duurde heel lang voort. Ik sliep anders, veel rustiger en lichter, en geen boze dromen hebben mij gekweld. En ook vanmorgen hield dat ijle, zingende geluk nog stand, maar vanmiddag gebeurde er wat anders, dat mijn stemming vertroebeld heeft en mij met angst en vreze heeft vervuld, net als in het afgelopen voorjaar het ontwortelen van den kerseboom; een soort schaduw van boze gebeurtenissen, die ons geslacht vernietigen zullen.

Ik vond namelijk vanmiddag op de voddenmarkt in Nantes een verbleekte daguerrotype in een bolle koromandelhouten lijst. Het portret stond achter een stapel ingelijste en handgekleurde bidprenten van een afstotende lelijkheid, en het

leunde tegen een bamboe paraplustandaard met een gebroken poot. Iedereen zou er zonder meer langs gelopen zijn, maar het was mij, alsof een magnetische stroom mij tegenhield en mij verbond met die beschadigde bolle lijst, waarvan ik den inhoud toch nog niet vermoedde. Ik wees er met mijn paraplu naar, en de koopman, leugenachtige, kruiperige armoedsvent, scheen mij dadelijk te begrijpen. Hij reikte mij het ding over. Het was een verbleekte afbeelding van een jonge vrouw met sluik, donker haar, dat in het midden gescheiden was en in glimmende platte bandeaux langs haar wangen was gelegd, naar de mode van dien tijd. De daguerrotype was reeds aan het vergaan, zodat het was, alsof de stille vrouwenfiguur in een zware sneeuwbui stond. Hoe oneindig triest zijn deze prenten, bijna even onbegrijpelijk en vaag geworden als de uitgewiste levens van hen, die zij voorstellen. Onder een enorm voorhoofd, hoog en stijl als een muur, was de blik eigenlijk niet meer te herkennen; dat deel van het gezicht was door de sneeuw van den tijd uitgewist. Onder het portret stond nog duidelijk leesbaar in gouden krulletters geschreven: Madeleine Germaine Adelaide Alphonsine Gromaire Duplessis, huisvrouw van Louis-Dieudonné de Serrière. Daaronder een jaartal.

Ik heb mijn overgrootmoeder naar haar huis teruggebracht, waaruit zij op een morgen in een gesloten coupé is weggereden naar het een of andere krankzinnigengesticht. Ik heb haar naar tante Marceline's salonnetje gedragen. Maman had er natuurlijk weer een spottende opmerking over, al had zij er niet het flauwste vermoeden van wie het portret voorstelde. Maar mij is het, als bestaat er een soort verbond tussen Madeleine en mij, dat ik niet verklaren kan, maar waarvan ik mij als zeer jong meisje al bewust was.

Ben ik het misschien, die in God's blinde rechtvaardigheid voor haar schuld zal moeten boeten? De zonden der vaderen zullen bezocht worden aan hun kinderen tot in het derde en vierde geslacht. Gruwelijke wet der christelijke meedogenloosheid.

Welke passies en driften verbergt dat vervaagde gezicht? De schande van haar ondergang, door haar, zoals verluidt, in koppigen trots gedragen, zal die in *mij* een uiteindelijke voltooiing moeten vinden? Waarom denk ik zulke dingen? Omdat

ik de zondige verleiding in eigen hart voel? Ziekelijke verbeelding slechts van een hunkerende, die eigen eenzaamheid niet meer aan kan, of waarschuwing van een *zeker* instinct. Ligt hierin dan de verklaring van alles, wat mij van kind af aan reeds kwelt en dat soms, op donkere winteravonden of in het voorjaar, wanneer de perziken bloeien tegen onze heuvels, ondragelijk schijnt te worden? Of is het een nooit tot rust gekomen angst voor de familie als geheel, die onbarmhartig is als een vraatzuchtig insect in de behartiging harer belangen? En die, indien noodzakelijk, er niet voor terugdeinst een van haar leden te amputeren en te laten vergaan in het een of andere krankzinnigengesticht in de provincie, mits de eer en belangen maar voor de buitenwereld worden gered?

Hoevele malen heb ik dat zelf niet gezien in de machtige families van de ons omringende wijnbezittingen? Gefluisterde verhalen, half hoorbare toespelingen, een schandaal, dat het vermogen bedreigt, en dat nog tijdig door een misdaad van liefdeloosheid wordt gesmoord. Een auto, die voorrijdt.... de droppels van een grauwen regen plenzen tegen de ruitjes.... een naam, die nooit meer genoemd mag worden en die alleen nog maar voorkomt in het register van een gesticht onder de ongeneeslijk krankzinnigen, terwijl er toch, bij opname, van een werkelijke krankzinnigheid geen sprake had kunnen zijn. Alleen van een dwaling misschien.... van een liefde soms, en ook van een menselijk inzicht, dat tot een wijder leven wenste te komen dan de verstikkende grenzen van het familiebelang.

Want het is merkwaardig hoe het verdrinken en verspelen van vermogens in onze families slechts als iets gewoons en vergefelijks wordt beschouwd, waarvan de gevolgen geduldig genoeg als godskastijding gedragen worden. Zodra er echter van een wijziging van godsdienst, van liefde of van het opkomen van een zachtere, ruimere en meer geresigneerde levenswijze sprake is, wordt dit met een afschuwelijke misdaad beantwoord, en wordt er wederom een naam toegevoegd aan de lange lijst van nodeloos krankzinnigen. Hoevele van die sombere geschiedenissen hebben mij als kind niet doen huilen van angst, 's nachts in bed? Vele troebele hartstochten liggen er verborgen in de huizen van onze oude jagers- en wijndrinkersgeslachten, die alle een en dezelfde leuze hebben: het belang van den stam

vóór den enkeling. En welke overheid zou ooit in onze machtige wijnfamilies durven ingrijpen?'

20 Juni 19..

'Nog steeds zweeft het waas van mysterie rond Maman. Ik probeer er geen aandacht aan te besteden, maar ik voel wel, dat het tot een einde moet komen. Zo kunnen we niet doorgaan. Ik heb Charles en René'tje vanmiddag voor het eerst het grote familiearchief getoond. Ik had er een soort kinderplechtigheid van gemaakt met limonade uit de blauwe glaasjes en met kersentaartjes. Zij hebben voorzichtig met hun vingertjes over den bruin geworden oranjebloesem der bruiden mogen aaien. Maar het zei hun niets. Charles werd een beetje bang en begon te huilen. Zij zijn er waarschijnlijk nog te jong voor. Hoe veroordelend is de blik van een wantrouwend kind. Ik heb hun enkele verhalen verteld uit de jeugd van Marceline en Granmaman. Over hun moeder spreek ik zo weinig mogelijk; ik wil, dat zij haar.... toch.... zoveel mogelijk vergeten, want ik heb de warmte van hun kinderlijke aanhankelijkheid wel heel erg van node. Ik vertelde over onzen stamvader en over diens zoon en zijn zusje, dat heel jong gestorven was. Plotseling echter had ik het gevoel, dat zij veel meer wisten dan ik, hetzelfde thema op een andere wijze hadden benaderd. Hun blik nam mij ernstig, en zonder deel te nemen in hetgeen ik vertelde, op boven de rechte streep van hun krampachtig gesloten mondjes. Zij zeiden niets meer. En plotseling voelde ik mij belachelijk. Is een klein kind niet altijd veel wijzer in de benadering van de dingen dan een groot mens?

Ik gaf ze ieder een taartje en zond ze naar buiten om te gaan spelen in het park. Verder heb ik den helen middag vaag zitten dromen boven het familiearchief, het 'Grote Boek van Recht en Rede', zoals het in de familie genoemd werd. Het is meer dan tweehonderd jaar geleden, dat onze stamvader Louis er de eerste aantekeningen in plaatste. Maar de tijd heeft slechts de kleur van het papier verdonkerd tot oker en uit de bladzijden stijgt die ondefiniëerbare geur op van oud papier, die nog het meest overeenkomt met den geur van vermufte theerozen. Verder is het wonderlijk gaaf gebleven. Ik lees nu zonder moeite de ouderwetse handschriften, die eerst gesloten voor mij waren

als lettertekens van een vreemde, Oosterse taal. Het bloemrijke gekrulde handschrift van den ouden Louis. Hij, die den wijnberg met den windmolen voor ons heeft aangekocht, de basis van onzen lateren rijkdom; de dikke ronde pretentieloze letters met open koppen van zijn oudsten zoon.

Hoe na en dierbaar is mij dit alles. Van den groten voorvader tot mij, Louise de Serrière zijn er slechts zes generaties. Zes generaties, die eenmaal per jaar verenigd werden op het terras van *Les Vignobles*, tot aan dien vreselijken dag uit mijn prillen jongemeisjestijd, waar ik liever maar nooit meer aan terugdenk, en die de scheuring tussen de Katholieke kerk en ons tengevolge heeft gehad. Want ieder jaar opnieuw liet mijn vader op den dag van de processie van Onze- lieve-Vrouwe van het Heilig Hart het terras van *Les Vignobles* versieren met vlaggen en Perzische tapijten en met een grote verscheidenheid van bloemen uit onzen tuin. Van verre zagen wij de processie aankomen, zich slingerend over akkers en moerassen, tot zij als een kleurige, schitterende slang verdween onder de bomen van onze oprijlaan. Daar wachtten mijn vader, Granmaman, Maman, Toine, Patrick en ik haar op om langzaam het beeld van Onze-lieve-Vrouwe te volgen over de met bloemen bestrooide wegen van *Les Vignobles*.

Wij hebben altijd tot de koningsgezinde partij behoord, als bijna alle grote wijnfamilies uit Nantes en omgeving, want Nantes is al van oudsher de stad van het Franse koningshuis, en mijn vader liet het blank der Bourbonse lelies leggen in margrieten op een azuren veld van korenbloemen ter ere van de processie van Onze-lieve-Vrouwe van het Heilig Hart. Het was een dag, die mij als kind met een trotse vreugde vervulde, want van het hoge balcon werden de donkere Perzische tapijten neergelaten tot over de treden van het bordes, en tegen de verzonken kleuren der Oosterse motieven liet vader, evenals zijn vader vóór hem dat reeds deed, de portretten van alle manlijke de Serrières plaatsen, die de processie van het Heilig Hart welkom heetten en die dan den herderlijken zegen ontvingen. Zij waren er allen, de de Serrières, waarvan er één gekleed is in het ambtsgewaad van ambassadeur onder het Empire. Zij waren er altijd allemaal, met uitzondering van dien enen de Serrière, die alleen aangeduid was door een lege gouden lijst:

de Serrière, die Hugenoot geworden was, en uitweek naar de Nederlanden.

Zo wachtte onze familie jaar in jaar uit de processie op, in al haar waardigheid, in al haar ontplooide macht. Tot aan het moment, dat het verboden werd de *Action Française* te lezen. Mijn vader voerde een heftig twistgesprek over dezen maatregel met den bisschop van Nantes, en zwoer den koning trouw te blijven ondanks de inmenging van de kerk in louter wereldse zaken. Voor Maman betekende mijn vader's besluit niet veel anders dan een overwinning op de bigotte vroomheid van Granmaman; zij glorieerde, en het was misschien het enige moment in hun huwelijksleven, dat zij eerbied voor mijn vader had en dat ook toonde. Maar het jaar daarop bleven de hekken van *Les Vignobles* gesloten en de processie kwam niet verder dan het kruisbeeld, daar, waar de landen van *Les Vignobles* beginnen, en mijn vader is gestorven zonder het laatste oliesel te hebben ontvangen. Geëxcommuniceerd door de Kerk. Voor mij heeft dat een grote bitterheid betekend en een groot onrecht, dat ik niet gemakkelijk vergeven zal. Nu hangen de portretten in de eetzaal van *Les Vignobles* en nemen geen aandeel meer in het leven van de wereld. Want zij hebben bijna allen hun portret nagelaten, de de Serrières, en zo hun trekken voor de geschiedenis vastgelegd; hierin was hun keuze zéker: bijna alle schilders, die hun conterfeitsels hebben gepenseeld, hangen thans in het Louvre. Er is een portret van de liefelijke gade van onzen stamvader door Watteau. Was zij even liefelijk en schalks als de grote meester haar heeft afgebeeld? Met een tederen, half spottenden glimlach staart zij voor zich uit, fijne handjes gevouwen in de blauw satijnen plooien van haar schoot, haar kastanjebruine haar aansluitend bij de herfsttinten van een woud. Zij had twee kinderen, een jongen en een meisje; in zeventienhonderdzestig schilderde Jean-Baptiste Siméon Chardin een portret van dien zoon, toen hij vijftig jaar oud was en burgemeester van Nantes. Dan zijn er nog de magistratenportretten van twee van de de Serrières door Horace Vernet; één heeft het vlezige, gemoedelijke wijndrinkersgezicht van alle de Serrières, waar ook mijn plompe sensuele gezicht een afgietsel van is, maar de ander - hij, die officier geweest is bij de verovering van Algiers - heeft een lang, aristocratisch gelaat,

enigszins lijdend, boven den koel geschilderden kanten jabot. Hij was de echtgenoot van die Madeleine Duplessis, die een door liefde bezetene was, en die hem daardoor niet meer vreesde; tot haar eigen ongeluk. Hij draagt een decoratie op het donkerbruin satijn van zijn pak, en in zijn koele, gesloten, maar zeer schone trekken vind ik een zekere gelijkenis terug met de kindergezichten van den tweeling.

Ja. Een mens leeft, denkt en reageert onbewust op de wijze van zijn voorgangers en van zijn landstreek, na een lange erfenis van geslachten, die verweven zijn in het patroon van rivieren, rotsen, bomen, korenlanden en runderen van een provincie. In trotse vreugde kan ik ons familiearchief blad na blad omslaan en denken: hier, op dit lege blad zal een van onze nakomelingen eenmaal verder schrijven. Kleine Charles of René'tje als volwassen mensen, wanneer ik zelf al lang tot stof ben vergaan. Daarna hun zonen, die waarschijnlijk de zonen van Gisèle van *La Nantaise* zullen zijn, en daarna weer hun kleinkinderen en de kinderen van deze kleinkinderen.... Niets van wat ik doe gaat op deze wijze verloren. Ik weet, dat ik mij tegenover het verleden en de toekomst te verantwoorden heb. Zij, die op hun beurt het familiearchief zullen openslaan om hun sceptische ogen over deze bladzijden te laten glijden, zullen tot hun zonen moeten zeggen: *dit* is het handschrift van tante Louise, die onze dennebossen uitbreidde tot aan den oceaan, die *Les Vignobles* beheerde bij gebrek aan een manlijk erfgenaam van die generatie. Zij deed het plichtsgetrouw en goed. Met zorg en liefde. Zij was een betrouwbaar rentmeester. Haar portret hangt in het kleine salon. Ja, die in de blauwe jurk. Mooi was zij niet. Als kind niet en als vrouw niet. Die in het rose is haar zusje Toine. Zij waren kinderen, toen dat schilderij geschilderd werd.'

*

Ik blader terug. Hier is het puntige handschrift van Louis-Dieudonné, die van tijd tot tijd, tussen zijn berekeningen door, een opmerking plaatste van meer algemenen aard. Tante Marceline bewaarde van hem een gedicht, dat hij gemaakt had op den val van Napoleon, dien hij met een hartstochtelijke aanbidding vereerde. Zij bewaarde dat gedicht met de ridderorde van zijn

broer in een zilverbeslagen teakhouten doosje, dat een eigenaardige en enigszins weeë lucht afgaf, wanneer je er over wreef. Voor mij is die lucht zowel bij mijn voorvader Louis als bij Napoleon gaan behoren, en eigenlijk bij alle helden, die ik daarna wantrouwde. Het vers, dat elf bladzijden lang van zijn kriebelige handschrift is, begon aldus:

Verslagen is de Heer der heiren,
die in zijn nobelen euv'len moed
dood en lijden dorst trotseren
voor des onsterf'lijken dierbaarst goed.
Het rode hart wist niet te vrezen
noch 's vijands kruit, noch adelaar.
Zijn felle blik gaf slechts te lezen,
wat nobel was en zieleklaar....
Ach, mogen alle dapp'ren volgen
het schitterend voorbeeld hun gesteld,
om juichend in Frankrijk's nieuwen morgen
den val te wreken van dien held.

Op de bladzijde der bruiden staat zijn naam naast de hoogmoedige en forse handtekening van Madeleine Duplessis, de vrouw, die op de daguerrotype in Marceline's salonnetje half uitgewist in een dwarrelenden sneeuwstorm staat. De vrouw dus, met wie ik mij op zo'n vreemde wijze verbonden weet, ook al ken ik weinig van haar trieste geschiedenis. Madeleine, huisvrouw van Louis-Dieudonné de Serrière, wier beeltenis door mij werd teruggekocht op de voddenmarkt van Nantes. Louis-Dieudonné's vrouw, die op zo geheimzinnige wijze uit den familiekring verdwenen is. Beneden hangen de Serrières met hun vrouwen; naast Louis-Dieudonné is een leegte, maar de roestige spijker op gelijke hoogte, aan den anderen kant van het buffet, bewijst, dat er vroeger een tweede schilderij gehangen moet hebben.

Ik ben op zoek gegaan naar dat schilderij. Deze verloren beeltenis liet mij geen rust. Ik kan niet een der onzen dwalende laten, ook al heeft zij gezondigd tegen de wetten van ons geslacht. Want wie weet, waar ik zelf toe komen zal?

Ik heb het doek gezocht in de kelders, op zolder, in de

rommelkamer, in de schuren. Wèl vond ik een ouderwetse, ovale eikenbladerenlijst, dezelfde als die rond het portret van Louis-Dieudonné, maar de beeltenis, die het kader ongetwijfeld bevat moet hebben, was er uit weggesneden. Waar er van den Hugenoot nog een lege lijst in ere gehouden wordt tegen onze muren als teken van zijn verdwenen tegenwoordigheid, daar is deze vrouw volkomen weggesneden uit de kern van ons geslacht. Ik heb Papa en tante Marceline, die haar beiden nog gekend hebben, naar haar levensgeschiedenis gevraagd. Het antwoord was beide keren gelijk:

'Zij was een verdwaalde, kind. Zij stelde haar eigen belangen vóór de belangen van haar man en haar zoontje. Zij misdroeg zich. De eer van de familie eiste, dat zij verdween. Het was hard, maar noodzakelijk.'

En tante Marceline legde haar oude hand op mijn gebruinden arm en fluisterde:

'Denk er aan, kindje, geef nooit toe aan je vleselijke lusten, hoe sterk ze ook mogen worden. Daar kan nooit iets goeds uit voortkomen. Dat leidt tot je ondergang in dit leven en tot de hel in het hiernamaals. Leer gehoorzamen.'

En zachter:

'Hoe moeilijk en bitter dat ook voor je worden zal.'

Later zei Marceline nog, in ik weet niet meer welk verband over haar sprekend:

'Zij was een geesteszieke, want zij vergat haar menselijke waardigheid, haar plicht ten opzichte van haar zoontje, dat zij eveneens op een overdreven en schadelijke wijze liefhad. Wij mogen niet oordelen. Zij heeft zwaar voor haar zonde geboet.'

Het gebeurde allemaal zo lang geleden. Het was moeilijk de zorgvuldig ondergegraven sporen van deze destijds levend-dode terug te vinden. Hier en daar, in de donkere woningen van onze pachters, vond ik soms nog een enkelen glimp van haar vreemde, boeiende persoonlijkheid.

'Ah.... mevrouw Madeleine, die een Duplessis van zich zelf was. Zij bracht veel geld mee, toen zij trouwde met mijnheer Louis, maar later vergat zij zichzelf. Zij werd verliefd op een ander en wilde vluchten met haar zoontje.'

Of:

'O.... u bedoelt de jonge mevrouw, die ze in een gesticht

hebben opgesloten, omdat zij een jongen uit het volk liefkreeg en met hem vluchten wilde. Een schande was het, maar zij had hem lief, zij dacht aan niets anders meer. Iedereen vertelde zij van haar liefde, alsof het een erezaak was. Zij heeft zwaar geleden, maar liever onderwierp zij zich aan iedere marteling dan haar liefde te verloochenen, zoals mijnheer Louis van haar eiste. En mijnheer Louis was hard. Rechtvaardig misschien, maar hard.'

En in het 'Grote Boek van Recht en Rede' vind ik de volgende aantekening: 'Madeleine hedenmorgen vertrokken. De achterstallige huren van *God's Hand*, pachter Albert Hautier, zijn vanmorgen betaald. En heeft de omroeper ons van een nieuwe wet kond gedaan:

'Geen varken mag meer over den openbaren weg vervoerd worden, zonder deugdelijk voorzien te zijn van een neusring.'

III

Zij waren in Parijs gaan wonen, omdat Parijs de stad was van het kind Patrick. O, beiden wisten zij, dat hij hier nooit in feite gewoond had, dat hij deze straten en pleinen zelfs nooit bezocht had, maar er bestaat een bezit, dat dieper gaat dan persoonlijk contact alleen. Het is een mysterieus bezit, dat van eeuw tot eeuw aan een enkeling wordt overhandigd. Het kan bijvoorbeeld zijn, dat een dode, dien wij zeer hebben liefgehad, terugkomt bij ons en ons aanziet met zijn wijden blik, die zich langzaam en zonder oordeel weer afwendt naar ons onbekende verten. Maar hij komt weer, hij beroert ons voorhoofd in onzen slaap, hij beslaat onze ogen met zijn vreemde adem, zodat wij slechts kunnen terugdenken aan *zijn* leven en aan *zijn* waarheid, die hij zijn leven lang begeerd, maar nooit bereikt heeft. Hij dwingt ons heen te gaan naar wateren, waar hij zijn leven lang naar gedorst heeft, de vruchten te plukken, waarvan hij de geuren slechts vermoed, maar nooit genoten heeft; om een Infante in zwart fluweel lief te hebben, die meer dan driehonderd jaar geleden reeds verbloed is in een Karmelitessenklooster in Granada, maar wier beeltenis wij aanschouwen met een ontroering en een vertedering, welke wij ons niet verklaren kunnen. Het leven der dagelijkse dingen valt van ons af, en wat wij in ons dragen door de jaren heen, is de herinnering aan een kind, dat wij niet gekend hebben, dat peinzend voor zich heen staart vanuit een gouden lijst, een gekapten valk op haar hand.

Zien wij camelia's in een bloemenwinkel, wij voelen haar zachten adem strijken over onze wang; horen wij een melodie, een kus komt tot ons, in werkelijkheid nooit genoten en doorleefd. Wij lijden het verlangen van een ander uit, nooit tot rust gekomen en aanvaard.

Dan kan het gebeuren, dat wij naar buiten gaan om de boomgaarden te zien, om een witte roos te zoeken, bloeiend in een stillen kloostertuin. Wij lopen over paden, die nieuw voor ons zijn in hunne bekendheid, wij horen het spreken van een taal, waarvan de zangerige schoonheid ons vertrouwder is dan de eigen moedertaal; een weemoed in ons vindt zijn rust, het opgejaagde in ons heeft een schuilplaats gevonden. Een bitter-

zoete vrucht is tot rijpheid gekomen. Hier is mijn hart, het is een winterse appel. Zijn vallen en uiteindelijk opgelost worden laat geen wonde meer na.

Wanneer René de Saint-Vincent doelloos door de Parijse straten dwaalde, zoals dat zijn gewoonte geworden was en zijn enige bezigheid, dan wist hij het kind Patrick verborgen achter het groen van een vijgeboom, die zijn zware bladeren gehangen had over een witten muur van een straat, waarvan hij den naam vergeten was. Maar Patrick riep zijn naam in den plotselingen roep van een vogel, die nestelde in de magnolia's van een zeer stil plein. Rose hingen de avondlijke luchten boven het geluidloos verder vloeiende water van de Seine, en dat rose waas was de vertroosting van een wond, die niet vertroost kon worden; alleen maar door zeer vele abstracte tederheden verstild.

Patrick's kleine kindergestalte bakte zandtaartjes in een tuin, maar wanneer René naderde, dan vluchtte hij en nam de gestalte aan van een ander, hem volkomen vreemd kind.

Het geel van de vallende bladeren was Patrick's geel, dat nooit iemand anders begrepen had; en de gil van de treinen, die de stad naderden, een gil, die waarschuwde tegen alle zonden tegelijk en toch tegen niets in het bijzonder, krijste dat het verraad, dat het spookvriendje uit hun leven wegwiste, onvergefelijk was en dat Louise tot in de diepste hel er voor verdoemd moest zijn. Maar wat was Louise's leven anders geweest dan een hel?

Charles had inderdaad aan Gisèle geschreven, zoals trouwens te verwachten was. Hij probeerde zijn verlangens af te leiden tot iets concreets, om zo minder te lijden aan eigen onmacht. Maar wist hij dan niet, dat zowel hij als zijn broer door de dubbele liefde van hun eigen moeder en van hun tante Louise aan het kind Patrick geketend waren, afgezien nog van het feit, dat hún bestaan slechts het gevolg was van zíjn sneuvelen in Vlaanderen?

René had geweten, dat zijn broer schrijven zou. Dat hij wel schrijven móést. Té zeer waren zij immers een weerspiegeling van elkander, dan dat zij hun gedachten en hun angsten voor elkander verborgen konden houden. Dubbelkoppige Narcissus, een leven lang gedoemd om onafgebroken in eigen spiegelbeeld te staren. Dat was hun lot.

Zij konden zwijgen over wat er in hen leefde. Het veranderde niets. Ook een spiegel bedient zich niet van woorden. Had René niet aan dezelfde oplossingen, aan dezelfde uitvluchten gedacht, alleen om ze sneller dan zijn broer te verwerpen? Zo liep kleine Charles eenmaal weg ná 'De Daad', de 'Vreselijke Daad', die hem na Louise's verraad van haar bevrijden moest. Maar René bleef. En Charles werd natuurlijk weer teruggebracht en het leven op *Les Vignobles* ging door, zoals het altijd geweest was en hun jeugd leek eindeloos.

Wanneer Charles nu de kamer binnenkwam, waar hij doelloos zijn Sèvres-porselein verzamelde, en hij zag het gezicht van zijn broer, dat het zijne zozeer geleek, als vertrokken door een vreemden schrik, dan wist hij, dat ook Charles het kind Patrick had zien spelen in een stillen tuin, waar zwaar het klimop over de afgebrokkelde muren hing. 'Er was een villa....,' zegt hij dan, 'onbewoond.... bij het Bois de Boulogne.... een tuin met een fontein, waar geen water meer in stond....' En zijn ogen zochten den blik van zijn broer om te weten of René hem begrepen had. Zijn antwoord trachtte deze dan zo zacht en zo onverschillig mogelijk te doen zijn om hem niet nog verder te verschrikken: 'Die villa's zijn heel mooi.... maar zo somber, vooral in het maanlicht....'

Zijn licht trillende vingers hadden een vitrine geopend, speelden voorzichtig met zijn herderinnetjes van Saksisch porselein en het was René alsof hij zelf vroeg (maar al dien tijd wist hij toch, dat het zijn broer was, die zich de vraag woordeloos voorstelde): 'Zijn vrouwen zó? Zo breekbaar en zo koud? Zo onuitsprekelijk?'

Een andere maal zegt hij: 'Ik was bij Saint-Cloud, in een park. Er was een marmeren kind, dat violen droeg in een bak op zijn hoofd. Er vlogen een paar grijze duiven omheen....'

Hij had dus aan Gisèle geschreven. En Gisèle zou haar scherp mooi gezichtje van zéér verwend jong meisje over zijn brief heen naar haar moeder opheffen om te vragen: 'Wat denk je er van, Maman?' Maar in haar hart zal een kleine bevroren plek zijn, waardoor zij denkt: 'Ik word al achtentwintig. Volgende maand ben ik achtentwintig en mijn kansen gaan voorbij. Van mijn beste jaren heb ik niet genoten.' Van het antwoord van haar egoïstische moeder zal de inhoud van den brief zeker

afhankelijk zijn, die over enkele dagen op Charles' ontbijtbord zal komen te liggen. Zijn vingers zullen trillen, wanneer hij dien brief opensnijdt, en zijn ogen zullen den blik van zijn broer vermijden, omdat hij dit een verraad wist te zijn, niet zozeer tegenover René, dien hij lang geleden reeds verkocht had voor de domme aanbidding van een roodharig boerenkindje, maar tegenover het kind Patrick.

Goed. Hij had dus geschreven. Voor de tweede maal zal René's eenzaamheid als een kleine verzilverde noot in de holte van haar hand komen te liggen. Zij zal er naar kijken, en met dezelfde onverschilligheid van vroeger zal zij te rade gaan. Charles' brief zou het begin worden van een lange reeks verwikkelingen, die tot bitterheden zouden uitgroeien, en dat alles zonder enig doel. En kriegel nam René het dagboek van Louise weer op, dat andere voorbeeld van een niet-gericht-zijn der zintuigen, maar dat tenminste dit voordeel bezat, dat het voorgoed tot het verleden der afgedane dingen behoorde.

23 Juni 19..

'Wij zaten vanavond samen op het terras van *Les Vignobles*, Maman en ik. De kinderen waren naar bed gebracht, en ik wist, dat een uiteenzetting tussen ons beiden niet langer te vermijden zou zijn. Ook ik wilde eindelijk weten, waar ik nu eigenlijk aan toe was.

Bovendien was het den helen dag zo drukkend warm geweest, dat het nu, tegen het invallen van den nacht, alleen nog maar op het terras uit te houden was en zeker niet in huis. Ik had net onze beide wijnglazen volgeschonken met gekoelden witten wijn, toen Maman plotseling zei - en ik hoorde, hoe haar adem door een vreemde opwinding afgesneden werd, zodat haar stem in een kinderachtig hoog falset oversloeg -:

'Louise, ik weet, dat je zo ontzaglijk aan *Les Vignobles* gehecht bent. Dat het landgoed je alles is.... en bovendien.... heb jij.... als een geboren de Serrière.... meer recht op de gronden.... dan ik.... Vooral onder de gegeven omstandigheden....' De wind ruiste door de toppen van de dennen en dicht boven onze hoofden schudde een vogel in slaap zijn veren uit.

Ik was zo verbaasd, dat ik mijn glas wijn omgooide, dat van

de tafel rolde en in een zenuwachtig gegichel van kleine scherfjes op de tegels van het terras uit elkaar sprong. Dat zenuwachtige glasgegichel werkte aanstekelijk op Maman, die ook begon te lachen, een zenuwachtig gemekker, net als van een geit. Zij drukte haar zakdoek tegen haar lippen, beheerste zich met grote moeite, en vóór ik iets zeggen kon, vervolgde zij, vlugger nog, en met een kleur, die de adertjes op haar neus en wangen onvoordelig deed uitkomen:

'Je weet, dat die arme Papa mij een kwart van de wijnlanden en het noordelijk deel van de terpentijn heeft nagelaten.' Ik maakte een afwijzend gebaar met mijn hand, dat zij voor een toestemming moet hebben gehouden, alsof het nodig was, dat Maman - ja juist Maman - *mij*, een de Serrière, op de hoogte moest stellen van zaken, die betrekking hadden op het beheer van *Les Vignobles*.

'Maar Maman,' antwoordde ik dan ook kortaf, 'wat doet het er toe, of die gronden aan jou toebehoren of aan mij; of heb je plotseling klachten over de wijze, waarop ik je bezit beheer?'

'Dat is het niet, Louise; ik heb alle bewondering voor je kunde' - hier een lichte nuance van spot, die mij driftig maakte - 'maar het lijkt mij beter, wanneer die gronden op jouw naam worden overgeschreven.'

Ik kon mijn oren niet geloven. Wat ik ook verwacht had, dit niet.

'Maar Maman,' stamelde ik, 'ben je gek geworden? En bovendien.... of die gronden nu aan mij behoren, of aan jou, of aan den tweeling.... den last heb ik er toch van. Beheren moet ik ze toch, zonder dat er verder iemand naar omkijkt. Of wil je soms, dat ik je er een rente over uitkeer? Is dat je opzet?'

Mijn wantrouwen steeg. Maman mag dan geen eerbied hebben voor geld of voor landbezit - zolang zij het maar *heeft*, tenminste - zij is er ook de vrouw niet naar om zonder een zeer geldige reden afstand te doen van een groot gedeelte van haar rechten. En zeker niet ten voordele van mij. Daar zat dus iets of iemand achter. Er is een wild en roekeloos element in Maman, dat gevaarlijk kan worden voor het welzijn van de familie.

Zij stulpte pruilend haar lippen naar voren in een coquet gebaar, dat dom en machinaal geworden is. Het gebaar, waarvoor Papa zijn krant neerlegde en vroeg:

'Wat is er, lieveling? Is er iets, dat je hartje begeert?'

Maar ik was Papa niet.

'Integendeel,' zei zij, en staarde naar de zwarte toppen der dennen, die heen en weer bewogen in den warmen wind, die geen enkele koelte bracht, 'integendeel. Ik heb veel nagedacht over je toekomst, Louise, en omdat jij toch nooit trouwt....'

Zij zei nog meer. Maar ik verstond het einde van haar zin niet. Er zijn dingen in het leven, die je *onbewust* weet, maar die je *bewust* ontkent. Dingen, die je jarenlang door het leven sleept als een kanker, ongezien groeiend in het vochtige donker van je lichaam, maar die dragelijk blijven, zolang ze niet aan de oppervlakte worden gebracht. Onuitgesproken blijven dus. Maar van vandaag af zal ik gebrandmerkt blijven door Maman's woorden, zoals eenmaal de dorre vijgeboom tot in aller eeuwigheid gebrandmerkt werd door Jezus' liefdeloze uitspraak. Mijn handen krampten samen. Ik durfde haar niet aan te zien. Het was dus voor haar een uitgemaakte zaak. Louise kon op *Les Vignobles* blijven en zonder salaris het landgoed beheren voor de kinderen van Toine. Ik kon alle verantwoordelijkheid dragen. Een lastdier, een stomme ezel, een idioot.

Ik had Maman kunnen slaan; dat domme glimlachende poppengezicht had ik met alle liefde in elkaar gerammeld tot haar poederneus scheef zat. Hoe heb ik haar altijd gehaat.

'Wat wil je eigenlijk van me, Maman?'

Het was al te donker om iets anders van haar te zien dan een vlak, blank ovaal masker, dat heen en weer bewoog over een vagen achtergrond van bomen tegen een lichteren hemel, waar de avondster in flonkerde. Zij zweeg. Zij was als opgelost in het duister. Driftig schoof ik mijn stoel achteruit, en weer gichelden de scherven op den grond als kleine boosaardige geesten. Ik liep naar binnen en haalde de petroleumlamp.

Ik plaatste de brandende lamp met een bons midden op onze tafel, zodat ik haar in haar gezicht kon zien en in haar ogen, die veel zachter en mysterieuzer zijn dan zij zelf is. Ik wenste geen uitvluchten, geen toespelingen meer.

‘Verklaar je nader, Maman.’

‘Er valt niet veel te verklaren, Louise. Ik heb er over gedacht die wijnlanden op jouw naam te laten overschrijven; dat is alles. Verder verandert er niets.’

‘Wanneer het,’ zei ik, ‘zoals je zelf al zo tactvol opmerkte, toch geen verandering in de bestaande toestanden zou brengen, waarom zou je het me dan voorstellen? En waarom juist nu?’

‘Maar alles hoeft toch niet altijd zo te blijven als het nu is, Louise? Als ik weg zou gaan, bijvoorbeeld, dan zou het beter zijn, wanneer het hele landgoed in jouw handen was. Ook voor de toekomst.’

De laatste woorden werden met een vreemden nadruk gesproken, en Maman vervolgde:

‘Dan zou je vrij kunnen beschikken over mijn erfdeel van *Les Vignobles*. Mijn eigen inkomsten zouden mij dan voldoende zijn.’

‘Als jij weg zou gaan? Je lijkt wel gek, Maman. Waar in de wereld zou je heen gaan?’

In al mijn fantasieën en vermoedens had ik er geen ogenblik over gedacht, dat Maman *Les Vignobles* zou willen verlaten. Ik weet niet wie van ons beiden het meest beschaamd en verward was, zij of ik. Zij, die niet den moed kon vinden voor een vlotte, duidelijke uiteenzetting, of ik, die den moed niet kon vinden om haar gestamelde zinnen samen te vatten tot hun werkelijke waarde en betekenis. Mijn ergste vermoedens nog overtroffen vindend, zag ik mij plotseling geplaatst tegenover een onhandig gecamoufleerde omkoperij van groot formaat. Mijn stilzwijgende medeplichtigheid in een liefdesgeschiedenis van mijn moeder, uitgewisseld tegen een groot stuk terrein van *Les Vignobles*, dat anders door testamentaire beschikking zéker in vreemde handen zou overgaan. Zo kende ik haar wel. Ja. Dat was duidelijk.

Heel duidelijk.

‘Waarom zeg je me niet liever alles in eens? Wat heb je zitten knoeien achter mijn rug om?’

‘Je hebt het me niet gemakkelijk gemaakt, Louise. Een beetje inschikkelijkheid van jouw kant....’

‘Waarom zou ik, Maman?’

Maar er was een prop in mijn keel en er prikten tranen

achter mijn ogen. Waarom was ik zo laf? Ik wist, dat ik weer, als zo vaak tevoren, de mindere zou zijn.

'Louise,' zei haar stem, rustig nu, en zonder veel vertoon, 'je bent oud en wijs genoeg om bepaalde dingen te begrijpen. Je hebt natuurlijk al wat vermoed. Niet voor niets doorsnuffelde je mijn schrijfbureautje. Ik hoop, dat ik je geen verdriet zal doen, maar er zijn in het leven nu eenmaal dingen, die sterker kunnen worden dan je zelf misschien bedoeld hebt. Voor jou is dat je gehechtheid aan *Les Vignobles*. Want dat is toch zo, hè Louise? Daarom wilde ik je daarin tegemoet komen, kind.'

Bespotte zij mij met haar plotseling zangerig geworden stem, of trachtte zij tijd te winnen voor haar schaamteloze bekentenis? Haar blik, in het schijnsel van de lamp, waar honderden muggen als een waas omheen dansten, was blank van op zij, als van een schichtig paard.

'Bekommer je vooral niet om mij, Maman. Zover ik het begrepen heb, gaat het hier om jou, en niet om mij.'

'Goed kind,' zei zij gedwee, en draaide het steekje van haar wijnglas tussen wijsvinger en duim in de rondte:

'Zie je, het is nu tien jaar, dat die arme Papa dood is; dat ik altijd alleen ben, want tussen jou en mij, kind, bestaat geen erg goede verstandhouding. Daarom was *Les Vignobles* zo verschrikkelijk stil voor me na Toine's dood.'

Toine.... Hier ligt de kern van alles. Want Papa's dood moet voor Maman een bevrijding geweest zijn, al heeft zij dat uit piëteit tegenover mij nooit geuit. Vader's onhandige liefde was een obstakel voor de goede verstandhouding tussen hen beiden, maar Toine....

'Je denkt misschien, dat vierenvijftig te oud is om nog een tweede huwelijk aan te gaan. Het is zo'n onverwacht geluk geweest.... je weet niet half....'

Neen. Ik ben nu eenmaal een idioot in haar ogen. Ik liet haar woordenvloed over mij heen gaan. Waar zij hem ontmoet had. Wat hij toen gezegd had. Dat hij blond krullend haar had. Dat hij musicus was, componist, en een leerling van Honegger. Dat hij een studie gemaakt had van de Gregoriaanse kerkzangen in de Grieks-Orthodoxe kerk. Verder, dat hij er erg naar verlangde om met mij, Louise, kennis te maken.

‘Ik heb hem veel over je verteld, Louise. Want hij is net als jij, hij jaagt ook zo graag. Hij komt uit den Périgord, waar zijn ouders een kleine boerderij hebben. Hij is maar van heel eenvoudige ouders, maar voor jou moet dat geen bezwaar zijn; standsverschil heeft voor jou nooit bestaan.’

Ik zweeg. Dwars tegen haar woordenvloed in, zweeg ik. Koppig en verbeten. Maar zonder iets te merken, ratelde zij verder: Had ik er bezwaar tegen, wanneer hij in November een paar dagen op *Les Vignobles* kwam doorbrengen? Wij zouden dan samen korhoenders kunnen gaan schieten in de moerassen. Hij had nu al zoveel respect voor me: een vrouw, die het aandurfde om te werken als een man; die een grote wijnbezitting te besturen wist.

Ik luisterde naar die late woorden van lof, terwijl de dennen geurden in het maanlicht, en ik dacht, dat ik ze niet hoorde, zo leeg was ik van binnen. Maar ik heb ze toch onthouden, ik weet niet waarom. Misschien was ik onbewust toch nog dankbaar voor deze povere aalmoes van moederliefde, verschrompeld en bedorven overschotje van Toine's natuurlijk erfdeel. Gedragen door de extase van deze late liefde, praatte Maman en praatte maar en lachte hoog en schel tegen de plechtige roerloosheid van den zomernacht, terwijl boven in de toppen der dennen een sombere litanie werd gezongen van wind en maanlicht.

De nacht bracht geen enkele verkoeling over de landen, en wij bleven maar zitten, te loom en te zwaar om op te staan. Een speelse onderhoutse wind blies ons soms een kriebelenden nachtvlinder in het gezicht, maar ik voelde het niet, want het was een leeg, levenloos lichaam, dat daar onder de bomen op het terras van *Les Vignobles* zat en dat luisterde naar die litanie daar boven onze hoofden, die litanie, waarvan de monotone woorden weenden in mijn hart:

Hier is mijn hart,
het is een winterse appel,
koud en bitter,
maar voor het lief gerijpt.

Ik zat daar tegenover Maman, die met mij, haar ruim dertigjarige dochter, over haar grote liefde sprak. Toen wij eindelijk

opstonden om naar binnen te gaan, bleef ik bij onze buitendeur staan, hief de lamp tot op de hoogte van haar gezicht en legde mijn andere hand op haar arm om haar te dwingen mij aan te zien.

‘En.... eh.... hoe oud is die.... eh.... minnaar van je?’

Zij sloeg haar ogen neer voor mijn blik, die meer verried dam ik wel wilde, maar toch was de beschuldiging nog het sterkst: ‘Achtentwintig.’

Toch moet zij zich niet geschaamd hebben, want om haar mond huiverde een glimlach, raadselachtig, gesloten en zeer zacht. En toen zij haar ogen neersloeg, las ik er een medelijden in, dat kwetsender, vlijmender was dan mijn korte harde lach.

Dat alles is nu zo diep in mij verzonken, dat niemand iets aan mij gemerkt heeft. Maman zeker niet. Dat plezier heeft zij niet gehad. Uiterlijk was er tussen haar en mij niets veranderd; integendeel, als er iets merkbaar was, was het zelfs een grotere hartelijkheid dan voorheen, en waar er van enige intimiteit tussen ons nooit sprake is geweest, was de schijn ook inderdaad niet moeilijk op te houden. Wat had ik op haar voorstel kunnen antwoorden? Ik weet het zelfs nu niet. Het was een verraad aan de de Serrières, maar waar zij uit eigen vrijen wil *Les Vignobles* wenste te verlaten en afstand deed van al haar rechten op het landgoed der de Serrières, wat had ik haar dan in feite kunnen verwijten? Zij had haar spel handig genoeg gespeeld.

Ik zweeg dus. En met dat zwijgen stemde ik toe. Maman vond mijn houding heel soepel, naar ik haar tegen haar vriendinnen hoorde beweren. Die vriendinnen moeten al lang vóór mij van alles op de hoogte zijn geweest. Het is belachelijk hoe blind je bent, wanneer het om de belangen en de geheimen van je naasten gaat. Onafgebroken ontken je, uit zelfbehoud, je eigen waarnemingen.

Zodra was ik echter niet alleen, of alles stortte in. Ik was als lamgeslagen van ellende. Bot en stomp door een leed, dat ik niet te overwinnen wist. Het was zeker niet het gevolg van Maman's op handen zijnde vertrek. O neen, hoe eenzaam *Les Vignobles*, familiehuis bij uitnemendheid, dan ook worden zou. Integendeel, haar spoedige vertrek was nog mijn enige

troost. Ik heb haar altijd gehaat. God, hoe ik haar haten kon als kind. Hoe mijn hart klopte, wanneer zij te laat thuis kwam van den trein. Hoe ik dan met gevouwen handjes en met mijn voorhoofd tegen het vensterglas gedrukt hartstochtelijk bad:

'Wees goed, God. Laat haar dood zijn. Laat de trein in een ravijn gereden zijn, en laat haar nooit, nooit meer thuiskomen. Laat mij alleen blijven met Papa en met Toine. Amen.'

Maar zij kwam altijd weer terug. Met een speels achteloos tikje tegen mijn wang. En blind voor den broedenden wrok in mijn ogen. Het was Toine, die niet meer terugkwam op een dag.

Neen. Het was veel heimelijker, iets laags, iets slijmerigs, en onuitsprekelijks, als een poliep. Ik voelde den angst voor de eenzaamheid, den dodelijken greep van het alleen-zijn. Het was echter niet het alleen-zijn zonder Maman, dat ik vreesde. Het was het alleen-zijn op aarde, de eenzaamheid van het onbevruchte zaad, dat tot wegrotten gedoemd is. De steriliteit, het uitgeworpen zijn door het goddelijke, het milde. De eenzaamheid van den dorren vijgeboom uit de Schrift, die door het goddelijke woord werd uitgeroepen uit den cirkelgang der dingen. De barre en dorre eenzaamheid der woestijn, die nooit in bloesems openbarst. De eenzaamheid van wat zich niet vermenigvuldigt en geen vruchten afwerpt van zijn soort. Alleen, tot in de goddelijke verdoemenis.

Een bittere jaloezie beet mij van binnen uit met haar wrange zuren; een gloed verkoolde mij, tot alles binnen in mij zwart was van zonde. Zonde, waaraan de verdoemenis reeds voorafgegaan was.

Heel een verleden bewoog in mij, opstulpend de slecht vergeten teleurstellingen, donkere wrok, een bitter gepasseerd-zijn.'

*

Zo stonden zij dus tegenover elkander, de twee grote figuren van hun jeugd, toen de eerste, nog ondergrondse detonaties losbarstten, waar René geen herinnering meer aan had. Hij begon in zijn kinderherinneringen den strijd tussen deze twee vrouwen pas waar te nemen na de komst van Jean-Paul op *Les Vignobles*.

Later, toen hij in het bezit was van alle feiten, en de uiterste en bitterste consequenties, waartoe dit alles geleid had, reeds in het schemerdonker der herinneringen verzonken waren, was het zo gemakkelijk zichzelf als kind een soort profetisch inzicht toe te dichten, te meer, waar kinderen gevoelig zijn voor alle ondergrondse stromingen, zonder echter bij machte te zijn deze op de juiste waarde te schatten. Maar neen. Te zeer waren zij verzonken geweest in hun kortstondig geluk over het kind Patrick. Zodat de grote mensen om hen heen even reusachtig, even onbereikbaar en even vanzelfsprekend waren als de hoge bazaltrotsen achter *Les Vignobles*, daar waar de wilde kust van den Atlantischen Oceaan zijn baaien met groenig, karnend water het land tegemoet zond.

Toch was zijn herinnering aan de Louise uit dien tijd nog zeer levendig. Zij was toen nog voor hen beiden de ‘Almacht’, de Almamater, het immertroostend vermogen, waarin al hun ongelukjes, al hun kinderziekten een troost vonden. Haar zware, ronde vormen stonden hem nog voor den geest als de bron van het specifiek vrouwelijke, vergetelheid en warme zaligheid beide.

De takken van de platanen waren als een grillige zwarte kant voor zijn ramen, er hing een lichte nevel boven het water van de rivier, en over de brug van de Alma reden de eerste auto's reeds achter hun lichtbundels aan. Maar tegen den donkerder wordenden nachthemel stond nog streng en stram de scherpe vlek van het vlaggetje op den Eiffeltoren, strakgespannen in den wind.

René's hand, mechanisch, zoals de gewoonte hem dit geleerd had, trok de achter hem staande schemerlamp aan, die haar licht alleen over zijn boek verspreidde, en die de kamer verder in het donker liet. Hij wist: zijn hoofd en het schrift, dat jaren geleden door een vrouw van zijn stam volgeschreven werd, waren de enige lichte plekken in het duister. En het was hem, als kwam het licht slechts uit hem zelf voort, en als wierp het een schimmenspel op het witte vlak voor hem, waar dan zijn eigen herinneringen en zijn eigen tederheden een vreemd en grillig leven aannamen, projectie van zijn eigen verlangen, dat voorbestemd was om weer even geheimzinnig in het duister van zijn denken te verdwijnen.

25 Juni 19..

‘En de kinderen brachten mij vanavond den laatsten genadeslag toe; de zekerheid, die ik altijd gezocht, maar ook altijd vermeden heb. Ik zal proberen hun woorden hier zo zuiver mogelijk weer te geven, zodat ik ze nooit meer vergeten zal. Het is goed om een einde te maken aan oude dromen, aan vroegere illusies.

René'tje zei:

‘Soms is er in het appelenkamertje een meisje met een witte baljurk.’

‘Ja, met margrieten.’

‘En blonde pijpekrullen.’

‘Ja, met een hondje.’

‘En het hondje heet Bijou.’

‘Maar het is niet hetzelfde hondje, dat door een hoepeltje springt.’

‘Het hondje is er ook, René'tje?’

‘Ja, tante. Een klein hondje.’

‘De kleine jongen en het margrietenmeisje dansen samen, en soms geeft het jongetje haar een zoen.’

‘Omdat zij lange krullen heeft, die kriebelen.’

‘Ja, en dan gaat het hondje keffen en probeert hem te bijten.’

‘Ja, het is een lelijk vals hondje, maar Patrick moet er zo om lachen.’

‘Maar het is toch een heel vals hondje.’

‘Neen, niet vals. Het hondje is lief. Het hondje is alleen maar jaloers. En het is heel naar om jaloers te moeten zijn, kinderen. Dat doet pijn van binnen.’

Jaloers. Arme kleine Bijou. Ik klemde mijn handen in elkaar. Waarom kunnen oude, voorbije dingen zo onbeschrijfelijk zeer doen? Waarom laat ik de kinderen doorgaan met dit wrede, vreemde spel? Of is het geen spel? Is het toch meer? Is het dan toch waar, wat de oude pachtersvrouwen beweren: dat alleen zij, die door hun liefde daartoe worden gedwongen, weerkeren naar het landgoed tussen de wijnbergen?

‘Ja.... en de kleine jongen zegt, wanneer hij het margrietenmeisje een zoen geeft....’

Ik draaide de lamp uit.

‘Jullie moeten nu gaan slapen, kinderen.’

‘Ja maar, tante, hoor nu.... het jongetje heeft een ringetje gemaakt van....’

‘Zwijg nu, Charles.’

Mijn stem was gebiedend. Het kind zweeg, mokkend. Ik bleef zitten in het donker en het was alsof ik zou stikken in mijn wrok. Na jaren had ik dan de zekerheid, die ik evenzeer gevreesd had als gezocht.

Jarenlang had Toine geprobeerd het geheim van haar en Patrick verborgen te houden, ondanks mijn achterdocht, ondanks mijn aandringen. Waarom? Vreesde zij toch Patrick's vriendschap voor mij?

Het is een schrale troost, maar van één ding ben ik overtuigd: wanneer hun liefde van mooien jongen voor een heel mooi meisje was uitgemousseerd, dan was Patrick bij mij teruggekeerd, al was het na jaren geweest. Ons gevoel voor elkaar was geen menselijk gevoel meer te noemen, te zeer was het verbonden met de wilde lelietjes-van-dalen, met het gefladder van winterkoninkjes, met het zachte wiegen van pluimend riet, met de eerste sneeuwstormen over de moerassen, met de grauwe, gekartelde schelpen van den Atlantischen Oceaan. Het was een stilzwijgende, wilde vriendschap, die zich van woorden noch gebaren bediende en die volkomen kuis en instinctief was. Neen, veel menselijks had die vriendschap niet. Daarin school haar onverbrekelijkheid. Het was meer, het was oneindig veel meer. Het was een soort hooglied, een juichkreet van heel prille goden. Het was verwant aan mossen en varens, aan de kleine wilde orchissen, die zo oud en zo taai zijn als de schepping zelf. Ja, zo was onze vriendschap. En het was wijs van Toine die vriendschap te vrezen, zoals zij deed.

Hoe kunnen twee zusters anders tegen elkaar liegen, en hoe nutteloos. Maar weinig zal Toine hebben vermoed, dat haar eigen kinderen haar onbewust, jaren na haar dood zouden verraden.

Waarom moest Toine alles hebben en ik niets?

‘Tante?’

‘Stil, René'tje.’

‘Ben je nog boos op me?’

‘Neen, René'tje. Tante is niet boos. Tenminste niet op jou, mijn liefje.’

‘Op wien dan wel? Op Charles?’

‘Ga slapen, jonkie.’

‘Tante, je stem klinkt zo raar in het donker. Net of je huilt.’

‘Grote mensen huilen immers nooit. Dat weet je toch wel?’

Ik ben naar mijn eigen kamer gegaan. Ik zag mijn gezicht in den spiegel, als drijvend op een donker meer. Ik herkende mijzelf niet. Het gezicht, dat mij vanuit den spiegel aanstaarde, was oud en vreemd. Het was het gezicht van tante Marceline op haar doodsbed.

Langzaam heb ik mij uitgekleed voor mijn eigen spiegelbeeld. Maar was ik het zelf wel? Het was, als lag er een loodzware betovering over het vertrek. Het zachte, gele licht vergoelijkte de lelijkheid van mijn lichaam, vermooide de boerse stugheid der lijnen tot een suggererende vruchtbaarheid.

Ik heb dan een borst in mijn hand genomen. Ik ben stil blijven zitten met die borst in mijn hand. Het was een zware borst, die veel kinderen had kunnen voeden. Een blanke vulkaan, doorstroomd met geheimzinnige blauwe melkwegen, die niet gediend hebben. De tranen liepen langs mijn gezicht en lagen zout in de hoeken van mijn mond.

Het is toch niet mogelijk zo verder te leven? Hoevele jaren zal het bestaan mij nog laten meedrijven, wrakhout op de kolkende monding van andermans passies? De kinderen zullen opgroeien en moeten dan naar een pensionaat bij Parijs. En was betekent de tweeling voor mij? Het zijn immers mijn eigen zonen niet?

‘Jij, die toch nooit trouwt....’

Waarom?

Waarom moet ik altijd uitgesloten blijven van ieder mysterie? Waarom zou alleen mijn lichaam niet de wet van alle planten en dieren op God's akkers mogen ondergaan? De blinde bevruchting van het zaad? Mijn lichaam is lelijk. Geen man zal er zijn vreugde in vinden. Maar is de bevruchting geen blinde wet? Ik ben als het fokvee van onze moerassen: vruchtbaar. Sterke, dikke benen, brede heupen, zware schouders, wijde neusvleugels. En dat al voor niet?

Wat schreef Louis, onze stamvader Louis? Hij, die de bouwer was van ons geslacht, hij, die magistraat was, en die *Les*

Vignobles voor ons aankocht om er ons generaties lang te vestigen, levend naar zijn voorbeeld?

'Vader riep mij vanochtend,' schreef hij, 'na de mis op zijn studeervertrek. Hij zat achter de lange tafel met het groenpluchen kleed. Een glas water stond voor hem. Hij had niet van pak gewisseld, zoals anders zijn gewoonte was. Hij zat in zijn zwarte kerkkleren, zijn handen hield hij voor zich op tafel gekruist, zoals hij dat op de kerkbank pleegt te doen. Hij gebood mij een keuze te doen uit het priesterschap of het huwelijk. Mijn sanguinistische natuur koos zonder aarzelen het laatste. Mijn vader zei: "Goed."

In de maand, die volgde op ons onderhoud, werd mij meegedeeld, dat ik mijn beminde gade zou huwen. Wij hadden elkaar driemaal gezien vóór het huwelijk plaats vond. Steeds in het kerkportaal na afloop van de mis, wanneer wij nog onder de stichting der heilige woorden verkeerden.

Men trouwt in ons geslacht niet uit hartstocht, die zo dikwijls ijdel en misplaatst is, doch om een degelijk gezin te stichten op kerkelijke basis.'

Ik heb dit alles opgeschreven, omdat ik het als een noodzakelijkheid zie mijzelf te observeren; mijn denken en mijn readies na te gaan, mijn vluchtige indrukken vast te leggen, voor zij uitgroeien tot chimaera's, om te proberen er later een logisch geheel uit op te bouwen, waarvan niets mij kan ontgaan. Ik moet met ijzeren wil over mijzelf waken, want God, o, God, waar zal ik anders eindigen? Er is een grote vrees in mij en soms droom ik 's nachts van Madeleine Duplessis, huisvrouw van Louis-Dieudonné de Serrière, die te hoogmoedig was om haar begeerten te verheimelijken. Ik zie dan een lange groene laan; een rijtuig komt aangerold en rijdt over de bolle, door plukken mos overwoekerde keien. Aan het einde van die laan staat een ijzeren hek. Het hek is met stalen kettingen gesloten. Iemand in een blauwen werkmanskiel komt opendoen. Hij steekt een enormen sleutel in het ijzeren slot en rolt vervolgens de kettingen op. De scharnieren kreunen en piepen. Het hek gaat met horten en stoten open. Vage gestalten achter bomen worden zichtbaar. Vreemde, weeë geluiden hangen als lianen tussen het zware gebladerte, krijsende flamingo's,

die geen menselijke gestalten hebben en ook geen vogels zijn.

Het rijtuig houdt stil voor een stenen bordes. Het portier gaat open en twee mannen komen er uit. Zij houden een vrouw gewelddadig vast; zij schopt en gilt en tracht zich los te rukken. Men kan niet zien, wie zij is, want zij hebben haar een zwarten rok over het hoofd geslagen, die ook haar armen tegen haar lichaam klemt. Een poort gaat open en de zwarte gestalte, in uiterste wanhoop, gilt een naam:

'Louise!'

De poort sluit zich weer. Het rijtuig rolt weg over de ronde keien. Niemand zal haar meer zien. Zij is verdwenen uit de wereld der levenden. Zij zal naamloos worden begraven. En alles, wat er door de jaren heen van haar overbleef, is haar vreemde, eenzame gestalte in een sneeuwbui en de naam, die over generaties heen haar wanhoop in mijn oren roept:

'Louise!'

*

Deze bladzijden van het dikke schrift werden plotseling afgesloten met de forse, ronde handtekening van Louise de Serrière. Daarna een datum en een herhaling van het jaartal. Alsof er hier, op dezen dag, een periode van haar leven werd afgesloten en de inzet van een ander bestaan begon.

René klapte het blauwe schoolschrift dicht, zodat nu zijn achterhoofd het enige verlichte voorwerp in de hele kamer was. Een lichtende bol, waarin vreemde, wazige gedachten, die als nevels waren, een uitweg zochten. Deze nevels vergleden van vorm tot vorm, namen de gestalte van twee kinderen aan: de kleine jongens, die hij en zijn broer Charles eenmaal geweest waren. Dan vervloden zij weer tot een vormeloze melancholie en tot een donker medelijden, dat naar buiten wilde, en waarvan de spanning achter zijn ogen onverdragelijk werd. Hij dacht aan hen allen, aan arme tante Louise, aan Granmaman in haar nimmer aflatenden strijd tegen den ouderdom, dien zij, als kinderen, bespotten, maar die aan Louise ten enenmale ontging. Hij dacht aan Jean-Paul, die later, o veel later, zijn vriend geworden was. Jean-Paul, dien hij had moeten identificeren in de Morgue, waar hij roerloos uitgestrekt lag met het slijmerige vuil van de rivier in zijn blonde haar en op zijn handen,

rond een zachtgewelfden mond, die zelfs in den dood zijn dromende lijn had weten te behouden. Hij dacht aan het wind-doorwaaide *Les Vignobles,* door blanke regens overspoeld, zo schoon en nobel van lijnen, dat oude huis tussen de rotsen en de wijnbergen. En aan dat kindervriendje dacht hij, aan het kind Patrick, dat voor immer in hem leefde en aan wien hij misschien nog meer verbonden was dan aan zijn tweelingbroer Charles.

Maar het was vooral aan Jean-Paul, aan den jongen minnaar van zijn grootmoeder, dat hij dacht, toen hij de leeslamp weer had uitgedraaid, als wilde hij de schimmen zijner herinnering hiermee dwingen zich weer neer te leggen en in te slapen tot vergetelheid. Jean-Paul, zoals hij hem later gekend had, één enkelen winter slechts, vóór hij een einde aan zijn leven maakte. Hij was zijn vriend, op een heel andere wijze dan Patrick, maar toch een vriend.

Jean-Paul was toen getrouwd geweest en had een dochtertje van een jaar of zes, van wie hij René een portretje had laten zien. Het was een zeldzaam mooi kindje met een zacht rond gezichtje en met dezelfde rijke, blonde krullen als haar vader. Maar Jean-Paul's vrouw was bij hem weggegaan en had het kindje meegenomen. Jean-Paul's kostjuffrouw beweerde, dat mijnheer daardoor aan het malen was geslagen.

René had hem bij toeval weer ontmoet na dien ontzettenden nacht van den brand van *Les Vignobles;* hij speelde op een concert, waar nog andere componisten hun werken ten gehore brachten. Hij wist toen al - had hij er wel ooit aan getwijfeld? - dat hij geen talent bezat, geen talent genoeg in ieder geval om aan zijn vermoeide leven een richtlijn en een doel te geven.

Maar zijn muziek trof René toch als een vage, doch dwingende herinnering. Daarna de klank van zijn naam: Jean-Paul Labordes. René was naar hem toegegaan, niet uit nieuwsgierigheid, zelfs niet uit een verlangen naar het verleden, maar omdat een zachtheid, een moedeloosheid in dat mannenprofiel hem trof, een melancholie, die aan zijn eigen melancholie verwant was. Jean-Paul had hem dadelijk herkend. Zij werden vrienden. Het was niet waar, dat Jean-Paul krank zinnig was. Jean-Paul was één van die mensen, die eigen on-

rijpen dood reeds in zich dragen van hun jeugd af; lang vóór hij op *Les Vignobles* kwam om daar zijn trieste rol in het leven van twee eenzame vrouwen te spelen, lag die zelfvernietiging reeds op hem te wachten, opgerold in het uur, waarin deze noodzakelijkerwijs ten uitvoer gebracht moest worden.

Jean-Paul had in zijn huwelijk met een jong meisje, van wie hij niet hield, een vrede, een verdoving willen vinden, die zijn eigen besluiteloosheid en zijn eigen onrustige natuur hem onthielden. Maar wèl was René er van overtuigd, dat hij, indien hij zijn dochtertje had behouden, in leven zou zijn gebleven. Want hij voelde zijn gebondenheid aan het kind als een zware verantwoordelijkheid, waaraan hij zich niet onttrokken zou hebben. Bovendien was hij trots op haar zilverige blanke schoonheid van heel jong kindje, die de mensen op straat glimlachend deed stilstaan, en waardoor hij zich op een mystieke wijze aan haar verbonden voelde. Hij was toen al lid geworden van de Grieks-Orthodoxe Kerk; de strenge doch hartstochtelijke mystiek van dat geloof had het leven voor hem aanvaardbaar gemaakt, zei hij.

Was Louise van Jean-Paul's zelfgekozen einde op de hoogte geweest? René had het haar eerst willen schrijven, maar er bestaat in iedere familie een soort code der zwijgzaamheid, die niet verbroken mag worden, daar dit het uiteenvallen der groep ten gevolge zou hebben. Na Jean-Paul's vertrek van *Les Vignobles* was er nooit meer over hem gesproken, al vond René na Louise's dood in Granmaman's persoonlijke papieren het bewijs, dat Annette Gonzalve hem nog lang finantieel geholpen moest hebben. Maar zijn grootmoeder was veel zachter van inslag dan zijn tante Louise, hoewel ook veel oppervlakkiger.

Hoe boeiend waren die oude geschiedenissen, waarvan zij als kinderen de stille getuigen waren geweest. Zij maakten René rusteloos, zo rusteloos, dat hij er graag met zijn broer Charles over gesproken zou hebben om zijn herinneringen aan te vullen en te vergelijken met wat Charles nog wist. Maar hij begreep, dat Charles daarover wenste te zwijgen, en hij wist ook waarom. En dus stak hij het licht weer aan en las aandachtig en geboeid verder:

25 Juni 19..

‘Vanmiddag heb ik pas den moed gehad om naar onzen familie-notaris te gaan. Hij is nog een oude vriend van Papa; diep in de zeventig is hij nu. Indien hij al verbaasd was mij in zijn kantoor te zien, dan liet hij dat niet blijken. Hij liet zijn huisknecht een glas port boven brengen, en wij spraken eerst over het weer en over van alles en nog wat, zonder dat hij vroeg, waarvoor ik gekomen was. Eindelijk leunde hij achterover in zijn stoel en glimlachte. Hij plaatste de toppen van zijn vingers luchtig tegen elkaar, een gebaar, dat in onze generatie verloren is gegaan, maar waar altijd een rust van uitgaat. Hij zei:

Wil je wel geloven, kind, dat het me niet veel langer dan een jaar geleden lijkt, dat jij en Toinetje kinderen waren? De tijd gaat zo snel als men oud wordt. Oud worden is heel anders dan je nu denkt, kind. Veel vrediger, maar soms verbaas je je toch.... over de veranderingen, die zich voltrokken hebben, in één enkelen nacht naar het schijnt, en dan blijken het soms jaren te zijn.’

‘Hoe oud bent u dan nu? Papa was vierenzestig, toen hij stierf.’

‘Achtenzeventig, kind. Net geweest.’

‘Vader zou nu vierenzeventig geweest zijn.’

‘Je lijkt veel op hem, mijn kind. Het is plezierig om naar je te kijken. Als een wederopstaan van een goed, trouwhartig vriend.’

De tranen sprongen mij in de ogen en begonnen langzaam langs mijn wangen te rollen. Ik haalde een zakdoek uit mijn tas en veegde mijn gezicht af. Zonder omwegen, rustig op zijn doel afgaand, vroeg de oude man tegenover mij:

‘Ben je in moeilijkheden, m'n kind?’

Ik schudde van neen.

‘Neen, in moeilijkheden niet. Maar het leven was zo eenzaam op *Les Vignobles*.... zo nutteloos.... zo zinloos; begreep hij dat niet?’

‘Ja,’ zei hij. ‘Ik begrijp dat heel goed. Maar soms is de eenzaamheid aan de zijde van een ander nog veel krenkender.’

Dacht hij aan Papa? Hij moest van Maman's voorgenomen huwelijk op de hoogte zijn, al sprak hij er niet over. Ik slikte moeilijk. Het waren geen gemakkelijke woorden om uit te spreken.

‘Dat is het niet,’ zei ik. ‘Maar ik wil kinderen.... Ik kan zo niet voortleven.... Ik wil kinderen hebben.... mijn eigen zonen....’

Weer knikte hij.

‘Dus daar ben je voor gekomen. Je zoekt een meester voor *Les Vignobles*, dat je zo lang zelf hebt bestuurd. Dat zal niet gemakkelijk voor je zijn, Louise. Heb je daar over gedacht?’

‘Het kan me niet schelen,’ zei ik dof. ‘Al die dingen kunnen me niet schelen. Ik wil kinderen, mijn eigen kinderen.’

Ik staarde naar buiten. Daar dansten de wijnboten met hun oranjerode zeilen op en neer op den korten golfslag van de haven. Een paar mussen fladderden tsjilpend neer op de vensterbank, één keek met zijn kleine ronde kraaloog brutaal naar binnen en vloog weer weg.

Hoe armoedig en belachelijk wist ik mijzelf daar te zitten tegenover dien waardigen ouden man, die een vriend van mijn vader was, en die nu als huwelijksmakelaar zou moeten optreden voor mij en voor *Les Vignobles;* het landgoed dan altijd als de vergulde suiker rond de te bittere pil van mijn lelijkheid.

Hij zei:

‘Louise, kind, luister naar den raad van een oud man. Doe het niet. Wanneer je aan het begin van je leven staat, zoals jij, al vind je jezelf nu oud, dan lijkt het zo veel.... een man, kinderen. Een vervulling van alles, een doel. Ook ik was eenmaal jong. Ik heb een vrouw, twee zonen en een dochter. Ik was gelukkig, gelukkiger dan vele anderen. Maar het leven is zo anders dan je denkt. Je kinderen groeien op en worden vreemden voor je, en soms nog erger: vijanden. Een notaris slaat dikwijls een vreemden blik in de levens van de meest geachte inwoners van een stad, en het is niet altijd even vrolijk wat hij ziet, Louise. Geloof me, kind, een eenzaam leven was in vele gevallen verkieselijker geweest dan de huwelijken in de oude wijngeslachten van Anjou.’

‘U weigert dus?’

‘Neen, Louise. Ik weiger niets. Ik raad je alleen. Aan jou om mijn raad op te volgen of in den wind te slaan. In het laatste geval zal ik je op een *andere* wijze van raad dienen. Op de wijze, die je van me verwacht.’

‘Ik kan niet anders.’

‘Goed, kind. Maar heb dan nog even geduld tot ik de zaak van alle kanten bekeken heb. We moeten in ieder geval een waardigen vader voor je kinderen zoeken, Louise.’

‘Ja,’ fluisterde ik, en voelde mij zo vernederd. Toen ik wegging, nam hij mijn hand tussen zijn droge vingers van heel oud man:

‘Vergeef mij de vraag, kind.... je laat je toch niet beïnvloeden door het huwelijk van je moeder? Zie je zelf niet, wat een dwaasheid dat is?’

‘Neen,’ zei ik. ‘Neen, het is al zo lang, dat ik de eenzaamheid niet meer verdragen kan. Dat ik bang ben....’

Hij streelde mij zacht over mijn hand.

‘Vergeet niet, dat jij de dochter bent van een van mijn beste vrienden, wiens leven van plichtsbetrachting ik altijd bewonderd heb.’

Het boemeltreintje liep tussen twee dijken van zwarte dennen door. Boven de bomen flonkerde een enkele ster. Er stond een zachte, melkachtige krans rond een bleke maan.

Ik gooide de ramen van mijn coupe wijd open en snoof met wellust de geuren op van hars en van verborgen chrysanten. Ergens, in een donkere boerderij, loeide traag en slaperig een koe; een stem riep iets, maar de trein reed door, zonder dat het antwoord hoorbaar was. Ik stond roerloos en staarde naar buiten over het avondlijke land. In mij was een wonderlijke vrede; ik wist, dat ik rekenen kon op den ouden man, daarginds. Mijn besluit was genomen, spoedig zou mijn eenzaamheid ten einde zijn.

Ik kende ieder pad, waar wij langs reden, iedere hoeve, iederen akker. Hoe dikwijls hadden Toine en ik niet als kinderen en als jonge meisjes deze zelfde reis gemaakt, tellend de verlichte huizen na de brug, en snoepend van de suikertjes, die wij hadden meegebracht uit Nantes. Er had een veel grotere intimiteit tussen ons bestaan dan iemand ooit vermoed zou hebben. En toch was ik blij, toen Toine stierf; toen ik haar zag liggen, wit oversneeuwd aan den oever van de rivier. Een deel van mijzelf, het zondige en boosaardige deel van mijn karakter verheugde zich, het harde, bittere en opstandige deel, dat een kanker is. Nu kan zij mij niet meer in den weg staan,

dacht ik toen. Nu is de beurt aan mij. Overal heeft zij mij verdrongen. Nu krijg ik eindelijk mijn kans.

Ik was zelfs jaloers, Toine, op de overdaad van bloemen, die de mensen je zonden voor je begrafenis. Ik was jaloers op het leed, dat je achterliet, ook in mijn eigen hart, begrijp je dat? Want je was mij zeer na. En waar heeft je sterven toe geleid? Welke gave, rijpe vruchten heb ik kunnen plukken na je dood? Eenzamer en meer vernederd ben ik nu dan ooit te voren. Je verdedigde mij met je schoonheid, tegen mijzelf en tegen de anderen, die zich tégen mij keerden, omdat ik door het leven ging met den ratel der leprozen. En zo machtig is de kanker van mijn wezen, mijn mooi zusje, dat ik, indien ik door toverkracht de macht bezat om je in het leven terug te roepen, zodat je hier weer naast mij voor het open raam zoudt kunnen staan, als zo dikwijls vroeger, ik van deze macht geen gebruik zou maken, nu ik aan de grens van een nieuw bestaan sta, ook al bevond je je in de hel. God weet, hoe ik mij over mijzelf schaam, maar geloof mij, het is beter zo.

Ja. En toch was ik, staande voor het coupéraam van het provinciaalse treintje, dat mij naar ons dorp terugbracht, gelukkig. Ik wist mijzelf, als zo dikwijls in den nacht, een miniem klein onderdeel van een wereld van varens en van mineralen, van koud, ijzerhoudend water, van wiegelend wolgras over uitgestrekte moerassen. En dat is mijn eigen wereld, mijn heelal, waar ik, samen met de sterren en de wilde wateren, een kleine ronddwarrelende noodzakelijkheid in ben.

Soms kan het gebeuren, dat ik bid. Dat ik in vrede ben met het leven, en dat ik bid. Dan bid ik om het geluk, dat niet meer van mij wijken zal, en dat geluk is dit:

Een stille ouderdom op het land. Een overdaad van rijpende vruchten, van schaduwen en water, van kleurige bloemen, bloeiend naar de rijping van haar zaad. En mijzelf, gebogen over de volheid dezer dingen, en er één geheel mee vormend, zodat er geen verschil meer bestaat tussen een gaven, goudkleurigen appel en mijn eigen hart, dat barstend van zoetheid is voor den zoon, die tegen mijn knieën staat geleund. Dan kan ik soms.... een heel enkele maal.... dit gebed mompelen:

God, laat mij liggen als een gave vrucht in de holte van Uw

zegenende hand, en laat mijn zoon gedijen uit mijn zoetheid, uit mijn eigen zaad.
Maar meestentijds....
geloof ik niet....
in God.’

*

IV

Vanmorgen lag de brief van Gisèle's moeder op Charles' ontbijtbord te wachten. Toen zijn broer binnenkwam, roerde René aandachtig in zijn chocolade. Hij keek niet op, voor hij hem, na wat een eeuwigheid leek, hoorde zeggen:

'Er is een brief van Gisèle's moeder. Zij vraagt mij om een paar weken op *La Nantaise* te komen doorbrengen.'

Charles' gezicht was nog bleker dan anders. René antwoordde niet, maar begon met kleine slokjes zijn chocolade te drinken. Weer viel het hem op, als zo dikwijls te voren, hoe dwaas deze twee precies eendere mensen moesten zijn, ieder aan een kant van de tafel, gelijk van trekken, gelijk van gebaren en gelijk van angsten, terwijl buiten, aan de andere zijde van het raam, de rivier verder stroomde onder haar bruggen achter een warreling van dunne, zwarte twijgen.

In het zilverig ochtendlicht van den winterdag kwamen de contouren der voorwerpen hard en meedogenloos uit voor wat zij waren: dingen zonder gevoel. En ook Charles' gezicht stond hard, zoals René het zijne wist; en voor het eerst zag hij den inzet van twee ingegroefde lijntjes aan weerszijden van Charles' mond. Ook Charles hief den witten chocoladekop naar zijn lippen om zich een houding te geven en wederom keken zij als beschaamd in elkanders spiegelbeeld. 'Hij heeft gelijk,' dacht René plotseling bitter, 'hier een einde aan te willen maken. Wij zijn net een surrealistisch schilderij van Delvaux: de schending van Lucretia.'

'Wat denk je te doen?'

René zette zijn kop weer terug op het schoteltje. De tik klonk hard als knapte er iets in de gespannen stilte. Charles antwoordde:

'Ik denk er met de Kerstdagen heen te gaan.'

Dit antwoord was kenmerkend voor zijn broer Charles. Een aanvaarden van eigen noodlot en tegelijk een nutteloos uitstel, een nodeloos en pijnigend uitstel van het moment, dat het besluit tot werkelijkheid zou moeten omzetten. En weer dacht René, maar nu was de gedachten-associatie anders dan daarstraks: de schending van Lucretia. En hij glimlachte.

‘Zij is mooi,’ dacht hij. ‘En zij kent haar waarde.’

Maar die waarde was aan het verminderen, want zij werd oud. En ook was het landbezit niet meer wat het vroeger was.

‘Je gaat dus pas over drie weken?’

‘Ja, met de feesten. Dat lijkt mij een goede aanleiding. En bovendien kun je dan wat geschenken meebrengen, zonder dat het bepaalde bedoelingen hinderlijk onderstreept.’

René had graag over de tafel heen zijn hand op die van zijn broer gelegd. Maar sinds lang was er geen sprake meer van enige liefkozing tussen hen beiden. Zij stonden tegenover elkander als hielden zij hun adem in.

Charles reikte zijn broer een langwerpig kartonnetje toe: ‘Haar moeder stuurt mij.... eh.... ons een portretje van Gisèle, zoals zij nu is. Zij is achtentwintig.’

René keek naar het zuivere ovaal van een vrouwengelaat, omvat door een kroon van donker haar. Hij dacht:

‘Arabische vrouwen verwelken jong.’

Maar het was niet waar, en hij wist, dat het niet waar was. In de eerste plaats was Gisèle niet volbloed Arabisch, en in de tweede plaats was dit hooghartige gezicht zeker niet verwelkt. De hoeken van den te kleinen, sensuelen mond waren op een minachtende wijze naar beneden gebogen naar de ronde, heerszuchtige kin, maar de ogen waren, amandelvormig en dromend, zwaar van een nog onuitgesproken zwoele belofte.

‘Een trotse vrouw,’ zei René, zijn broer het portret teruggevend.

‘Niets kinderlijk meer. En toch weinig veranderd.’

‘Zij is mooi,’ zei Charles peinzend, ‘heel mooi.’ En het dromerige in zijn stem, zo rond en zo donker van klank als rode rozen of als een geheimzinnige muziek, deed René plotseling aan Granmaman denken, wanneer zij de minneliederen van Schubert zong voor Jean-Paul.

‘Heel mooi,’ herhaalde Charles, en staarde het venster uit, waar de toppen der bomen rusteloos heen en weer bewogen op den herfstwind.

‘Heel mooi,’ met een bijna onmerkbare aarzeling, als vreesde hij de schim reeds, die hij zelf uit het verleden had opgeroepen. Herinnerde hij zich, dat Gisèle eenmaal aan René was toegezegd en nooit aan hemzelf? Vanzelfsprekend bijna, omdat René

van hen beiden degene was, die vroeger, toen zij kinderen waren, de leiding gaf. Maar als kind minachtte René Gisèle, omdat zij maar een meisje was, en omdat al hun dromen zich toen nog concentreerden rond het kind Patrick. Maar later, in de moeilijke jaren van zijn puberteit, dacht hij aan haar en aan de belofte, die hem gedaan was, half in spel en half in ernst, en hij schaamde zich toen, omdat zijn gedachten niet waren, zoals die moesten zijn, maar zondig en verschrikkelijk, en liggend vèr boven zijn macht. Hoe kon het ook anders, waar dit begeren in eerste instantie zijn oorsprong had gevonden in 'De Daad', evenals hun vlucht?

'Luister,' zei René plotseling hard. 'Je denkt er over.... je wilt....'

'Ja,' antwoordde Charles. 'Dit gaat niet meer. Dit houd ik niet uit. Den helen dag tegen het evenbeeld van mijzelf te zitten aankijken. Mijzelf te zien lopen, te horen spreken. Dat kan ik niet meer. Misschien, dat, wanneer ik alles ga doen als andere mensen, die *geen* geld hebben.... ik bedoel, als ik een vrouw heb en kinderen, werk, dat al mijn aandacht opeist.... Ze zeggen, dat het zo'n verschil maakt, wanneer een man zich volkomen in zijn werk verliest. Ik ben meester in de rechten. Geloof je ook niet, dat, wanneer ik mij ernstig ga bezighouden met het beheer van *La Nantaise*, dat ik dan, net als de anderen....?'

René vroeg, en zijn stem was toonloos, omdat een plotseling aanzwellend verdriet hem het spreken bijna onmogelijk maakte:

'Waarom haat je mij zo?'

Hij had er aan toe willen voegen:

'Je haat mij van het moment af, dat we als kleine jongens van huis wegliepen, want het was niet van *huis*, dat jij wegliep, *maar van mij, die je evenbeeld was*.'

Maar hij zweeg. Zou zijn broer zijn woorden zelfs wel begrepen hebben? De ander haalde zijn schouders op:

'Ik haat je niet. Jij bent misschien nog de enige, dien ik niet haat.'

René wist, dat zijn broer de waarheid sprak. Reeds haatte Charles Gisèle om de begeerte, die zij steeds bij hem wakker riep en die nooit bevredigd zou kunnen worden.

Neen. Hij zou zich blindelings storten in zijn gevoel voor

deze vrouw, mateloos en hartstochtelijk, zoals een ander zich verdrinkt. Alleen in een poging om zichzelf volkomen te verliezen en zich op die wijze van de hallucinatie van zijn tweelingbroer te bevrijden.

'Van mij,' dacht René bitter. 'En van het kind Patrick.'

Dat was onmogelijk. Enerzijds zou Charles haar haten om de macht, die zij over hem, de zwakkere van wil, verkrijgen zou - dat was onvermijdelijk, en René onderschatte, door dure ervaring wijs geworden, de macht van Gisèle niet - en anderzijds zou hij haar haten, omdat deze overmacht toch weer niet groot genoeg zou blijken te zijn om hem van het voorafgaande te kunnen bevrijden.

'Je gaat je dus bezighouden met het beheer van *La Nantaise?*'

Een trek van pijn gleed over het fijn besneden gezicht tegenover hem.

'Ja. Amuseert je dat? Ik moet zelf toegeven, dat het inderdaad niet van humor is ontbloot.'

'Neen,' zei de ander droog, niet direct. 'Maar wij zijn beiden voor landbeheerders in de wieg gelegd. Wij hebben het in ons bloed. En het bloed kruipt, waar het niet gaan kan. Daarom ontkom je er niet aan.'

En na een stilte, die een beklemming werd, voegde hij er aan toe:

'Je moest het blauwe schrift van tante Louise toch eens lezen. Uiterst leerzaam, geloof me. Zowel voor jou als voor mij.'

'Laten wij niet over tante Louise spreken. Zij is dood. Dat is beter voor haar en beter voor ons. Want,' vervolgde Charles bitter, '*La Nantaise* moest door den oorlog wel enorm zware verliezen geleden hebben, dat zij bereid waren dat vroegere schandaal te laten rusten en toe te stemmen in mijn huwelijk met Gisèle.'

'Ah,' zei de ander. 'Dus het is al zo ver. Je hebt haar dus al in optima forma gevraagd.'

'In dezen brief staat de officiële toestemming van Gisèle's moeder.'

Charles zwaaide de enveloppe in zijn hand heen en weer als een waaier.

'Je ziet het. Ik kan niet meer terug. En het is goed zo. Ook voor jou.'

‘Je hoeft je anders om mij niet te bekommeren. Niet dat ik dènk, dat je dat doen zult....’

René sloot zijn ogen. Was het mogelijk om zo te lijden en toch nog door te leven? Hij kon geen adem meer halen. Zou hij bij machte zijn zich te blijven beheersen? Zijn tranen terug te dwingen? Hij beet zich op de lippen en staarde over het blauwige gewemel van twijgen en nevels boven het water van de rivier. Hij hoorde hoe zijn broer zijn stoel achteruit schoof. Daarna werd de deur van de kamer zacht, doch zeer beslist gesloten. Even later viel ook de buitendeur in het slot.

René liet zijn hoofd zinken in zijn samengestrengelde vingers, en zo weende hij, hartstochtelijk en lang. Hij had geen naam kunnen geven aan dit leed; het was niet eens een leed, het was een organisch stuk van hemzelf, dat losgescheurd werd, zodat er niets dan een bloedende, smartelijke vleesklomp van hem overbleef.

En toen hij eindelijk uitgehuild was, dacht hij:

‘Dit is niet mogelijk. Dit kan niet mogelijk zijn. Dit is uitgesloten.’

Hij staarde dof over de blauwig-lila nevels van het water. Eindelijk stond hij op. De vier muren verstikten hem. Hij had behoefte aan ruimte, aan frisse lucht, aan de optorenende grauwe appartementshuizen met hun afgebladderde raamgaten tegen flarden van wanhopigen hemel. Hij begon langs de Seine in de richting van Saint-Cloud te lopen. De heuvels lagen violet tegen het late ochtendlicht en het gras tussen de ronde keien was groen en fris, alsof het geen winter was.

‘Het was waar,’ dacht hij - en ook deze gedachte was nevelig - ‘dat het heel zacht is voor dezen tijd van het jaar.’

Buiten de stad werden de hengelaars schaarser, maar het leven langs de rivier intenser. Vrouwen deden haar was op een vlonder, zwervers kookten hun middagsoep op een houtskoolvuurtje tussen drie platte stenen, kinderen probeerden met een stok een brede kurk aan een touw onder water te dompelen. Deze kleine gebeurtenissen uit het dagelijks leven van andere mensen werden met de bijtende zuren van zijn smart op de gevoelige plaat van zijn ziel gegrift, zo, dat hij ze nooit meer vergeten zou, hoewel ze toch geen verband hielden met zijn eigen ervaringen van dien morgen. Maar later kwamen zij alle-

maal plichtsgetrouw bij hem terug en bleven voorgoed aan zijn smart verbonden, zonder er nochtans een werkelijk aandeel aan te hebben.

Een vrouw in een rode jurk roeide dwars door zijn leed heen, en zou dat tot in aller eeuwigheid blijven doen. Een stem uit een huis aan het water riep haar iets obsceens achterna, wat zij kort daarop met een even obscenen tegenroep beantwoordde.

René ging in een guinguette zitten en bestelde roden wijn met patates-frites en gebakken vis. Hij was te moe om verder te gaan. Hij dronk het ene glas wijn na het andere, tot de flonkeringen op de golfjes van de rivier een duizelingwekkend spel van verspringende sterren begonnen te dansen. Een kleine magere kat, rood met zwart en wit, zat naast hem en knauwde de graten af. Door haar schonkig kattenlijf trilde af en toe een kleine perverse rilling van genot. Zij knauwde met het eindeloze geduld van hen, die nooit bevredigd worden. De kilte van het water, dat kabbelde en speelde onder den houten vloer van de guinguette, trok langs zijn benen op, zodat hij langzamerhand lichamelijk zowel als geestelijk verstijfde. Maar hij bleef zitten en staarde over het water, waarin de wolken zich weerspiegelden, en waar af en toe een sleepboot doorheen voer met drie, vier kolenschuiten als staart. En langzaam, heel langzaam kwam die vage beate bevrediging weer over hem, die vrouwen hem niet te geven wisten, en die flauw en zoet op den tongwortel ligt: de verdoving der zinnen.

Vele uren moesten zo in stilte zijn vervloeid, want toen hij betalen wilde, lagen de heuvels van Saint-Cloud reeds in een purperen gloed, en in de zwarte huizenmassa van het Seinestadje Suresnes schitterden hier en daar reeds de felle vlekjes der eerste verlichte vensters. Het meisje met ronde ogen, die de kleur hadden van rijpe krieken, kwam naast hem staan met een schoteltje wisselgeld. Zij droeg klemmetjes met groen- en rood-glazen steentjes in haar haar, dat vettig was van de een of andere cosmetiek.

‘Ben je helemaal alleen op de wereld?’ vroeg zij.

‘Neen. Ik heb vrouw en kinderen thuis.’

‘Daar zie je anders niet erg naar uit,’ antwoordde zij met het scherpe psychologische inzicht van het volk. ‘Waarom ben je hier dan alleen?’

‘Zo maar,’ zei René, met een vaag gebaar van zijn hand. ‘Ik kijk.’

Aan haar hand droeg zij een zilveren ringetje, waaruit zij het steentje verloren had. Nu was er niets anders van het prullige sieraadje over dan een eivormig zilveren lijntje met een vlekje okerkleurige huid er onder. Het ontroerde hem zo, dat de tranen hem opnieuw naar de ogen drongen.

‘Je bent toch niet van hier?’ vroeg zij, half lachend, half angstig. ‘Neen. Je bent niet van hier. Dan zou ik je wel kennen. Je hebt een gezicht, dat je niet zo maar vergeet.’

Hij haalde zijn schouders op.

‘Je komt je hier toch niet verdoen?’ informeerde zij weer.

‘Nee,’ antwoordde hij kriegel, en toch ontroerd. ‘Ik kom hier alleen maar om te denken.’

‘Dat is vaak hetzelfde,’ zei zij weer, in haar onverwachte, geresigneerde volkswijsheid. ‘En je zou heus de eerste niet zijn.’

En opeens moest René weer aan Jean-Paul denken, die op een morgen vroeg was weggegaan van de kamer, die hij bewoonde, en die hij eerst nog in orde had gemaakt. Zijn bed was dichtgeslagen, zijn linnengoed lag keurig op stapeltjes in de kast, zijn schoenen stonden gepoetst onder het nachttafeltje. Hij had geen brieven geschreven. Hij was zo maar den morgen ingegaan met de herinneringen aan zijn jeugd, aan *Les Vignobles* en aan Louise misschien. Aan zijn kleine blonde dochtertje.

‘Ik zelf kom van voorbij Suresnes,’ zei de serveerjuffrouw. ‘Mijn dorp heet La Celle-Saint Cloud. Mijn oom had daar een molen. En bij dien oom ben ik grootgebracht. Daar kwamen ze allemaal aandrijven, zij, die zich verzopen hadden, bedoel ik. Ze staken allemaal hun dooie handen naar boven. Een ijselijk gezicht was dat. Mijn oom viste ze met een boothaak uit het water en probeerde ze dan nog een fatsoenlijke begrafenis te laten geven. Er waren er altijd een boel. Vooral na den oorlog. En dan in het voorjaar en in den herfst. Vindt u dat nou niet gek,’ vroeg het meisje, ‘dat mensen zich veel meer in den winter verdrinken dan in den zomer, terwijl het water dan toch lauw is? Ik zou me in den winter nooit durven verdrinken, maar in den zomer.... o jee ja, dan wel.’

‘Je moet niet aan zulke sombere dingen denken, meisje. Daar ben je veel te jong voor.’

‘Wat wilt u, mijnheer. Ik ben hier opgegroeid. Het leven is moeilijk. Ook voor mij. Ik verdien maar duizend frank in de week. Ziet u wel, mijnheer. Met tien maakt dat veertig. En vijftig. Tweehonderd, driehonderd, vierhonderd. En vijf.’

De kersenogen keken hem nogmaals half onderzoekend, half vragend aan.

‘Goeienmiddag,’ zei René.

‘Goeienavond,’ antwoordde zij hem. En het was waar, dat de schemering zo diep geworden was, dat het meer avond dan middag was. Maar hij wist nog niet, dat ook Louise hem langs het water zou opwachten, want toen hij eindelijk thuiskwam en zijn eenzaamheid wilde breken door het lezen van haar dagboek, schreef zij:

2 September 19..

‘Wij zijn vanmorgen om vier uur weggegaan, Laperade, de honden en ik. Ik had mijn geweer over mijn schouder en mijn beide handen in de zakken van mijn leren jas. De morgens zijn hier al koud, zo vroeg langs de rivier. Uit de snoeten van de honden stegen witte sliertjes van damp op, die zich tussen de misten boven het bedauwde gras oplosten. De rivier zwol langzaam aan onder den druk van het opkomend getij. Wij volgden den smallen weg, die eentonig verderkronkelt door het lage, grijze woud van rietpluimen. Mijn ellebogen schuurden langs de dunne, snijdende bladeren en lieten een geheimzinnig knisterend spoor achter van zich weer sluitende bladschichten en lisdodden. Wij liepen door naar de hut van gedroogd riet, die verleden jaar door Laperade werd opgetrokken voor de eendenjacht. Hij legde een vuur aan, dat direct opvlamde en knetterde, en zo warmden wij onze koffie, die wij dronken met een flinken slok cognac uit onze veldflessen, terwijl de honden zenuwachtig sidderend en met knipperende ogen rond het vuur zaten en wachtten. Af en toe rimpelde er een nerveuze trilling onder hun gladde kortharige huiden. De vlammen dansten in hun gouddoorglansde ogen, zodat zij jankend begonnen te gapen. Dan krulden zij hun lange rose tong kreunend op en likten vervolgens langs hun snoet. Wij wachtten nog tot het vuur uitgeknetterd was en Laperade met een paar schoppen natte modder de laatste vonken had gedoofd. Daarna nog een fikse slok cognac:

‘Op je gezondheid, Laperade.’

‘Op een voorspoedige jacht, juffrouw Louise.’

Wij zijn dan het water ingegaan, Laperade en ik. Ik hoorde hem schieten, en daarna het plassen van één van de honden in het water. Ik schoot op mijn beurt, en ik hoorde dien wilden kreet, die mijn hart doet kloppen in mijn keel. Monica bracht den grijsgroenen vogel, die nog fladderde tussen mijn vingers. De geur van het bloed en het ritselen van den wind door de rietpluimen.... niets is er, dat dit evenaart.

De zon steeg hoger. Witte dampen sloegen van het karnende, kolkende water van de rivier. De troebele vloed steeg nog steeds en ritselde met een geluid van een zenuwachtige godenfluistering rond de rietstengels.

Honderden keren in mijn leven heb ik staan staren naar het opkomend getij; iederen keer opnieuw heeft het mij met extase vervuld, zo diep, zo overweldigend, dat ik mij had kunnen neergooien op de aarde om mijn wang zachtjes te vleien tegen het koude oppervlak van de verstromende rivier.

Weer hoorde ik Laperade schieten. Een eend vloog op uit het riet, achtervolgd door drie dikke wolkjes blauwe rook, die vervluchtigden tot blauwen nevel. De eend fladderde, kapseisde en verhief zich weer met de zwaarte van een dood lichaam. Een spookachtig gegichel slierde mee in den wind als een suprême spot over het verloren leven. De eend plofte dof in het water terug. Het majestueus-langzaam voortrollen van de golven werd tot een begeleiding van dat doodsakkoord en het bleke rood van het verspilde bloed loste zich schielijk op in de vreemde kleur van het water, waarin honderden nuances van rose en blauw, van mauve en grijs zich vermengden met de tedere gelen van theerozen en met vervloeiende purperen in een steeds wisselende melodie. De brakke geur van met water doortrokken aardkluiten, de wind, die door mijn haren speelde, alles werkte samen om dezen morgen onvergetelijk heerlijk te maken.

Ik stond stil.

Ik mikte.

En weer klonk die wanhoopslach over het water. Maar de vogel moest zich gered hebben in de rietvelden aan den overkant van de rivier, want de hond verscheen niet, en ik hoorde

Laperade weer schieten, voor hij het riet uiteenboog, en eer hij voor mij stond met een zwavelgelen hemel als achtergrond. Een zware, grove kerel met den schommelenden gang van de boeren uit deze streek. Van jeugd af aan half kameraad, half knecht. Hij reikte mij den doden vogel toe. Het bloed druppelde traag op den grond, en over de wond tussen de groen-glanzende veren heen keek hij mij aan met die lichte ogen, die nietszeggend waren en trouw als die van een dier. In de warmte der veren, waaronder een vogelhart nog bonzend klopte, ontmoetten onze vingers elkaar. Zijn bleke, waterheldere blik hield mijn ogen vast, en vergleed toen, langzaam, traag, over mijn schoot. Zijn mond vertrok als in pijn. Ik trok mijn hand terug. Mijn hand was rood van het bloed.

Hij is mooi, mijn Laperade, mijn knecht en mijn vriend, zoals een knoestige, verwrongen olijfboom mooi is op een pas omgewoelden akker. Het trieste, plompe mooi ook van de stieren, die wij fokken voor de corrida's van Spanje.'

*

Het was als werden deze woorden jaren geleden voor René neergeschreven. Als schonk zijn tante Louise hem de vertroosting van haar stroeve melancholie. Ondanks alles was zij een wijze en grote vrouw geweest. Was de oplossing, die zij vond voor haar tragische leven en waarover zoveel schande gesproken werd, niet uiteindelijk de enig juiste en de enig aanvaardbare geweest? Zij eindigde haar dagen in vrede met zichzelf en met de natuur, en dat was veel. Maar voor haar was er nog een oplossing mogelijk geweest, omdat zij niet 'zwevend' was, maar integendeel een oerkracht bezat, die in den tweeling, als laatste telgen van een oud en zondig geslacht, verloren was gegaan.

Deze kracht, in taaie en hartstochtelijke levensvatbaarheid, vernielde zichzelf en anderen, waar dat noodzakelijk bleek. Terwijl Charles en René, in de ziekelijke overgevoeligheid der degénerés, het leed, dat zij onvermijdelijk aan anderen moesten toebrengen - en waar niemand aan ontkomt - reeds van te voren hadden uitgemeten en in eigen navel hadden nagevoeld, om dan terug te deinzen voor de noodzakelijke toediening er van. Hiermee hadden zij zichzelf en anderen meer geschaad dan

met de zorgeloze ruwheid der luchtig-levenden, en veranderen konden zij zich niet.

Maar hoe groot was als tegenstelling de volkomen zelf-ontzegging van Louise geweest naast het bloedeloze leeglopen van Jean-Paul en naast de hulpeloze en bibberende kindsheid van hun grootmoeder. Louise, die zowel Charles als René als heel jonge kinderen op een zo overgegeven wijze hadden liefgehad, en die zij later zo bitter hadden gehaat, boeide hem nog steeds als niemand anders.

Er bestaan nog foto's van haar uit de laatste maanden van haar leven; zij draagt de boerendracht van Anjou, die haar zo goed stond. Zij staat aandachtig gebogen over een zonnebloem, en haar zoontje Louis leunt tegen haar knieën. Het is de afbeelding van een evenwichtige, sterke vrouw, die haar plaats gevonden heeft tussen bloemen, dieren en ooft, een vrouw, die in vrede is met God, met de natuur en met het leven. Een grote en een wijze vrouw. En het is waar: zelden had iemand zo zonder enige schaamte haar leven opengelegd als deze vrouw in haar roekelozen ernst in dit dagboek deed, dat René van haar gevonden had na haar dood.

2 November 19..

'Ik heb de overschrijving van Maman's erfdeel aanvaard. Ik wist, dat het ten koste van den tweeling ging. Maman's passie voor dien muzikant moet wel heel hevig zijn, dat zij om hem de belangen van Toine's kinderen voorbijgaat. Hoe het ook zij, alleen de wijnberg in het Noorden en een deel van den jongen dennenaanplant komen nu bij hun meerderjarigheid in hun bezit. Want hun moederlijk erfdeel was miniem. Wèl werd Toine altijd voorgetrokken boven mij, zelfs door tante Marceline, maar zowel mijn vader als Marceline hadden vertrouwen in mijn zakelijk beleid. Hoe dikwijls mocht ik als jong meisje niet aan tafel blijven, wanneer de heren hun stoelen dichter bij elkaar schoven, en de eindeloze gesprekken begonnen over pachters, wijnen, hars en terpentijn. De ontwikkeling van landbezit met alle risico, verliezen en teleurstelling ligt mij in het bloed. Ik, als oudste, lelijk maar krachtig, het evenbeeld der de Serrières, ik had een zoon moeten zijn. Papa, in zijn wens om een manlijken telg van het geslacht als oudste te

hebben voortgebracht, behandelde mij meer als een jongen dan als een meisje. Er bestond een wederzijds vertrouwen tussen mijn vader en mij; ook nu zou hij mij begrepen hebben, nu ik de speelbal geworden ben van mijn donkere driften, want hij wist precies wat hij aan mij had. Ik van mijn kant erkende en waardeerde zijn diepe, sterke goedheid, die verwant was aan zilt, schuimend zeewater.

Maman, die zich altijd over mijn lelijkheid geschaamd heeft, liet dus mijn hele opvoeding aan Papa over. Papa bevoorrechtte mij testamentair aanzienlijk boven Toine, die met haar lachende, aanhalige charme toch zijn lieveling was. Ook Marceline's erfdeel ging onverdeeld in mijn bezit over.

Ik wil hier neerschrijven, wat ik nooit openlijk aan iemand bekend zou hebben. Juist het feit, dat de tweeling door deze acte benadeeld wordt, heeft bij mij den doorslag gegeven tot het aanvaarden er van. *Ik* ben het, die voortaan hun opvoeding moet bekostigen. *Ik* ben het, die hun als student een uitkering zal moeten betalen. *Ik* ben het ook, die mijn voet zal kunnen dwarszetten, wanneer een van hen beiden een mij niet geschiktlijkend huwelijk wenst aan te gaan. Ik heb de twee kinderen door het passeren van deze acte volkomen in mijn macht gekregen. Want in den loop der jaren zal ik er voor zorgen ook de boekweitlanden van het oude *La Seigneurerie* aan te kopen, die het stuk van den tweeling in het Zuiden afsluiten. Ligt hun erfdeel ergens midden in de gronden van *Les Vignobles*, zonder dat er zelfs een weg heen leidt, dan is daarmede de waarde aanmerkelijk gedaald en verkoop praktisch uitgesloten. Leven zij naar de wetten der de Serrières, dan zullen zij door mijn beleid geen schade ondervinden; integendeel. Maar aarden zij toch, wat ik niet geloof, naar de Gonzalves of naar hun prulligen vader, dan zal ik ze leiden aan een strakken teugel, en het zullen de jongens zijn, die hun nekken moeten buigen, en niet ik. Hierin ligt voor mij de essentiële waarde van de acte, die vanmorgen ten overstaan van onzen lieven ouden notaris is gepasseerd. Ik gaf de acte meteen een definitieve plaats in het familiearchief. Ik heb het papier er van bevoeld en bestreeld in een liefkozing, die aan de zo verworven dennen en wijnen een nieuwe waarde moest schenken. Werkelijk, Maman

is een onmondig kind zonder enig verantwoordelijkheidsgevoel.

Of.... zoek ik nu reeds een andere macht? Zoek ik nu al niet een schuilplaats om mijn wonden te likken? Tracht ik mij nu, op zesendertigjarigen leeftijd, al niet veilig te stellen voor een te ondragelijke eenzaamheid? Want wat bezit ik in mijn leven anders dan de argeloze liefde van die twee kinderen, die mijn eigen kinderen niet zijn? Maar zal deze liefde stand kunnen houden, wanneer zij opgroeien, wanneer zij kameraden krijgen, meisjes, met wie zij zullen uitgaan en dansen, en aan wie zij vroeger of later den hoofdstroom van hun genegenheid zullen schenken? Zal er dan iets van hun liefde voor mij overblijven? Of zal dan ook deze laatste warmte mij ontgaan?

Maar wanneer zij van mijn goedheid, van mijn gulheid afhankelijk zijn, geheel en al, zullen zij dan niet *verplicht* zijn rekening met mij te houden? Zullen zij dan niet hun vacanties komen doorbrengen op *Les Vignobles*, mij hun vriendinnetjes voorstellen, zodat ik niet zo verschrikkelijk arm zal zijn, niet *helemaal* afgesloten van hun warmte en hun vriendschap? Ik heb met deze acte hun toekomstige vriendschap gekocht, ook al is het eventueel maar een geïnteresseerde vriendschap; is dat niet beter dan niets? En zij zullen bij mij blijven komen en mijn raad vragen, zodat ik althans de *illusie* zal kunnen behouden van hun vriendschap, ook wanneer die al lang niet meer bestaat.

Ben ik dan zo arm, dat ik tot zo'n zwakheid, tot zo'n minderwaardig standpunt mijn toevlucht moet nemen?

Ja.

Het valt niet meer te ontkennen.

Zo arm....

ben ik inderdaad....

geworden.

Hoe het ook zij, de koop is gesloten. Ik heb Maman's nieuwen echtgenoot er door aanvaard. Voor wat hij waard is. En dat is niet veel. Ik heb natuurlijk informaties naar hem ingewonnen via mijn zakenrelaties in Parijs. Zo erg als te verwachten was, was het ook niet. Een beroepsavonturier schijnt de jongen niet te zijn. Hij moet een vrij eenzelvige jongeman zijn, die wel over talent schijnt te beschikken, maar zonder

achterland. Uit zijn evenwicht gebracht door den oorlog. Hij blijkt tot een grote groep componisten te behoren, en enkele van zijn latere werken zijn zelfs uitgegeven bij Fischbacher.

Goed.

Vanavond zal ik hem dus te zien krijgen. Maman is hem in Parijs gaan halen. Ik heb met het oude kristal en het tafelzilver voor de grote gelegenheden laten dekken. De tafel is versierd met winterrozen en Amerikaansen eik. Daar tussenin kleuren de laatste dieppaarse druiven, grote dofgouden oranjeperziken, bloedrode sterappels, groen met bruin gespikkelde Bonne-Louises, de glimmend donkere kastanjes weggekropen in de schaduwspelonken der klimopranken.

Door het open raam waait een geur van rottende chrysanten. De bourgogne, door Laperade naar boven gehaald, was nog eigenhandig door grootvader de Serrière in den kelder gelegd, en verder heb ik den drogen witten wijn gekozen van mijn eigen land. De morilles komen uit de dennenbossen, en de patrijzen zijn door Laperade en mij geschoten op eigen terrein. Heel de kleurrijke, voedzame, geurende overdaad van *Les Vignobles* heeft zich samengevoegd in een afscheidsapotheose voor een afvallige, waaraan een zeker sarcasme mijnerzijds niet vreemd was.

Toen ik het grind van de oprijlaan hoorde knarsen onder de wielen van de auto, stak ik de kaarsen aan in de antiek zilveren kandelabers, die, bedacht ik in een bitteren spot, met hun ingewikkelde krul- en bladermotieven, ook Maman's bruidsmaaltijd hadden verlicht, toen zij hier als zeventienjarige bruid onder haar kroon van oranjebloesem werd binnengeleid. Het is heel moeilijk om een oud huis te bewonen. Alles is getuige geweest van een verzonken verleden, van een melancholie van verzonken jaren, die, onverwachts, in een schrijnende pijn weer naar de oppervlakte stijgt.

Voorwerpen zijn trouw aan hun eigenaars. Het is moeilijk zich de liefde van levenloze voorwerpen te verwerven. Zij verraden niets, maar zij zijn onbarmhartig in hun rol van stille getuigen. Deze kandelabers? Zij hebben Maman's bruidsdéjeuner verlicht. Dit zware zilver? Het werd gebruikt op den dag van mijn eerste communie, maar Toine deed haar com-

munie niet meer. Deze enorme witte chrysanten? Wij vlochten er een krans van voor het graf van Toine.

Ook de andere voorwerpen voegden zich naar den weemoed van het ogenblik; de druiven verwazigden stil, als geresigneerd in het kaarslicht. Zij versomberden zich tot een diep blauwzwart, met slechts hier en daar een goudflonker. Van de krabappels bleef niets anders meer over dan een vormeloze bloedende gloed. De sterke, bittere geur van de dahlia's was als een leed, een weemoed op den achtergrond.

Ik hoorde het portier dichtslaan. Daarna Laperade's diepe stem, die hen welkom heette. Zonder enige warmte of vriendelijkheid, constateerde ik spottend. Dan hun stappen op het bordes en de stilte van Laperade, dien ik vijandig wist. Aan het geïrriteerde klikken van haar hoge hakken hoorde ik, dat Maman ontstemd was.

Ik ben ze niet tegemoet gegaan. Ik heb hen hier opgewacht, de laatste der de Serrières. De voorvaderen hingen zwijgend en zeer misprijzend om mij heen als rechters.

Ik herkende Maman niet. Zij droeg een zwart lakens mantelpak met het oesterwit van een satijnen blouse als scherp contrast. Een zilvervos verzachtte het driehoekige ovaal van haar gelaat. Het bont verborg in donzige, jeugdige schaduwen juist *die* plaatsen, waar een vrouw het eerst door een naderenden ouderdom wordt aangetast: keel en halsspieren. Later klimt dan het langzame verval op tot de kin en de verzakkende vlakken rond neus en mond. Maar Maman's gezicht was nog jeugdig als een glanzend satijnhouten masker. Zij stond daar stil en afwachtend, zonder mij te groeten. Eén hand was opgeheven als de poot van een wijfjeshond, die in paringstijd het mannetje ruikt, dat aankomt van over de heidevelden. De fijne neusvleugels waren samengetrokken, de oogleden neergeslagen en toch trillend van aandacht, en met dienzelfden huiver van verrukking om de gevulde lippen, dien ik voor het eerst op haar gezicht had waargenomen bij de deur van *Les Vignobles* op den maandoorspoelden avond van haar biecht. Wie en wàt zij ook zijn mocht, deze vrouw was doordrenkt, verteerd door haar passie. Het roerloze, verstilde, als verzonkene in haar blik en in haar houding was mij, die haar slechts gekend heb in al haar luid-

ruchtige, nodeloze oppervlakkigheid, dubbel beangstigend. En voor het eerst vroeg ik mij af hoe dit krankzinnige liefdesavontuur voor haar eindigen zou.'

*

Ja, ook René in zijn lichtcirkel herinnert zich nu, alhoewel vaag, den avond van Jean-Paul's aankomst op *Les Vignobles*. Hij zag zichzelf en zijn broertje ieder op een hogen keukenstoel de puddingpannen uitlikken. Hij voelt weer de ondefinieerbare atmosfeer van opgewondenheid, die in de dienstvertrekken hing. Ook de woorden van Laperade van dien avond waren min of meer in zijn geheugen blijven hangen. Laperade, die hem met zijn lage stem van moerasbewoner toefluisterde, dat de mijnheer, die met zijn grootmoeder meekwam, een slechte man was. Bloeddorstig en wreed.

'Hij zal jullie wel willen wijsmaken, dat hij je nieuwe opa is, maar iedereen kan zien, dat het een leugen is. Opa's zijn oud, dragen baarden en lopen krom. Waar of niet?'

'Ja, Laperade. Dat is waar.'

'Goed dan. Maar deze mijnheer is helemaal niet oud. Hij is nog jonger dan ik. Vind je mij soms een opa?'

Daar moesten zij om lachen: stel je voor, Laperade een opa!

'Nou en die mooie mijnheer van je grootmoeder net zo min. Hij doet maar zo, omdat hij jullie allemaal in zijn macht wil krijgen. Hij is net zo verdorven als Geoffrey met den varkenstand, die de prinses betoverde, en die toen later het paleis in brand stak. Weet je wel?'

Profetische woorden waren het geweest, want had Jean-Paul niet in zekeren zin *Les Vignobles* in brand gestoken? Het standpunt was in ieder geval te verdedigen.

'Nou, en dit is een heer, die uit hetzelfde hout gesneden is. Als jullie hem ziet, moet je vooral niets zeggen. En voor je kijken. En dan, *heel duidelijk*, wanneer iedereen luistert, zeggen jullie:

'Mijnheer, bent u nu onze nieuwe opa?'

'Waarom, Laperade?'

'Om de betovering te verbreken. Anders heeft hij jullie in zijn macht.'

‘Goed, afgesproken. Wij zullen het zeggen, Laperade, al was het alleen maar om Granmaman te plagen.’

Daarna had Laperade's moeder hun ieder een groot stuk boterkoek gegeven met amandelen er op. En ook zij had gezegd, maar zij had haar gelen, gerimpelden mond tot vlak bij hun kinderoortjes gebracht:

‘Denk er om, dat de boze macht van dien slechten man heel sterk is. En héél gevaarlijk. Als je hem zijn gang laat gaan, brandt hij het hele *Les Vignobles* af. Jullie bent gewaarschuwd. Wat moeten jullie dan zeggen?’

‘Nou ... eh ...’

‘Toe dan...’

‘Nou ... eh ... mijnheer ... bent *u* nou ... onze nieuwe opa?’

‘Niet vergeten?’

‘Neen, niet vergeten. Afgesproken.’

Want hoe zou je zo iets kunnen vergeten? Zo iets belangrijks en verschrikkelijks?

Werkelijk bang waren zij niet. Het was meer een gruwelijk spel, zoals verstoppertje spelen of blindemannetje. Je voelde het in je maag en achter in je knieën, maar heerlijk en opwindend was het toch.

Bovendien was Laperade in dit ondernemen hun bondgenoot. En Laperade was groot en machtig. En zijn oude moeder kon toveren. Dat hadden zij zelf gezien. Neem Laperade. Die hakte bomen om, waar de baarlijke duivel zelf onder woonde. Hij sloeg giftige slangen dood, en hij durfde om middernacht de wortels van de vlier uit te graven, hoewel iedereen wist, dat de boze Melissande in de wortels van dien slechten boom woonde. Neen. Met Laperade in je rug had je niets te vrezen, en bovendien was het leuk om Granmaman te ergeren. Want Granmaman was naar. Echt naar. Waarom Granmaman plotseling naar was, begrepen zij niet, maar zij *was* het, want iedereen in de keuken was het er over eens. Granmaman was stout geweest en Onze-lieve-Heer zou haar daarvoor straffen. Dat kon niet uitblijven.

Zij zouden het zeker zeggen.

18 November 19..

‘Daar in de eetzaal van *Les Vignobles*, doortrokken van de

geuren van brandende hars en van bittere chrysanten, zag ik Jean-Paul voor de eerste maal. Welke voorstellingen ik mij ook tijdens Maman's afwezigheid van hem gemaakt mocht hebben, zij raakten met geen enkel contactpunt aan de werkelijkheid.

Op een mosgroene pilo-broek droeg hij een zware witte zeemanstrui. Aan zijn linkerhand glom een Normandische boerenring, zoals de mannen van bij ons ze aan hun liefste geven: twee gouden handen, die ineengrijpen boven een vlammend hart.

Ik zag zijn hand, omdat die rustte op den donkerbruinen kop van Monica, die achter hem om naar binnen was geglipt. De hond keek hem aan met melancholieke, aanbiddende ogen. Was dit een echtgenoot voor Maman, deze jongen, die geboren en opgegroeid moest zijn om tussen de korenlanden te lopen, om de olijven uit te schudden uit onze grauwgroene bomen, om wijn te drinken uit geitenharen zakken? Om voor een houtvuur te zitten na de jacht, met een half dozijn slapende honden om zich heen. Hoe in de wereld kwam Maman er toe?

Wat zouden wij samen een plezier kunnen hebben, patrijzen schietend op de moerassen van *La Seigneurerie*, dat diepe, manlijke plezier, dat opstijgt uit een drassigen grond, dat het bloed sneller doet vloeien, en dat je doet bijten in een korst brood, ingewreven met wilde knoflook en tijm. En later, in de harde wintermaanden de vroegmorgenlijke eendenjachten, wanneer een bevroren maan in een zwarten hemel hangt en alle bomen en struiken kraken van de vorst.

Deze jongen was een kameraad, een vriend.

Ik lachte, en stak hem mijn hand toe, die hij drukte in een stevigen, hartelijken greep.

‘Dus jij bent Louise....’

En ik wist van het allereerste moment af: voor dezen jongen geldt mijn lelijkheid niet. Voor hem gold alleen mijn harde boerentrots, mijn diep-ingeworteld-staan in de aarde. De zekerheid ook, waarmee ik een vogel uit de lucht te schieten weet.

Ja, en ook - hier moest ik lachen om mijzelf - mijn gierige, wrange boerensluwheid. Dit was een man als vader, wanneer vader mooi geweest was.

Wij gingen aan tafel. Ik had den indruk - toen door mij als onmogelijk opzij gezet - dat Maman blij, zelfs opgelucht was om weer op *Les Vignobles* terug te zijn. Ik begrijp haar nu

beter. Achtendertig jaar had zij hier gewoond, haar kinderen waren hier geboren, zij was in deze kamers tot vrouw gerijpt en zij had zich moeizaam, en nooit geheel, na Toine's dood geresigneerd tot een eenzaamheid, die te zwaar geweest was voor haar luchthartige natuur. En alles hier is verbonden met Toine. Om te beginnen met het grote kinderportret in rose en lichtblauw satijn, dat Papa van haar en mij heeft laten schilderen door Renoir, toen wij vijf en zes jaar oud waren. Dan haar speelgoed en haar baljurken, door Maman als reliquieën bewaard; Toine's weinige brieven in een zilveren kistje. Ja, maar ook begon Maman zich juist door deze nieuwe liefde bewust te worden, dat *Les Vignobles* een waardigen achtergrond vormt voor haar gestalte; dat dit landgoed, dat zij zo dikwijls verwenst heeft, een romantische diepte geeft aan haar vlakke wezen van zéér mondain gebleven vrouw.

Het huis lag ingemetseld in de stilte van het land. De kamer was koesterend warm om ons heen, tot vreugde gewijd door het gouden kaarslicht en door den dansenden gloed van het houtvuur. Onze ogen ontmoetten elkaar; de hare leken zwaar van slaap, ondoorgrondelijk en onherkenbaar. Aan de hand, die het glas vasthield, schitterde een enkele solitaire. De dubbele trouwring was van den ringvinger afgenomen, en de hand leek zeldzaam smal en elegant, verlengd door puntige, zilver gelakte nagels. Het gaf mij toch een schok om die hand te zien als eerste openlijke bekentenis van haar verraad tegenover de de Serrières. Zij beschouwde zich dus niet meer als de weduwe van Papa, de moeder van dode Toine en van mij, maar als de verloofde van dien jongen aan den overkant van de tafel.

Direct verlicht door de kaarsen, die tot gezichtshoogte afgebrand waren, zag ik nu toch, dat hij ouder moest zijn dan ik eerst verondersteld had. Het lichtblonde haar was aan de slapen bijna onmerkbaar verzilverd, en van de aandachtige ogen, die zelfs in het directe licht hun pure blauw niet prijsgaven, liepen een paar scherpe rimpels tot aan den inplant van het voorhoofd en vertakten zich tot een fijn netwerk van voegen en vouwen, dat den vreemden blik verzachtte tot een onverwachte melancholie. Ja. Deze jongen was gewend te leven in de nabijheid van muziekinstrumenten. Ik kon mij zijn handen voorstellen, spe-

lend over de toetsen van een vleugel of aandachtig glijdend langs de snaren van een harp. Ja. Dit vreemde engelengelaat kon inderdaad verzinken in de donkere tonen van kerkaccoorden.

Hoe onwaarschijnlijk en hoe bespottelijk een huwelijk, tussen deze twee mensen ook worden moest.... ik begreep Maman. Ik begreep haar ten volle.

Wij spraken over concerten, over Francis Poulenc en over het huis van Ravel op het Ile-de-France. De vergezichten uit zijn raam, de fijne lilarose nevels over het Ile-de-France, die zelf reeds een muziek zijn, zo teder en zo ijl.

Jean-Paul's ouders hebben een kleine bezitting in den Périgord. Onder zijn woorden zag ik de donkere schaduwen der platanen, de jacht op de wilde zwijnen; ik rook den humus op het vruchtbare, vette bederf van den herfst in den Périgord, wanneer de boeren uittrekken met hun varkens om de zwarte truffels te gaan opsporen onder de bomen. Deze jongen bezit *zijn* herfst, zoals ik den mijne heb, en onze seizoenen zijn aan elkaar verwant.

'Het huis van mijn ouders heet *La Pommeraie,'* zei hij, en sloeg zijn ogen neer in een verlegenheid, die ons het ademen bemoeilijkt, wanneer wij over ons zeer dierbare dingen spreken.

'En mijn moeder is er net de vrouw naar om dat huis te bewonen. Heel eenvoudig, heel simpel. Zij is nog nooit in een stad geweest. In een wèrkelijke stad, bedoel ik. Van haar leerde ik veel melodieën, die ik later in mijn composities verwerkt heb, melodieën van zuiver Arabischen inslag, zoals je er nog zoveel vindt in het Zuiden van ons land. Mijn moeder is toch heel vroom,' voegde hij er nog als nagedachte aan toe.

Hij speelde met zijn vork en met een stuk brood, dat op het tafellaken lag. Ik begreep uit zijn houding, zowel als uit die van Maman, dat zijn moeder het niet met zijn huwelijk eens was, en dat daar vroeger op den avond, in de auto waarschijnlijk, al woorden over gevallen waren. Ik probeerde dus het gesprek af te leiden en ik vroeg naar de truffels. Hij beloofde mij een kistje met sporen te zenden. Wij lachten samen om de varkens met een ijzeren ring rond hun neus, die gulzig probeerden de truffels op te slikken, vóór de boeren hun de zwarte lekkernijen weer afnamen.

‘Je moet vooral op den grond letten, Louise. Vooral niet te vochtig. Niemand heeft die dingen ooit werkelijk kunnen kweken, zoals champignons bijvoorbeeld, maar zij slaan wel betrekkelijk gemakkelijk van het ene bos over op het andere. Het is te proberen. Wij zullen morgen eens samen over *Les Vignobles* lopen, om te zien, waar we ze het beste kunnen aanbrengen.’ Hij zweeg, en at zijn morilles met room. Zonder aanleiding kwam hij echter weer terug op het zoëven afgebroken gesprek over zijn ouders.

‘Mijn ouders spraken het dialect van den Périgord. Voor mij hindert dat niet.... natuurlijk.’

Hij wierp een vluchtigen blik op Maman, uitdagend bijna. Ik dacht: als ik hem nu vroeg: Hoe oud is je moeder eigenlijk?, dan zou ik Maman daar vreselijk mee kunnen kwetsen, want het verschil in leeftijd kan niet groot zijn. Het zou een waardig antwoord zijn op haar vele kwellingen uit mijn jeugd. Ik wierp een blik op haar, sloeg mijn ogen neer en zweeg. Jean-Paul vervolgde:

‘En toch is mijn moeder rijk, zoals die peer daar rijk is.’ Hij nam een grote gespikkelde Bonne-Louise in zijn hand en liet het kaarslicht over de schil spelen.

‘Jij zou begrijpen, wat ik bedoelde, Louise, als je haar kende.’ Hoe gestreeld ik ook was door den lof van dien vreemden jongen, toch hinderden mij zijn woorden, die ik pathetisch vond en onwaar. Maman zat er zwijgend bij, roerloos, alsof zij geen aandeel in het gesprek nam, als de portretten van de de Serrières, opflikkerend en weer terugtredend in het kamerduister. En voor het eerst dien avond dacht ik, dat zij niet gelukkig was; dat de eerste extase van een te late liefde reeds gedoofd was tot een verschroeienden, smeulenden angst, tot een verterend wantrouwen, dat reeds ingesteld was op het uiteindelijke verlies.

Dien avond zelf was mijn vermoeden nog te onomlijnd, te instinctief, maar nu, nu er nog maar twee weken verlopen zijn, weet ik, dat mijn waarnemingen juist waren. Toen was ik zelf te opgewonden, te verheugd eindelijk weer eens een werkelijken kameraad te hebben gevonden, dan dat ik mij realiseerde, dat *ik*, of liever mijn onverwacht kameraadschappelijk contact met Jean-Paul de aanleiding zou kunnen zijn tot Maman's onrust.

Niet dat zij mij vreesde - verre van dat. Mijn lelijkheid is een te grote waarborg, maar zij vond in onze vrolijkheid het bewijs, dat een groot gedeelte van Jean-Paul's leven buiten haar begrijpen lag, omdat het tot een andere generatie behoorde. Een generatie, die ook de mijne was. Dat stemde haar bitter. Te bitterder nog, omdat het hier ging om dat gevaarlijke deel van een mannenleven, dat onafscheidelijk verbonden is aan zijn jeugd. Hierdoor voelde zij sterker de kilte van haar zo goed gecamoufleerden ouderdom.

Als wakker wordend uit een vagen droom, vroeg zij:

'Waar zijn Charles en René'tje gebleven?'

Hoe sterk is het verleden. Even duidelijk, als had zij het hardop gezegd, wist ik, hoe zij Toine miste.

'Die komen pas beneden voor het dessert, Maman. Ik was bang, dat zij zouden storen.'

Hoe zou Toine gespot hebben met dit belachelijke huwelijk. Maar wij idealiseren onze doden altijd en blazen hen op, tot zij onze eigen leegten aanvullen. Hoe trots was Maman op Toine! En hoe diep heeft mijn mooie zusje haar door haar eigen onmogelijke huwelijk gegriefd. Hoe blind zijn ouders, dacht ik, starende in de gouden vlammetjes der kaarsen. Het was immers precies als in dat domme touwtjesspringliedje geweest:

Ik zal trouwen met:
een edelman, bedelman,
dokter, pastoor,
koning, keizer,
schutter, majoor,
soldaat, advocaat, officier,
kruidenier of griffier.

Het was haar àl om het even. Toine trouwde na Patrick's dood den eerste den beste, om in vroegtijdig moederschap te proberen Patrick te vergeten. Zij hoopte nog, dat de tijd alle wonden zou helen, en dat vier muren een bescherming konden bieden tegen dromen. Toen reeds had ik haar kunnen zeggen: neen, dat is niet zo. Tegen Patrick bestaat geen enkele verdediging.

Maar was Maman op het moment van Patrick's dood aan-

gekomen met een edelman of een keizer, dan had Toine in dezelfde onverschilligheid den edelman getrouwd en niet den bedelman.

Ik maakte met moeite mijn starende blikken los van de vlammetjes en keek naar de binnenkomende kinderen. Ik had ze zwart fluwelen pakjes aangetrokken, wat hun gelijkenis met de infantes van Spanje nog verhoogde. Zij waren stil en ingetogen, maar iets in de engelachtige onderworpenheid van hun olijfkleurige gezichtjes wantrouwde ik. Zij leken mij zeer onder den indruk van dien vreemden mijnheer, van hun grootmoeder in haar streng zwart-en-wit, door het ongewone, plechtige licht der kaarsen. Zij stonden ieder aan een kant van mijn stoel hun taart te eten, en de vlammen dansten in hun vreemde, groenige ogen. Ik vertrouwde ze niet. Kinderen zijn verfijnd en wreed, en de tweeling is als met een masker geboren. Zij zijn ondoorgrondelijk.

Jean-Paul was schuw in hun tegenwoordigheid. Hij schilde een peer voor hen en deed alle moeite om de krul van de schil niet te laten afbreken. Maar het was duidelijk, dat hij den ernstigen, analyserenden kinderblik trachtte te vermijden. Eindelijk vroeg René'tje, en o, hoe verlegen en zacht was zijn schuwe kinderstemmetje:

'Oma, is die mijnheer nu onze nieuwe opa?'

Uit de serene uitdrukking op de twee smalle aristocratische kindergezichten las ik duidelijk, dat geen kinderlijke onschuld deze vraag had geïnspireerd. De lijn van hun donkere vlinderachtige wimpers was té zacht, té naïef ook, om wáár te zijn. De ongelukszin bleef hangen boven de ontredderde tafel. Het was als bespotte Toine zelf, met haar verraderlijk rustige stem door den mond van haar tweeling, de moeder, die zij nooit bewonderd had met dezelfde mateloze liefde en aanbidding, die mijn vroegste kinderjaren gekenmerkt hebben. Als Maman en ik vreemden voor elkaar geworden zijn, dan hebben heel wat onverschillig opzij geduwde liefkozingen daar hun aandeel aan gehad.

Jean-Paul reikte mij met een glimlach de twee helften van de peer toe. Was hij bleek geworden of was dat slechts mijn medelijdende verbeelding? Deze enkele kinderopmerking opende perspectieven van leed en vernedering voor dezen mooien

goudkleurigen jongen, die Maman's toekomstige echtgenoot was.

Er was geen boosheid in zijn ogen. Ook geen plezier. Het was alleen als veranderde zijn blik van kleur, als versomberde het helle blauw tot het grijs van een volkomen ongeïnteresseerde onverschilligheid.

Maar Maman's gezicht was ineens verouderd, grauw en lusteloos, en zeer vermoeid. Bij den linkerhoek van haar mond zag ik opeens weer, maar heviger nu, die zenuwtrekking, die ik voor het eerst op haar 'jour' in Januari had waargenomen. Toen was het nog geweest alsof er een klein torretje opsprong onder haar huid; nu vertrok de mond onbeheerst drie, vier keer achtereen.

Ik schonk haar glas vol cognac, die zij in één teug opdronk. Langzaam steeg een kleur naar haar wangen, die haar neusadertjes verpurperde, haar ogen vertroebelde en de zenuwtrekking nog verzwaarde. Zij wierp mij een minachtenden blik toe. Dacht zij in de teleurstelling van dien avond, die zij toch gevreesd moest hebben, dat ik die kleine familiescène met den tweeling had ingestudeerd?

En opeens wist ik, wie achter de kinderen had gestaan. Ik wist het zo zeker, als had hij het mij zelf gezegd: Laperade. Laperade, de knecht van de de Serrières, geboren op onzen grond, voor wien Maman altijd een indringster, een wreemde gebleven was. Het irriteerde mij en toch warmde het mijn hart.

De kaarsen waren laag gebrand. De tafel was ontredderd in die hopeloze slordigheid van een tot zijn einde gekomen diner. Alleen Charles en René'tje aten nog amandelen en chocolaadjes.

Wij zijn om vóór tienen naar bed gegaan. Hoe donker zijn de gangen van onze oude huizen, meer boerderij nog dan herenhuis. Onze stemmen klonken hol, en toch was er een soort saamhorigheid tussen ons drieën, als maakten wij ons klaar om een reis te beginnen, die ons leiden zou naar onbekende horizonten. In geen jaren had ik Maman als een deel van mijn leven gezien. Dien avond in haar pover gekwetst-zijn van oude vrouw, die haar ouderdom als een te verbergen schande droeg, was zij mij plotseling lief met een heel andere, veel smartelijker liefde dan de liefde uit mijn kinderjaren. Maar ik zag haar weer als zeer innig aan mij verbonden en als overgegeven aan mijn bescherming.

In mijn kamer gooide ik het raam wijd open. Het regende niet meer en de wind, die van den oceaan af woei, had de wolken in wilde flarden uiteengedreven. Boven de zwarte coniferen van *Les Vignobles* stond een heel dunne, heel witte maansikkel. Hier en daar flonkerde rose-achtig een ster. Ik leunde met mijn twee handen op het vensterkozijn, dat nat en koud was van den regen. De landen lagen donker en streng onder een nerveus bewegenden hemel. Een enorme plek vluchtende, rondvliegende hemel was het, daar, waar vroeger de verzonkenheid van den ouden kerseboom had gestaan. In de woning van Laperade en van zijn oude moeder brandde nog licht, een kleine oranje vlek in een compact donker van landen, rotsen en geboomte. Er was een diepe, heilige vreugde in mij. Ik had mijn beide handen voor mijn brandend gezicht geslagen en ik fluisterde hartstochtelijk voor mij heen:

'God, heb dank. Heb dank.'

Want voor het eerst na jaren was ik niet eenzaam meer, was ik teruggekeerd in de wereld der mensen, waar ik toch niet buiten kon en die mij uitgeworpen had. Ik behoorde niet meer uitsluitend toe aan de wereld der plantaardige droefheid, die zo lang mijn verstikkende levensatmosfeer was geweest. Ik hoorde het ruisen van den oceaan en het ruisen van de dennen van *Les Vignobles*, dat zich met elkaar vermengde, en het was niet anders meer dan een rustgevende achtergrond van mijn eigen leven.

Ik bleef lang zo staan en staarde over de wereld. Ik zag de kleine maansikkel dieper worden van kleur, tot deze bijna het oranje van het kleine, lichtende venster benaderde. De wolken weken verder uiteen en er kwamen steeds meer rose fonkelende sterren. Eindelijk was ik door en door koud. Ik sloot het raam. Ik lag lang wakker dien avond en door mijn bloed ruiste de belofte van Jean-Paul: Morgen gaan wij samen *Les Vignobles* bekijken. Morgen. Dat moest dus al vandaag zijn, want de maan stond heel hoog aan den hemel, zodat de bomen korte zware slagschaduwen achter zich hadden liggen. Daarna sliep ik dromeloos en diep.'

*

V

Er zijn woorden, die, wanneer zij uitgesproken worden, onopgemerkt voorbij kunnen gaan, omdat zij overspoeld worden door een groter, hartstochtelijker gevoel. Zij blijven echter haken achter God-weet-welke onrust, of verzonken in den droesem van een oude bitterheid. Plotseling echter maken zij hun tegenwoordigheid kenbaar en hebben geen rust meer vóór zij uit hun schuilplaats te voorschijn worden gehaald.

In de dagen vóór zijn broers vertrek naar Nantes dacht René de Saint-Vincent dikwijls over Charles' woorden ten aanzien van een bezigheid, een arbeid, die, naar deze hoopte, zijn leven nog veranderen kon. Maar kon arbeid niet alleen dàn verlichting brengen, wanneer deze tot de expressie van je eigen wezen werd?

In die dagen, die voor hem zo pijnlijk en zo smartelijk waren, peinsde René er over wat voor werk hem vrede zou kunnen schenken. En de enige bezigheid, die hem tot rust zou kunnen brengen, had in dezen gemechaniseerden tijd geen enkele noodzaak meer. Erger nog: was totaal overbodig geworden.

Hij dacht zichzelf het ene leven na het andere in, gebaseerd op verschillende werkzaamheden.

Het is ontzettend hoe gemakkelijk het is om je andermans leven in te beelden, waneer je zelf absoluut niets vertegenwoordigt, dacht hij bitter. En hij zag zichzelf als timmerman, als rozenkweker, als romanschrijver, als visser, als miniatuurschilder. Maar altijd weer was er, zelfs in die zacht-vloeiende verbeeldingen, iets, wat hem er van terughield er dieper op door te denken.

De enige vorm van leven, die hem vrede had kunnen verschaffen, was het bestaan van de oude tekenaars uit de tijden van Colbert, die in opdracht van vorsten exotische planten tekenden in koninklijke tuinen. Zij leefden en werkten temidden dezer planten in een verzonken aandacht voor de goddelijke lijnen en kleuren der natuur, waaraan eigen ziekelijke verbeelding niets te vervormen vermocht. Hun uitdrukkelijke opdracht luidde immers: een natuurgetrouwe weergave te maken van bladstand, wortels, bloemen en zaad. Hun grote zorg werd

het vinden van het juiste nachtblauw en de tedere tinten van een iris de Florence, of in dichterlijke zakelijkheid het papierachtige wit van de Chinese irissen weer te geven. Hun noden en begeerten werden langzamerhand opgelost in de aandachtige telling van het aantal zaadlobben en van de knolletjes onder aan den wortelstok der anemonen. En de weinige vrienden, die hun nog overgebleven waren, bestonden uit merels en vinken, uit rolronde roodborstjes en uit de veelkleurige, fladderende vlinders rond de seringen en de bloeiende acacia's.

Zo ontstonden dan de series getekende rose roosjes, opengebloeid en in knop, de hartstochtelijke papegaaitulpen, de hyacinten in haar wonderlijke roses en pastel-lila's en de gecompliceerde lelies, die uit Afrika overgebracht werden naar de beschutting der vorstelijke tuinen. Getekend en gepenseeld waren zij op ware grootte en in een volkomen zuiverheid van lijnen en nuances. Slechts de geur vervluchtigde en ontbrak. Een ware geestelijke discipline vertegenwoordigde zulk een leven van dichterlijke zakelijkheid, die de vervaardigers dezer aquarellen leiden moest tot diepe innigheid en vrome wijsheid, alsmede tot een onderworpen gehoorzaamheid aan de strenge wetten der natuur.

Nader, o veel nader waren zij hem dan de beroemde schilders der miniaturen van het Urenboek van den hertog van Berry, die zich tot lering en vermaak van koningen en hertogen te verdiepen hadden gehad in de lage hartstochten en de barbaarse moordlusten van ridders en heiligen, hóe diep-mauve afgestemd hun avondlijke hemels ook mochten zijn, en hoe weelderig en rankend de bloemenmotieven en de ingewikkelde krullen hunner majestueus vergulde hoofdletters, die tot taak hadden de stille aandacht van den lezer af te leiden van de menselijke wreedheid en laagheid. Neen. De weergave van de menselijke beeltenis en aanverwante daden, hoe perfect deze ook mocht zijn, had René de Saint-Vincent altijd tegengestaan in een soort bijgelovige vrees. Hoe minder hij van den mens en zijn daden afwist, hoe liever het hem was.

Maar de aandachtige weergave van anemonen en pioenrozen, van hyacinten en papavers, het spelen met schoonklinkende latijnse namen, die slechts een abstract, dichterlijk beeld van luchtige bloemen en bladeren wisten op te roepen, zie, dat zou

het leven zijn, dat hem plaatsen zou *buiten* alle wissel valligheden van het wrede lot. Té vele tragedies hadden reeds vóór zijn geboorte zijn bloed tot schouwtoneel gekozen; té vele wreedheden waren reeds ìn en tégen hem begaan; té diep was zijn kennis reeds van den menselijken zondeval, dan dat hij nog naar iets anders hunkeren kon dan naar een verdoving van het leed, waaraan hij zich ten gronde voelde gaan.

Ja. Maar ook Louise had nog op het allerlaatste moment aan haar ondergang weten te ontkomen, die haar misschien nog donkerder bedreigd had dan hem. Zij zocht haar redding in ieder geval in dezelfde richting.

20 November 19..

'Lage waterbeladen wolken joegen boven de dennen bossen. De neerplassende regen was een onverdeelbaar geheel geworden met de grijze rietvelden van de rivier. De ontbladerde bomen hieven een fijn patroon van donkere kant op naar een loodgrijzen hemel, en de wijnstokken, na de overdaad van den oogst, stonden stil en zwart, als verkoold in een helse melancholie. Laperade, in een blauwen kiel, duwde een kruiwagen met bladaarde voor zich uit. Heel in de verte, achter de metaalachtig flitsende moerassen, zag ik nog net de grauwgroene streep van den Atlantischen Oceaan.

'Ik had je wat willen vragen, Louise.'

Ik schrok op uit mijn diep gemijmer, want ik had haar niet horen aankomen. Haar tegenwoordigheid in het kleine salonnetje van Marceline is mij altijd onaangenaam. Hoe verraderlijk is de tederheid van kaarslicht, de warmte van een onverwacht opschietende vriendschap, de lichte sentimentele roes van een goeden wijn. Tot welke onwaarachtige sentimentaliteiten kunnen zij aanleiding en oorzaak zijn?

Zij boorde de punt van haar linkerschoen in het vloerkleed, wat bij haar altijd een onware verlegenheid betekent.

'Ga zitten, Maman,' zei ik kort. Hoe jeugdig is Maman's figuur nog, verwazigd door het grijze regenlicht. De tantes uit Bayonne zeggen, dat wij zusters lijken. *Ik* ben het dan, die de oudste speelt, half uit een nukkige, moedwillige gril, half uit voorbeschikking.

'Scheelt er soms iets aan, Maman? Kan ik wat voor je doen?'

Verbeeldde ik het mij of lag er een wantrouwen in haar blik?

'Dat is te zeggen.... ik had je willen vragen, Louise.... zou je er bezwaar tegen hebben, wanneer wij.... vanuit *Les Vignobles* trouwden? Begrijp je wel.... het is altijd mijn huis geweest; je raakt er aan gewend.... en in Parijs ken ik eigenlijk niemand.'

Was het moeilijk om mijn drift weg te lachen? Eigenlijk niet eens. Waarom zou ik mij boos maken? Ik had den koop immers aanvaard? Wat zou mijn vader wensen dat ik deed? Papa had haar op de handen gedragen. In zijn onbeholpen, stuntelige liefde was hij de oorzaak van al hun meningsverschillen geweest, maar hij zou zonder nadenken zijn leven voor haar hebben prijsgegeven.

Ik gehoorzaamde dus aan zijn wil.

'Natuurlijk Maman, dit is toch je huis?'

Maar in een flits van vreugde bedacht ik, dat Maman's verzoek en mijn toestemming inhielden, dat Jean-Paul enkele weken langer op *Les Vignobles* zou blijven, en dat er zo - misschien - gelegenheid tot ingrijpen zou zijn, zodat dat hele ongelukkige huwelijk nog op het laatste moment verijdeld kon worden.

Ik kan van mijn gevoelens in deze dagen geen verklaring geven: het was mij, alsof ik door een mystieke verdubbeling van mijzelf dit drama beleef. Als iemand, die er geen aandeel in had; zo neerbuigend, zo welwillend en zo wijs. Ik *zag* mijzelf praten, lachen, gebaren. Ik was als een berenleider; ik zag mijn gedresseerden beer dansen, koekjes aannemen, zijn hoedje afnemen, maar ik wist, dat het verzet in hem gromde, dat hij zou losbarsten en een gevaar worden voor zijn omgeving Ik was de beer en de leider. En de leider vreesde den beer, en de beer den leider.

Op het moment, dat Maman het salonnetje wilde verlaten, kon ik toch niet nalaten haar een kleinen steek onder water te geven:

'Waarom maak je zo'n haast met je huwelijk, Maman?'

Het was mij, als hoorde ik Toine's spotlach.

Maman draaide zich om met den knop van de deur nog in haar hand:

'Je moet er wèl op letten, Louise, dat de tweeling niet zoveel

in de keuken bij Laperade komt. Zij horen daar dingen, die niet voor kinderoren bestemd zijn.'

Maman deed de deur achter zich dicht.

22 November 19..

De eerste maal, dat Jean-Paul en ik samen alleen zijn geweest, was toen ik hem *Les Vignobles* heb laten zien en wij later door het dennenbos en over de moerassen teruggewandeld zijn. Hij sprak mij toen over zijn werk en over zijn Parijse vrienden. Later ook over zijn moeder.

Maman heeft een grote tegenstandster gevonden in die simpele boerenvrouw, die nog de klederdracht van den Périgord draagt. Want Jean-Paul hangt aan haar met een liefde en een speelse bewondering, die niet licht opzij te zetten of te vervangen zijn. Zijn moeder is bovendien tegen dit huwelijk.

'Waarom?' vroeg ik, meer om het gesprek gaande te houden, dan omdat het mij verbaasde.

'Zij vindt het oneervol en zondig,' zei hij zacht, en keek naar den grond van dorre heidetakken. 'En dat is het ook,' voegde hij er uitdagend aan toe. 'Zij heeft nog gelijk ook.'

Wij zwegen langen tijd. Ik volgde de vlucht van wilde eenden, die afzwenkten in de richting van de Landes.

'Zij is hard,' vervolgde hij bitter. 'Zij wil niet naar rede luisteren. Zij denkt, dat ik Annette niet liefheb en dat ik alleen om het geld, of erger nog, alleen om haar stand trouw.'

'Houd je dan werkelijk van haar?'

Ik lachte kort en minachtend. Het was er uit vóór ik het zelf wist, met een gretigheid en een haast, waar ik mij zelf om had kunnen slaan. Hij aarzelde onmerkbaar met zijn antwoord, vóór hij zei:

'Verbaast het je?'

En ik antwoordde bitter:

'Ik heb nooit iets beminlijks in Maman kunnen zien, Jean-Paul.'

'Misschien begrijp je het niet, Louise, maar ik houd werkelijk van haar. Zij is alles, wat ik niet ben, en ook nooit meer worden zal. Bovendien boeit zij mij... lichamelijk. Ik houd van vrouwen, die ouder zijn dan ik zelf. Juist haar onzekerheid geeft mij een overwicht, een zekerheid.'

En weer liepen wij zwijgend verder.

‘En zeg jij me eens, Louise, wat voor een andere zekerheid heb ik nog?’

Ik had hem willen antwoorden:

‘Iemand, die zo mooi is als jij, Jean-Paul.’ Maar zulke woorden zijn niet betamelijk voor een vrouw.

‘Het beste deel van mijn jeugd ging in de Duitse gevangenkampen verloren. Wij, die toen jong waren, en die onze studie niet konden beëindigen, zijn nergens meer voor geschikt. De staat, die ons eeuwige dankbaarheid gezworen had, schoof ons als oud vuil opzij, toen wij nergens meer voor dienden. Wat blijft mij dan nog over? Annette is rijk; zij is niet jong meer, maar zij is heel mooi. Zij is heel goed voor mij. Waarom zou ik dat alles opgeven? Bovendien ben ik geen bedelaar. Ik geef haar er veel voor terug. Mijn jeugd, die ik mij soms anders voorgesteld had. Zij is vierenvijftig, Louise. Zij kan niet meer buiten me, ik ben een ziekte, waaraan zij lijdt. Zie je dat niet?’

Hij schopte als een koppige kwajongen tegen een blank keisteentje, dat met een fluisterend geritsel wegrolde. En weer hield ik mijn bittere, zondige gedachte ten opzichte van Maman voor mij, maar ik dacht, zo helder, als spraken mijn lippen de woorden uit:

‘Het is een griezelige, smerige ziekte, Jean-Paul. Een geslachtsziekte van de ergste soort.’ Maar neen. Ik zweeg.

‘Waarom zou ik haar opgeven? Waarom zou ik haar leed doen? Omdat de pastoor het niet goed vindt en mijn ouders tegen me opstookt?’

Ik vroeg: ‘Hoe oud is je moeder eigenlijk, Jean-Paul?’

‘Vierenvijftig,’ antwoordde hij kort, en kreeg een kleur. ‘Goed. Maar wat heeft mijn moeder mij nog aan te bieden? Een steeds dieper wordende armoede, want Frankrijk verarmt met den dag. Een angst voor het bestaan, want ik ben een lafbek, Louise, vergeet dat niet. Een angst, die steeds beklemmender wordt naarmate Europa verder afsterft. Een maatschappij zonder geld en zonder eergevoel, waar niet meer in te leven valt.’

De moerassen lagen wijd en troosteloos om ons heen als een niemandsland, dat ons afsloot van de rest van het leven; die jongen, die op zijn lippen liep te bijten om zijn ontroering

meester te worden, en ik, die, de sporen van de patrijzen volgend in het natte gras, wachtte op wat hij nog verder te zeggen zou hebben.

'Weet je, Louise, ik had een vriend. Een musicus. Eén van de allergrootsten. Hij was Oostenrijker, gevlucht uit zijn land. Hij woonde helemaal alleen op een kamertje boven een kruidenierswinkeltje in Cachan. Die kamer was zo armoedig, dat hij er tijdens zijn leven nooit iemand in had willen toelaten. Geen van ons wist, hoe hij woonde. Daar stierf hij, langzaam, van den honger, en wij hebben het nooit vermoed. Na zijn dood kwamen zijn beste vrienden voor het eerst zijn kamer binnen: Manuel Rosenthal en ik. Alle papieren waren geordend, zijn witte handschoenen - want hij droeg altijd witte zeemleren handschoenen - lagen kruiseling over zijn hogen hoed. En zelf sliep hij, uitgedroogd, verdord, en geen mens meer, maar een schilfer perkament. Hij lag op zijn bed, en het laken bolde niet eens. Zo eert de wereld haar grote mannen.

Begrijp je wel, Louise, naast de oorlogen, die de staatslieden over ons brengen, en waar de besten van ons voor moeten betalen met hun werk en met hun leven, ook nog dit: deze verwaarlozing, deze schandelijke onverschilligheid. En na onzen dood, wanneer de zuiverheid van onze denkbeelden niet schadelijk meer kan zijn voor de plannen van de hoge heren van Europa, dan komt er meestal nog een laat eerbetoon, dat de nabestaanden tot kalmte en dankbaarheid moet manen. Dan worden wij plotseling nuttig om mee te zwaaien als met een groot verguld vaandel om hun smerige politiek achter te verbergen, politiek van winstbejag en onrecht. Dan worden onze naam en onze eer in hun hypocritische monden tot een aantijging en een hoon.'

Driftig schopte Jean-Paul kleine plokjes gras weg, die tussen de stenen op het pad groeiden.

'Ik kan dat niet meer, Louise. Ik ben genoegd beledigd en getrapt. Het is zwak, maar tè lang heb ik in de loopgraven van muziek gedroomd, van oude kastelen, zich weerspiegelend in hun vijvers, van diepgroene grasvelden, van waterwerken met najaden en dolfijnen, van bladerspel over zonnig water. Ik ben geen mens voor dezen godvergeten tijd. Dat zijn wij geen van beiden. Ik geloof, dat dat hetzelfde is voor alle mannen, die uit

de Duitse kampen zijn teruggekeerd. Zij volgden hun eer in een wereld, die geen eergevoel meer kent. De kampen waren verschrikkelijk; erger nog was de terugkeer in de maatschappij. Wij zijn in de ogen van onze regeringen geen volwaardige mensen meer, omdat wij niet meer wensen te dienen voor hun doeleinden. Wij wensen niet meer te strijden, want wij weten, dat iedere strijd tot niets anders leidt dan tot leed van onszelf en van anderen. Wij kunnen alleen nog maar beschouwen onszelf en anderen, als ware de wereld een reusachtige spiegel geworden, en als ziende den dans van het spiegelbeeld. Zó lang hebben wij slechts doelloos op onze droombeelden en onze verlangens geleefd, dat wij deze niet meer durven loslaten voor de werkelijkheid. Want wat is de werkelijkheid, die ons geboden wordt? Datgene, wat een misdadige, doch machtige minderheid voor ons geschapen heeft.'

Hij hijgde, legde zijn hand op mijn arm, en even liepen wij zo verder in een intimiteit, die ons beiden een vertroosting was.

'Nu heb ik bloemen nodig, en water, en de diepe schaduw van somber geboomte. Stilte ook. Dìt is groot en menselijk, Louise, déze bezitting, deze velden, deze luchten met hun wolkenmassa's. - Geloof jij nog in God, Louise? Soms denk ik wel eens, dat, wanneer ik mijzelf er toe krijgen kon om net als toen ik klein was in God te geloven, ik nog tot werkelijk grote dingen in staat zou zijn. De mensen hebben God's beeld zó met hun onreinheid bezoedeld, dat ik Zijn trekken en Zijn waarheid niet meer terug kan vinden. Bestaat God werkelijk nog? Ik weet het niet, maar wèl weet ik, dat ik muziek nodig heb om te kunnen ademen.... bossen en parken.... de zee.... al dat grote, mysterieuze, dat de mens onafgebroken tracht te vernietigen; waarmee hij slechts zichzelf ten gronde richt.'

Uit een zijweg kwam een kudde schapen te voorschijn, die zich over de vlakte verspreidde als uitvloeiende melk. Ik floot Kazan, den schaapshond, die kwispelstaartend op mij toe sprong.

'Jean-Paul,' vroeg ik zacht, en drukte mijn hand op zijn arm, 'waarom trouw je met haar?' En, gedreven door een ziekelijke nieuwsgierigheid, die ik als verraad voelde, vervolgde ik:

'Om haar geld, Jean-Paul? Om wat dat geld vertegenwoordigt, liever gezegd? Haar erfdeel, waar jullie van moeten leven,

is niet groot. Misschien net groot genoeg om....' Ik haalde mijn schouders op. 'En anders niet. Om *Les Vignobles*? *Ik* ben de eigenares van *Les Vignobles*, Jean-Paul.'

Langen tijd antwoordde hij niet. Hij liep met gebogen hoofd, de handen diep weggedrukt in de zakken van zijn jas. Daarna maakte hij met een zucht zijn handen vrij, keilde kiezelsteentjes achter den rondhollenden hond aan. Hij zweeg nog steeds.

'Maman is niet rijk, Jean-Paul.'

Wat deed ik? Wat wilde ik? Zijn waterheldere ogen keken mij aan en hij antwoordde zonder omwegen:

'Ik kende je niet, Louise.'

Boven de moerassen lichtte een schelle streep hemel en brak in duizend kleine scherven uiteen in het moeraswater. Overal, waar mensen samenkomen, ontlaadt zich een spanning van leed. Had ik boos moeten worden? Had ik gelukkig moeten zijn? Ik was noch het een noch het ander. Er welde een zachtheid in me op voor dien jongen, dien ik ongelukkig en opstandig wist, een zachtheid, die ons alle drie omvatte: Maman, mijzelf en Jean-Paul. Alsof wij langen tijd verbonden waren geweest en nu voor een smartelijk afscheid stonden. Ik had mijn hand in de zijne willen leggen, de warmte willen voelen van zijn vlees, van zijn huid, van zijn mooie, slanke vingers, die ik wel, aandachtig, en top voor top, had kunnen kussen. Om eindelijk te kunnen uitrusten in een menselijke bescherming, die ik, sedert Patrick's dood, zozeer van node had gehad.

Maar wij liepen verder, dwars door de kudde heen, waarvan nauwlijks de schapen uiteen weken.

'Is dit alles van jou, Louise?'

Zijn blik omvatte de veraf liggende dennenbossen, de schapen om ons heen, de winterkale akkers, waar Laperade over heen en weer liep met een wijds gebaar van zijn hand boven een wan met winterkoren.

'Tot aan de moerassen, ja.'

Ik rilde. De eerste nevels stegen op. Waarom ging Laperade niet naar huis? Was dit nu nog een uur om koren te zaaien, of gehoorzaamde hij aan een van de wetten van het wisselend weer, die ongeschreven, maar ongeschonden overerfelijk zijn bij de landbouwers van Anjou?

‘Het wordt avond. Zie je niet, hoe het donker al tussen de bomen hangt?’

Hij antwoordde niet. Hij liep even gebogen, en staarde naar beneden, op het gras, waar enkele wintermadelieven de kopjes krampachtig afgewend hielden van het Noorden. De landen lagen om hem heen en pasten zich bij hem aan. De bomen gingen zo staan, dat zij hem in hun lijnenspel opnamen. De akkers golfden statig weg achter zijn schouders, en een merel floot, omdat het avond werd.

‘Als ik niet met Annette trouw, wat moet ik dan doen? Het is een onverwacht geluk voor me.’

Waar had ik die woorden meer gehoord? O ja, zo probeerde Maman Jean-Paul voor mij aannemelijk te maken. Precies dezelfde woorden van eigenlijk-vergeving-vragen waren dat geweest. Maar wat had ik met dat alles te maken?

‘Jij weet niet, wat armoede is, Louise. Wat een schande en wat een ontering armoede is. Iets laags en onzegbaars. Vooral armoede in een stad. Wat kun jij daarvan weten?

Ben jij ooit 's avonds thuisgekomen in een armoedig hotel, terwijl het buiten regende? Wanneer er een enkele wankele tafel in je kamer staat, waar minstens drie voorgaande bewoners met een pennemes hun initialen en een hart in gekrabd hebben? Waar het achter het losgescheurde behang ritselt van de muizen of van de wandluizen of van beide? Ken jij dien bepaalden stank, waaraan je wandluizen herkent? Ik wel. Je hebt geen geld voor je wasserij en dus was je je overhemden zelf, zonder zeep natuurlijk, zodat ze nog groezeliger worden en met dat ondefinieerbare waas overtrokken van de alleruiterste armoede. De kat, waar je aan gehecht bent, omdat het stomme dier je armoede deelt, en die door je concierge vergiftigd wordt, omdat je je huur al in maanden niet betaald hebt. Ken jij dat, Louise? Ik wel. Ik ken de hele verdomde litanie. Ik ben daar niet meer toe in staat, Louise. Ik weiger dat!’ schreeuwde hij plotseling luid en zo driftig, dat een zwerm kraaien opvloog uit een appelboom.

‘Ik heb muziek nodig en warmte en beschutting, een vrouw, die van me houdt, voor wie ik de wereld ben! En ze houdt van me, Annette,’ voegde hij er hartstochtelijk aan toe. ‘Vergis je niet. Zij heeft mij in haar bloed. Ik zit in de kern van haar

wezen, en wat eenmaal tot de kern van een mensenwezen is doorgedrongen, is daar nooit meer uit los te rukken. En zo is het met Annette gesteld. Vergis je niet,' herhaalde hij nogmaals bijna dreigend. 'Waarom zou ik dan armoede blijven lijden? Wie is daarmee gediend?'

'En toch....,' zei ik, 'de heiligen....'

Ik zei dat niet, omdat ik in heiligen geloof, of omdat hun armoede mij uitermate geboeid had. Ik zei dat alleen, omdat deze jongen zelf op een heilige leek met het zachte krullende lichtblonde haar, en met de immensiteit van den hemel achter zijn ogen. Ik zag *Les Vignobles* door een waas van tranen. Toen voelde ik zijn hand weer op mijn arm:

'Je moet om mij niet huilen, Louise. Dat is niet nodig, kind.'

Hij stak zijn arm door den mijne, en zo liepen wij samen naar huis door den invallenden avond. Gehoorzamend aan denzelfden tred, den tragen tred van mensen van het land.

Voor de deur stond Laperade, en nam mij op met dien ernstigen blik, die hem eigen is.

'Juffrouw Louise,' zei hij, 'mijnheer de notaris was vanmiddag hier. Hij moest u nodig spreken, zei hij. Hij heeft meer dan een uur in den salon gewacht, zei Marthe. Maar hij moest den trein van zes uur naar Nantes halen. Hij vroeg haar, u zijn groeten over te brengen en u te zeggen, dat hij een mededeling van het allergrootste gewicht voor u had.'

Ik stond tussen de twee mannen, tussen Laperade en Jean-Paul in. Het duister hing zwaar tussen onze rhododendronstruiken, maar mijn gezicht werd hel verlicht door de lantaarn, die Laperade opgeheven hield, als wilde hij aandachtig iets gadeslaan op mijn trekken, die ik ineens weer lelijk wist en grof. Ik voelde, hoe ik kleurde en hoe mijn stem trilde, toen ik zei:

'Het is goed, Laperade. En wel bedankt voor de boodschap.'

Het ging hier immers niet om mij. Wij speelden met elkaar, Laperade zo goed als de rest, een somber en gevaarlijk spel, met *Les Vignobles* als inzet. Een spel, waarin ik zelf onherroepelijk de verliezende moest zijn, wie of er verder ook winnen mocht. Of was het een langzame, statige dans, die ons op een sombere melodie leiden zou tot op den rand van den afgrond? Een

pavane, door Jean-Paul gecomponeerd? Ik stak den sleutel in het slot.
Wij gingen naar binnen.'

*

Jean-Paul had later tegen René gezegd, dat hij tante Louise de Serrière nooit werkelijk lelijk had gevonden. 'Zij bezat geen enkele van de klassieke schoonheden,' glimlachte hij, 'maar dan ook geen enkele. Maar er ging een soort natuurkracht van haar uit, een levensstroom, die meeslepend, zelfs inspirerend was, maar ook beangstigend. Een vrouw, die in de verdediging van haar rechten voor niets en voor niemand zou terugdeinzen, zoals zij later dan ook bewezen heeft. Neen, lelijk was zij zeker niet. Zij hoorde alleen niet thuis in dat bekrompen burgerlijke milieu van wijnbouwers uit de omgeving van Nantes. Zij had een sterk en goed gezicht.'

René herinnerde zich dien dag nog: zij hadden in een café gezeten, op den hoek van de Rue Royale. Het regende, een troosteloze motregen van den herfst. Het liep tegen den avond en de kolossale steenklomp van de Madeleine torende dreigend en massief aan het einde van de straat; de koplampen der auto's belichtten de witte vlekken van aquarellen en etsen, die de een of andere schilder tegen het hek van de kerk te koop aanbood onder de beschutting van een wit-en-rood gestreept tentzeil. De witte, schel belichte vlakken, die af en toe weer in het duister terugtraden, waren de enige scherp omlijste contouren in een vervaagde wereld, waartegen Jean-Paul's woorden zich afstemden als een klank uit een droom.

René had zich toen over de zachtheid verbaasd, over den eerbied bijna, waarmee Jean-Paul over tante Louise sprak, terwijl diens herinnering aan zijn grootmoeder, die hem toch nog lang financieel geholpen had, bijna uitgewist leek. Het had René geërgerd; zijn wrok tegen Louise was toen nog zo schrijnend en levend geweest; veel heviger dan nu.

Het was slechts enkele dagen vóór Jean-Paul's zelfgekozen dood geweest, en René geloofde nu, dat Jean-Paul in de helderziendheid, die ons pas eigen wordt, wanneer wij van alles afstand hebben gedaan, de twee vrouwenfiguren van *Les Vigno-*

bles, onbewust waarschijnlijk, tegen elkaar afgewogen had. Van enigen wrok was toen bij Jean-Paul al geen sprake meer geweest; daar had hij mee afgerekend.

Die dingen zie je pas, wanneer alles voorbij is. Pas dan krijgt een verandering van stem, een onopgemerkt langs ons heen-gegleden woord, het serene van een blik, zijn eigenlijke waarde, zodat het gehele ingewikkelde patroon van voorbije dingen uiteindelijk zijn lijnen en vlakken aan ons prijs geeft.

Daardoor had René heel sterk den indruk, dat, indien Jean-Paul in die verre dagen van René's kindertijd zijn tante Louise niet had liefgehad, er zeer weinig toe nodig was geweest om zijn bewondering en genegenheid in een warmer gevoel te doen omslaan.

23 November 19..

'De tweeling heeft mij buitengesloten. Het is na de wandeling van Jean-Paul en mij over *Les Vignobles* een voldongen feit. Ik was bij mijn thuiskomst dadelijk naar boven gegaan, naar de kinderen, en ik had voor het avondeten alleen voor Jean-Paul en Maman laten dekken. Niet uit een misplaatste fijngevoeligheid, zoals Maman ongetwijfeld denken zal, maar omdat ik alleen wilde zijn met mijn gedachten. Helemaal alleen, als opnieuw buitengesloten van iedere gemeenschap. Ik ken dat té goed. De eenzaamheid vervult mij de laatste dagen weer met een verschrikkelijken angst, waarin het bezoek van onzen ouden notaris geen verandering meer brengen kan. Het lijkt alsof ik helemaal alleen op de wereld was, omgeven door talloze gevaren, door onbekende, ontzettende dingen, die groeien en vervagen uit en in het niets. De muur, die mij scheidt van de kamers van Maman en van de kinderen, wordt dan tot een brandscherm, dat mij afgesloten houdt van de rest van de wereld. Daarom ook moet ik dit alles kunnen opschrijven, om te weten, wat er gebeurt, om een contrôle over mijzelf en over mijn gedragingen te houden. Ook moet ik voor eens en voor altijd uitmaken, waar ik begin, en waar ik eigenlijk ophoud; want er gebeurde dit, wat mij meer verontrust, dan ik mijzelf bekennen wil. Laatst kwam ik Marceline's kleine salonnetje binnen, en op de sofa zat een vrouw in een lange, donkerbruine

zijden japon met vleugelmouwen. Zij stond op, toen ik binnenkwam. Maar haar blik was de blik van een gemartelden inktvis boven gloeiende houtskoolvuren. Zij liep recht op mij af, alsof zij mij iets zeer dringends had mede te delen. Ik dacht - ik weet zelf niet waarom - dat het Marceline was. Op dat moment was ik vergeten, dat Marceline al jaren dood was. Ik dacht daar eenvoudig niet aan. Ik wilde juist iets sarcastisch zeggen over Maman's voorgenomen huwelijk, toen zij *in* mij vergleed, zodat ik weer even alleen was als voorheen. Op het moment zelf vond ik het, geloof ik, heel gewoon, zodat ik niet bang was. Ik begreep niet, dat deze verschijning iets bovennatuurlijks was. Het leek mij eigenlijk heel gewoon, omdat Marceline en ik zoveel op elkaar lijken. Maar later ben ik er over gaan nadenken, en zulke dingen gebeuren niet. Of gebeuren zij wel, en zwijgt iedereen er over, als over iets laags en oneervols? De mensen verbergen zoveel van hun daden en belevenissen voor elkaar, zodat er nooit iets van prijsgegeven wordt.

De kinderen speelden in de kinderkamer met hun tinnen soldaatjes. Zij hadden de regimenten van de spahis aan de ene zijde van de tafel opgesteld en de legers van de in feldgrau geschilderde Duitsers aan den anderen kant. Zij veranderden niet van houding toen ik binnenkwam. Zij bleven nonchalant en gracieus tegen hun stoel geleund staan. Maar het was als verstarden zij in hun houding, en als versmolt hun overgave aan het spel in een beleefde welwillendheid, die ogenschijnlijk de taak op zich had genomen van het uitbeelden van twee zoete en welopgevoede kindertjes. Hierin zijn zij wel degelijk de kinderen van Toine, die onafgebroken haar kleine rolletjes ten tonele bracht van voorbeeldig lief kind, en van zeer beminlijke jonge vrouw. Zelfs Maman, gehypnotiseerd als zij was door haar liefde voor Toine, heeft nooit willen inzien, dat Toine niets anders was dan een kleine bleke vlam, die brandde voor Patrick alleen. En dat al het andere een misleiding was, een oneerlijkheid tegenover hen, die haar liefhadden. Toch was *ik* het, die van ons beiden als kind een egoïste werd genoemd, ondanks mijn pogingen om door mijzelf heen te breken en zo de buitenwereld te benaderen. Terwijl mijn zusje Toine zich hooghartig afweerde van de wereld en zich opsloot met Patrick alleen

en met die kleine bleke vlam. Zodat al het andere slechts een muziek werd, waarachter zij zich verschool, een hoog en ijl fluitspel, dat de mensen op dwaalwegen leiden moest. Kwam zij een kamer binnen, dan aarzelde zij even, een ondeelbaar moment slechts, alvorens met uitgestrekte hand op de gasten toe te treden. De aarzeling was geen verlegenheid, zoals algemeen verondersteld werd, maar de aftekening van een scheidslijn, die haar en Patrick op een klein bloemeneiland plaatste. Zij was altijd een vreemde, die zich in een deemoedige minzaamheid verwaardigde zich met anderen te onderhouden, zonder ooit een werkelijk aandeel in hun leven te willen of te kunnen hebben. Zij was als een witte bloem, die langzaam, als luisterend, meegevoerd werd op een donkere, traag voortwiegende rivier.

Waarom denk ik vanavond zo intens aan haar? Alleen door de kinderen, of vrees ik nog, dat mijn denkbeeldig geluk, mijn stille extase, die mijn ogen branden doet, en die mij een bitteren smaak in den mond geeft, wederom bedreigd zal worden door mijn mooie zusje Toine, zonder dat zij er zelf enig voordeel van zal hebben? Ik betrapte mij er op, dat ik haar kinderen vreesde, zoals Maman tegenwoordig ook liever de onderzoekende blikken van den tweeling vermijdt.

Ik ging dus bij de tafel zitten en ik zag, hoe René'tje met een achteloos gebaar zijn tinnen soldaatjes door elkaar gooide, en hoe Charles haastig zijn opgestelde rijen veranderde, om ik weet niet welk spel van fantasie niet aan mijn profane blikken van volwassene te hoeven prijsgeven. Ik weet, dat dit spel een groot deel van hun fantasie en dus van hun leven opeist, want het is onnodig den tweeling te vragen wat zij voor hun Sint-Sylvester willen hebben. Het antwoord is toch altijd gelijk: soldaatjes, tante. In den loop der maanden hadden zij als echte kleine generaals een staand leger van vijfhonderd man bij elkaar weten te brengen, paarden en tenten niet meegerekend. Zij hadden Pruisische soldaten in het donkerblauw met gepiekte helmen, Franse cavaleristen in rode broeken en Russische strijders in het donkergroen. Maar hun meest geliefkoosde legers waren de Marokkaanse spahis en een afdeling Bengaalse lanciers, die - zéér in strijd met de werkelijkheid - altijd grote

veldslagen tegen elkander te leveren hadden. Ik denk, dat zij op hun kinderlijke wijze gecharmeerd waren door de kleurige orde van dezen lilliputtersoorlog, en dat het hun bovendien een gevoel van macht verschaft. Hele dagen achtereen spelen zij nergens anders mee.

Waarom treuzel ik zo, eer ik de kern van het kinderlijke drama durf neerschrijven, dat zich enkele dagen geleden heeft afgespeeld, en dat mij geen rust laat? Dat zich bovendien heeft vastgehecht in mijn troebele gevoelens voor Jean-Paul? Omdat ik weet, dat ik schuldig ben natuurlijk, en het is altijd pijnlijk schuld te moeten bekennen, hoewel het mij toch in wezen, geloof ik, niet raakt.

René'tje kwam tegen mijn knie geleund staan, omdat hij nu eenmaal de vervelende en vermoeiende taak op zich genomen had zijn tante Louise aangenaam bezig te houden. Ik glimlachte, maar zei niets. Ik streelde zachtjes over zijn bovenarmpje en dacht aan Jean-Paul, aan zijn mond en aan zijn zachte stille ogen, die net waren als regenwater boven de moerassen. Hij liet het zich welgevallen zonder genoegen, maar ook zonder critiek. Zo bleven wij stil bij elkaar, Charles verveeld spelend met zijn nutteloos geworden tinnen soldaatjes, en René, als altijd de fijner afgestemde, wachtend op de vreemde en dreigende gebeurtenissen, die hij aanvoelde in de atmosfeer van den winteravond.

Ik weet niet waarom, maar ik begon opeens weer dat liedje te neuriën van den wintersen appel. Eerst zacht, als onbewust, daarna harder en harder als een late overwinning op het kind Patrick.

Hier is mijn hart,
het is een winterse appel,
koud en bitter,
maar slechts voor het lief gerijpt.

De kinderen bewogen niet. Charles liet een wit paard met ruiter galopperen over de open palm van zijn hand. Zijn hand was een woestijn geworden met golvende gebergten. Wanneer hij maar lang genoeg doorreed, zou hij in een eenzame uitgestrektheid van zand komen, waar geen enkele menselijke stem meer

zou doordringen, waar hij alleen zou zijn met zijn paard en een tintelend blauwen hemel. René'tje leunde nog steeds tegen mijn knie en staarde naar het raam, waar enkele flonk erende sterren reeds de op handen zijnde nachtvorst aankondigden.

'Zingen jullie het mooie liedje niet mee, jongens?'

Zwijgen. Twee paar wrokkende ogen gluurden naar mij onder een rand van zijige pony. Zo moet ik naar Maman gekeken hebben op den dag, dat ik Toine's kostbare wassen pop voor het laaiende houtvuur zette om daarna de vlammen nog aan te blazen met den kleinen koperen blaasbalg, die nu nog bij ons in den salon hangt. Toen kwam Maman in razende drift op mij af om mij te slaan met haar lange, puntige hand, en toen moet ik haar hebben aangezien met denzelfden wrokkenden haat, dien ik nu in de kinderogen voor mij zag. Plotseling liet Maman haar opgeheven hand toen weer zakken, en, in snikken uitbarstend, rende zij de kamer uit. Het was een van de weinige overwinningen, die ik op haar te behalen wist. Het is vreemd, hoe het leven, als je ouder wordt, een aaneenschakeling van herhalingen wordt. Ik was echter vast besloten, dat *ik* het zijn zou, die in deze meting van krachten tussen Toine's kinderen en mij de sterkste zou zijn.

'Kom jongens, nu allemaal met elkaar. Jullie kennen dat domme liedje toch ook?'

Zwijgen. Maar René'tjes vreemde, groenige blik gluurde met een plotselingen, dierlijken haat in mijn richting. Ik lach te.

'Kom René'tje, zing dan mooi mee met tante?'

Waarom sprak ik nu ineens die kromme kindertaal, die ik anders zorgvuldig tegenover de kinderen vermijd? Het jongetje sloeg zijn ogen neer en een trek van zo'n intense minachting tekende zich af in de tedere partijen rond lippen en kin dat ik voelde hoe ik een kleur kreeg en hoe de tranen mij in de ogen sprongen.

Als nadenkend zette hij zijn tinnen soldaatjes in een cirkel rond een bloem in het tafelkleed. En zo duidelijk, als had hij het mij hardop gezegd, wist ik opeens, dat ik zelf midden in het hart van die bloem stond, en dat de soldaten van het kind, in cirkelvorm opgesteld, op mij afstormden om mij te vernietigen.

'Zullen wij het spel spelen van den gelen dwerg, tante?'

Het was Charles' stemmetje, beleefd, afgewogen en luchtig,

als de kinderstem van Toine. Maar ik merkte, dat zij elkaars blikken vermeden. Daarnaar taxeerde ik den omvang van hun verwarring.

Het is toch beter zo. De kinderen worden te groot voor zulke vreemde, ziekelijke spelen. Waarom zouden zij hun leven verzwaren met een verleden, dat hun toch niet toebehoort? Waar zij zelfs geen recht op hebben. Want wat zich destijds heeft afgespeeld tussen Toine, Patrick en mij, is nu vergleden in het toverland, want als de herinnering aan Patrick werkelijk, zoals ik dacht, nog levend in mij was, hoe had ik dan hardop dat liedje kunnen zingen zonder dat het schrijnde in mijn hart?

Er komt in het leven van ieder mens een moment, dat het leed den bodem heeft bereikt. Dat het niet dieper kan gaan. Dat het integendeel weer moet gaan opstijgen naar zon en naar licht.... voor wat die mij waard zijn.

De kinderen beginnen mij te hinderen. Zij waren gehoorzamer, soepeler, waakzamer dan anders. Juist daardoor ergerden zij mij. Het vertrouwen tussen ons was geschonden.

'Het is zeven uur, jongens.'

Zij protesteerden niet, hoewel het nauwlijks kwart voor zeven was. Ook gaven zij de voorkeur aan de eenzaamheid van hun eigen verbeeldingswereld boven het gezelschap van volwassenen.

Zij ruimden vlug en netjes op. Zij hieven hun wang op voor een nachtkus. Hun ogen lagen verborgen in de schaduw van hun pony en zij lieten hun lange krullen langs hun wangen vallen, zodat er eigenlijk niets van hun gezichtjes te zien kwam. Ik wilde hun kopjes bij de puntige kinnetjes in de hoogte tillen, zodat het volle licht op hun smoeltjes zou vallen.

'Weg met dien mallen nonsens en geheimzinnigdoenerij, jongens. Jullie wordt te groot voor zulke kinderachtige spelletjes.'

Ik zag hoe Charles tegen zijn tranen vocht, maar René'tje kneep zijn mond dicht op een onkinderlijke en eigenlijk beledigende wijze. Hij gleed langs mij heen als een schim. Ik hoorde de deur toeklikken in het slot. Het kind was verdwenen. Ik duwde kleinen Charles ruw opzij, zodat hij struikelde:

'Jullie zijn ondeugende, nare jongens. Ik wil jullie nooit meer zien!'

Waarom keerde zich al mijn drift en al mijn onzekerheid tegen de kinderen? Omdat zij weerloos zijn, en omdat ik Ma-

man toch vrees? Deze drift, dat wist ik heel goed, was tegen Maman gekeerd en tegen niemand anders. Ik bleef alleen. Aan de andere zijde van den muur hoorde ik onduidelijk en als versomberd de stem van Jean-Paul en daarachter Maman's kirrenden lach. Net een broedse kip, dacht ik, en haalde geergerd mijn schouders op.

Ik dacht er over bij hen naar binnen te gaan, alleen om te staren in het gezicht van dien jongen met de zachte, zilveren krullen en dien groten, tederen mond. Blauw waren die ogen, waterblauw met een wijde, zwarte pupil in het midden. Daaronder uitstekende jukbeenderen, zoals de Mongolen ze hebben. Een korte platte neus en daaronder het verboden rijk van dien tederen rosen mond, die als kinderlippen het licht op te vangen weet in een enkele naïeve flonkering. Een mond om peinzend over te strelen met een enkelen aandachtigen vingertop. Een gezicht om te slapen tegen een berglandschap; paarden grazen rustig tegen glooiende hooilanden, een zwerm vogels vliegt langs kleine, rose wolkjes. Tegen dat alles aan, en het volkomen beheersend met zijn droom, het masker van dat gezicht, als een toef perzikbloesem. Ik hoefde mijn vingers slechts uit te strekken en ik kon voelen over dien mond, langs die trillende wimpers, over al die zachtheid van diep-dromenden mens.

Met een ruk stond ik op. In het raam flonkerden de sterren en de maan wierp een helder licht over de velden. In een oneindige rust lag mijn land, met in de verte den zilveren weerschijn van de moerassen. Ik stond voor het raam en verwachtte ik weet niet wat, in een vage afwachting, die ons leven lang latent in ons blijft voortdromen. Ik verwachtte misschien, dat er uit de aarde, vanuit dien kouden winterwind, die over de rhododendronstruiken woei, een mysterieuze kracht zou opstijgen, die mij in zich zou opnemen en die mij mee zou nemen naar een donkergroen bergmeer, dat zou golven op de magnetische stralen van de maan.

Wij zouden er samen zijn. Hij, met dat vreemde, verdroomde aardegezicht, en ik met al mijn verkrampte liefde, met al mijn belachelijke nutteloze tederheid, die geen uitweg had. Al mijn zachtheid, die in mij gebruist en gegist heeft vanaf het moment, dat mijn jeugd met Patrick voorgoed in het donkerrode duister vergleed. Patrick, en al het leed om Patrick, dat nu niet zwaar-

der meer was dan een zaadpluis in den wind. In één enkelen middag, tijdens één enkele wandeling was het tot droog zand geworden, dat spelend door mijn vingers liep, voor het zich vermengde met alle dode en naamloze dingen in het verleden. De herinnering aan Patrick deed mij niets meer. Ik fluisterde zijn aangebeden naam voor mij heen: Patrick.... Patrick, hoor je me, daar waar je nu bent? Niets ben je meer, Patrick. Hoor je wel? Verdedig je dan, want ik heb je nu misschien nog meer nodig dan ooit te voren.'

Maar alles wat de stille muren van *Les Vignobles* te herhalen wisten, waren de woorden van dien anderen jongen, van den minnaar van mijn eigen moeder:

'Ik kende je niet, Louise. Ik kende je immers niet, Louise.' En eindelijk, zacht als een snik, als een bede om hulp:

'Ik kende je niet, Louise.'

Ik heb mijn handen om mijn knieën gevouwen. Ik heb mijn lamp laag gedraaid. Ik heb de rekening opgemaakt. Met de belangen van *Les Vignobles* als inzet. Want wat betekent Maman voor mij? Toch immers niets? Moet dan het oude, statige *Les Vignobles* verbloeden met alleen de twee ziekelijke, hypernerveuze kinderen van Toine als toekomstige beheerders? Wat waren deze kinderen voor mij? Te veel vreemd bloed vloeit er door hun aderen. De Gonzalves hebben hun Spaanse bloed in de kinderen gebracht en dan nog de karnemelk van hun prulligen vader. Maar - en hier klemden mijn handen zich vaster in mijn schoot - kinderen van Jean-Paul en mij zouden de erven kunnen worden van *Les Vignobles*. Kinderen, die zelf weer zouden ploegen en zaaien, die de stieren bij hun hoorns zouden durven pakken, en die zelf weer mee zouden werken met het oogsten van den wijn.

Ik sloot mijn ogen. Wat dacht ik? Wat wilde ik? Welke zonde maakte zich meester van mijn hart? Maar gelijktijdig gleden langzaam twee stille tranen van uiteindelijke bevrijding langs mijn neus en kriebelden als twee kindervingertjes langs mijn wangen.

Blond zou hij zijn, met de zachte zilverige krullen van zijn vader. Dik en mollig als de rose wassen poppetjes uit de Provençaalse kerstkribjes. Met harde stevige beentjes, die zouden

trappelen in mijn schoot. En de grote, koude winden van *Les Vignobles* zouden om ons drieën heenwaaien, en ik zou gelouterd zijn, de vruchten zouden rijpen boven onze hoofden.

Ik leunde achterover in mijn stoel. Waarom was het leven zo wreed en tegelijk zo bitterzoet? Ik hield mijn ogen gesloten en de tranen bleven vloeien langs mijn gezicht en gleden zilt en heet in de hoeken van mijn mond. Ik luisterde naar de stem van Jean-Paul aan de andere zijde van den muur en naar het grote, plechtige ruisen van *Les Vignobles*.

Toen ik naar bed ging en over de donkere gang liep, heb ik heel voorzichtig, om hen niet te wekken, de deur bij den tweeling opengedraaid. Ik wilde zien of ze al sliepen. Het olielampje stond tussen de kinderbedden in en verlichtte de twee rode koortsige kindergezichtjes met hun zwarte ogen, die door de verlichting immens geworden waren. De rest van de kamer lag in het donker. Zij fluisterden hartstochtelijk en nadrukkelijk met elkaar; in het begin kon ik hen niet verstaan.

Zij hadden mij niet horen binnenkomen. Ik bleef doodstil staan, staarde naar die fantastische kindergezichten, die in het spel van licht en schaduw een dramatisch accent gekregen hadden. Toen hoorde ik Charles fluisteren.

‘Ik ga veel liever dood. Ik wil zo niet. Zij is een kreng, een akelig naar spook! Een gemene viezerik!’

En René'tje er sussend tegen in:

‘Jij moet niet dood, sufferd. Dat kreng moet dood. Dat spook! Wacht maar, morgen zal ik haar doodslaan!’

Maar Charles zei vermoeid, met de moeheid van een oud, geresigneerd man:

‘Dat gaat immers toch niet. Hoe kan een kleine jongen nou een groot mens doodslaan!’

‘Wij moeten Patrick wreken.’

‘Ja, want dat zijn wij aan onze eer verplicht.’

‘Net als Ivanhoe.’

‘Ja. Want Patrick is onze vriend.’

‘Tante Louise moet dood.’

‘Morsdood.’

‘Ja, want eerder is Patrick niet gewroken.’

‘Neen. Natuurlijk niet.’

‘Zij is een spook. Een echt vies, naar spook.’

René'tje zwaaide zo driftig met zijn armpje, dat de vlam van het oliepitje op en neer danste en enorme schaduwen als lugubere vleermuizen over de muren begonnen te fladderen. Charles begon te huilen, het hartstochtelijke kinderhuilen, dat ik zozeer voor hun gezondheid vreesde. Maar zijn broertje stapte uit zijn ledikantje, liep naar hem toe en kroop bij Charles onder de dekens.

‘Je moet er niet om huilen, flauwerd. Wacht maar, ik zal haar doodslaan. En wanneer we groot zijn, gaan we samen weg, en dan komen we nooit weerom.’

Maar Charles huilde door, zijn gezichtje weggestopt in zijn kussen, zodat zijn woorden bijna onverstaanbaar voor mij waren:

‘En Patrick dan? Nou kunnen we nooit meer met hem spelen. Patrick komt nooit meer weerom.’

En ook René'tje bevestigde somber, ogen dreigend en zwart in het kamerdonker:

‘Neen, nooit meer. En dat heeft zíj gedaan.’

Charles snikte hartstochtelijk:

‘Ik haat haar! Ik haat haar! Ik haat haar!’

En daar, in dat lugubere, deinende donker klaagden de twee kinderstemmen mij snikkend aan:

‘Ik haat haar! Ik haat haar! Ooohh.... oooh.... oooh.... Ik haat haar zo verschrikkelijk!’

En daarna het eenzame trillende stemmetje van René'tje alleen:

‘Wacht maar! Ik zal haar doodslaan! Ik zal Patrick wreken! Zoals het moet!’

‘Om Patrick te wreken,’ herhaalden zij samen plechtig.

‘Nu moeten wij er “amen” achter zeggen,’ zei René'tje, ‘anders is het niet echt. En dan gelooft hij het niet.’

‘Dat kun je toch zo maar niet doen,’ aarzelde Charles.

‘En waarom niet?’

‘Omdat dat zonde is natuurlijk.’

‘Maar je meent het toch, sufferd?’

‘Jawel, maar....’

‘Nou, wat maar?’

‘Niks.’

En de twee snikkende jongensstemmetjes:

'Amen.'

Zij sloegen de armen om elkaars hals en vielen, zoals kinderen en jonge dieren dat kunnen doen, plompverloren in slaap.

Op mijn tenen sloop ik de kamer uit. Maar gerust was ik niet. Later op den avond ging ik eens bij hen kijken. Zij lagen blootgewoeld in Charles' ledikantje, Charles nog met een vuurrode kleur van het huilen en met zenuwtrekjes in zijn op het hoofdkussen geopend liggend handje. René'tje lag roerloos met zijn gezicht naar den muur gewend en aan zijn ademhaling wist ik, dat hij niet sliep. Ik fluisterde zacht en liefkozend zijn malle kindernaampje:

'Neneetje.'

Maar hij bewoog niet. Hij draaide zich niet om naar het licht. Ik zei nog heel zacht en vertroostend:

'Tante is niet boos meer, Neneetje.'

En tegelijkertijd voelde ik het valse van mijn houding: het vergeving *schenken*, waar vergeving *vragen* slechts noodzakelijk ware geweest. Ik wist mij schuldig, maar helaas voelde ik mij niet schuldig. Het was verschrikkelijk, maar deze kinderen zijn mij ontglipt.

Ik bleef besluiteloos staan, het licht afschermend met mijn hand.'

*

Charles was thuisgekomen. Hij was naast zijn broer gaan zitten, zeggende:

'Morgenochtend vertrek ik naar Nantes.'

'Je bent dus vast besloten?'

'Ja,' zei Charles. 'Ik kan niet meer terug, en ik wil niet meer terug.'

'En dat beschouw je als een redelijke basis voor een huwelijk?'

'Je vergeet het vermogen,' zei Charles droog. Met die droogheid, die René zo aan tante Louise herinnerde.

'Dat is inderdaad een uitstekende basis.'

René zweeg. Hij haatte zijn broer op dat moment, zoals hij ook zichzelf haten kon. Met dezelfde walging.

‘Je bent er dus van overtuigd, dat Gisèle je alleen trouwt om je geld?’

Charles antwoordde niet dadelijk, leek te aarzelen, en gaf dan langzaam en met tegenzin toe:

‘Haar moeder stemt, na alles wat er in onze familie gebeurd is, inderdaad alleen in dit huwelijk toe om mijn....’ hij kleurde en verbeterde zich - ‘om ons vermogen.’

Hij keek naar beneden naar zijn handen, die op zijn knieën lagen, en begon haastig zijn nagels op te poetsen tegen de stof van zijn broek:

‘En wat Gisèle betreft.... neen, waarschijnlijk niet. Ik maak mijzelf geen enkele illusie, vergis je niet. Maar zij heeft altijd op een huwelijk met jou gerekend, en het verschil tussen jou en mij is niet zo heel groot. Zij zal er wel aan wennen,’ zei hij met een wrangen spot, die zijn bitterheid verbergen moest.

‘Je weet dus niet wat er destijds tussen Gisèle en mij is voorgevallen?’

Charles nam zijn broer met een snellen blik op:

‘Neen. Wanneer bedoel je?’

‘Den dag van tante Louise's zogenaamde huwelijk met Laperade.’

‘Neen.’

‘Nou, toen eh.... heeft Gisèle mij opgewacht bij den groten eik, je weet wel, waar het boekweitland begint. En samen zijn wij toen het bospad afgelopen. Daar heeft ze mij gezegd - zeventien was zij toen en zij droeg haar haar nog in vlechten - dat zij moest afzien van een huwelijk met mij.

Ik dacht toen, dat het mij niet veel kon schelen. Wij waren beiden nog kinderen en bepaalde krachten zijn pas laat bij me ontwaakt. Ik vroeg haar smalend, of dat besluit haar eigen wil was of dat zij slechts haar moeder er mee gehoorzaamde. Zij aarzelde, maar zei dan: “Neen.” Het was ook haar eigen besluit. Haar moeder had het misschien niet plezierig gevonden, maar zij liet haar vrij. Het was niet zozeer de schande, die haar afstootte, zei ze kalm, mar het viel nu niet meer te verwachten, dat wij *Les Vignobles* zouden erven. En ik kan niet arm zijn, beweerde zij. Ik had ons altijd op *Les Vignobles* gezien. Ik was zo gewend aan de gedachte, dat wij bij elkaar hoorden, maar Maman vindt ook....’

René lachte kort:

‘Je ziet dus, dat je niet jaloers hoeft te zijn,’ smaalde hij.

‘En jij? Hield jij van haar?’

René haalde zijn schouders op.

‘Wat weet je als kind van zulke dingen? Wij waren erg hoogmoedige kinderen, jij en ik. Het was niet plezierig om zo opzij gezet te worden. En daar op *Les Vignobles* leek een huwelijk de noodzakelijke vervloeiïng van je deugd. Maar het dualistische in onze naturen heeft mij althans altijd gevrij waard voor een groot verdriet.’

Ja. Maar waarom zei René zijn broer niets over den brief, dien hij een jaar later van Gisèle had ontvangen? Den brief, waarin zij het vroeger ingenomen standpunt wilde herzien, zeggend, dat zij een kind was geweest, toen zij hem zei, dat zij niet met hem trouwen kon. Dat zij bereid was tot iedere opoffering, wanneer hij zijn oude gelofte maar gestand wilde doen. Ik heb je lief, schreef zij, en ik durf je dat te bekennen, omdat wij van kindsbeen af aan elkaar waren toegewezen.

Hij had dien brief nooit beantwoord. En later, tijdens een hunner vacanties op *Les Vignobles*, had zij hem weer opgewacht op dezelfde plaats. Zij had niets gezegd, zij had alleen haar armen om zijn hals geslagen en zij had hem aangezien met dat fijnbesneden gezicht, en haar ogen hadden gesmeekt en gevleid. En toen, zonder iets te zeggen, had zij hem plotseling een harden klap in zijn gezicht gegeven en was weggehold. Den volgenden dag waren zij van *Les Vignobles* weggereden, omdat zijn grootmoeder door haar eerste beroerte getroffen was. Hij had Gisèle nooit meer teruggezien.

‘Hoe het ook zij, morgenochtend vertrek ik met den trein van half tien naar Nantes,’ zei Charles koppig, en wendde zijn gezicht af naar het raam. En weer had René zijn hand op die van zijn broer willen leggen, en hem willen smeken:

‘Charles, doe dit niet. Zie je dan niet, waar dit alles toe leiden moet? Weet je dan niet, wat de eenzaamheid zonder jou moet zijn? Besef je dan niet hoe vreemd, hoe heilig eigenlijk, de gebondenheid tussen ons beiden is?’

Maar waar zou het toe gediend hebben? Was zijn broer daar niet evenzeer van doordrongen als hijzelf? Hij leunde achterover in zijn stoel en zei niets. Die stilte duurde zo lang en werd

zo drukkend, dat Charles na enig heen- en weer-geschuifel de kamer verliet.

René was daarna vroeg naar bed gegaan. In bed had hij verder gelezen in Louise's dagboek. Slapen kon hij toch niet, en niets is beter voor het verdoven van een leed, dan het oprakelen van een ouden wrok.

Maar waarom had hij net over die oude geschiedenis moeten lezen, de geschiedenis, waarom Charles het boek ongelezen terzijde had gelegd, en die zijn broer toch - daar was René zeker van - uiteindelijk tot het huwelijk met Gisèle gedwongen had?

24 November 19..

'Vanmorgen, vóór de kinderen op waren, ben ik naar den zolder gegaan. Ik heb de dakramen wagenwijd opengezet. Ik hoorde het koeren van de duiven op het dak van *Les Vignobles*. Het harde zonlicht stroomde naar binnen. Ik heb de oude meubels van tante Marceline eerst den zolder opgesleept en daarna door Laperade laten weghalen, om ze naar de voddenmarkt van Nantes te laten rijden. Ik heb Laperade niet aangezien, toen ik hem deze opdracht gaf. Maar van een paar dingen kon ik toch geen definitieven afstand doen; die heb ik aan Laperade's moeder cadeau gedaan.

In een reet tussen twee planken vond ik een platgetrapt zilveren fluitje. Het fluitje, dat het kind Patrick ten geschenke had gekregen van tante Marceline op zijn vijfden verjaardag. Ik heb er lang mee in mijn hand gestaan. Het deed mij niets. Alleen voelde ik mij plotseling heel koud worden. Wanneer ik het niet heb weggegooid, wanneer ik het tòch nog tussen mijn weinige juwelen in mijn juwelenkistje heb bewaard, dan is dat uit piëteit voor Marceline en zeker niet uit liefde voor het kind Patrick.

Dat alles is nu voorgoed voorbij. Ook mijn liefde voor de kinderen van Toine is niets anders dan surrogaat geweest, een ernstige vergissing, zoals iedereen wel eens in het leven begaat. Maar hoe eerder de kinderen naar een pensionaat gaan, hoe beter het is. Zij verdringen hier de rechten van mijn eigen kinderen; ook in mijn hart.

Hoe eerder zij vertrekken, hoe beter het is. Ook Maman is deze stille getuigen van haar laten waanzin liever kwijt dan rijk.

Het is verwonderlijk op hoeveel punten Maman en ik het plotseling eens geworden zijn. Dat vervult mij met een bitteren humor. Galgenhumor noemen ze dat.

In het harde licht, en met den kouden zeewind waaiend door het vroegere appelenkamertje, heb ik den tweeling geroepen. Zij wilden niet komen; ik heb de meid naar beneden gezonden om ze te halen. Indien niet goedschiks, dan kwaadschiks. Zij weigerden om binnen te komen, maar ik heb ze alle twee stevig bij een arm gegrepen en ik heb ze naar binnen gesleurd. René beet mij als een valse hond in mijn hand.

"Kijk," hijgde ik. "Kijk nou goed. Zien jullie Patrick soms? Goed kijken, hoor. Ik zie niets."

Zij antwoordden niet. Zij keken mij aan en in hun doodsbleke kindergezichten stonden zwart en dodelijk beangst hun groene, scheefstaande ogen.

"Zien jullie nu wel wat een nonsens het allemaal was? Er was helemaal geen kind Patrick. Dat bestond alleen maar in jullie ziekelijke verbeelding. Voel je den wind wel? Laat die maar flink om jullie hoofden waaien; dan verdwijnen die bespottelijke kuren wel. Jullie moest je schamen. Grote jongens als jullie."

Plotseling rukte René'tje zich los en rende de kamer uit. Op de trap naar beneden hoorde ik zijn hartstochtelijke snikken, die eindigden in gierende uithalen. Ik schrok, want aan zijn manier van huilen hoorde ik, dat wij weer een van zijn toevallen te duchten hadden, die vroeger het leven van den tweeling zo dikwijls in gevaar hadden gebracht. Ook Charles begon nu krijsend te huilen en probeerde me te krabben en te bijten.

"Je kunt gaan," zei ik hard. "Ik zal je heus niet tegenhouden. Mijn zoon ben je niet, en ook Granmaman is jullie liever kwijt dan rijk. Maar vergeet niet, wat je vanmorgen gezien hebt. Of liever, wat je *niet* gezien hebt."

Ik sloeg de deur van de rommelkamer met een nijdigen klap in het slot.

Een schelle winterzon speelde door de kruinen van de olijven, zodat ze flonkerden en flitsten als blikkerden er honderden vlijmscherpe mesjes doorheen. Ik haalde een emmer water, een

fles cresyl, een schuier en een dweil. Op mijn knieën boende ik den vloer, als een razende borstelde ik over alle reten en moeten in het hout. Het rook er alleen nog maar naar cresyl; de vreemde stoffige geur, die Marceline's geur was van akkerwangi en van anjelieren, was verdwenen. In den harden zeewind klapperden de gordijnen op en neer.

Ik sloot de deur met den ouderwetsen sleutel, dien ik tweemaal omdraaide in het slot.

"Ziezo," zei ik hardop in de stilte van den ouden zolder, "die nonsens is tenminste uit. Afgelopen."

Maar hoewel er niemand was, die mij kon horen, was het of er een licht geritsel over den zolder trilde en of er zachtjes klagend ergens heel diep werd gezucht.

"Oude huizen zijn een pest," zei ik, nogmaals hardop, en ik liep zwaar en bonkend de trap af. Mijn voetstappen beukten neer op iedere trede en de emmer bengde verontwaardigd tegen den muur. En toch was het een aftocht, en anders niet. Het liefst was ik weer naar den zolder teruggegaan, was op een ouden koffer gaan zitten en had door het dakraam gestaard naar het fladderend gecirkel der duiven. Dan had ik, heel zacht voor mij heen, vergeving kunnen vragen. Aan wien? Of aan wat?

Ik hoorde het gillend geluid van de kinderen in hun slaapkamer, de troostende stem van Maman, en dan weer het gillend gekrijs. 's Middags moest de dokter komen, en de kinderen bleven langer dan een week ziek met hoge koorts en de oude angstverschijnselen. Na die week kwamen zij weer beneden, zij speelden over het terras en in den boomgaard. Zij waren beleefd en vriendelijk als voorheen, maar hun ogen vermeden mij. Ik was een vreemde voor hen geworden; erger nog, ik was bevorderd tot dat vijandige begrip: een volwassene.'

*

VI

René de Saint-Vincent leunde achterover in zijn fauteuil. Het heden bestond niet meer voor hem; de Seine stroomde niet meer voor zijn venster, zijn broer had hem niet voorgoed verlaten om te gaan trouwen met de enige vrouw, die hij misschien op zijn grillige en nukkige wijze eens had liefgehad. René was weer kind in die verre dagen van hun beider jeugd op *Les Vignobles*. De dennen ruisten weer majesteitelijk om hem heen, en zijn haat groeide weer in hem als een ontkiemend zwart zaad, dat hem verstikte en dat den bolster breken moest.

Had Louise den omvang van hun haat vermoed? Een haat, die evenredig was aan de eenzaamheid van twee ouderloze kinderen? Want het zijn vooral de eenzamen dezer wereld, die de kracht bezitten tot een zeer grote liefde of tot een zeer intensen haat. Al hun hartstocht, al hun begeerten hebben immers jarenlang ongebruikt liggen gisten in het donker van het onderbewuste, om zich dan, onverwacht, te kristalliseren rond een der zeldzame figuren uit hun omgeving. Verder bestaat er voor hen niets dan een eindeloze en ijzige leegte, die hen voortdurend bedreigt en die hun als rijp tegen de ogen slaat. Kinderen: hoe hartstochtelijk en ongemotiveerd is hun liefde. Kinderen: hoe mateloos en zonder uitzicht is hun harde haat.

Louise's verraad aan het spookvriendje Patrick had haar in de ogen van den tweeling tot een schandvlek gemaakt op aarde, tot een kwabbigen inktvis, die het kind Patrick verzwolgen had, en die nu, op haar beurt, weer van den aardbodem te verdwijnen had. Zonder er verder meer een woord over gewisseld te hebben, waren zij er vast toe besloten: Louise moest verdwijnen. Net zo als je een poppetje met een ezelskop wegwiste van je lei.

En toen was er dan de dag van de wandeling geweest, die tot een prelude was geworden van ‘De Daad’. Het was op een zonnigen winterdag zonder vorst, een dag, die reeds een belofte van naderend voorjaar in zich omsloten hield; gele vinaigrettes en de eerste armoedige herders tasjes bloeiden trouwens al langs den berm van den weg. Er was in die dagen van haar verraad een plechtige koude rust in hun tante Louise, die de verwrongen schichtigheid van de kinderen nog beklemmender

en gecompliceerder maakte, en hun haat nog intenser. Haar rug was breed en recht, rechter dan gewoonlijk, en met een kort gebaar wees zij den jongetjes, dat zij ieder aan een kant van haar hadden te lopen. Dat gebaar hield ook - en dat voelden de twee kinderen heel goed - een verbod in: het verbod om krijgertje te spelen, rozebottels en vinaigrettes te plukken, over de beek te springen, af te dwalen door de wijnlanden en Louise tien minuten verder onder den eucalyptusboom bij het bruggetje weer op te wachten. Het gebaar hield ook een bevel in: het bevel om zwijgend en plechtig, met hun bruinleren handschoentjes aan, ieder aan een kant van haar lopend, Louise te begeleiden. Want ook hierin was hun tante plotseling veranderd; haar slordige gemoedelijkheid ten opzichte van de kinderen was geheel verdwenen. Zij wenste eer met hen in te leggen; zij stond er op, dat zij naar kinderbals en verjaarspartijtjes gingen, die zij toch vroeger zelf ook gehaat moest hebben. Drie keer per week had zij een dansmeester uit Nantes laten komen om den tweeling beneden in de kleine balzaal *maintien*-lessen te laten geven. Ook was er een pak uit Parijs aangekomen met glacéleren kinderhandschoenen, zijden sokjes, twee nieuwe donkerblauwe pakken voor ieder, en, als toppunt van kinderlijke verschrikking, twee minuscule wandelstokjes met zilveren knop. En toch gingen er hele dagen voorbij, dat de kinderen Louise niet zagen, en, zo zij haar al zagen, door Louise niet opgemerkt werden. Hun tante hoorde hun verhalen niet meer, ergerde zich zelfs niet meer aan hun opzettelijk brutale antwoorden. De kinderen voelden zich door deze verwaarlozing rampzalig en verloren, want niets is moeilijker dan gewend te raken aan een haat, vooral aan een haat, die gericht dient te zijn op datgene wat je eens hebt liefgehad. Want er is altijd weer een deel van jezelf, dat zich aan dien haat onttrekt, dat zich eenzaam voelt, en begint te schreien en dan te smeken: neem mij weer in je genade aan. Had het kind Patrick, het voor immer verloren gegane spookvriendje, niet midden in hun wezen om wraak geroepen, dan had de tweeling zijn wrok en het daaruit voortvloeiende plan tot ‘De Daad’ misschien nog wel vergeten, want zij hadden heel veel van Louise gehouden. Onder de snikkende aanklacht van het spookvriendje en van Louise's vreemde onverschilligheid was dat echter niet mogelijk gebleken.

Naast elkaar liepen zij nu weer in René's herinnering - maar hoevele jaren waren inmiddels vervloden? - over den rijweg met de zonnige, wijdgeopende vinaigrettes. René kon zijn broertje, dat schuil ging achter de plompe gestalte van zijn tante Louise, niet zien. Hij hoorde alleen het zachte, snelle rhythme van zijn voetstappen, dat ook zijn eigen rhythme was, en een soort castagnettenbegeleiding van den langzamen, nadrukkelijken stap van Louise. René wist zijn broertje verzonken in dezelfde overpeinzingen van wrokkenden haat, die ook hem lichaamloos als een kleine boosaardige Ariel voortdreven langs den met appelbomen omzoomden rijweg. Zijn handjes hingen gloeiend en zwaar in de ongewone knelling van de leren handschoenen.

Achter de grauwe, met korstmos begroeide stammen der half wilde appelaars groeiden de wijnstokken, zwart en verwrongen als in een helse marteling, en wezen met hun ontvleesde en zwart verkoolde vingers beschuldigend naar een hemel, dien zij zonder genade wisten.

Louise zweeg. Haar gezicht stond niet boos meer, doch was integendeel van een ongekende zachtheid, die - hoezeer was de tweeling zich daar radeloos van bewust - hen niet alleen buitensloot, maar die zelfs hun gehele bestaan wenste te ontkennen.

Hun grootmoeder was den vorigen dag met Jean-Paul weggereden naar de tantes in Bayonne, en zij werden pas laat in den middag terug verwacht. Schichtig over zijn schouder achteromkijkend, zag kleine Charles *Les Vignobles* tussen de wijnlanden liggen, maar het blanke huis met zijn sobere, voorname lijnen was leeg en hol en verlaten, want 't was niet meer hun huis. Het maakte hem bang. Het was hem te moede of een dreigende hemel achter hen aan zou komen om hen met zijn gewicht te verpletteren. Maar het was gek: het gaf hem tegelijkertijd een gevoel van bevrijding, alsof zijn jeugd aan het voorbijglijden was en het nu niet lang meer duren zou, vóór zij beiden volwassen zouden zijn en van *Les Vignobles* voorgoed bevrijd.

In het dorp deden zij de boodschappen, waarvoor tante Louise was uitgegaan; de dorpsbewoners stonden op den drempel van hun huizen en groetten nadrukkelijk, nadrukkelijker dan anders.

Oude vrouwen kwamen naar de kinderen toe met een klein geschenk, een appel of een mandarijntje, een handvol noten of peperkoek, en één gaf zelfs een klein wollen hondje, dat zij zelf voor ‘de kinderen van het kasteel’ gemaakt had, naar zij zeide. Maar zij keken alleen naar tante Louise en niet naar hen, alsof tante Louise plotseling een boek geworden was, waar wat in te lezen stond. En het was pas op den terugweg geweest, dat het eigenlijke plan voor wat zij hun hele verdere leven ‘De Daad’ zouden blijven noemen als een rijpe vrucht in hun té kleine kinderhanden viel. Een kleine persoonlijke krenking had een stoot aan hun haat gegeven, en hun haat viel af: ploems.

René de Saint-Vincent, voor zijn raam, dat plotseling weer uitkeek over de Seine, schrok op van den zwaren plof, waarmee hun rijp geworden haat uit den hemel viel.

‘Stenen voor brood,’ dacht hij, en wist zelf niet, wat die gedachte eigenlijk dekken moest. Hij staarde in de lichtende bloem van de brandende lantaarn en deinde weer weg op het donkere water van de rivier naar die verre horizonten van zijn kinderjaren.

Het liep tegen den avond, toen zij gedrieën den terugweg aanvaardden. De zon was al bijna achter de wijnbergen verzonken, maar enkele lange zonnestralen gleden nog schuin over de toppen der heuvels heen, dun en horizontaal, zodat een paar kleine boerenhuizen verdoezeld lagen in het donker van den naderenden nacht. Verderop echter stonden de huizen schel en bijna dreigend wit afgetekend tegen de bewegingloze somberheid der lisdodden. Op den voorgrond heerste de tedere zachtheid van den avond reeds, die ieder geluid en ieder gebaar in zijn eindeloze melancholie had opgenomen en vervaagd. In de verkleining der perspectieven, scherp en onverwacht verlicht door oranje bundels van late zonnestralen, vonden sterk beklemtoonde handelingen plaats; een mannetje trok een paard achter zich aan en zou dat tot in aller eeuwigheid blijven doen; een hondje sprong geluidloos keffend tegen een vrouw met een felrood jak op; dat gespring gaf het rhythme van den tijd aan en werd tot Gods uurwerk; twee mannen leunden tegen een hek, ieder aan een kant, en spraken met elkaar: hun woorden

moesten tezamen het begrip God vormen, en steeds ontbrak nog het laatste woord; een ossenwagen reed taai en traag door de zware klei van den laten avond: waarheen?

Tussen deze twee werelden in, de wereld van het onwerkelijke licht en de wereld der zachtmoedige duisternis, die was als het binnenste van een groten, mauven windekelk, lag een strook fosforiserend zilver; dat was het moeras, dat hier, waar zij gedrieën liepen, in een smalle punt eindigde tegen den berm van den rijweg Bordeaux-Nantes.

Hoe kon René de Saint-Vincent nog op ieder moment van dag en nacht de melancholie der avondlijke uren van zijn land oproepen, die hem gehoorzaamde met de trouw van een hond en kwam op zijn roep. Een melancholie, die steeds weer een zoeten smaak in zijn mond bracht, bitterzoet en geurig als van het zuigen op het buisje van een kamperfoeliebloem. Toen zij bij de streep fosforiserend zilver aangekomen waren, trok Charles tante Louise voorzichtig aan de mouw van haar mantel:

'Mag ik even wat wolgrasjes gaan plukken, tante?'

Maar Louise, die het rhythme van haar loop, aandrijfmotor van haar zoetvloeiende liefdesverbeeldingen, niet meer verstoord wenste te zien door onnodig wachten, verbood afwezig:

'Nu niet, Charles. Het is veel te koud en te vochtig. En bovendien maak je dan je mooie nieuwe handschoentjes vuil.'

Maar zonder Louise's antwoord te hebben afgewacht, had Charles zich al van den berm van den weg laten zakken en stond nu midden tussen het wolgras, een tenger en heel broos jongetje tegen de onmetelijkheid van den hemel. Louise liep door, als had zij Charles' ongehoorzaamheid niet opgemerkt. Maar haar tred verlangzaamde en de zachte uitdrukking op haar gelaat maakte, ongemerkt bijna, plaats voor de gewone norsheid van haar brede, boerse gezicht. Maar er was nog iets anders, iets dreigends, dat René'tjes hart met grote, angstige slagen deed kloppen, al had hij niet onder woorden kunnen brengen, wat het was. Alsof hij een glimp van een wild, bloeddorstig dier had gezien achter Louise's gewone alledaagse gezicht. Een beest, dat hen haatte, Charles en hem.

Steeds langzamer werd Louise's tred, steeds vijandiger en driftiger haar gezicht, tot zij tegen de leuning van de brug bleef

staan. Heel in de verte op den asfaltweg, die in twee gebogen lijnen tussen de bergen wegdraaide, kwam Charles' kleine figuurtje aanhollen, zwaaiend met zijn bouquet. Roerloos steunde Louise haar handen op de brugleuning.

René had zijn broertje tegemoet willen gaan om hem te waarschuwen voor de verandering in Louise's gezicht, maar haar korte, driftige verbod weerhield hem. Eindelijk stond Charles hijgend voor hen. Boven den bouquet van zilverig pluimend gras, waar zij als kinderen zo verschrikkelijk veel van hielden, was zijn maskertje smal met grote, glanzende ogen en een opgewonden kleurtje van het harde lopen op zijn wangen. Deze vreugde was hun *beider* vreugde over hun eigen verrukkingen, over hun eigen gebondenheid aan de natuur. Rillende kinder-verrukkingen over wilde violen, over de eerste aarzelende staartjes van den ribes, over de lila paddenstoelen van het dennenbos, over de verzonkenheid van heuvels in de sneeuw.

Ook Charles werd getroffen door die harde, vijandige uitdrukking op Louise's gezicht. De zachte, vreugdige glanzing over zijn wangen verdween; alleen de rozige kleur bleef achter op de verhoging van zijn jukbeenderen. Maar het leek eerder een rood van schaamte nu, van schande, omdat hij, zijn wraak over de verdwijning van het spookvriendje vergetend, één seconde lang zijn innerlijk weer had durven openstellen voor een volwassene, en dùs voor een vijand.

Louise deed een stap naar voren. Onverwacht rukte zij het kind den bouquet wolgras uit zijn handjes en gooide die vederlichte zilvering over de leuning van de brug heen in het gehaast voortkabbelende water van de beek.

Charles keerde zich minachtend af en liep naar zijn broertje. Zijn bovenlip was beledigend opgetrokken, zodat zijn melktandjes te zien kwamen, en het gat, dat nog niet door ‘de echte’ opgevuld was. René'tje sloeg troostend zijn arm om zijn broertje's hals en zo wachtten zij uitdagend af, twee tengere, minachtende jongetjes, die elkaars evenbeeld waren, tot Louise besluiten zou om door te lopen. Zij aarzelde, haalde dan met een nukkig gebaar haar schouders op, en liep met driftige, holklinkende passen over de brug.

De zon was nu tot achter de wijnbergen gezonken. Zij liepen met hun drieën door een mauve wereld met dieppaarse bomen;

het water van de beek klokte en ritselde geheimzinnig gichelend door het melancholieke landschap der zachtheid. Een zachtheid, waaruit - en dat was nu zo beslist, want het stond in de sterren geschreven - tante Louise verdwijnen moest. De maansikkel klom boven de bergen uit en weerspiegelde zich sidderend in het stille water van het moeras. René fluisterde Charles in zijn oortje:

'Straks, wanneer we bij de kromming van den weg gekomen zijn, springen we over de greppel en lopen weg. Dan gaan we naar Laperade.'

En toen ze op de gronden van *Les Vignobles* gekomen waren, sprongen ze plotseling over de droge sloot en verdwenen tussen de heesters aan den anderen kant. Langen tijd holden ze gebukt tussen de struiken door zonder achterom te durven kijken, waar Louise moest staan roepen. Eindelijk hielden zij stil en keken elkaar aan. Charles' onderlip begon te beven en een paar tranen dropen langs zijn wangen. Maar René'tje stampte driftig met zijn sandalenvoetje op den grond en stak zijn tong uit naar de nu onzichtbaar geworden Louise.

'Kom mee, flauwerd,' zei hij, 'sta daar niet te grienen. Wij gaan eerst naar Bessie.'

'Ja,' beaamde zijn broertje, en veegde zijn gezicht met zijn onderarm schoon. 'Eerst gaan we naar Bessie.'

Zwijgend liepen zij hand in hand naar het schuurtje van de geit. Pas toen het diepe schemerdonker van de kleine ruimte hen omving, vroeg René:

'Weet jij soms welke planten giftig zijn?'

'Jawel. Hondsdraf en handekenskruid, salomonszegel, akkerwinde en nachtschade.'

'Die allemaal?'

'Ja. Allemaal. Als je ze opeet, ga je zo maar, ploems, ineens dood. Boem.'

'Ze zeggen, dat vingerhoedskruid verschrikkelijk giftig is.'

'Verschrikkelijk. Als je daarvan eet, ben je binnen de drie seconden dood. Dan word je blauw. Grùwelijk. En dan ben je er geweest. Zo dood als een pier.' 'Als een pier', herhaalde hij met nadruk.

'Als een pier doodgaat, is die dan dooier dan andere dooien?'

Zij zaten ieder op een omgekeerden kruiwagen in het geite-

stalletje. Bessie, de geit, lag met keurig opgetrokken pootjes naast hen en mummelde stilletjes voor zich heen. Haar snoetje stond glimlachend, voldaan en dom.

'Weet jij, hoe je dat doen moet, van dat vingerhoedskruid?'

'Jawel. Je moet de zaadjes verzamelen en fijnwrijven. Dat is verschrikkelijk giftig. Dat smeerde die koning, je weet wel, aan zijn gebedenboek, en toen gingen de koningin en haar minnaar en de hele hofhouding dood. En toen was er niemand meer om ze allemaal te begraven, behalve de koning dan, en die zei.... Nou, ik weet niet meer wat die zei, maar de hele rest was morsdood.'

'Tante Louise heeft ook een minnaar.'

'Nietes. Granmaman heeft een minnaar, maar Louise juist niet.'

'Louise is een spook, en ik ben toch lekker die gekke handschoenen kwijt.'

'Wees maar niet bang. Ik heb de mijne nog, maar die verstop ik wel op den mesthoop.'

'Goed, maar nu is het winter, en zijn er geen zaadjes meer.'

'Neen....'

'Goed. Maar als er geen zaadjes meer zijn, wat moeten we dan doen?'

Zonder overgang zei kleine Charles mokkend:

'Zij is alles vergeten, dat vieze spook. Alles.'

Hij wreef met den neus van zijn sandaaltje door het stro en staarde door het gebarsten en verweerde raampje, waarvoor de kale takken van een winterse vlier als schimmen heen en weer bewogen op den wind.

'Wat heeft ze dan vergeten?'

Charles zweeg. Maar René wist heel goed, wat zijn broertje bedoelde. Hem, wiens naam tussen hen beiden niet meer uitgesproken mocht worden: het kind Patrick. Charles haalde nukkig zijn schouders op:

'O, ik weet niet. Niets. De eieren, die zij vroeger verstopte in den boomgaard, en dan den pruimeboom bij de sloot, waar het vogeltje in woonde, en de sinaasappeltjes in Granmaman's kamer.'

'Zij is verliefd.'

'Dat zegt Laperade tenminste.'

‘Dan is het ook zo.’

‘Ja. Het zal wel.’

Het is naar om een kind te zijn. Maar het is ook beangstigend om volwassen te worden. Het is griezelig. Waarom hadden zij niet kunnen zeggen, maar griezelig was het.

Zij keken elkaar aan. Zij zeiden niets. De geit lag tussen hen in als een vaag bergje van zilverige glanzing en smakte met tuitende dierenlippen, die toegespitst waren over een plukje hooi.

Zij dachten beiden aan hun eed, die bij hen opgekomen was, op den dag, dat Patrick's heilige naam ontheiligd geworden was, en zijn woning van het appelenkamertje geschonden.

‘*Wij* kunnen het toch zeker niet helpen, dat zij net zo vals en gemeen is geworden als de boze koningin uit Sneeuwwitje?’

‘Ja, maar het mag toch geen pijn doen.’

‘Dat deed het bij Sneeuwwitje toch ook niet, sufferd. Die hapte in den gouden appel en viel in slaap. Verder gebeurde er niets, totdat de prins kwam.’

‘Het was een gewone appel en geen gouden.’

‘Hoe kan dat nou, sufferd, zij ging er toch aan dood? Nou dan, dan was het toch geen gewone?’

‘Nou, je gaat toch niet dood van goud?’

‘Als je het opeet wel.’

‘Het is nietes.’

‘Welles.’

‘En als Jean-Paul haar dan weer levend maakt, net als de prins, en ze zegt dan, dat wij het gedaan hebben, wat zeg jij dan?’

‘Jean-Paul is toch geen prins? Dat zou die wel willen.’

‘Weet je wat Laperade zegt?’

‘Nou?’

‘Dat zij zich zal verdoen.’

Zij keken elkaar aan. In het duister werden hun ogen zwarte sterren van ontzetting. Zij voelden opeens, dat zij bang waren in het diepe schemerdonker van het schuurtje, en dat zij banger werden, naarmate het raampje intenser werd van ultramarijn en de takjes van de vlier onzekerder van omtrek.

‘Dan zou het niet nodig zijn.... ik bedoel.... dan gaat het misschien van zelf.’

‘Neen, maar we kunnen niet wachten. Je weet maar nooit.’

‘En als *wij* het niet doen, is het ook geen wraak, dan is het zomaar en dan heeft het geen waarde meer.’

‘Neen, dat is ook waar.’

‘Als het moet, dan moet het opeens.’

‘Ja. Opeens. Maar hoe?’

Charles sloeg zijn armpjes om den hals van de geit, en zocht bescherming in de koesterende warmte van het mummelende dier. Zijn hart klopte met diepe, bonzende slagen van angst. Angst was een van de weinige dingen, die zij niet samen deelden, tenminste niet op hetzelfde moment. Was Charles bang, dan daalde er een ijzige stilte neer in René'tje, en een enkele maal gebeurde het ook wel eens andersom.

Toen René'tje zijn hand op Charles' arm legde, voelde hij den angst als kleine dieren door zijn broertje's bloed schieten. Hij dacht aan die prachtige penhouders, die je in het warenhuis van Nantes kon kopen en die met een rode, gele of groene vloeistof gevuld waren, waar kleine glazen visjes doorheen schoten, wanneer je de pen op haar punt zette om te gaan schrijven. Zelf was hij niet zo erg bang, omdat hij zijn broertje moest beschermen. Het zou nog het moeilijkst zijn, wist hij door ervaring, om hier uit het schuurtje weg te komen; om zich vrij te maken van de duisternis, die hen meer en meer omspon en verlamde. Hun ogen zouden straks tranen en knipperen tegen de schelle lichten in de kamers, waar de stemmen van de grote mensen vijandig zouden zijn, omdat zij elkander haatten en niet den moed konden vinden om dat ronduit te zeggen, of om hun veten uit te vechten. Want grote mensen, wist René'tje opeens in de onomstotelijke zekerheid van kinderen, zijn laf. Zij eisen alleen van kinderen een heldhaftigheid en een eerlijkheid, die zij zelf niet bezitten.

Het zou bijvoorbeeld voor Granmaman veel beter zijn, wanneer tante Louise niet meer bestond. Dat zei Laperade ook. Bovendien zouden Charles en hij later misschien tante Louise weer tot het leven terug kunnen roepen, zoals het met Sneeuwwitje het geval was geweest. Wanneer Louise dan tenminste niet meer boos was. Dan zou Granmaman ook geen hekel meer aan haar hebben, omdat Louise met Jean-Paul zou willen trouwen. Dat kon dan niet meer. Daar zouden zij wel voor zorgen.

Jean-Paul zou dan ook Granmaman niet meer haten, omdat hij de verkeerde genomen had. Want Laperade zei, dat Jean-Paul nu al spijt had van zijn voorgenomen huwelijk met Granmaman.

'Hij weet nu, waar *dit* zit,' zei Laperade, en wreef met zijn duim over zijn wijsvinger. 'Nou, en dat valt niet mee, begrijp je wel? En daarom heeft hij zwaar de dampen in, de mooie mijnheer.'

Neen. Erg goed begrepen zij het niet. Maar dat het iets geweldigs was, dat begrepen zij maar al te goed.

'En Louise zal zich nu zeker verdoen,' verzekerde Laperade hun.

Het is nog veel heerlijker om met den dood van anderen te spelen dan met je eigen dood, zoals zij dat vroeger deden. Het is ook heel anders. Eerst is het heerlijk om je den dood van anderen voor te stellen. Maar daarna word je bang en heb ie er spijt van. Maar ook dat gevoel van spijt is eigenlijk heel heerlijk. Je weet, dat je slecht bent. Diep verdorven en slecht, maar het is gek, om zulke dingen kun je nu niet meer huilen. Vroeger hoefde oude Da den naam van Beëlzebub maar uit te spreken, of ze huilden allebei. Maar dat was, toen zij nog heel kleine kinderen waren. Nu weet je, dat je verdoemd bent en dat de vlammen van de hel op je wachten. Je bent bang, en toch zou je die gruwelijke wetenschap eigenlijk niet willen missen. Het is raar.

's Avonds voor het slapen gaan roep je dan eerst allerlei beelden in je op. Dan weet je, dat je opgroeit en dat er een tijd zal komen, dat je ook een groot mens zult zijn, die geen straf meer zal krijgen. Ja. Je weet, dat je groot wordt en dat je sterker aan het worden bent dan het gevaarlijke donker. Je weet, dat je de schrikbeelden, die je nog steeds doen huiveren, zelf kunt uitkiezen. En terugsturen kun je ze ook. Het donker is bezig je medeplichtige te worden, en is niet meer je vijand alleen. Neen. Je kunt nu de schrikbeelden zelf oproepen, er naar hartelust van gruwelen, en ze dan weer terugsturen naar die vreemde, wazige regionen, waar ze vandaan gekomen zijn.

De gevleugelde leeuwen, die in de schemering over het kamerschutsel heenspringen en die onherroepelijk iederen bloten voet

of hand, die onder de dekens uitsteekt, met hun bloedige muilen afhappen, weet je nu op een afstand te houden. Zelfs durf je, alleen om ze te plagen, wel eens een voet uit te steken om dien dan toch weer, griezelend, betrekkelijk vlug weer in te trekken, al weet je, dat er toch niets gebeurt. De gruwelijke man, die in de hangkast woont, en die nooit en te nimmer te voorschijn komt tot op den nacht, dat hij met zijn kromme mes tante Louise in plakjes zal snijden, zal nu niet anders meer aankomen, dan op bevel van René'tje zelf; en de doodshoofden, die uit den omgevallen lijkwagen rollen - je weet wel, de koetsier heeft een zwart-verrot gezicht - daar op den hoek van de Ursulinensteeg en de Wijnmarkt, zullen nu, met wagen, huizen, koetsier, straten en al, verborgen blijven in de schaduw der wijnrode overgordijnen. De koning, die in de figuren van den traploper woont, en op wiens gezicht je bij het trap-af-lopen nooit en te nimmer stappen mag, zal niet langer meer naar boven sluipen om je te worgen. Neen, hij zal voortaan tot nader order in zijn figuren blijven, al is het zaak, niet op zijn besnorde gezicht te trappen. (Maar ook later, als volwassene, zal René de Saint-Vincent deze treden nog vermijden, zoals zijn tante Louise dat automatisch vóór hem deed).

En wanneer je gaat nadenken over den dood van iemand, waar je heel erg veel van houdt, dan vervagen de schrikbeelden voorgoed en een raar gevoel, half ontzetting en half heerlijkheid neemt er de plaats van in.

Het is vreemd: dat gevoel komt alleen in je op, wanneer je je den dood voorstelt van de mensen, van wie je werkelijk houdt, en niet bij de mensen, die je alleen maar lief vindt, zoals Granmaman. Want de verbeelding van den dood van Granmaman, hoe treurig dit ook op zichzelf mag zijn, laat geen schuldgevoel, en dus ook geen verrukking na.

Ook voor mannen geldt het niet. Laperade's ingebeelde dood maakt de kinderen treurig; zij moeten er om huilen, tot zij zichzelf zo dom vinden, dat zij er om lachen moeten. Ja, het geldt eigenlijk alleen voor den dood van vrouwen, van Louise, en ja.... eigenlijk ook voor Gisèle. René ziet haar liggen; iemand zegt - hij weet niet wie - ‘zij heeft zwaar geleden’. Hij buigt zich over haar heen en ziet haar blauwe gezicht. Alle doden zijn blauw. Hij weet, dat er maar één iemand is, die haar troosten

kan over dit dood-zijn; die haar liefkozen kan, tot zij weer levend geworden is. Dat is hijzelf. Het denkbeeld van Gisèle's dood en wat daar in zijn verbeelding op volgt, geeft hem een verschrikkelijken angst, maar ook een rare, loodzware voldoening, die je als een pijn in je knieën voelt en aan den achterkant van je hielen.

Maar, dit staat wel vast; Louise moet dood. *Te* zwaar heeft zij gezondigd tegen het spookvriendje Patrick. Daar is nog maar één straf, één oplossing voor. Het kind Patrick moet gewroken. Later kunnen zij dan nog wel verder zien. Louise heeft geen recht meer om in hun midden te vertoeven. Zij haten haar. Eens hebben zij haar liefgehad; nu haten zij haar.

Het schuurtje was bijna geheel donker; alleen in het raampje droop een ijskoude, blauwe flonker van maanlicht. Charles voelde hoe zijn angst onverdragelijk werd:

'Laten we naar Laperade gaan,' fluisterde hij bevend. Ja. Dat was gemakkelijk genoeg gezegd, maar daar moeten zij het gruwelijke donker voor door.

Wanneer Charles opstaat, zoekt zijn sidderende kinderhand de hand van René'tje. Zijn vingers zijn ijskoud, hoewel hij toch al dien tijd tegen den rug van de geit geleund gezeten heeft, met zijn vingers wroetend door het stugge haar.

Hand in hand bleven zij staan. Toen knepen zij hun ogen stijf dicht en samen liepen zij naar den uitgang. René gooide de houten deur open en het melkachtige licht vloeide als een dikke room naar binnen.

Charles voelde, hoe zijn angst weer afnam. Net als wanneer je pijn in je vinger had. Boven den horizon gloeide nog een streep oranje licht, daarboven fonkelde een ster. Hoog en ijl zeurde een eentonig wijsje boven hun hoofden: een vogel zong in de sparren.

'Wij kunnen het 't beste aan Laperade vragen.'

'En als hij snapt, waar het voor is?'

'Laperade zegt toch niks.'

'Maar Laperade houdt van tante Louise. Aan *haar* zegt hij het misschien wel.'

'Vroeger wel, maar nu doet hij dat ook niet meer.'

'Wat een sufferd!'

Zij grinnikten allebei, voelden zich wijs en ingewijd in de raadselen des levens.

‘Zij zeggen, dat zijn moeder een heks is.’

‘Ben je soms bang voor haar, flauwerd?’

‘Ikke niet. Jij?’

‘Ik ook niet. Ons doet zij niks.’

‘Nee, maar lelijk is ze wel.’

‘Ja. Met een kokkerd van een wrat.’

‘Zo een!’

Daar moesten ze allebei verschrikkelijk om lachen. Charles deed net of hij omviel van plezier.

‘Doe niet zo aanstellerig, idioot.’

Charles stak zijn tong uit. Hier in het maanlicht was hij niet bang meer. En het was waar.... zij konden het best aan Laperade vragen.

Alleen door het terugdenken aan die voorbije dagen op *Les Vignobles* bevond René de Saint-Vincent zich weer in dat lage vertrek, waar het hout knetterde en vlamde op de stookplaat, en waar dansende schaduwen vergleden over verweerde, door het vocht aangevreten muren.

In den versten hoek, daar waar het geheel donker was, lagen zadels opgestapeld, en Laperade was op een driepoot bezig om iets aan één van die zadels te repareren. Zijn moeder zat met een bak aardappels op haar schoot nadenkend in het vuur te staren en schilde niet. Kleine Charles stond roerloos tegen haar knieën geleund.

De oude vrouw begon hem zachtjes met haar tot een kom vergroeide hand over zijn schouder te wrijven. Er waren geen andere geluiden te horen dan het ruisen van den wind door de dennen van *Les Vignobles* en het knisteren van de brandende takken op de stookplaat. Toen vroeg Charles' zachte kinderstem in het donker, met de engelachtige intonatie der verboden onderwerpen:

‘Waarom zeggen ze, dat u een heks bent?’

De oude vrouw glimlachte haar vreugdelozen lach van het heel oude:

‘Zeggen ze dat, liefje? Daar moet je niet naar luisteren. De mensen zijn slecht. Heel slecht. Zij bekladden een oude vrouw. Maar dat heeft niets te betekenen.’

‘Ja, maar is het dan niet waar? Jokken ze het zo maar?’

‘Ben je soms bang voor me?’

‘O nee. Ons doet u toch geen kwaad.’

‘Zo, denk je dat?’ Het gerimpelde, sluwe boerengezicht glimlachte in wetenden spot:

‘En wie zou ik dan wèl kwaad doen, liefje?’

‘O, iedereen, behalve ons. En behalve tante Louise.’

René keek eens naar Laperade, maar in het donker van den kamerhoek kon hij diens gezicht niet zien, alleen zijn hand, die op en neer bewogen werd boven het zadel. Een naald als een zwaard wist af en toe den weerschijn van een vlam te vangen en verdween dan weer in het duister.

‘Is het waar, Mémé, dat er planten zijn, die je dood maken, wanneer je ze opeet?’

‘Dat weet je toch zelf ook wel, domme jongen. Hoe dikwijls heeft Laperade je niet moeten zeggen: “René'tje, niet aan de bessen van den aronskelk komen”. “René'tje, blijf van die rooie paddenstoelen af. Alles wat rood is, is giftig”.’

‘En de wilde aardbeitjes dan? En de vossebessen?’

Ditmaal was het Laperade, die vanuit zijn donkeren hoek mopperde:

‘Houd je mond, kwajongen.’

En toen lachten ze allemaal.

Charles begon op één been rond te springen, het opgetrokken sandalenvoetje in z'n linkerhand:

‘En de frambozen dan? En de kersen dan? En de aalbessen dan?’

‘Weet je wat ze nog meer zeggen, Mémé? Dat jij alle planten kent, waardoor andere mensen doodgaan. En ook de planten, waar je een drank uit maakt, zodat mensen verliefd op elkaar worden, die anders nooit naar elkaar gekeken zouden hebben.’

Weer lachte de tandeloze mond van de oude vrouw.

‘Dat zou wel eens waar kunnen wezen, liefje. Maar daarom is Mémé nog geen heks. Dat weet mijnheer pastoor ook, en mijnheer dokter ook, en dat zijn toch geen heksen. Of wel, soms?’

‘Nee, maar toch....’

‘Toch wàt?’

‘Nou, ze zeggen, dat u het boze oog hebt. Dat de varkens doorloop krijgen, wanneer u kwaad wilt, en de koeien mond-

en klauwzeer. Toen Aria's koe doodging, vond ze een witten cirkel boven de ruif, en in het kussen van den kleinen Dédé lag een krans van kippeveren, helemaal binnenin, zodat je het niet kon zien. Daaraan is de kleine Dédé doodgegaan.'

'En dat zou ik gedaan moeten hebben?'

'Dat zeggen ze in het dorp.'

'En waarom zou ik zulke dingen doen? Ik kom de deur niet uit, behalve een enkele keer naar het Kasteel.'

'Dat hoeft ook niet. Als je het boze oog hebt, kijk je dwars door alles heen.'

'Ben je dan niet bang voor me?'

'Nee. We vinden het wel leuk.'

René'tje was dichter naar het vuur toegegaan. Hij warmde zijn handen voor de vlammen, niet zozeer omdat hij het koud had, maar omdat hij zijn vingers rozerood wilde laten worden met de vage afschaduwing van het skelet er diep binnenin. Omdat hij moe was van de wandeling naar het dorp, en slaperig van den gloed der vlammen, leunde hij van opzij tegen de bollende rokken van de oude vrouw. Zij sloeg haar arm om hem heen en drukte hem koesterend tegen zich aan.

'Je bent lief, René'tje. Kom maar dicht bij Mémé, liefje.'

Zij rook naar mest en naar planten, maar zij was warm en liefkozend, en de kleine jongen wist, dat zij heel veel van hem hield. Hij kneep zijn ogen dicht, zodat zijn lange wimpers tegen elkaar kriebelden, maar hij toch nog het vuur kon zien, en vroeg toen:

'Is het waar, Mémé, dat je doodgaat, wanneer je de zaadjes van het vingerhoedskruid opeet?'

Zij knikte langzaam met haar hoofd. Haar doordringende blik van heel oude, reeds buiten het leven staande vrouw gleed over het kind heen als zeer helder water. Hij voelde, hoe hij een kleur kreeg.

'Waarom vraag je dat, René'tje?'

'Zo maar, Mémé. Ik dacht alleen maar....'

'Je moet niet jokken, jochie. Mémé ziet toch wel, wanneer je jokt.'

'Maar ga je er heus van dood?'

'Ja. Je gaat er van dood. Maar soms geneest het ook.'

'Maar als je niet ziek bent, ga je er dan van dood?'

'Ja liefje, dan ga je er vast en zeker van dood.'

René zweeg en drukte zich nog dichter tegen haar rokken. Haar oude hand lag zwaar op zijn mager jongensklauwtje.

'Wat is je hand toch bruin, Mémé. En zo gek, vol kleine lila sproetjes.'

'Dat zijn geen sproetjes, liefje. Dat komt door den ouderdom.'

'Je bent heel heel oud, hè, Mémé? Wel zo oud als de boze Melissande.'

'Veel ouder, René'tje. Mémé is zo oud als de wereld. Dat is heus waar. Daar hoef je niet aan te twijfelen. Mémé jokt niet.'

Achter zijn rug hoorde René'tje de zware ademhaling van Laperade, en hij wist, dat zij met hun vieren een eenheid vormden rond het laaiende vuur in het kamerduister, waar het naar koffie rook en naar pas gebakken brood. De oude vrouw zette haar voeten op de rand van de stookplaat en begon haar aardappelen te schillen, aandachtig, en er zorg voor dragend, dat de krul niet afbrak, want dat zou ongeluk over het huis betekenen. Zij hield haar tot spleetjes geknepen ogen op den groen-houten bak gevestigd, en zei:

'Luister eens naar Mémé, kinderen. Is er soms iemand, die jullie kwaad doet, daar op *Les Vignobles?* Jullie zijn heel anders dan vroeger en jullie vragen zulke gekke dingen.'

De kinderen zwegen. Zij hadden niet kunnen antwoorden. Want er zijn dingen, die je niet zeggen kunt, zelfs tegen Mémé niet.

'Die oude gekkin soms? Of die indringer? Laperade had hem bijna doodgeslagen gister. Jammer, dat hij zich bedacht heeft.'

Nog steeds zwegen zij. Wat hadden zij ook kunnen zeggen, waar zij zelf geen weg meer wisten in den doolhof van gevoelens, van gekwetst-zijn, en van hun nieuw verworven, maar nog onwennige vrijheid? Wat hadden zij kunnen zeggen van hun haat?

Zij haalden hun schouders op, en René'tje keek naar die donkere aftekening in zijn rozerode vuurhand, die hij mooi vond. Een aftekening, die was als de wortels van een vreemde plant, die binnenin hem groeide. Hij dacht op dat moment - en nooit zou hij die dichterlijke kindergedachte meer vergeten; met een tussenpoos van jaren zou die gedachte, half poëtisch, half dreigend steeds weer bij hem opkomen - zouden dat soms de wortels zijn van een plant, waarvan mijn hart de bloem is? Er

bestaat zo'n plant, die heet Lieve-vrouwenhartje, en die groeit bij ons in den tuin.

Zulke gedachten kreeg hij dikwijls, wanneer hij lang in de vlammen staarde; gedachten waren het eigenlijk niet, want hij wist heel goed, dat het toch maar onzin was.

Bij de enkele los-van-elkaar-staande geluiden in het stille vertrek voegde zich toen ook nog het plonzen van de aardappels in de teil met water. Toen zij klaar was, legde de oude vrouw haar hand op zijn schouder, boog zich voorover en fluisterde hem wat in zijn oor; eerst verstond René haar niet, daarna begreep hij alleen het woord Patrick. Hij schudde ontkennend zijn hoofd en fluisterde heftig:

'Zij hebben hem weggejaagd. Hij komt nooit meer terug. Hij is bang geworden. Tante Louise heeft hem vermoord.'

De oude vrouw knikte.

'Ja, ja. Ze hebben hem ten tweeden male vermoord. Wie heeft dat dan gedaan, René'tje? Granmaman soms? Dat akelige wijf, dat nooit een voet op *Les Vignobles* had moeten zetten?'

Het kind schudde zo heftig met zijn hoofd, dat zijn krullen voor zijn ogen vielen, en ditmaal zei hij heel hard en duidelijk:

'Neen, Mémé. Het was tante Louise, die Patrick vermoordde.'

Laperade liet met een doffen smak het zadel vallen en kwam naar het vuur. Met open mond staarde hij René'tje aan. Een dun straaltje speeksel flonkerde tussen zijn lippen en zijn ogen waren leeg. Aarzelend stak hij zijn handen uit naar het vuur om ze te warmen. Maar waarom beefden zijn handen zo? Van het zware zadel? Zijn grijze ogen gleden nietsziend over hen heen en hechtten zich nergens aan. Zijn onderlip stak tuitend naar voren, en zijn hand, die zwart afstak tegen de vlammen, was reusachtig van dreiging en heel donker.

'Louise?' herhaalde hij vragend, met de lang uitgerekte klinkers van de streek, en zijn andere hand legde hij als lijdend tegen zijn ogen:

'Het was Louise, die dat deed? Die dat durfde? Tegen jongeheer Patrick? Louise?'

Huilde Laperade? Dat kon toch niet? Maar waarom glommen zijn wangen dan opeens, alsof er een laagje vernis over gekomen was? Hij stamelde:

‘Het was Louise, die de schim van jongeheer Patrick ver joeg? Weet je dat wel zeker? Vergissen jullie je niet?’

De twee kinderen knikten allebei. Hun ogen stonden plechtig en star en zij staarden naar het onmogelijke, naar dat, wat niet waar kon zijn, naar Laperade, die zijn beide handen voor zijn gezicht geslagen had en die nu huilde, niet als een mens, maar als een hond. Hun lipjes begonnen ook te bibberen:

‘Jazeker, Laperade. Het was tante Louise, die dat deed. Ja. Wij weten het heel zeker.’

Verder zeiden ze niets. Want met Laperade, die huilde, kon je niet over Louise praten. Laperade's moeder moest hun gedachten geraden hebben, want zij maakte een bevelend handgebaar naar haar zoon, die als een geslagen hond terug kroop naar den donkeren hoek met de zadels.

Charles begon toen plotseling mee te huilen; het was een heel ander schreien dan René van hem gewend was. Het was een snikken, dat ook in René zelf al op wacht had gelegen om naar buiten te breken. Maar hij had het nog weten terug te dringen, en daar voor het vuur wist hij, dat hij niet dikwijls meer zou huilen. Die tijden waren voorbij.

‘Je moet niet zo schreien, liefje, Mémé zal je wel troosten, hoor. Je komt altijd maar bij je oude Mémé, mijn jonkie. Mijn prinsje.’

Maar Charles huilde door, hoewel het geluid achter hem verstomd was en Laperade weer aan het zadel werkte. Het was dus misschien toch niet waar geweest, dat hij gehuild had.

Maar Charles snikte hoe langer hoe harder en gilde driftig:

‘Tante Louise moet dood! Morsdood! Laperade moet haar doodslaan. Zij is een akelig naar griezelig spook! Ja, dat is ze!’

En hij spuugde van drift in de vlammen, die begonnen te sissen als boze slangen.

‘De kinderen zijn moe,’ zei de oude vrouw sussend. Maar haar ogen bleven waakzaam. Zij zette haar bak aardappels op den rand van de stookplaat en trok Charles bij zich op schoot. Hij nestelde zich tegen haar borst, duwde zijn hoofd je tegen haar schouder en viel toen in haar wiegende armen in slaap.

Maar René'tje stond heel rechtop en hij dacht, dat alles verschrikkelijk moeilijk geworden was, en dat ook de grote mensen geen uitweg meer wisten en begonnen te huilen. Hij begreep

niet, wanneer Mémé begonnen was te zingen, maar hij luisterde naar het liedje, dat zij den kinderen vroeger geleerd had, zoals zij het eenmaal, voor hetzelfde vuur, gezongen had voor Louise en voor het kind Patrick:

Hier is mijn hart,
het is een winterse appel,
koud en bitter,
maar voor het lief gerijpt.

Zij wiegde Charles bijna ongemerkt heen en weer, en zoemde met die lage, vreemde stem onophoudelijk dat klaaglijke liedje met die trieste woorden, zodat René'tje, die ook slaap begon te krijgen en met zijn prikkende ogen begon te knipperen, de woorden niet goed meer kon verstaan en ze verwarde. Hier is mijn hart.... winterse appel.... appel.... lief.... gerijpt.... Rijp.... sneeuw en rijp.... over de wateren.... sneeuw en rijp.... sneeuwen van verdriet.... Maan van het morgenlied.... voor gesloten deuren.... moeten we blijven staan.... sneeuwen van het liedje.... sneeuwen van de maan....

René ging op den rand van de stookplaat zitten en leunde met zijn hoofd tegen de warme stof over Mémé's knie. Zachtjes neuriede hij het liedje mee: sneeuwen van verdriet.... maan van het avondlied....

In het vreemde melancholieke rhythme van dien ouden zang voelde het jongetje zich als een vogel wegwieken op de blanke sneeuwen van verdriet.... naar het avondlijke lied.... blijf buiten, blijf staan.... de dood hier langs moet gaan....

Maar ook toen hij sliep volgde hij de dwarreling van vlokken, waar vreemd wit een ijle maan doorheen straalde. En *achter* die maan, achter regen en wind, hoorde hij Laperade's stem woorden zeggen, die hij niet begreep en die dan ook langs hem heengingen zonder neer te dalen in de ingewikkelde gangen van zijn gehoor. Laperade pleitte, smeekte, hield aan, en zijn moeder weigerde, verklaarde, overreedde, en stemde dan toe met enige korte klanken van vrouwelijke onderworpenheid.

‘Het helpt niet altijd. De tegenkracht is groot.’

‘Het *moet*, Moeder. Het *moet*. Vroeger was het wat anders, maar nu.... Zie je zelf niet, waar dit alles toe leidt?’

‘Het is een ontzettende verantwoordelijkheid, mijn zoon.’

‘Heb ik je ooit iets gevraagd?’

‘Neen. En liever ben je me dan het licht van mijn ogen.’

‘Het is toch niet iets misdadigs, Moeder?’

‘En als het werkt, wat dan?’

‘Dan zullen wij verder zien. Ook voor haar zou het goed zijn, Moeder.’

‘Heeft liefde ooit tot iets goeds geleid, mijn zoon?’

‘Spreek niet zo.’

‘In het beste geval tot onverschilligheid, en anders....’

‘De kinderen mogen het niet weten.’

‘Neen. Heb je begrepen, waar ze voor gekomen zijn?’

‘Het zijn kinderen. Zij weten niet, wat zij doen.’

Toen René zijn ogen weer opsloeg, was Laperade verdwenen-Alleen de oude vrouw zat nog voor het vuur en Charles lag naast haar in een rood-pluchen stoel te slapen. Zijn tranen hadden vage zwarte kronkellijnen afgetekend op zijn olijfkleurige wangen.

De oude vrouw keek hem met haar oude, waterheldere ogen aandachtig aan en het was René, als glansde er in die ogen een sneeuwen van verdriet en het witte maanlicht van de oude ballade, zodat die blik niets meer met hem of met Charles te maken had. En plotseling wist het kind, dat, wat de mensen in het dorp van haar zeiden, de waarheid was: deze vrouw was een heks. Maar hij wist ook, dat Charles en hij niets van haar te vrezen hadden; over welke duistere machten zij ook de beschikking had, zij zou ze aanwenden in hun voordeel en nooit en te nimmer te hunnen nadele.

‘Luister René,’ zei zij, en haar vreemde, strakke blik verliet zijn gezicht geen ogenblik:

‘Luister, René'tje. Ik weet, waarom je vanavond bij me gekomen bent. Herinner je je? Wanneer je je tante Louise zo haat *als* je haar haat, moet je dit poeder in haar koffie doen. Maar alleen bij Louise. Bij niemand anders. Want voor iederen haat bestaat een apart poeder, begrijp je wel?’

En zij vervolgde zachter nog, geheimzinniger:

‘Want daar kwam je toch voor, hè?’

René'tje wist het niet goed meer, maar ja, het zou wel waar zijn.

Mémé's blik flakkerde even als een kaars, die op uitgaan staat. Dan wendde zij haar ogen af:

'Vergeet het niet, René'tje. Je tante Louise heeft zwaar gezondigd. Daar bestaat geen absolutie voor, ook bij mijnheer pastoor niet. Want alles zal vergeven worden, behalve een vergrijp tegen de liefde. Tegen de *waarachtige* liefde, die als een ouwel is, de liefde van het kind Louise voor het kind Patrick. Daaruit wordt de wereld opgebouwd. Ik moest dat misschien niet tegen zulke jonge kinderen zeggen, maar ik ben een oude vrouw, en als ik het *nu* niet zeg, zeg ik het misschien nooit meer. En ook kinderen hebben recht op de waarheid. Er zal een dag komen, dat je zelf zult liefhebben en dan zul je je de woorden van de oude Mémé herinneren, en dan zul je weten dat zij vandaag de enige waarheid sprak, waar God en Duivel rekening mee houden.'

'Wat is dat dan?' vroeg het jongetje angstig. Maar hij wist het antwoord, zonder dat het hem gegeven werd.

'Hoe minder je weet, hoe beter het voor je is. Maar doe het poeder, zoals ik je gezegd heb, in haar koffie.'

Zij streek met haar donkerbruine hand over Charles' voorhoofd en opeens vond René zichzelf heel oud en zijn broertje nog heel kinderachtig. Alsof Charles ergens, op het kruispunt van twee wegen, alleen was achtergebleven, terwijl René was verder gegaan.

'Gaan jullie nu, kinderen,' zei de oude vrouw. 'De maan zorgt voor licht. Laperade zou jullie wel wegbrengen, maar het is beter, wanneer ze je nu niet met hem samen zien. Zegt ook niet, dat je hier geweest bent. Ook later niet. Hoor je wel, kinderen. *Ook later niet*.'

Zij opende de deur, en het was waar: de wereld buiten werd gebaad in een heel dun blauwig licht, dat aarzelende schaduwen wierp naast bomen en schuren. Als een sidderend draadje schoot een poes te voorschijn: twee ogen vonkten, en de kat was in het donker verdwenen. Hand in hand liepen zij het gladde paadje op, dat langs het dennenbos leidde naar den ingang van *Les Vignobles*.

'Heb je het?' vroeg Charles.

'Wat?'

'Wat ze je gegeven heeft in dat zakje, je weet wel.'

'Sliep je dan niet?'

‘Jawel, maar niet helemaal. Ik hoorde haar zingen en toen hoorde ik het zakje ritselen.’

René voelde het zakje in de holte van zijn hand liggen. Het was heel klein en droog, en het woog niets.

‘Het is net een tuutzakje met jeukpoeder,’ zei hij.

En toen gichelden ze allebei.

En het dagboek van tante Louise vervolgde:

‘Ik weet nu, welken weg ik moet inslaan. Ik moet Jean-Paul *Les Vignobles* aanbieden in ruil voor Maman. Het is dan meteen een late wraak voor alles, wat haar liefdeloosheid aan mij misdreven heeft. Ook zij ontsnapt dus blijkbaar niet aan de wet van de de Serrières: de rekening, die aangeboden wordt, vroeger of later. De prijs, die betaald moet worden voor iedere tekortkoming, voor iedere slordigheid van denken. Mèt rente, die in termen van geld *woeker* zou heten.

Toen de kinderen en ik van onze wandeling naar het dorp terug waren, heb ik lang nagedacht. Achter de glazen deurt jes in Marceline's boudoirtje lag het massieve familiearchief, waardig symbool van een nu voorbijen tijd. Waarschijnlijk zullen mijn handen het niet meer openslaan, zullen mijn ogen zich niet meer hechten aan de handschriften, waarmee ik zo bekend ben. Dat alles is voorbij. Het familiearchief zal, weggeborgen in een koffer, moeten wachten tot Charles en René'tje volwassenen zijn, of mijn eigen kinderen.

Daarna ben ik naar beneden gegaan. Ik had de auto op de oprijlaan gehoord, en ik wilde hen *samen* zien. Samen. Een woord, dat tot heden geen betekenis voor mij had. Ik wilde den aard van hun aanhankelijkheid trachten te doorgronden. Want ik moet hun genegenheid niet onderschatten. Ik wilde peilen hoe diep hun gevoelens voor elkander zijn.

Toen ik de kamer binnenkwam, zaten zij samen thee te drinken, terwijl de blokken van onze overjarige olijven vlamden in den haard. De hond Monica lag met uitgestrekte poten zwaar te slaapzuchten op haar ene flank. Er hing die geschroeide geur van toast in het vertrek, vermengd met bittere sinaasappels. Laperade had grote bouquetten binnengebracht van Amerikaansen eik en hulst. Het rook wrang en sterk naar sneeuwwater en naar de wortels van bomen in glanzende plassen.

Ik ben als de jachthonden van onze moerassen; ik leef meer bij geuren dan bij indrukken. Lichter zou het mij vallen het gebruik van mijn ogen te verliezen dan om het leven niet meer te kunnen proeven en taxeren naar dat ongrijpbare, dat onzichtbare, dat meest etherische onzer waarnemingen: den reuk.

Het vuur wierp gouden lichtflonkers over het haar van Jean-Paul. De ene zijde van zijn peinzend gezicht was als opgelost in het kamerduister, terwijl de andere helft fel en oranje beschenen werd door den glans der dansende vlammen. Zijn hand met den Bretonsen ring lag op de leuning van zijn stoel en leek te slapen als een roerloze witte duif onder de bewegingloze trouw van de twee in elkaar geslagen gouden handjes.

Ik liet mij in een fauteuil vallen, en Maman, met de beminnelijkheid, die haar eigen is, wanneer er gasten zijn, en die nu nog geaccentueerd moest worden door tedere en charmante uiterlijkheden à la Toine, schonk thee in de Sèvres-koppen van grootmoeder de Serrière en beboterde eigenhandig mijn toast. De kamer was doordrenkt van de rijke weelde van *Les Vignobles*, die het tot de schoonste bezitting ter wereld stempelt.

Wij spraken zacht over onbelangrijke dingen, die echter in *dit* vertrek hun waarde en hun noodzaak zéér nadrukkelijk deden blijken:

‘Vroeger, voordat jij er was, Jean-Paul, mocht Monica nooit in de kamer.’

‘Een goeie hond, die Monica.’

‘Trouw.’

‘.... Een harde winter voor hier.... moerassen 's morgens met een dun laagje ijs. Laperade een wak geslagen voor de eenden....’

‘Ja, maar vandaag toch weer zacht....’

‘In Bayonne was het ook koud.... ’

‘Kouder dan hier....’

‘Neen, olijvenhout brandt toch beter dan cypres....’

‘Door de olie misschien.’

‘Dat zal het zijn.’

‘De bergpassen naar Spanje zijn dichtgesneeuwd.’

‘Zo vroeg in het jaar....’

‘Cypressen verkocht aan De la Morinière.... nieuw in de

streek.... Zeer gefortuneerd.... Napoleonistische adel, niet oud....'

'.... geschreven naar Parijs voor die kamerjas....'

'.... blauw.... Herinner je je niet.... met grijs en wit.... Neen, geen strepen. *Ruiten*.'

En die hand, die stille hand, die niet één keer bewoog. Hand om te kussen, om te liefkozen, hand als een vogel.... een vlinder.... Zijn voet trapte zachtjes en rhythmisch tegen den rug van de slapende Monica, die soms een rimpeling van welbehagen onder haar vel liet kabbelen. Hoog gewreefd en fijn was die voet in een groven schoen van juchtleer, die vrij spel liet aan het nerveuse bewegen van pezen en spieren. Tussen de hand en den rug van den donkerbruinen hond glooide de lijn van zijn figuur, van zijn gebogen lichaam, dat blank moet zijn en zilverig, even blank als die door zomersproeten slechts vluchtig overrossigde hand.

En van Jean-Paul keek ik naar Maman; haar gezicht, in een wonderlijk sensuele tederheid, vervulde mij met een pijnigende zachtheid, die mij de tranen naar de ogen drong, en die mij ieder ingrijpen in ons aller leven, voor het moment althans, onmogelijk maakte. Dat gezicht leek een samenkomen van maanlicht en schelpen, waar rond omheen de geuren zich verzamelden van smeltend ijs, van de sappen van jonge, uitlopende berken en van dien fijnen, korreligen geur van de allereerste rozige bosanemonen.

'.... De Blazlans uitnodigen.... Boven in de grote kamer.... Niet langer dan een dag of drie....'

'.... Hun eigen huis in den winter gesloten.... Moeilijk te verwarmen voor enkele dagen.... '

'En Charles en René'tje dan?'

'Die kunnen op de kamer bij Louise, voor die paar nachten hindert dat niet. Geen ongerief. Of beter nog, bij oude tante Albertine Gonzalves in Nantes. *Heel* lief, tante Albertine, maar zó oud, te oud om over te komen in die kou.'

Wij zaten voor het vuur en spraken met gedempte stemmen over een huwelijk, dat nooit zou plaats vinden. Of dat, zó het al plaatsvond, zich voltrok op ditzelfde moment tussen ons drieën, in een huiverenden weemoed; een vreemde, melancholische samensmelting van drie wezens, die door een kleinigheid zou

kunnen omslaan tot een geraffineerde wreedheid van den geest.

'Gisèle van *La Nantaise* vragen om bruidsmeisje te zijn.... niet officieel natuurlijk, maar om te helpen met de kleine dingen. Zo charmant ook.... René'tjes kleine bruid.'

Jean-Paul's hoofd rustte achterovergebogen tegen de rugleuning van zijn stoel, zodat de ogen glansloos in het donker lagen en alleen de mond, in zijn ondoorgrondelijke zachtheid, verlicht werd door het schijnsel van de lamp. De mond van een verdroomden jongen god, peinzend opstijgend uit het water. Verdroomde Narcissus, geur der wouden. Geloofde Maman werkelijk, dat een normaal alledaags huwelijk zich zou kunnen voltrekken tussen hen beiden? Geloofde zij zelfs in de plannen, die zij opperde met een stem, die de hare niet was, doch een zachte vocale echo van mijn zusje Toine?

'Laperade gaat voor het hout naar Nantes. Een cake meebrengen en wat rog en tarbot.'

'Ja, een parelgrijze tailleur van Piguet, heel chique. Kleine veren toque met dunne grijs-tulen voile, bij wijze van sluier, zeer discreet.'

En ik glimlachte voor mij heen en keek naar dien voet, die zachtjes schommelend duwde tegen den rug van den hond Monica. Het maakte mij slaperig, dat rhythmische bewegen, en het knorren van den hond deed mij denken aan het voluptueuze ruisen van de zee in den rozen kinkhoorn, dien het kind Patrick tegen zijn oortje hield.

Was deze jongen, die in ons leven gekomen was, niet het noodzakelijke gevolg van het kind Patrick, het tweede couplet van dezelfde monotone en zéér oude ballade?

Charles en René'tje, die onkwetsbaar als goden ronddraven over de bloedige slagvelden hunner verbeelding, temidden van de om hun oren sissende kogels. Die paarden lieten draven in de oneindigheid van hun kinderhand, en die soldaten lieten wegmaaien in den bloei van hun leven of het niets was.

En Maman, die speelde in den zoeten gedegen ernst van welopgevoed klein meisje, hoe zij trouwen zou in het grijs, het duifgrijs.... Zacht-zilverige vogel, die zou neerstrijken met klappen van vleugels op de zilveren maat, die diep verzonken te sluimeren lag onder den greep van twee trouwe, gouden handen. Zij speelde alles in een droomovertogen werkelijkheid van heel

klein meisje: de taart en de viooltjes, Gisèle en de koetsen, de toefjes tubereuses aan het handvat van de zweep, het bloedend hart, waar zij op trappen zou, eens te meer. Maar ditmaal zou het de laatste maal zijn, die slechts in droom zou blijven bestaan, en die *nooit* - hoor je wel, Maman? - *nooit* zou rijpen tot doorleefde werkelijkheid.

Dat alles fantaseerde kindermaman: den sleep, de bruidsmeisjes, de violettes de Parme uit Toulouse. Alles, behalve dan, Maman, de laatste acte, die *anders* zal zijn dan je nu denkt.

Want het leven, Maman, waarborgt in alles een balans. Zelfs voor de uitverkorenen des levens als jij en Toine. Jullie weigerden ingewijd te worden in kwesties van olie en wijn, van stieren en hars. Dat alles noemden jullie met opgetrokken gepoederde neusjes onder gerimpelde wimpers: ‘Záken. Handel’.

Maar ook het leven is een nooit eindigende handel van loven en bieden, die gestabiliseerd wordt door een zuiver afgestemde handelsbalans. Heb je daar nooit over gedacht?

En weer overviel mij dat bespottelijke medelijden. Ik legde mijn hand op Maman's knie. Hoevele jaren zijn er niet tussen ons verlopen, zonder dat één enkele liefkozing haar weg tussen ons beiden gevonden had?

Ik glimlachte tegen haar als tegen een spelend en fantaserend kind. Zij leek zo onwerkelijk, zo broos, en opeens begreep ik, dat het juist haar zo stelselmatig ontkende ouderdom was, die in het zilver van haar berusten te glanzen lag onder de versleten vouwen van haar masker van zéér mondaine vrouw. Haar ogen, in amandel vormige droefheid, zochten de mijne, vonden ongetwijfeld den diepen ernst van mijn plotselinge melancholie, want zij glimlachte in een verlegenheid, die nooit te voren aan mij verspild was geweest.

Zij zei fluisterend, in een kleinen zucht van welbehagen: ‘Louise’. Het was als een vreemd verbond tussen ons. Het eerste en het laatste verbond vóór mijn daadwerkelijk verraad.

Het is waar, dat ik toen op dien middag mijn verraad nog niet gestempeld had tot verraad. Mijn opgejaagde gedachten hadden mij weinig tijd tot zelfontleding gelaten. Dat kwam pas later, veel later, toen alles afgelopen was. Neen, dien middag was dat verraad nog een noodzakelijke onafwendbaarheid voor me, die

buiten mij lag, zoals ook de krachten der natuur buiten ons eigenlijke beleven ontstaan.

Hoewel.... Ik wist ook toen al, dat een verraad onvermijdelijk was, dat het verweven was in de noodlottige afwikkeling der dingen. Zoals het vergif slaapt in het minuscuul kleine zaadje van het vingerhoedskruid. Zoals de schotwond afgetekend staat - kleine vlek van zwarte somberheid - in het gelei-achtige foetus van den zelfmoordenaar, nog in diepen slaap verzonken in den moederschoot.

Maar neen. Dien middag dacht ik werkelijk nog niet over mijn verraad als *verraad*. Het woord had mij misschien nog van veel teruggehouden. Ik vermoedde het misschien vaag op den achtergrond, zoals ik de notebomen van *Les Vignobles* op den achtergrond wist, daar, voorbij de gesloten overgordijnen van onze eetkamer, zonder mij dien middag zelf van de tegenwoordigheid van die bomen in het maanlicht werkelijk *bewust* te zijn geweest.

Want voor het eerst sedert mijn jeugd liet ik mij leven. Ja, het ging nog verder: het omvatte ook mijn jeugd. Voor het eerst van mijn leven zat mijn ene ik mijn ander ik eens niet te becritiseren in een ijskouden, verlammenden hoon. Want als heel jong kind reeds dacht ik over mijzelf als over 'het kleine meisje'. Bij alles wat ik deed, zag ik mijzelf handelen als 'het kleine meisje in het blauw' of als 'het kleine meisje in het rood', al naarmate de kleur van jurk of jasje, dat ik op het moment droeg, en becritiseerde ik haar als idioot, aanstellerig, prullerig of flauw.

Het kleine meisje lacht. Zij is lelijk, wanneer zij lacht.

Het kleine meisje geeft haar mooie handje. Wat een idioot gezicht!

Het kleine meisje springt touwtje. Spring je alweer mis, sufferd? Wat een stommerd ben je toch.

Het kleine meisje is moe. Zie je wel? Het kleine meisje huilt. Het krijgt een rooien neus, wanneer het huilt, en druipogen. Dan is het nog lelijker dan anders. Het is een echt lelijk mormel.

Het is ongelofelijk, hoe je als kind treurig en boosaardig kunt zijn, zonder enige hoop.

En *zo* scherpzinnig! Want dat ene, alles verradende zinnetje van: Het kleine meisje huilt, of lacht, of doet God weet wàt, is nooit over mijn lippen gekomen, zelfs niet in de koorts-

achtige nachten van mijn lange kinderziekten, die bij mij altijd een bijzonder hardnekkigen vorm aannamen, terwijl zij de veel tengerder Toine spaarden.

Zodra het kind Louise naar buiten moest optreden, werd het een verlegen, onderworpen ik, maar naar binnen toe bleef het, tot ver na mijn achttiende jaar, het kleine meisje, dat nog korten tijd opgroeide tot het jonge meisje, vóór zij geheel van het toneel mijner verbeelding en zelfcritiek verdween.

Nu ik dit alles hier zo neerschrijf om eindelijk de algehele rekening met mijzelf op te maken, vraag ik mij toch af, of hierin niet hoofdzakelijk de overeenkomst en het verschil tussen mij en mijn mooie zusje Toine gelegen was: dat Toine zichzelf even meedogenloos acteren zag als ik mijzelf, maar dat *zij* haar rolletje tot een zelfingestudeerde perfectie wist op te voeren; haar gebaren en modulaties door een nooit eindigende repetitie opgevoerd had tot een samenvatting van vrouwelijken charme en geest. In trekken leken wij misschien wel op elkaar, hoewel.... Ik weet het niet.

Ik laat mij weer afleiden. Ik neem iedere gelegenheid te baat om het ontleedmes weer uit de zweer te trekken, zonder door te durven kerven tot aan de kern der verrotting. Laffer ben ik dan waar ik mij voor gehouden had.

Dien middag liet ik mij eindelijk meevoeren met den onderstroom van tederheid en van dromerijen, waardoor vóór mij reeds Toine en Maman zich hadden laten meevoeren: wiegelend, wiegelend over een water, waarover geen terugkeer mogelijk is. En voor mij betekende het veel meer dan het voor haar ooit betekend kon hebben, want jaren lang heb ik gehongerd en gedorst en geroepen. Voor mij was die middag het uiteindelijk vervloeien in het grote ruisen van *Les Vignobles*, dat mijn aardse en mijn hemelse huis is. Zozeer voelde ik mij tussen Maman en Jean-Paul met slapende Monica aan mijn voeten een brok van *Les Vignobles*, dat het mij was, als groeiden er harde winterrozen uit de toppen van mijn vingers, als werd mijn hoofd gekroond door een lichten last van bloeienden meidoorn, en rijpten de appels en peren in de holten van mijn handen.

En indien eindelijk, zoals ik toen nog *zeker* dacht dat gebeuren zou, Jean-Paul mij tot zich genomen had als zijn vrouw en als de moeder van zijn kinderen, dan was ik uiteengevallen in de enorme bloeiende weelde van *Les Vignobles*, in een overdaad van vruchten en zaad, en ik zou gelouterd zijn geweest, en puur als regenwater.

En, terugkerend tot de werkelijkheid van dien wintermiddag, die voor mij verheven blijft boven den gewonen loop van den tijd, hoorde ik Maman weer mompelen:

'Een intieme receptie in den kleinen salon. Een eenvoudig noenmaal. Te laat in het seizoen. Toulouse niet zo vreselijk ver af, violettes de Parme, wat tubereuses, een enkele pluim mimosa. Ja, per speciale zending. Champagne bij de oesters.'

En Jean-Paul, als ging dit hele huwelijksfeest buiten hem om:

'Een onbekende partituur van Maurice Ravel. Manuel Rosenthal en ik. In de kast van den kleinen salon, die uitzag over de rivier. Een klein kriebelig handschrift; gedichten ook, voor de Pelleas en Mélisande.'

En ineens zei hij, zonder enigen overgang:

'Laperade groet mij niet meer. En gisteravond, toen ik hem tegenkwam op de moerassen, dacht ik, dat hij mij wilde doodslaan. Hij droeg een bijl in zijn hand. Ik weet niet of hij hout had gehakt of dat het alleen maar om mij te doen was. Maar hij kwam in ieder geval recht op mij af en zwaaide zijn bijl in de hoogte. Ik had genoeg zelfbeheersing om niet te tonen, dat ik bang was. Ik zei goedenavond en liep door, als had er niets vreemds in zijn houding gelegen. Hij antwoordde niet. Hij verdween zo maar in het kreupelhout, zo maar ineens. Ik moet zeggen, dat het mij een onaangenaam gevoel in mijn maag gaf.'

'Laperade?', zei Maman, en haar stem was hoog van domme ongelovigheid. Laperade zou geen vlieg kwaad doen. En zeker geen mensen van bij ons. Hij is hier geboren en met onze kinderen samen opgegroeid, half vriendje, half knecht. Niet, dat ik het er altijd mee eens was, maar mijn man had van die ideeën. Toen hij twaalf jaar was, leerde hij Toinetje rijden en zorgde voor de ponnies en voor den zwarten bok Beëlzebub. Weet je nog wel, Louise? Een griezelig beest was dat.'

Laperade? Wat had Laperade plotseling in ons midden te

doen? Laperade, zoals hij aan de rivier had gestaan met een aangeschoten vogel in zijn hand. Laperade, sombere treurmuziek van de moerassen, kinderknechtje, geen kind en geen knecht.

Ik voelde den blik van Jean-Paul over mij heen gaan, vorsend, vragend, eisend. Beschuldigend bijna. En een diepe kleur steeg op vanuit mijn ingewanden, sneed den adem af in mijn keel en kleurde mijn wangen purper. Wat matigde Laperade zich aan? Hij, die zonder rechten was, die dus ook zonder oordeel diende te zijn?

Want ik wist, dat Jean-Paul de waarheid sprak. Ik had Laperade's gezicht immers gezien, toen hij de lamp ophief om mij beter te kunnen bekijken. En zijn gang, toen hij daarna het pad afliep naar zijn woning.

Ja. Het was waar.

Maar Maman's stem had het afgebroken gesprek weer hervat:

'Ananas in blik is altijd een heerlijk dessert, en de Engelse gewoonte om gember te serveren vóór de koffie is zo ongemeen.'

Ook heb ik me laten afleiden van dien donkeren onderstroom van passie en leed, dien ik voorvoelde. Wij lachten dien avond en speelden als kinderen.

Om tien uur ben ik opgestaan. Ik heb Jean-Paul de hand gereikt en in een aarzeling, in een wens tot uitstellen, heb ik den hond Monica over haar kop gestreeld.

Toen heb ik mij gebukt, en schichtig heb ik Maman een kus op haar wang gedrukt.

In de gang was het donker. Ik nam de lamp, die beneden in de hal altijd klaar staat. Ik stak die lamp aan en wilde juist naar boven gaan, toen iemand langzaam de trap afkwam met een opgeheven petroleumlamp in de rechterhand.

Het was Marceline. Zij droeg haar lange bruine tafzijden japon en haar bloedkoralen broche, die een doornenkroon voorstelt. Ik bleef onder aan de trap staan om haar voorrang te verlenen, maar zij bleef bovenaan staan, en wenkte, dat ik ook boven zou komen. Toen ik mijn voet op de eerste trede zette, daalde zij. Zo gingen wij elkaar langzaam en plechtig tegemoet als twee sombere engelen van het licht. Midden op de trap ontmoetten wij elkaar. Ik zag, dat zij mij iets wilde zeggen, maar er kwam geen geluid. Haar lippen echter vormden woorden,

en ik geloof dat zij mij waarschuwen wilde, voor iets of voor iemand. Maar zekerheid daarover heb ik niet. Ik wilde net mijn hand op haar arm leggen en haar vragen: 'Wat is er, Marceline?', toen ik voelde, dat zij *in* mij vergleed. Ik keek achterom, maar er was niemand meer.

'Het regent verschrikkelijk hard,' dacht ik, toen ik de deur van mijn slaapkamer opendeed. Het raam was opengewaaid, een ijskoude wind woei naar binnen, en wat ik voor het zwaar neervallen van regen had gehouden, was het ruisen van den wind door de dennen. Mijn gordijnen flapperden als zeilen in een storm. Mijn kamer rook naar hars van den dennenaanplant. De wind is Zuid-Zuidoost, dacht ik en sloot het raam.

Ik was plotseling heel moe, als uitgeput, en het leven lag voor mij als een donkere dreiging.

*

VII

Vanmorgen lag er een brief van Charles op de ontbijttafel. René had lang geaarzeld voor hij de enveloppe eindelijk durfde openscheuren. Hoe groot moest de verwarring van zijn broer wel geweest zijn, dat hij zich verschool achter de koele, afwerende zinnen, die geen enkele van zijn gevoelens, behalve de conventionele, prijsgaven.

'Waarde Broer,' schreef Charles,

'Onze verlovingsreceptie is vastgesteld op vijfentwintig Januari. Ik reken er op, dat je bepaalde vooroordelen op zij zult zetten, en dat je voor deze gelegenheid zult overkomen. Er is in de jaren, die nu gelukkig achter ons liggen, té veel over onze familie gesproken dan dat een onverklaarbare afwezigheid van mijn tweelingbroer op onzen receptiedag daar nog aan toegevoegd zou kunnen worden. Dit temeer, waar de algehele opinie ten opzichte van onze familie, en zelfs ten opzichte van Louise, zeer is verzacht. Mocht deze feestelijkheid je te overhaast schijnen, dan verzoek ik je in overweging te willen nemen, dat de gezondheidstoestand van Gisèle's moeder veel te wensen overlaat. Zij werd in het afgelopen jaar door een beroerte getroffen, zodat er weinig of geen kans op een werkelijke genezing bestaat, terwijl een herhaling steeds te vrezen blijft. Zij zou de situatie van haar enig kind dan ook gaarne geregeld willen zien, vóór een eventuele verergering van haar toestand zou zijn ingetreden. Veel nieuws valt er van hier niet te melden; zolang mijn eigen positie hier niet scherper omlijnd is, wens ik bepaalde elementen uit de omgeving niet te ontmoeten en verlaten Gisèle en ik de gronden van *La Nantaise* weinig.

In zeker opzicht ben ik blij hier weer terug te zijn en betreur ik mijn beslissing niet, want het land, dat met je jeugd verbonden is, blijft zijn aantrekkelijkheid behouden. Hoezeer ik je aanwezigheid hier ook mis, het is mij toch een opluchting al deze oude, met zovele herinneringen verbonden plekken grond eerst alleen terug te zien. *Les Vignobles* heb ik nog niet bezocht. Het huis zelf staat onbewoond en de gronden worden steeds verder verkaveld. Het bezit moet als een molensteen om Laperade's hals hangen, en in het dorp wordt gezegd, dat het landgoed hem ten gronde zal richten.

Hij moet ten opzichte van ons beiden zeer verbitterd zijn. De kleine Louis schijnt het sprekend evenbeeld van alle manlijke de Serrières te zijn, en is dus daarom, ondanks alles, zeer geliefd bij onze vroegere pachters.

Ik had mij voorgenomen om het familiegraf in Nantes te bezoeken en met Gisèle bloemen te leggen op de graven van Maman en van Granmaman. Dezen tocht heb ik echter nog even uitgesteld.

Gisèle zegt, dat zij zich zeer op een weerzien met je verheugt. Ook haar moeder verzoekt mij, je haar hartelijke groeten over te brengen. Ontvang een stevigen handdruk van

je broer Charles.'

Goed. René zal er dus heen moeten gaan. Hij zal dat alles moeten terugzien. Wat alles? Zijn het de mensen, die hij vreest? Neen, het is meer, veel meer. Wanneer Gisèle hier in de kamer zou staan, met als achtergrond de bomen langs de Seine, de voorbijvarende wijnboten en de lange dunne silhouet van den Eiffeltoren, wat zou zij dan nog voor hem betekenen? Een vreemde vrouw, die hij vroeger, als kind, gekend had, maar voor wie in zijn leven geen plaats meer is. Meer niet. Maar daarginds?

Daarginds blijft zij toch, ondanks alles, de bruid, die hem eenmaal beloofd was, kleine Oosterse Rachel temidden van de wijnbergen van zijn land. Vreemd sensueel kindergezicht tussen de sombere zwaarte van twee donkere vlechten. En dat gebaar, dat verlegen gebaar, dat tòch een uitdaging was, om langzaam één van haar vlechten te winden om haar hand.

Wat was er geweest tussen hen beiden, dat de grote mensen niet zelf tussen hen gelegd hadden om hun eigen belangen te dienen? Hij kon die oude vrouw, die hem haar groeten zond, op dat punt geruststellen; er was niets tussen hen geweest dan een belofte en een angst. Of liever vele angsten en fantasieën, die zoet als wierook geweest waren, maar die soms in hun vage vormen de wetten van het betamelijke overschreden. Maar in de dagelijkse werkelijkheid niets. Niets, dat als werkelijkheid aan te duiden zou zijn geweest.

Een winteravond op het bordes van *Les Vignobles*, die het waas van eeuwigheid had aangenomen om niet vergeten te

worden. In den namiddag was het begonnen te sneeuwen met kleine vlokjes, die er precies zo uitzagen als het witte poeder, dat hij nog geen half uur te voren in tante Louise's avondkoffie had laten glijden.

Hij sprong op één been op het bordes heen en weer om een symmetrische figuur van zijn voetstappen op het dunne sneeuwdek te maken, en in zijn hoofd zoemde het wijsje met de melancholieke woorden:

Sneeuwen van verdriet,
Maan van het avondlijke lied.

Hij was bang, verschrikkelijk, mateloos bang. Misselijk en verstard van ontzetting over wat hij had durven doen. Van den vroegen morgen af, dat hij, wakker wordend, de vage omlijning van zijn broertje had zien liggen in het gelige schijnsel van het nachtpitje, was hij bang geweest. Twee gedachten waren bij zijn ontwaken in hem omhoog gesprongen:

'Vandaag is Gisèle jarig en moeten we dus naar het partijtje,' en:

'Vandaag is het de dag van "De Daad".'

Als steeds te voren waren de gedachten en de dromen van zijn tweelingbroertje een getrouwe afspiegeling geweest van de zijne, want met een schok ging Charles recht overeind in bed zitten en kondigde aan:

'Ik ga vanmiddag niet naar Gisèle's partijtje. Gisèle is een mispunt.'

'Je weet heel goed, dat tante Louise wil, dat wij er heengaan. Dat zei ze gisteren nog. En ze wordt alleen maar kwaad, wanneer ze merkt, dat we niet willen.'

'Dan zeg ik wel, dat ik ziek ben. Maar ik ga toch niet.'

'Wat heb je dan?'

'Oh.... eh.... hoofdpijn en verkouwe.... en.... eh.... keelpijn. Híer.'

'Als ze het gelooft, moet je in bed blijven.'

Even duidelijk als had zijn broertje zijn gedachten in woorden omgezet, volgde René zijn denkwijze: Charles wenste niets liever dan de koesterende bescherming van zijn warme bed, het genot van een extra amandeltjespuddinkje, en de sprookjes, die

oude Da, om een uur of vier door Granmaman naar boven gestuurd, hem zou moeten voorlezen om hem wat af te leiden. Dat zou dan meteen de ontzetting van ‘De Daad’ tot den volgenden dag verschuiven, of, wat nog gemakkelijker was, het zou de zwaarte van ‘De Daad’ en haar gevolgen afwentelen op René alleen.

Misschien was het maar beter zo, overwoog René'tje. Misschien dat Charles in zijn angst, die maar een paar graden heviger was dan de zijne, alles verraden zou en ‘De Daad’ daarmee onmogelijk maken. Maar ‘De Daad’ moest volvoerd worden, daar kon niets hem meer van af houden. En zou ‘De Daad’ uitkomen door een domheid van Charles, dan zouden zij in het gevang komen, en daarna zouden zij op een gruwelijke wijze ter dood gebracht worden, net als op het ganzenbord.

Dus was het René'tje, die bij Louise's binnenkomen bereidwillig meedeelde, dat Charles helemaal niet lekker was, en dat hij vast en zeker koorts had, want zijn handjes waren zo nat en zo warm.

Maar Louise ging recht naar kleinen Charles' bed, en aan haar ogen zagen de kinderen, dat zij weer niet voor haar bestonden, en dat er niets met haar te beginnen zou zijn. Zij legde haar hand op Charles' voorhoofd, haalde geërgerd haar schouders op, en zei kriegel:

‘Nonsens. Hij heeft net zoveel koorts als ik. Hij durft natuurlijk met zijn bespottelijke verlegenheid weer niet naar dat partijtje toe te gaan.’

‘Hij heeft den helen nacht verschrikkelijk gehoest. Ik kon er niet van slapen,’ deelde René'tje verder mee.

Haar harde stuurse blik nam hem zonder enige liefde of zachtheid op:

‘Sta op, René'tje, en zeur niet verder. Kleed je aan.’

René'tje had toch nog gehoopt, dat Louise evenals Granmaman bij zulke gelegenheden zou zeggen:

‘Als Charles dan zo ziek is, dan moet hij maar niet naar Gisèle's partijtje gaan. Maar het is jammer, want ik heb wèl gehoord, dat er heerlijke taartjes met chocolade en met slagroom moeten zijn en wel twee flessen frambozenlimonade.’

Wilden de kinderen dan nòg niet gaan, dan zei Granmaman met een zucht:

‘De kinderen moeten heus niet goed zijn. Het zijn ook zulke tengere jongetjes. Wanneer zij geen taartjes willen... Welk kind bedankt er nu voor gebakjes?’

Want een taartje was voor Granmaman de maatstaf voor de meeste van hun kinderziekten.

Maar neen, daarvoor kende tante Louise hen te goed. Niet voor niets was zij zelf een eenzame, die om haar lelijkheid door andere kinderen buitengesloten was geweest. Er viel dus niets aan te doen. Den gehelen verderen dag bleef de sombere dreiging van het partijtje en van ‘De Daad’ boven hun hoofdjes hangen. En bovendien was het geen dag als andere dagen. Tante Louise was boos en smeet met deuren. Jean-Paul was gaan jagen; anders had zij zich heus wel beheerst. En hoewel de kinderen nu langzamerhand aan haar boosheid gewend moesten zijn, stoorde deze hen nog steeds.

Granmaman had dien morgen helemaal alleen in haar kamer zitten huilen. Charles was er naar binnen gegaan om oude Da te zoeken, omdat hij den knoop niet uit zijn veter had kunnen krijgen. Daar had zijn grootmoeder voor haar kaptafel met de lavendelkleurige strikken gezeten, en zij had zo verschrikkelijk gehuild, dat zij hem niet had horen binnenkomen.

Charles was er heel erg van geschrokken. Hij vond het huilen van volwassenen onbetamelijk, schokkend en wanstaltig als een onverwachte naaktheid. Kinderen konden zoveel huilen als zij maar wilden; er kwam echter onherroepelijk een tijd, dat je volwassen werd, dat je een baard kreeg en een lage stem, en dan waren ook alle tranen in je opgedroogd en dan huilde je nooit meer. Zomin als je dan nog in je bed plaste.

Er was iets verschrikkelijks geweest in huilende Granmaman, alsof zij uit elkaar zou vallen; eerst was het Laperade geweest, die huilde, en nu Granmaman. Een ontzettend noodlot moest bezig zijn zich aan hen te voltrekken.

Daarna was hij naar het kleine salon afgedropen, waar later op den middag de koffie geschonken zou worden. Hij voelde zich ijskoud worden, hoewel er toch in den haard een flink blokkenvuur brandde. Want de stoelen, de lamp, het buffet, de vazen stonden allemaal in een ijzige verstarring, omdat zij wisten, wat er vandaag stond te gebeuren. Nooit was het porselein zo verschrikkelijk wit geweest.

Dit zou ook de dag blijven, dat kleine Charles zich voor het eerst de diepe gelijkenis met zijn broertje bewust werd, en ook het verschil tussen hen beiden, dat hierin bestond, dat René'tje de sterkste was. Want hij zou nooit tot de uitvoering van ‘De Daad’ hebben durven overgaan.

Die harde vastbeslotenheid in zijn broertje vervulde Charles zowel met jalouzie als met angst. Omdat hij toen, zonder er zich rekenschap van te geven hoe dikwijls hij in het leven nog hetzelfde zou doen, eigen verwarring en angst had afgelezen op een gelaat, dat slechts een afspiegeling van het zijne was.

Er zijn van die dagen, dat het ouder worden met enorme schokken voorwaarts gaat. Voor René en Charles de Saint-Vincent was dat zo'n dag geweest.

Langzaam kroop de eindeloze middag voorbij. Om drie uur was het begonnen te sneeuwen. De kinderen stonden met hun neusjes tegen de ramen gedrukt; zij dachten onafgebroken en sidderend aan hetzelfde. Aan ‘De Daad’. En achter ‘De Daad’ loerde de ontzetting van het verjaarspartijtje met andere kinderen, die hen natuurlijk weer plagen zouden. Om vier uur stak Granmaman eindelijk de schemerlamp aan:

‘Het wordt te donker, kinderen-lief.’

Zij was alleen in de kamer geweest met Jean-Paul, en zij spraken fluisterend met elkaar. Het was juist dat gefluister, dat voor de kinderen het signaal tot aandachtig luisteren was: hier viel immers kennelijk iets te verbergen? De kinderen wisten, dat, wanneer zij zich zouden omdraaien, hun grootmoeder op hetzelfde moment zou zwijgen, of, wat op hetzelfde neer zou komen, met een gewild vrolijke stem iets over de sneeuw zou zeggen of over den rook van het blokkenvuur.

Met de armen om elkaar's schouders geslagen bleven zij dus roerloos staan en keken den stillen tuin in, waar ieder blad van den klimop bedekt werd met een laagje pluizige stof. Omdat zij bijna geen beweging maakten, en zelfs hun adem inhielden, vergaten de grote mensen achter hen hun tegenwoordigheid voor hun eigen ellende en wrok. De kinderen hoorden Granmaman met een rare bevende stem zeggen:

‘En tòch ben je hier heel anders geworden, Jean-Paul. Het is net of je je van me losmaakt.’

Zij zwegen. De tweeling hoorde niets anders meer dan het wrijven van Jean-Paul's voet tegen het rooster van den haard. Dan hernam Granmaman's stem, fluisterend en smekend:

'Jean-Paul, ik ben een oude vrouw. Ontkennen helpt niet: ik ben oud. En ik heb niets anders meer dan jou. Weet je dat niet? Jean-Paul? Wat heeft Louise tegen je gezegd?'

'Wat zou zij mij gezegd *kunnen* hebben, Annette. Wij zien elkaar nooit. Alléén bedoel ik.'

En Granmaman stroef: 'Oh.... dat is je dus opgevallen?'

'Ja, dat is mij inderdaad opgevallen, Annette, omdat het geen toeval kan zijn.'

'Je bedoelt!' zei Granmaman heftig. 'Verklaar je nader alsjeblieft!'

'Ik bedoel niets,' zei bij zacht. 'Geloof me Annette, ik bedoel niets.'

'Het was in Parijs allemaal zo anders. Dit huis.... Louise heeft mij altijd gehaat. Als kind al. Het heeft me nooit iets kunnen schelen. Louise was de dochter van mijn man, van mijn eersten man, van wien ik nooit gehouden heb. Ik was zeventien, toen ik trouwde, en hij was vierenveertig. Maar ik had Toine. En later, toen Toine er niet meer was, toen kon niets me meer schelen; toen was alles dood in me. Tot ik jou ontmoette, Jean-Paul. Maar misschien was het voor ons beiden beter geweest, wanneer ik je maar niet ontmoet had.'

En plotseling zei Granmaman heftig:

'Als je soms in de veronderstelling leeft, dat zij van je houdt, dan vergis je je. Ik ken al de de Serrières en hun afwijkingen. Louise is niet voor mannen bestemd. Het is, dat zij zichzelf in haar macht heeft, maar anders.... Geloof me, Louise gebruikt jou alleen om mij te kwellen, als een soort late wraak. Omdat zij zich achteruitgezet denkt, en me haat. En jij, idioot, jij laat je gebruiken tégen mij. Ben je dan blind?'

'Misschien,' zei Jean-Paul stroef. 'Want dat zie ik inderdaad niet.'

'Ik ben nooit een goede moeder geweest. Ook niet voor Toine. Ik was trots op Toine, net zo trots als ik nu op jou ben. Ik zou je wel overal willen laten zien. Maar ik ben een oude vrouw, die nog maar enkele jaren te leven heeft. Wanneer ik jou verlies, dan is het uit met me. Dan kan ik beter doodgaan, want anders

word ik wat zoveel oudere mensen worden: gaga, en dat is niet mooi, Jean-Paul. Ik zou je die dingen niet moeten zeggen. Ik heb geen trots meer, geen eigenwaarde, niets. Maar wat geeft het? Het is de bittere waarheid, en die moet ik je wel zeggen, omdat ik niet buiten je kan. En hier, op *Les Vignobles*, zie ik je steeds verder van mij afdrijven, steeds verder, en op een dag zal je helemaal verdwenen zijn.'

Charles' vingertje probeerde tegen het vensterglas den val van een sneeuwvlok te volgen, maar dat bleek niet mogelijk. De witte poedering loste zich op in al het overige wit. Achter hen bleef het stil. Even dodelijk stil als buiten. Eindelijk vervolgde Granmaman dan weer:

'Jean-Paul, verwijt je mij mijn houding ten opzichte van Louise?'

'Het is niet aan mij om je iets te verwijten, Annette. Ik ben een vreemde op *Les Vignobles*. Geloof mij, nogmaals, Louise betekent niets voor mij.'

'Er bestaat dus werkelijk tussen jullie beiden niets, dat je voor mij verborgen houdt?'

'Ik zweer je, Annette....'

'Je hoeft niet te zweren. Ik geloof je wel.'

'Zij is een bijzondere vrouw, ongemakkelijk, maar groot.'

'Zij is lelijk.'

'Je bent onredelijk, Annette.'

'Ik moet wel heel oud en lelijk geworden zijn, dat ik nu bij Louise moet worden achtergesteld.'

'Je wordt bij niemand achtergesteld. En te vrezen heb je niets. Ik kom niet op een eens gegeven woord terug. Laten wij verstandig zijn, Annette, en laten wij volgende week naar Parijs teruggaan. Geloof me, dat is beter voor jou en beter voor mij.'

'En waarom' - Annette's stem hield plotseling een ijskoude dreiging in - 'is dat beter voor jou, als ik vragen mag?'

'Martel jezelf toch niet zo. Dat dient nergens toe.'

'Neen,' zei zij bitter. 'Dat kan ik beter aan jou overlaten.'

'Je bent onrechtvaardig,' zei hij stil. 'En dat weet je wel ook. Onrechtvaardig tegenover mij en onrechtvaardig tegenover Louise. Je leeft van het werk van Louise's handen, vergeet dat niet. Want wat was *Les Vignobles* zonder haar werk? Daar denk je geloof ik nooit over.'

‘Ik ben een oude vrouw,’ herhaalde zij dof. ‘En ik ben bang, zo verschrikkelijk bang.’

‘Haal je geen dwaasheden in je hoofd, Annette. Ik heb je mijn woord toch gegeven? Over drie weken zijn wij getrouwd.’

‘Ja,’ fluisterde zij. ‘Maar dat is niet genoeg. Ik houd zo ontzettend veel van je. Wat moet ik toch doen? O God, wat moet ik toch doen?’

‘Maak je nu niet overstuur. Heus, daar is geen reden voor.’

En een onbekende stem, de stem van een heel oude vrouw, beefde achter de twee kinderen:

‘Jean-Paul, heb medelijden, dat is alles wat ik je nog vraag. Je bent zoveel jonger. Ik leef misschien niet lang meer, maar die enkele jaren moet je geduld met me hebben.’

Het was harder gaan sneeuwen. Het werd een verblindende dwarreling van minuscuul kleine vlokjes. Het bordes was bedekt met een stoffige laag wit, alsof er dekens op waren uitgeklopt. Maar iedere donkere lijn van takken en twijgen was geaccentueerd door een aarzelend lijntje, dat echter zeer scherp afstak tegen den somberen en dreigenden hemel er achter. Een rijtje bloempotten, waar de kinderen in den afgelopen zomer zandpuddingen mee gebakken hadden, had kleine koksmutsjes opgekregen.

‘Kijk eens Oma, de bloempotjes hebben mutsjes opgekregen, en de poes heeft door de sneeuw gelopen en kuiltjes gemaakt met haar poten.’

‘Hé ja, kijk eens Annette, het sneeuwt. Dat komt hier zeker niet dikwijls voor.’

‘Het sneeuwt iederen winter een keer of drie. Verleden jaar hebben de jongetjes zelfs sleetje gereden.’

‘Als het blijft sneeuwen, gaan we samen sleeën, kinderen.’

En Granmaman, bijna weer met haar oude stem:

‘Kom eens hier, lieverds. Sta daar niet zo dicht tegen de ramen; het tocht er altijd.’

De kinderen kwamen aarzelend naderbij. Achter de gesloten tussendeur hoorden zij oude Da met de koffiekoppen rammelen, en de pendule op den schoorsteen sloeg vijf zilveren slagen. René'tje verbleekte en voelde in zijn zak. Ja, het zakje was er nog. Waarom zou het er ook niet zijn? Hij had het er toch zelf ingedaan? Niets kon hem meer redden; dit was het uur van ‘De Daad’.

‘Jean-Paul,’ smeekte Granmaman, en haar hand met de puntige zilveren nagels vouwde zich om de zijne. Op dat moment kwam Louise de kamer binnen.

‘De kinderen moeten zich gaan aankleden,’ zei zij stroef. ‘Over een half uur rijdt de auto voor. Zij worden om zes uur op *La Nantaise* verwacht.’

‘Het is toch geen half uur rijden?’

Granmaman's hand bleef rusten op de hand van Jean-Paul. Ook haar arm raakte de zijne, en zo bleef zij zitten in een houding van een bijna onderworpen liefkozing.

‘We moeten met de sneeuw rekening houden, Maman. De wegen zijn glad en het zicht is slecht.’

‘De kinderen moeten eerst rustig een kop warme koffie met ons drinken, Louise. Ze kunnen zo de kou niet in.’

‘Gauw dan,’ zei Louise. ‘Ze moeten zich nog kleden ook.’

Ze liep naar de tussendeur, die zij op een kier opende en riep tegen oude Da:

‘Breng gauw de koffie binnen, Da. De kinderen moeten om zes uur op *La Nantaise* zijn.’

Maar al dien tijd had haar stuurse blik Granmaman's hand met de zilveren nagels niet losgelaten, die op Jean-Paul's vingers rustte. Zij schoof een stoel bij, en staarde met bitter gesloten mond in de vlammen. René keek naar het wit weggetrokken gezicht van Charles en dacht:

‘Hij zou nu best kunnen zeggen, dat hij ziek is. Ze zouden hem nu wel moeten geloven. Straks gaat hij overgeven, de flauwerd.’

Maar niemand sloeg enige acht op hen. René had natuurlijk wel naar de volwassenen kunnen toegaan, en Granmaman in haar oor fluisteren:

‘Charles voelt zich niet goed, Granmaman, ik geloof dat hij gaat overgeven.’ Maar dat zou de aandacht op zijn eigen raar vertrokken gezicht hebben gevestigd. En bovendien, nu ‘De Daad’ volbracht moest worden, nu niets hem er meer van tegenhield, vond hij het veiliger om zijn broertje bij zich te hebben. Ook wist hij, dat hij nooit meer naar de volwassenen toe zou gaan. Dat was een gesloten, vijandige wereld geworden. René kon zelf ook geen geluid meer geven, kon niet meer ademhalen anders dan tegen het vensterglas, waar zijn adem

kleine witte wolkjes op toverde, zo verschrikkelijk bang was hij. Hij dacht vaag aan de koningen, die verscholen lagen in de figuren van den traploper, maar neen, het gevaar kwam van veel verder, en was nog veel vreselijker.

En toen bracht Da de koffie binnen. Er klonk getinkel van zilveren lepeltjes tegen porselein, en dan Granmaman's stem, die hen riep. Da verdween weer door de tussendeur. Aandachtig roerden de volwassenen in hun koffie, ogen neergeslagen. Zij waren dichter naar het lage ronde tafeltje geschoven, en zij vermeden elkaars blikken. Zij hadden geen aandacht voor kinderen en voor hun problemen, en niemand merkte, dat de jongens hun koffie niet door hun keel konden krijgen. De grote mensen spraken over het weer, over een blouse van Granmaman, die gestoomd moest worden, maar onafgebroken rommelde er een dreiging onder hun toonloze woorden, die den tweeling nog angstiger maakte.

Toen zei tante Louise, en dat was het kaballistische teken, waar René'tje op had zitten wachten:

‘Breng jij tante's kopje eens naar Da, René'tje, en vraag of ze het nog eens wil vullen.’

Steeds herhaald verzoek van iederen middag, maar vandaag was zijn wezen één gebed geweest: laat zij het vandaag niet zeggen, o lieve Heer, vandaag alleen maar niet, want als ze het morgen weer zegt, dan zal ik het niet meer doen, dat beloof ik U plechtig.

Zijn rechterhand gleed naar beneden in zijn broekzak. Ja. Het zakje zat er nog steeds. Gewillig stond het kind van zijn stoel op, maar zijn knieën knikten, zodat hij zich aan den rand van het tafeltje moest vastgrijpen.

‘Er scheelt toch niets aan, kind?’ vroeg Granmaman ongerust. Maar tante Louise zei hard:

‘Kúren, Maman. Zij zijn weer veel te verlegen om naar Gisèle's partijtje te gaan. Bespottelijk gewoon. Vanmorgen begonnen die kunsten al.’

‘Maar het kind ziet zo wit, Louise.’

René sloot de tussendeur achter zich. Gedempt hoorde hij hun stemmen nog over hem en Charles redetwisten.

‘Da,’ zei hij, en zijn stemmetje klonk hoog en ijl in het lege vertrek, ‘Da, tante Louise vraagt of ze nog een tweede kopje koffie van je mag.’

‘Geef het kopje maar hier, liefje.’

Oude Da stond over den koffiepot gebogen. Het zakje lag in de holte van René'tjes hand. Met trillende vingers peuterde het kind het haastig open. Hij durfde niet naar het witte poeder te kijken, waarvan hij zelf al een paar maal gesnoept had om te zien of je er wel echt van doodging.

‘Niet morsen hoor.’

‘Nee, Da.’

Bij de deur bleef hij staan. Zijn linkerhand hield het kopje vast, dat Da van achter zijn rug niet zien kon. Met zijn rechter schudde hij den inhoud van het tuutzakje in de koffie. Het witte poeder bleef even boven drijven, dook toen onder en verdween.

‘Kun je de deur niet open krijgen, liefje?’

‘Jawel, Da. Blijf maar. Het gaat al.’

Voorzichtig, om niet te morsen, liep hij naar binnen. Zou tante Louise proeven, dat er een raren smaak aan haar koffie zat?

Hij zette kop-en-schotel voor haar neer:

‘Alstublieft, tante.’

‘Je hebt natuurlijk weer op het schoteltje gemorst. Wanneer zullen jullie nu eindelijk eens leren om iets behoorlijk te doen?’

Haar stuurse blik gleed aarzelend over den kleinen jongen heen. Wanneer haar moeder niet met Jean-Paul in de kamer was geweest, dan hadden de kinderen niet naar het partijtje van Gisèle hoeven te gaan, want Louise schrok van de twee witte gezichten, waarin de sombere stand van de ogen nog onderlijnd werd door diepbruine kringen. Zij dacht: Dat is de verschrikkelijke blik van kinderen, die niet gelukkig zijn. En zij schaamde zich.

Buiten sneeuwde het nog steeds. Maar het waren kleine, schaarse vlokken geworden, en om de een of andere reden maakte het minder worden van de sneeuw René'tje nog treuriger. Naar Charles' gezicht durfde hij helemaal niet meer te kijken. Bovendien kon hij zich best voorstellen hoe dat moest zijn.

‘De kinderen zien er werkelijk heel slecht uit, Louise.’

‘Als ze niet goed zijn, kunnen ze morgen in bed blijven, Maman. *La Nantaise* is altijd heel goed verwarmd, en in de auto kunnen zij geen kwaad. Ik ga ze bovendien zelf om acht uur halen.’

Ja. Maar zij zou niet komen. Wanneer zij straks zouden weg-

gaan, zou tante Louise hen nooit meer zien. Nooit meer. Als zij samen terug zouden komen op *Les Vignobles*, dan zou Louise als Sneeuwwitje liggen in een glazen kist; morsdood.

Zij nam het kopje van tafel en dronk in een lange teug haar koffie op. Maar haar ogen bleven als vastgezogen op Jean-Paul's gezicht. En zo diep was Louise in eigen bitterheid verzonken, dat zij niets anders voelde, aan niets anders meer dacht, dan aan het gezicht van Jean-Paul met den breden, sensuelen mond; dat gezicht, dat zij zo liefhad, dat het haar tot een obsessie werd, en dat zij haar moeder zo hartstochtelijk benijdde.

'Kom kinderen, vragen jullie nu even aan Da of ze jullie je witte matrozenpakken aandoet. En je lage lakschoenen. De auto komt over tien minuten voorgereden.'

Nog nooit had René'tje zich zo gewillig laten aankleden. Hij durfde niet meer in huis te blijven. Hij durfde niet meer naar tante Louise te kijken. Als zij nu eens blauw werd? Alle doden werden blauw; dat had Laperade gezegd. Maar het was Laperade geweest, die hem dat poeder in tante Louise's koffie had laten doen. Omdat hij gehuild had en omdat hij met dien raren griezeligen blik in het vuur gekeken had. En in eens wenste René'tje, dat hij nooit en te nimmer dat poeder in haar koffie had gedaan. Tante Louise, die hem nooit meer van *La Nantaise* zou komen halen, zoals zij beloofd had.

Charles vroeg:

'Heb je het er in gedaan?', en staarde naar hem met grote, donkere ogen vol ontzetting. Toen René'tje niets terug zei, bibberde zijn stemmetje:

'Gaat ze nou dood?'

Daarop liet René'tje zich op den grond glijden en begon hartstochtelijk te snikken. Oude Da schrok op uit haar vage gepeinzen van oude vrouw:

'Maar kindje, wat is dat nou? Wat scheelt er aan, mijn liefje? Heeft Da je pijn gedaan? Waar dan? Zijn je haartjes aan een knoop blijven vastzitten?'

Hij antwoordde niet, maar huilde door, want nooit en te nimmer zou hij aan iemand ter wereld durven opbiechten, wat hij gedaan had. Zelfs tegen Laperade en diens moeder zou hij het koppig blijven ontkennen, wanneer dat nodig was.

'Ben je ziek, René'tje? Wil je liever thuisblijven?'

‘Nee.... nee....’

‘Zal ik tante Louise roepen, liefje?’

‘Nee! Nee! Tante Louise wil ik nooit meer zien! Nooit meer!’

‘Was zij boos op je, liefje? Huil je daarom?’

‘Ja....’

‘Zullen we dan maar gauw naar Gisèle gaan? Daar zijn vast wel lekkere taartjes voor mijn liefjes. Van die groene met een nootje, weet René'tje wel?’

‘Ja, ja. Maar nu dadelijk, hè Da? Nu meteen.’

Hij holde de trap af. Hij rende de hal door en maakte het slot van de voordeur los. Binnen hoorde hij de stem van tante Louise, die iets riep; dan de stem van Jean-Paul en Granmaman's schrillen lach. Tante Louise was dus nog niet dood. Nog niet. Later pas.

Maar buiten was het onverwacht koud en donker, behalve daar, waar de lantaarns van het bordes hun gele plassen licht neersmeten over den besneeuwden grond. De sneeuwvlokken, die veel dunner en lichter geworden waren, hechtten zich vast aan zijn wimpers en smolten tegen zijn wangen. Voor zijn voeten, die hem vreemd en onwennig voorkwamen in zijn lage lakschoenen met zijden strik, lag een dun wit sneeuwdek. Hij hoorde de auto, die door de sneeuw op het bordes toereed. Hij keek achterom te zien of Da en Charles al aankwamen, en opeens zag hij de kleine zwarte plekken van zijn voetstappen in een recht lijntje naar de deur. Hij hinkelde terug om den indruk te maken dat er iemand met drie voeten gelopen had, maar dat ging niet op, want twee voetstappen waren naar den tuin gekeerd, en één maar naar het huis. En hij wist nog niet, radeloze kleine jongen, hinkend door de sneeuw, dat hij op gezette tijden van oververmoeidheid en neerslachtigheid steeds weer terug zou keren naar deze grauwe momenten, dat hij hinkelde over de besneeuwde tegels van het bordes van *Les Vignobles*, terwijl hij achter den donkeren en dreigenden gevel met de oranje lichten zijn tante Louise stervende wist, door wat hij aan haar had misdaan.

Halverwege bleef hij staan en besloot toen een kruis in de sneeuw te maken, zoals hij ze op twee November op het kerkhof had gezien, wanneer hij met Granmaman en tante Louise de graven van zijn ouders bezocht op het kerkhof van Nantes.

En dus sprong hij eerst naar links en daarna naar rechts. Daarna werd het een ster met een cirkel er omheen. Hij hoorde Da zijn naam roepen, en zonder achterom te kijken naar het huis, holde hij naar de auto. De chauffeur hield het portier voor hem open, en hij kroop weg in het uiterste hoekje bij het raam. Zij reden weg naar *La Nantaise*. René staarde uit het raampje en herkende de wereld niet; alles was veranderd door sneeuw en duisternis. De heuvels waren veel hoger geworden en de dalen hadden geen bodem meer, maar verwazigden in een zachten, blauwigen nevel van bewegende vlokken. De bomen stonden somber en dreigend langs den weg en wezen naar hem met zwarte, griezelige grijparmen, omdat hij den dood van zijn lieve tante Louise op zijn geweten had. Zachtjes begon hij weer te huilen, en ook Charles snikte stilletjes voor zich heen en drukte zijn natte neusje tegen de vensterruit.

‘Da, vind je ons lief?’

‘Ja, schatjes. Jullie zijn Da's lieve kinderen.’

‘Houd je veel van ons?’

‘Alles, mijn hartjes.’

‘Da..?’

‘Ja, mijn liefje?’

‘Is het waar dat, als je dood gaat, je naar den hemel gaat?’

‘Ja, mijn schatje.’

‘Ook wanneer je heel erg stout bent geweest?’

‘Ja, liefje, eigenlijk altijd.’

‘En in den hemel is het veel prettiger dan hier, hè?’

‘Eh.... ja.... liefje. Da gelooft van wel.’

‘En als tante Louise nou dood zou gaan, zou zij dan naar den hemel gaan?’

‘Natuurlijk, jonkie.’

‘Dan zou zij het dus veel prettiger hebben dan nu?’

‘Dat is vast en zeker, René'tje.’

‘Maar er zijn toch ook mensen, die naar de hel worden gestuurd, hè Da?’

‘Alleen wanneer de mensen heel slecht zijn geweest, anders niet.’

‘En als wij nu eens heel erg ondeugend waren geweest, en we gingen dan dood, gingen wij dan ook naar de hel?’

‘Zo stout zouden jullie nooit kunnen zijn, liefjes.’

‘Ja, maar àls, zou je dan nog van ons houden, Da?’

‘Dan zou die arme oude Da heel veel verdriet hebben, schatjes, maar ze zou toch veel van jullie houden en veel voor jullie bidden.’

‘Kwamen we er dan weer uit?’

‘Vast wel.’

‘Gauw?’

‘Heel gauw.’

‘En dan zou je nog net zoveel van ons houden als vroeger?’

‘Net zoveel. Maar arme oude Da zou dan wel heel veel verdriet hebben. Jullie zijn toch niet stout geweest?’

‘Nee, Da. Helemaal niet.’

‘Anders kun je het gerust aan Da zeggen, hoor. Da bromt niet zo gauw. Tenminste niet op jullie.’

‘Nee Da, heus niet.’

‘Goed dan, liefjes.’

Zouden ze toch alles aan Da zeggen? Zouden ze heel dicht tegen haar aan gaan kruipen en zouden ze haar toch maar alles vertellen van Laperade, die gehuild had en van de moeder van Laperade, die een heks was, en van het verschrikkelijke? En dat tante Louise slecht was, omdat ze het kind Patrick had weggejaagd, zodat zij vast en zeker naar de hel zou gaan? Als zij er al niet wàs. En bid dan maar eens!

Maar dat was het juist; zij konden niet praten over het kind Patrick; dat was verboden terrein, dat stond onder toezicht van een hogere macht. Neen, zulke dingen kon je nooit opbiechten, dan was je voor eeuwig verdoemd. René'tje kneep zijn lippen vast opeen. Je kon alles aan Da zeggen; je kon haar zeggen, dat je gejokt had, dat je gesnoept had, of dat je iets gebroken had. Je kon haar zeggen, wat je wilde, want ze koos toch altijd jouw zijde tégen de grote mensen; maar dit nooit. Er was geen redding meer mogelijk. En plotseling ging kleine Charles heel rechtop in de auto zitten en zei heel beslist:

‘Ik ga nooit meer terug naar huis.’

En René'tje praatte hem na, en zei:

‘Ik ook niet. Nooit meer.’

Oude Da zweeg. Zij nam van ieder van de twee kinderen een wantehandje in haar rode ruwe hand, en zo bleven zij zitten tot de auto stopte voor het portiek van *La Nantaise*.

Da belde aan. De deur ging open, en Da duwde hen voor zich uit naar binnen. Het zou prettig geweest zijn, wanneer zij samen met oude Da hadden kunnen spelen in het zachte schemerlicht van de rode lantaarn, die aan het gangplafond hing. Het was zo ver van *Les Vignobles* en van 'De Daad' verwijderd, dat je alles misschien wel vergeten kon. Er heerste hier een zachte, koesterende warmte, en er hing een geur van veel bloemen en van chocolaadjes en van warm suikergoed. Gisèle's moeder kwam hen tegemoet, hoog en statig als altijd. Charles zag, dat oude Da haar iets wilde toefluisteren, maar Gisèle's moeder staarde over de oude vrouw heen en scheen haar niet te zien. Toen boog oude Da nog dieper, frommelde stuntelig met haar rode werkhanden en schuifelde naar de voordeur. Maar René'tje vergat Gisèle's moeder goedendag te zeggen, zoals het hem geleerd was, en holde achter Da aan, sloeg zijn armpjes om haar knieën, wreef hartstochtelijk zijn wang tegen de wol van haar omslagdoek en gilde wanhopig:

'Da! Da! Je moet hier blijven, Da! Je mag niet weggaan! Dan ga ik meel Ik wil niet naar het partijtje! Da!'

Maar oude Da maakte heel zachtjes zijn handen los, streek hem liefkozend over zijn haartjes en fluisterde:

'Je moet een grote jongen zijn, René'tje. Kijk Charles eens. Die is veel flinker dan jij. Oude Da gaat niet weg, hoor. Oude Da zal in de auto op jullie wachten, liefje. In de auto. Hier is niet de plaats voor oude Da.'

Gisèle's moeder pakte de twee jongetjes ieder bij een hand en nam hen mee naar de tuinkamer, waar Gisèle aan het spelen was met een stuk of acht andere kinderen van de wijnbezitters uit den omtrek. En weer dacht kleine Charles, als zo dikwijls te voren, dat Gisèle een echte draak was, een nuf en een kat, maar dat zij tòch veel indrukwekkender en mooier was dan alle andere kinderen bij elkaar. Verlegen keek kleine Charles om zich heen; overal stonden bouquetten witte seringen, en op een tafeltje bij het raam lagen cadeautjes, die half kinderlijk, half vrouwelijk waren. Er lag een pop met zwarte pijpekrullen, net als Gisèle ze had, en die net zo'n wit wollen jurk aanhad als Gisèle droeg, en voor het eerst zag Charles, dat Gisèle's haar meer blauw dan zwart was en zijig zacht. Hij zocht de hand van zijn broertje en fluisterde:

‘Wanneer we maar helemaal niks zeggen, nooit niet, dan gebeurt er niks. En een mispunt was tante Louise toch. Ik vind het helemaal niet erg meer.’

Want het was hem opeens, als hoorde hij weer zijn grootmoeder tegen tante Louise zeggen:

‘Die kleine Gisèle van *La Nantaise* belooft een heel mooi meisje te worden. Daar zal onze kleine René nog wat mee te stellen krijgen.’

En tante Louise: ‘Och, als het Charles nu was. Daarom moeten we het doorzetten, dat ze aan René beloofd wordt. Met Charles zouden we ons eventueel nog zorgen kunnen maken, maar met René....’

‘Ja. Het was goed, dat tante Louise dood was. Een mispunt was zij toch. Bijna was Charles weer gaan huilen, maar zijn wrok won het van zijn verdriet en van zijn berouw. Nu tante Louise dood was, zou hij, Charles, er wel voor zorgen, dat René nooit met Gisèle zou trouwen. Dan konden ze altijd samen blijven, hij en zijn broertje. Daar had een derde niets mee te maken. Dus uitte hij die woorden, die een vage troost voor René'tje leken, maar die in feite een aanmoediging voor hem zelf waren; als wij niets zeggen, gebeurt er niets. Dit zou zijn hele verdere leven zijn filosofie blijven, wat zich ook zou voordoen. Deze kleine raadgeving van de zijde van Charles, die altijd zijn broertje blindelings in alles gevolgd was, tekende den eersten onzichtbaren barst in hun verhouding af: Charles was bang voor René'tje. Nu zijn broer dit met het poeder gedurfd had, waar zou zijn durven dan eindigen? En zou hij, Charles, wel altijd kunnen en willen volgen? Hij deed één kleinen stap en kwam daarmee buiten de blinde gemeenschap met zijn broer te staan. Deze stap bracht hem nader tot de buitenwereld met de ‘anderen’. De anderen begonnen op dit moment voor hem te bestaan, en het drong, onbewust nog, tot hem door, dat er eventueel ook een verhouding met ‘een ander’ mogelijk zou kunnen zijn.

Naast de pop lag een doos met zijden haarlinten voor die twee lange zwarte vlechten van Gisèle; twee glanzend rose, twee maïsgele en twee mosgroene. Daarnaast stond een fles met een donkergele vloeistof, zoals Granmaman ze op haar kaptafel had staan; daar moest parfum in zitten. En parfum was vreselijk

duur, en alleen voor volwassenen bestemd. Was Gisèle dan ook al een groot mens? En waarom hij en zijn broertje dan niet? Of waren ook zij grote mensen geworden, zonder dat zij het gemerkt hadden, en was daarom alles zo anders geworden en zo verschrikkelijk naar?

'Kijk,' zei Gisèle, en nam zonder kleinen Charles een blik waardig te keuren René bij de hand:

'Kijk, vind je dat niet mooi?'

Zij sloeg een boek open met zachtkleurige platen en met goud versierde letters:

'Dat heb ik van mijn oom Henri uit Parijs.'

Maar hij hoorde haar niet. Want René'tje bevond zich op dat ogenblik in zijn eigen kinderhel, waar niemand dan zijn broertje toegang had.

'En kijk, een hele doos met bonbons. Maman zei, dat ik er van mocht eten, omdat ik jarig ben. Maar ik heb gewacht tot jij er was. De anderen krijgen er niet van. Charles ook niet. Er is taart genoeg en Charles is toch vervelend. Zij keek René'tje aan en lachte coquet.

'Wat ben je toch nog kinderachtig,' zei zij spottend. 'Een echte kleine jongen. Maar lief ben je wel.'

Zij peuterde met haar wijsvingertje in de chocolaadjes:

'Wat voor eentje kies jij? Zo eentje met een versuikerd viooltje er op? Daar zit lila fondant in. Dat flonkert als je het in het licht houdt. Net mika. Of heb je er liever zo eentje? Ik weet niet, wat daar in zit. Daarom neem ik er zo eentje. Zal ik er eens in bijten?'

'Laat de jouwe eens kijken van binnen.'

'Wacht even. Even proeven. Lekker!'

Zij lachten allebei. René'tje begon tante Louise en het poeder te vergeten. Het feit was er nog wel, maar het trad terug in een vagen achtergrond. Het liet zich niet oplossen, maar voor het moment hinderde het niet.

'De mijne is groen van binnen. En de jouwe?'

'Bruin. En hij smaakt naar koffie.'

'Ik weet niet, waar de mijne naar smaakt. Naar.... eh.... naar tuinboontjes. Ja, dat is het, naar versuikerde tuinboontjes. Die zijn ook groen en die hebben denzelfden vorm.'

'Ik zal je laten zien, wat ik nog meer gekregen heb. Kijk,

die rose begonia'tjes heb ik van de schooljuffrouw, en de pop van tante Lanterre uit Nantes, maar Juf heeft het jurkje gemaakt, en o ja, mijn eigen partijjurk van Maman. Mooi hè? De stof komt helemaal uit de Sahara. Voel maar. Daarom is die zo zacht. Van lammetjeswol.'

Gisèle pakte een plooi van haar jurkje tussen duim en wijsvinger en aaide met de wol langs René'tje's hand. Hij zag haar lange slanke kinderbenen met de blote knieën, witzijden sokjes en zwarte lakschoenen met zijden pompons.

'Maar Maman heeft de seringen er op geborduurd. Van witte en groene zij en gouddraad. Mooi hè?' En zonder enigen overgang, zoals kinderen dat kunnen doen, vroeg zij:

'Waarom is je tante Louise niet meegekomen?'

'Zomaar.'

'Wat kijk je gek? Wat heb je?'

'Ik? Niks.'

'Nou dan. Is het om je tante Louise?'

'Nee.'

'Je jokt. Daar is het wel om. Is ze soms weer kwaad?'

'Nee.'

'Ik geloof het wel.'

'Nee, heus niet. Er is niets. Zo maar.'

'Weet je, wat Maman tegen oom Henri zei?'

'Nou?'

'Dat jouw oma een echte oude malloot is.'

René'tje zweeg. Hij wist niet wat een malloot eigenlijk was.

'Ja. Nou, en toen zei oom Henri: Beter een malloot dan een totebel.'

'Wie is dan een totebel?'

'Wie? Nou, dat is nogal wiedes. Je tante natuurlijk. Een echte oude totebel, zei oom Henri.'

'Waarom?'

'Waarom? Nou zo maar. Ze hadden het over dien aardigen mijnheer, die bij jullie logeert. Maman zegt, dat ze hem knap vindt. En Maman vindt niet veel mijnheren knap. Maar dien wel.' En weer zonder enigen overgang sprong zij op een ander onderwerp over: 'Wij hebben ook een grabbelton. Juf heeft de hele week pakjes zitten maken. Er zijn geen nieten. Iedereen krijgt wat. En straks gaan we ook verstoppertje spelen en koekhappen.'

Bij het woord verstoppertje keek René schichtig naar zijn broertje, maar Charles stond in den hoek bij het raam en vermeed zijn blik. Gisèle stak haar tong uit en zei:

'Charles is een echte flauwerd. Die durft niks. En je tante Louise is toch een totebel, totebel, totebel.' En zij danste opgewonden op één been rond de tafel.

'Kalm aan wat,' waarschuwde haar moeder, die bezig was samen met de kinderjuffrouw de theetafel klaar te maken. In het midden had zij de taart al gezet met het glimmende suikerlaagje en de tien rose kaarsjes er op. Daar omheen zette Juf bordjes met amandelen en lichtgroene glazen voor de grenadine. En ook Charles merkte, dat hij bezig was tante Louise en 'De Daad' te vergeten, zolang hij maar niet in de richting van zijn broertje en van Gisèle keek. Want al wat verschrikking was, leek zo onwerkelijk in het zachte rose licht, waarop de geuren dreven van bloemen en suiker en van heel zacht en dromerig parfum. Het kon niet waar zijn, dat dat verschrikkelijke gebeurd was, en dat het onherroepelijk verder zou gaan met zijn verschrikkelijke gebeurtenissen, die nooit meer tot een einde zouden komen.

Zij zouden spelen. Zij zouden een cadeautje krijgen uit de grabbelton. En straks zou de deur opengaan, en dan zou tante Louise binnenkomen, als aan het einde van alle andere verjaarspartijtjes. Alles zou dan weer gewoon en heerlijk zijn, zoals het vroeger was, vóór Jean-Paul op *Les Vignobles* was gekomen. Alles zou dan weer goed worden, alles, wanneer zij alleen maar geen verstoppertje hoefden te spelen in dit griezelige huis, waar overal spoken op je loerden, en waar dode tante Louise je opwachtte in iederen donkeren hoek en achter iederen hogen stoel. Maar hij wist, dat er geen verjaardag bestond zonder verstoppertje spelen, en zeker niet bij Gisèle, waar de bochtige, oude gangen van *La Nantaise* met de onverwachte vertakkingen en de verscholen nissen een bij uitstek geschikte gelegenheid tot 'buten' verschaften.

Maar eerst gingen zij allemaal om de theetafel zitten en stak Gisèle's moeder de tien rose kaarsjes aan. Juf draaide het electrische licht uit, en zo zaten zij daar bij elkaar in het zachte schijnsel van de vlammetjes, en zij kregen allemaal op hun beurt een groot stuk taart met een suikeren viooltje er op.

‘Komt tante Louise jullie straks halen, jongens?’

‘Ik weet het niet, mevrouw.’

‘Heeft ze dan niets gezegd?’

Charles voelde, dat hij donkerrood werd. De tranen van angst schoten hem in zijn ogen en hij stotterde:

‘Jawel. Ze zei, ik bedoel, ze wilde ons om acht uur.... komen halen.’

‘Wat een rare jongetjes zijn jullie toch. Altijd even stug en gesloten. Nou, daar hoeven jullie toch niet om te huilen? Kom hier, dan krijg je een chocolaadje.’

Maar nooit zou tante Louise meer komen. Nu niet en nooit niet. Tante Louise lag nu op bed met allemaal witte bloemen om haar heen, en met een zilveren kruis onder haar samengevouwen handen.

Zij zou nooit meer lachen. En zij zou nooit meer roepen, dat het eten klaar stond. Misschien moesten zij nu wel voorgoed op *La Nantaise* blijven, want wie zou hen nu komen halen? Wie moest er nu voor hen zorgen? Granmaman en Jean-Paul stonden nu wenende aan haar bed - waarom wenen grote mensen en huilen kinderen? - en Laperade had zeker geen tijd om te komen. Die had wel andere dingen te doen. Charles zoog stilletjes op zijn chocolaadje, en wist maar één ding: hij moest zwijgen. Wat hem ook gevraagd werd, en door wien - hij moest geen mond opendoen. Alles over zich heen laten gaan, totdat het voorbij zou zijn. Want zoals het gekomen was, moest het ook weer weggaan: zomaar. Buiten zijn schuld en buiten zijn toedoen.

Op dat moment zei Gisèle, blazend tegen het vlammetje, dat het dichtst bij haar stond:

‘Maman, wanneer René'tje en ik gaan trouwen, krijgen we dan ook een taart?’

‘Dat duurt nog zo lang, kind. Dat zullen we dan wel weer zien.’

‘Ja, maar als je trouwt, heb je dan een taart, net als op je verjaardag, bedoel ik?’

En de kleine Chantal van *La Vergeraie:*

‘Mijn zuster is verleden maand getrouwd. En die had een taart met zilveren bolletjes. Wel zó hoog. En die werd met een sabel gesneden.’

‘Ja, omdat haar man officier is. Dat was de sabel van Saint-Cyr.’

‘Dan moet René'tje ook maar officier worden, want wanneer wij gaan trouwen, wil ik een taart met een sabel.’

‘Je moet geen onzin praten, Gisèle. René'tje zal genoeg te doen krijgen als hij groot is met het beheer van *Les Vignobles* en van *La Nantaise*. Dat weet je toch wel? En na de taart gaan we verstoppertje spelen, jongens. Wie moet hem zijn? Gisèle mag kiezen, omdat ze jarig is.’

Charles hoopte tegen beter weten in, dat Gisèle hem zou kiezen. Zij keek hem plagend aan, deed of ze met haar wijsvinger naar hem zou wijzen, stak haar tong uit, en koos het kleine meisje van *La Vergeraie*, een klein blond dingetje met een bol, eigenwijs snoetje. René zag hoe het gezicht van zijn broertje vertrok, maar op hetzelfde moment werd het donker van gang en kasten hem onverschillig. Hun beider angst had zich op Charles geconcentreerd.

‘Chantal en ik blijven hier,’ zei Gisèle's moeder. ‘Wanneer er drie minuten om zijn, komt ze jullie zoeken. Maar alleen de benedenverdieping van het huis. Buiten is het nu veel te koud en te nat.’

Wat kan een kleine jongen doen, wanneer de hele wereld zich tegen hem gekeerd heeft? René zag zijn broertje de kamer uitgaan. Charles had een ander jongetje bij zijn mouw gepakt, en zonder verder naar René om te kijken, was Charles in het dieprode schemerlicht van de gang verdwenen. René bleef hem staan nakijken. Dat was nog nooit gebeurd. Altijd had Charles op hem gewacht om zich samen te gaan verstoppen, waar het ook was. Toen liep hij doelloos en alleen de andere kinderen achterna de gang in. Het was er veel donkerder dan hij verwacht had. De plafondlantaarn brandde met een gedempt donkerrood licht. Hier en daar hoorde hij gefluister en zenuwachtig gegichel, en eenmaal raakte zijn tastende hand een arm aan, die schielijk in het donker verdween. Daarna begonnen zijn ogen aan de duisternis te wennen, en tegelijk werd hij bang. Links van hem zag hij een deur, waarschijnlijk de deur van een klerenkast. Hij maakte de deur open en gleed naar binnen. Vochtige kledingstukken aaiden hun griezelige sneeuwkou tegen zijn gezicht. Hij liet de deur op een kier staan, maar veel

van het donkerrode licht viel er niet naar binnen, alleen een bloederige schemering.

Het moment, dat hij den helen dag, óver 'De Daad' heen, gevreesd had, was aangebroken. En hij was alleen. Zonder zijn broertje. Bijna was het voor hem een opluchting, dat het nu tenminste zover was. Want er gebeurde niets. En was dit eenmaal voorbij, dan zou alles wel weer op een geheimzinnige wijze in orde komen.

Maar toen hij zich uitgeput tegen de natte mantels liet vallen, die kil en klam waren en die naar dood-dier roken, dacht hij ineens aan tante Louise. Het was meer dan denken alleen; zij stond opeens levend naast hem, alleen kon hij haar niet aanraken. Toen wist hij, dat hij verloren was. Radeloos verloren. Plotseling was tante Louise aanwezig in die kleine klamme holte, en sedert zij dáár was op dìt moment, zou zij overal zijn, en altijd. Hij hoorde niets meer. Hij voelde niets meer. Hij *was* slechts. Hij was angst.

De gang lag doodstil in het donker. Iedereen moest zich nu wel verstopt hebben, en toch was het zoeken nog niet begonnen. Hij besloot heel zachtjes te hoesten, wanneer hij Chantal door de gang zou horen lopen. Daarna zou hij hem dan moeten zijn, maar dat zou in ieder geval veel minder erg zijn dan om alleen in het donker te zitten en de dreigende tegenwoordigheid van tante Louise om je heen te weten. En toen hoorde hij.... heel langzaam.... de deur van de gangkast open gaan. Zijn hart sloeg een slag over van ontzetting en ratelde daarna stuurloos verder. Hij voelde een hand, die hem zocht. Hij begon te gillen van angst, tot hij een zachte spottende meisjesstem hoorde fluisteren:

'Stil toch flauwerd, ik ben het maar.'

Twee pijpekrullen kriebelden over zijn hand. De kastdeur ging weer dicht. Zij zaten in het stikkedonker. Het jongetje beefde over al zijn leden. Zijn tanden klapperden en hij voelde het koude zweet in zijn nek parelen.

'Waar zit je, sufferd?'

Stilte.

'Waarom doe je zo gek? Ben je bang? Wat een flauwerik!'

Hij fluisterde aarzelend:

'Ben jij het, Gisèle?'

‘Natuurlijk, sufferd. Wie dacht je, dat het was? Een spook soms?’

En zo bang was hij, dat hij alle voorzichtigheid vergat, en dat hij fluisterde:

‘Ik dacht, dat het tante Louise was.’

‘Die in de kast kroop? Nou zeg? Ben jij niet wijs?’

Hij zweeg. Langzaam nam het bonzen van zijn hart weer af, durfde hij even, haperend, diep adem te halen. Hij veegde het koude zweet uit zijn hals.

‘Waarom zeg je niks meer?’

Hij voelde, hoe zij haar arm om zijn hals sloeg, en haar krullen liefkoosden zijn wang.

‘Als we helemaal achterin gaan zitten, vinden ze ons nooit. Omdat de kast zo diep is. Daar voelen ze niet.’

Zij schoven dieper weg achter de jassen en de paraplu's.

‘Hier bedoel ik. Hier vinden ze ons nooit. En het is hier leuk. Ik vind je erg lief, en dat is maar goed ook, want later moeten we samen trouwen.’

Maar het jongetje antwoordde somber:

‘We trouwen toch nooit. Louise is dood. Morsdood.’

‘Je tante? Je lijkt wel gek. Als die dood was, had Maman het heus wel geweten. Maman vindt haar een echte oude gekkin. Ik heb het haar zelf horen zeggen. En zelfs wanneer ze dood was, waarom zouden wij dan niet trouwen? Dat heeft er immers niks mee te maken.’

‘Jawel.’

‘Niets.’

‘Je weet er niks van.’

‘Jij zeker wel?’

‘Jawel. Ik wel.’

‘Jij? Je bent een echte sufferd. Je gaat nog niet eens naar school.’

‘Ik kan veel beter lezen dan jij.’

‘Nietes.’

‘Welles.’

‘En ik kan toch niet met je trouwen.’

‘En waarom niet?’

‘Om Charles niet.’

‘Charles is vervelend. Een echte flauwe sufferd.’

‘Nee. Hij is mijn broer. Ik trouw toch lekker niet zonder hem.’

‘Maar sufferd, ik kan toch niet met twee mannen gelijk trouwen?’

‘Waarom niet?’

‘Daarom niet.’

‘Nou goed, dan trouwen we maar niet. Mij een zorg.’

Maar hij sloeg zijn arm vaster om haar hals en drukte zijn neus tegen haar mouw. Want het was waar: in Gisèle's tegenwoordigheid raakten ‘De Daad’ en tante Louise weer op den achtergrond. Hij had een van haar lange pijpekrullen om zijn vinger gedraaid en vervolgde mokkend:

‘En bovendien wil ik helemaal niet trouwen. Granmaman wil trouwen, maar ik niet. En tante Louise, die wilde ook trouwen, en Laperade. Maar ik niet. Want nu zijn ze allemaal heel anders dan vroeger. Nu is alles vervelend. Nee. Het is zo veel leuker. Zonder trouwen.’

‘Dat mag ik niet.’

‘Van wie niet?’

‘Van mijn moeder niet.’

‘Van je moeder niet? Heb je het haar dan gevraagd?’

‘Natuurlijk niet, uil. Maar mijn oom Henri is ook niet getrouwd. Die woont nu met een tante, die geen echte tante is. Maman zegt, dat het schandelijk is.’

‘O.’

‘Ja. O.’

‘En waarom is het schandelijk?’

Gisèle bracht haar mond zo dicht bij René'tjes hoofd, dat haar warme adem in zijn oor kriebelde:

‘Zal je het nooit aan iemand zeggen?’

‘Natuurlijk niet.’

‘Heus niet?’

‘Nee.’

‘Nou dan, omdat ze toch samen leuk doen.’

‘Leuk doen? Wat doen ze dan?’

‘Nou, zo maar. Je begrijpt wel, hè?’

‘O ja.’

‘Ja. Zeg, ik heb een stuk chocolade in mijn zak. Zullen we dat samen opeten?’

‘Waar denk jij, dat Charles zich verstopt heeft?’

‘Die flauwerd? Achter den paraplubak natuurlijk, samen met Alain Charpentier. Ik zag ze dadelijk zitten. Maar voor mij is het gemakkelijk om hier verstoppertje te spelen. Omdat ik hier woon, snap je. Hier is je chocola. Wikkel het in je zakdoek, want wanneer ik vlekken op mijn nieuwe jurk krijg.... Sssjjjt. Daar heb je Chantal.’

De kastdeur werd opengemaakt, een hand tastte langs de mantels en met ingehouden adem kropen zij weg in den uitersten hoek van de klerenkast. Dan hoorden zij het draven van voeten, een verstikt gelach, en Charles' stem, die opgewonden iets riep.

‘Ze heeft Charles gevonden. Charles is een echte sufferd. Hij zat vlak vooraan. Je *moest* hem gewoon vinden. Ik vind jou veel aardiger, en Maman zegt ook, dat jij intelligenter bent dan Charles. Met Charles zou ik nooit willen trouwen. Jakkes nee. Zie je wel, dat ze je hier nooit vinden? Dat komt, omdat die kast zo diep is. Daar rekenen ze niet op.’

Dus Charles had hetzelfde gedaan, wat hij zich had voorgenomen: zó gaan zitten, dat hij dadelijk gevonden moest worden. Maar nu was alles goed. René leunde zijn hoofdje tegen de zachte Arabische wol van Gisèle's jurk. Hij sloot zijn ogen. Ergens in zijn lichaam begon het te kriebelen op een rare, ongewone wijze, die toch niet akelig was, eigenlijk wel heerlijk.

‘Je ruikt zo lekker, Gisèle.’

‘Ik heb een flesje parfum voor mijn verjaardag gehad. Echte rozenolie. Van mijn oom Abdullah uit Algiers. Oom Abdullah schreef, dat ik nu zo groot werd, dat hij geen kindercadeautjes meer stuurde. Arabische meisjes trouwen, wanneer zij negen jaar oud zijn, schreef oom Abdullah. Ruik maar. Het zijn echte rozen. Lekker, hè? Maman zei, dat ik er eigenlijk nog te jong voor was. Maar ze heeft me toch laten zien wat je met parfum doen moet. Er zit een glazen staartje aan het knopje, en daarmee doe je een druppel achter de lelletjes van je oren, daar waar ik die dikke moedervlek heb, en op den bovenkant van je hand. Maar ik mag het alleen maar op verjaardagen en met Kerst, heeft Maman gezegd.’

Haar arm lag op zijn hand. Het waren dus rozen, die hij rook. En opeens dacht hij, dat er niets heerlijkers op de wereld

moest bestaan dan kleine meisjes. Die zachte wereld van lichte kleuren, van bloemen, van suikergoed, van koesterende liefde van grote mensen overal om je heen. Speelgoed en suikeren taarten met dansende vlammetjes. En over alles heen de geur van rozen. Zou het leven rond de kleine Gisèle altijd zo wonderlijk zijn, zo lokkend en zo zoet? Hij drukte zich nog dichter tegen haar aan, genoot van de wol tegen zijn handen en tegen zijn gezicht, lammetjeswol. Hij voelde den druk van haar arm nog zwaarder worden. En opeens waren haar lipjes op de zijne. Hij schrok er van, en wilde zich lostrekken, maar de vreemde kriebeling in zijn ledematen nam nog toe, zodat hij de kracht niet vond om op te staan. En ineens leek de wereld hem wéér anders. Deze dag was een bonte wisseling van werelden. En ook dit was geen vreugdige wereld. Misschien was deze zware nieuwe wereld even ontzettend als de wereld van 'De Daad'. Maar 'De Daad' bestond nu niet meer, was door een ander, even machtig gevoel vervangen. 'De Daad' en alles, wat daarmee samenhing, was opgeheven.

'Ga nu maar,' fluisterde Gisèle, en hij hoorde, dat zij diep in haar keel om hem lachte. Hem uitlachte.

'Ik ga nu maar, en zeg vooral niet tegen dooie Louise, dat wij samen in de kast hebben gezeten. Ze mocht eens jaloers zijn. En zeg ook maar niets tegen Maman.'

Hij knikte wijs en geresigneerd. Hij wist, dat zij, van een bepaald standpunt af gezien, gelijk had. Grote mensen waren zo. Dit moest verborgen blijven voor alle grote mensen. Ja. En ook voor Charles. Het was zijn eerste geheim voor zijn broertje, en het stemde hem heel treurig, alsof hij een zware, een onvergefelijke zonde beging.

Gisèle kriebelde hem nog eenmaal met den onderkant van een pijpekrul aan zijn neus, zodat hij niezen moest. Hij zat alleen achter de natte jassen in de kast en verveelde zich. Even later werd hij door Chantal gevonden.

Maar toen hij als een der laatstgevondenen de kamer binnenkwam, waar de grabbelton al klaar stond, zat tante Louise daar in een leunstoel bij het vuur en praatte rustig en op haar eigen gedegen wijze. Zij dronk een glas port en knabbelde aan een koekje. René bleef aarzelend in de deuropening staan en wist niet of hij waakte of droomde. Al het bloed trok weg uit

zijn armen, die loodzwaar aan zijn lichaam hingen. De kamer draaide voor zijn ogen in de rondte en grote zwarte vlekken namen in een verblindende snelheid in omvang toe. Hij tastte naar den knop van de deur om niet te vallen.

'Louise! Wat heeft dat kind?' hoorde hij Gisèle's moeder angstig roepen. Dan vingen Louise's armen hem op.

Dicht tegen haar bontmantel aangeleund bleef hij zitten en aaide over het bont, dat met minuscule waterdroppeltjes overpareld was. Hij voelde de ijzige kriebeling der haartjes op zijn vel als een opluchting. Louise liet hem met kleine teugjes van haar glas nippen. Haar gezicht droeg de aandachtige en tedere uitdrukking van vroeger.

'Tante Louise, ben je toch gekomen? Ga je nu nooit meer van ons weg?'

'Maar ik had toch gezegd, liefje, dat ik jullie zou komen halen?'

In die luttele uren had de kleine René een hel doorwaad, waar zijn tante geen besef van had, temeer waar haar eigen troebele wanhoop haar de illusie voortoverde van de zorgeloosheid der jeugd. En weggedrukt in het bont van haar mantel wàs dit tengere jongetje ook voor een kort moment gelukkig, meer nog: licht en zorgeloos. Opgewonden van geluk fluisterde hij, arm om haar hals geslagen en lipjes tegen haar oor:

'Je ruikt naar rozen, tante Louise, net als Gisèle. Dat deed je vroeger nooit.'

En opeens dacht hij, dat het de druk van Gisèle's lippen op de zijne was geweest, die Louise tot het leven had teruggeroepen. Net als bij Sneeuwwitje, maar anders nog. En hij peinsde: Maar dan moet dit liefde zijn, net als in de sprookjes. En dat moest het ook wel zijn, want stond er niet als slot van alle sprookjes geschreven, dat de prins en de prinses gelukkig samen leefden tot in lengte van dagen? Was dat ook niet over hen besloten? Ja, dat moest het dus wel zijn. Hij had Gisèle lief. Hij sloot zijn ogen, want hij wist niet of het eigenlijk wel allemaal zo gekomen was als hij bedoelde. Maar wat wilde hij eigenlijk? Alleen maar dat deze enkele minuten voor eeuwig mochten voortduren; dat hij eeuwig geleund zou kunnen blijven staan tegen het frisse vochtige bont van tante Louise, en dat haar ogen weer met den ouden ernst en de vroegere goedheid over

zijn gezichtje zouden glijden. En dan het houtvuur met de dansende vlammen, de rose cyclamen, waar hij zo verschrikkelijk veel van hield, en de trillende dans van de kleine witte begonia'tjes temidden van de groene rondheid van hun blaadjes. Ja, en verder die geur van port en van rozen en van warm suikergoed. Hij kneep zijn ogen dicht als een poes en was volkomen tevreden, en slaperig als een heel kleine jongen, die is moegespeeld aan het einde van een langen dag.

'Neem nog een slokje van mijn port, René'tje. Zo. Nu krijg je tenminste weer een kleurtje. Wat waren dat nu voor malle kunsten? Jullie zijn toch niet bezig ziek te worden?'

'Ikke niet, tante Louise, en Charles ook niet.'

Hij zag, hoe Gisèle naar hem keek. Zij stak haar tong tegen hem uit en maakte een langen neus, maar zo, dat haar moeder haar niet zien kon. Daarna sprong zij weer op één been om de tafel heen en zong in het beklemtoonde rhythme der Arabieren:

'Tótebel. Lellebel. Tótebel. Lellebel.'

'Alleen maar kruidje-roer-me-nieten dus? Anders niet?'

'Nee tante. Anders niet.'

'De kinderen groeien op,' zei Gisèle's moeder. 'Het zal niet lang meer duren, dat zij nog kinderen zijn.'

Tante Louise's beringde hand gleed liefkozend langs René'tjes wang:

'Jammer,' zei zij bijna klagend, 'zij zijn zo mooi.'

VIII

René de Saint-Vincent lag in zijn bed te lezen. Zijn valiezen stonden gepakt, zijn wekker was op zeven uur gezet; om half tien zou hij den volgenden morgen naar Nantes vertrekken voor de verlovingsreceptie van zijn broer. Maar het dagboek van zijn tante Louise wilde hij voor dien tijd beëindigd hebben, want het was, alsof hem met deze reis een taak was opgelegd, een taak, die hij niet tot een goed einde zou kunnen brengen, wanneer hij niet, vóór hij er aan begon, alle troeven in handen had. Wat hij las in dat blauwe schrift van een eenzame bevestigde zijn vermoeden omtrent dat oude drama: wat Laperade's moeder aan de twee kleine kinderen, die zij waren, ter hand had gesteld, was zeker geen vergif geweest, maar niets anders dan één van die kwakzalverspoeders, die in de eenzame provincies van Frankrijk nog zijn overgebleven uit de verre Middeleeuwen; liefdespoeders en liefdesdranken.

Daar waren zij dus voor gebruikt geweest, en Louise's dagboek bevestigde dat ook min of meer, hoewel Louise zelf van de juiste feiten geen enkel vermoeden had gehad. Het blauwe schrift vervolgde:

27 November 19..

'Midden in den nacht ben ik wakker geworden. Mijn hoofd bonsde, ik was tegelijkertijd heet en koud, en ik voelde mij opgewonden en ziek. Was ik door dromen gekweld geweest, of had ik helemaal niet geslapen en alleen maar verzonken gelegen in mijmerijen, door eigen onbewusten wil geleid? Ik nam den koortsthermometer uit het nachtkastje: negenendertig-acht. Had ik kou gevat op den terugrit van Gisèle's verjaarspartijtje? De sneeuw had vrij hoog gelegen, zodat Henri, de chauffeur, langzaam had moeten rijden, en het linkerraampje had slecht gesloten. Toch was het niet het gewone onaangename gevoel van kou gevat te hebben. Ik had geen keelpijn, geen pijn in borst of lendenen. Het was eerder het gevoel van een oestervergiftiging, zoals ik dat jaren geleden gekend had. Zou ik ziek worden? Ik stak een kaars aan en ging naar beneden, naar het salonnetje van tante Marceline, waar ik de aspirines had laten

liggen. De trap golfde op een griezelige wijze onder mijn voeten en de dreigende Arabieren op hun paarden sprongen zenuwachtig naar voren; de tientallen palmbomen schommelden, rood en wit, heen en weer op den sirocco. Toen ik om mij heen keek in het kleine salonnetje, wist ik opeens, dat ik hier verwacht werd; dat mijn aanwezigheid tussen de oude voorwerpen van mijn familie in dezen nacht een noodzaak was. Mijn tanden klapperden en het koude zweet liep in stralen langs mijn rug. Ik maakte vuur in den haard, want ik bereidde mij voor op een lang gesprek met mijzelf en met mijn voorgangers uit het 'Grote Boek van Recht en Rede'. De balsemine kronkelde haar lange, teringachtige stengels door de schemering van het slecht verlichte vertrek, waar de kinkhoorns, opgeraapt aan God weet welke stranden, klaar lagen voor een lange reis zonder terugkeer, als rose zeilschepen, wachtend op den wind. Op den schoorsteenmantel stond een bollenglas met een enkele witte hyacinth te geuren, en nooit zal ik meer dien zoeten geur kunnen ruiken zonder terug te denken aan het moeilijkst te omschrijven uur van mijn leven. Niemand weet, wat het mij kost, om wat nu volgen gaat in zwarte inktletters neer te schrijven. Maar slechts een meedogenloze eerlijkheid kan mij nog redden van mijzelf; geen leugens en ontwijkingen helpen hier meer.

Later, wanneer deze bladzijden verlopen zullen zijn in de sombere tragiek, die ons aller leven dan geworden zal zijn, zal het hervatten van deze geschiedenis nog slechts simpel zijn, zoals het afdraaien van een ouderwets muziekdoosje met een overbekend sentimenteel liedje is, hoewel de tranen je er bij in de ogen springen; je hebt slechts geduldig te luisteren tot het smartelijke einde.

Maar het uur, waarvan ik nu tegenover mijzelf rekenschap heb af te leggen, was nog mijn eigen vrije keuze; nóg had ik terug gekund van den weg, die mij, door zoveel bitterheid voor mijzelf en anderen heen, leiden zal tot aan den rand van den ondergang, waar ik mij thans tegen de duizelingwekkende aantrekkingskracht van het niets tracht te verzetten.

Wij zullen dus verder gaan. Stap voor stap. Het zal misschien wel de enige humoristische bladzijde worden uit dit hele zelfontledende verslag, maar vrolijkheid is nooit mijn domein geweest, en clowneske vrolijkheid zeker niet.

Rillend van koorts heb ik mijn overgrootmoeder Duplessis uit haar lijst genomen om te zien, of er niet tòch, op de achterzijde van de fotografie, een aanduiding zou staan, die een inzicht had kunnen geven in dit uitgewiste leven. Niets. Maar ik heb het goudomrande karton heel hard tussen mijn vingers geknepen, alsof ik nog iets van den warmen onderstroom, die haar leven was, door mijn vingers kon doen gaan. Ik trachtte op dat verwazigde gezicht een oplossing te vinden voor háár leven zowel als voor het mijne. Misschien had zij wel hier, in dit stille kleine vertrek, net als ik thans, haar keuze moeten doen: òf de de Serrières.... of.... ja, wàt of wien?

Zij maakte deel uit van de de Serrières. Een de Serrière was gevormd in haar schoot, werd door haar in lijden op de wereld gebracht. Haar bloed had zich vermengd met dat der de Serrières, tot zij zelve een de Serrière geworden was. En desondanks.... op den roep van wat, van wien.... heeft zij alles neergelegd en is zij heengegaan op dien weg, die leiden moest naar haar ondergang, tot haar volkomen verdwijning van de aarde. De familie heeft haar verschrikkelijk geheim bewaard. Hoe is het toch verklaarbaar, dat, waar een familie als de onze slechts uit achtenswaardige en aan de wet gehoorzamende leden bestond, zij zich als gemeenschap tegen een enkeling heeft gekeerd, die zij in bloedige stukken uiteengereten heeft, als een meute een weerloos hert? Om dan later in vrede en zelfgenoegzaamheid te kunnen gedenken, dat zij hun plicht tegenover de Familie hebben vervuld.

Ik heb het altijd wel geweten, Madeleine Duplessis, huisvrouw van Louis Dieudonné de Serrière, dat ik je eenmaal, rillend van koorts en van wanhoop, ontmoeten zou op het kruispunt van mijn wegen. Het was onvermijdelijk. Het was jóuw zonde, die ons bond. Jouw onvergefelijke liefdeszonde tegenover het belang der de Serrières. Vreemde navelstreng van jou naar mij, die door de geslachten heen niet verteerd werd. Ik heb het altijd geweten, Madeleine Duplessis, dat je eens meer voor mij zoudt betekenen dan alle andere de Serrières samen, omdat ik jóuw weg zou hebben te volgen, dwars tegen de eer en de belangen van de Familie in. Dwars tegen alles in, wat ik mijn leven dacht te zijn, maar wat mij niet tegen mijn eigen begeerten te verdedigen wist.

Jij durfde dien inzet te doen, omdat je sterk was in je liefde. Ik durf denzelfden weg te gaan, omdat jij jouw kracht in mij wist over te schenken door vele levens heen.

Het was mij op dat uur, als behoorde ik niet meer tot mijn eigen bestaan. Ik stond in een dichte sneeuwbui van flonkerend wit, die ook die andere vrouwengestalte, als uitgewist, omvatte en vernevelde tot niets. Wij stonden temidden van een wazige warreling, en wij voeren af op rozige, wiegelende schepen naar onbekende verten, waar een gezicht met een zachten, gesloten, diep-sensuelen mond te sluimeren lag op een kussen van perzikbloesem en blauwig water. Paradijsvogels fladderden geluidloos heen en weer en kleine Empire-vrouwtjes bogen zich coquet over ons heen en waaiden met waaiers, en lachten hoog en ijl.

En vanaf den muur, met de strenge en trieste ogen van mijn tante Marceline, zag ik mijzelf wegvaren en vager worden, waziger temidden van ijle zilveren muziek, die mij pijn deed in mijn oren. Ik zat midden in een zware gouden lijst, en ik wilde naar beneden springen om mijzelf tegen te houden van een reis, die mij zou wegvoeren naar het einde van de wereld, vanwaar geen terugkeer meer mogelijk zou zijn. Maar onder mijn gouden lijst gaapte de afgrond. Ik zag mijn eigen bolle inktvisogen mij fixeren, en ik hoorde het ritselen van antieke tafzijde, waar hijgend een hart onder klopt.

Was het zó, Louise?

Was het.... werkelijk zó?

En niet anders?

Denk er aan, dat iedere leugen een rekening aan te bieden zal hebben. Wij, de Serrières, betalen voor alles, wat wij ontvangen. Want zo is onze aard.

Goed.

Ga verder.

Ik legde mijn van koorts gloeiende wang tegen het koude marmer van den schoorsteenmantel. Dit alles gebeurde *in* mij. Dit leven was *mijn* leven. Het was *mijn* overgrootmoeder, Madeleine Duplessis, die haar schuld en haar wroeging, maar ook haar hartstocht en liefde voor iemand buiten onzen stam, had overgegoten in mijn hart. Het was *mijn* tante Marceline, die mij geleerd had in geduld en liefde den grond voor te bereiden tot bloei en tot oogst, omdat ik *Les Vignobles* eens als een gave,

rijpe vrucht zou kunnen laten plukken door de handen van Jean-Paul. En het was mijn lelijkheid, mijn gezonde lelijkheid, die mij tegenstaarde vanuit den spiegel, mijn godgezegende lelijkheid, die mij zuiver en onbevlekt deed overgaan in de op handen zijnde liefkozingen van Jean-Paul, die mijn echtgenoot zou worden. Daar zou ik voor zorgen. En het was ondanks alles *mijn* Patrick, hoor je goed, Toine, wáár je ook bent op dit ogenblik, mijn eigen Patrick, die mij de tederheid leerde en de zachtheid der dromen, die diep in mij gloeit en glanst en flonkert in een pure, stralende lichtbron. Ons beider in de bossen van *Les Vignobles* doorgebrachte jeugd, onze wilde avonturen en ons blindelings-op-elkaar-kunnen-rekenen.

Want zo was het toch, nietwaar Louise? Kijk in den spiegel met je uitpuilende inktvisogen, die den blik van een gemarteld reptiel hebben, en zeg mij dan nog eens, *met overtuiging, dat het zo was*.

Ja, tòch. Het was zo. Het is de waarachtige waarheid. Maar diep in mijzelf weet ik ook, dat ik een rol speelde, de rol van jonge bruid, zoals Toine eenmaal deed, mijn mooie zusje Toine, toen zij trouwde met dat prul, dat vod, met dien onbenulligen nietsnut; over het lichaam van doden Patrick heen. Knikkend met dien stralenden glimlach, die in wezen zo triest was en zo belachelijk. Met in haar handen die zware vracht van lelies. Ja. Maar Toine was toch anders, Toine had een glans, die uit haarzelf voortkwam, zelfs in droefenis, zelfs in smart. Maar ik?

Ik ben als een herfstblad, vèr aangevreten door verrotting, dat zichzelf bedekt met de ephemere schittering van den vroegen winterrijp. Ik wist dat tóén zo goed als nu. Door alles heen bekeek ik in mijn delirium mijzelf met die mateloze zelfcritiek der de Serrières, die hun eigen geworden is door geslachtenlange lelijheid. Een lichamelijke afstotelijkheid, die zonder erbarmen is. En zo zag ik mijzelf:

Ik zag mijzelf dansen als een opgedirkte kermisaap voor de verbaasde ogen van mijn overgrootmoeder Madeleine Duplessis. Ik was vermomd in de toddels van háár passies, in de vodden van háár zonden, in het klatergoud van háár tekortkomingen, die ik dacht te kunnen dragen als een koningsmantel. Mijn verwording ging schuil achter het masker van haar nergens-toe-

geleid hebbende krankzinnigheid. Ik sprong op en neer, eindelijk losgebroken uit de kooi van een jarenlange zelftucht. Ik was een bespotting van mijzelf, zoals ik daar op en neer huppelde achter het mombakkes van mijn grootmoeder Duplessis met haar door den dood half weggevreten gezicht. Het was mijn bittere eenzaamheid, die eindelijk wraak genomen had, en die in een uiteindelijke verzadiging haar ziekelijke vreugde kenbaar wenste te maken. En al die gesluierde Arabische vrouwtjes bogen zich voorover uit haar linnen muurverstarring en klapten met haar handjes de maat, waarop die reusachtige en afzichtelijke aap, die den nachtelijken vrede van het kleine salonnetje was komen verstoren, dansen moest in bespottelijke toddels en met een zegevierende grijns van dronken masker.

Wel was ik mij bewust van de bespotting, die ik was, en het schrijnde en brandde in mij, maar tegelijkertijd kon ik gillen en krijsen van een woeste overwinning. Overwinning ja, maar vreugde werd het niet. En Maman, als zij mij met haar geestesogen - niet dat zij die heeft, maar laat ons dat een ogenblik veronderstellen - om den hoek van de kamerdeur had kunnen zien, zou zich wel zeer vermaakt hebben op haar wrede en overbeschaafde wijze, die ik zo van haar haat, om de zotte sprongen voor de eeuwigheid, die ik maakte; zoals zij ook zo geamuseerd wist toe te kijken, wanneer ik als klein meisje meestapte onder mijn krans van rose rozen naast mijn mooie zusje Toine in de jaarlijkse processie van het Heilig Hart.

In mijn herinnering is dit het bitterste uur van mijn leven, hoewel ik mij daar toen, ziek als ik mij voelde, niet van bewust was. Ik zat slechts stil in mijn gouden lijst, en staarde naar die vreemde verdubbeling van mijzelf, die tot aap geworden was.

Was het zó, Louise?

Ja, het valt niet te ontkennen, dat het zó was.

Maar....

Hoewel ik danste en sprong in een valse en bespottelijke overwinningsroes, en ik een caricatuur maakte van mijzelf tegenover mijzelf, had ik toch, tegelijkertijd, kunnen knielen. Knielen in deemoed, en mijn hoofd kunnen wrijven tegen het rode pluche van de ouderwetse sofa in een nutteloze vernedering, in een eindeloze dankbaarheid, dat eindelijk dan toch, hoewel in zonde, hoewel laat, mijn uur gekomen was, waar Patrick en

ons beider verre jeugd een voorbereiding voor waren geweest. Té laat misschien.... Ik zag weer dat gesloten, verdroomde gelaat - waarover mijn ogen dwaalden als grazende schapen over een Arcadisch landschap - drijven tussen anemonen en hyacinthen; kleine klokjes bloeiden open in het schemerdonkere vertrek. Ik fluisterde zijn aangebeden naam voor mij heen:

'Jean-Paul, Jean-Paul, Jean-Paul. O Jean-Paul.'

Ik drukte mijn van koorts gloeiende lippen op den rug van zijn hand.

En dit zweer ik: waar dikwijls mijn neigingen zwoel en zwaar geweest zijn in de afgelopen jaren, omdat ik oud geworden ben en mijn hele wezen zich nog éénmaal oprichtte in een laatsten kreet om uiteindelijke bevrediging - daar was ditmaal mijn gevoel voor Jean-Paul slechts een zachtheid, een tederheid, een laat openbloeiend geluk, ondanks al het andere. Dit is de waarachtige waarheid.

En nu kunnen wij verder gaan, want het moeilijkste, en eigenlijk het laagste, is voorbij.'

*

René leunde achterover in de kussens. Hij trok de dekens hoger op en rilde, maar niet van koude. Hij veegde met zijn hand langs zijn voorhoofd, en dacht. Hij peinsde over de consequenties van de verre gebeurtenissen op *Les Vignobles*. Hij zag hen allen, hemzelf en kleinen Charles, tante Louise, zijn grootmoeder en Gisèle van *La Nantaise,* Laperade en het boerenkindje Wiesje, de langzame en statige pavane dansen, die Jean-Paul voor hen had gecomponeerd, de langzame treurwals der smart. Niemand van hen had aan dat melancholieke rhythme weten te ontkomen, behalve misschien Louise. Zijn ogen gleden weer langs haar trotse, roekeloze handschrift, en lazen:

8 December 19..

'De dagen gingen voorbij. Maman stelde haar huwelijk uit, plotseling, gedreven door een gril, zoals zij altijd haar gehele leven heeft laten verlopen van bevlieging tot gril. Mij werd tenminste niets anders meegedeeld dan:

'Het is zo'n sombere tijd om te trouwen, Louise. Zo midden

in den winter. En de wegen zijn nu zo slecht. De auto's blijven steken in de sneeuw en in de modder.'

Ik vroeg niet verder. Ik wist, dat dit onzinnige huwelijk toch nooit plaats zou vinden. Maar hoe stil en donzig waren die wintermiddagen. Hoe verzachtend en hoe blauwig de mist. Het maakte zelfs Maman mooi op een wijze, waarop zij nooit aantrekkelijk was geweest. Want op deze neveldagen kon haar profiel afgetekend staan tegen het grijze raamvlak, waarin de bomen aangegeven stonden als sombere strepen van nachtblauw, en dat profiel in zijn donkere Spaanse schoonheid was streng en ernstig en zelfs verdroomd. Waar dacht zij over op die sombere winternamiddagen, wanneer de regen tegen de ruiten striemde, en zij, de beweeglijke, de rusteloze, roerloos werd, en als verzonken in mijmering? Luisterde zij naar de stilte, die zo vreemd was, als luisterde het landgoed ademloos naar de aanvliedende gebeurtenissen? De bomen keken neer met hun ruisende toppen op dien langzamen dodendans, die statige pavane, die soms geheel ophield, en dan langzaam, als aarzelend, weer hernam.

De twee jongetjes slierden hun eenzaam geworden kleine levens over de kronkelige paden van het park tot in het bos, waar zelfs de vermanende stem van Laperade hen niet meer verbood. Soms hadden zij een klein meisje bij zich met een bruin hondje, altijd hetzelfde kindje in een armoedig rood wollen jasje, dat kennelijk te groot voor haar was, en met piekerige blonde vlechtjes onder een smoezelige ijsmuts. Zij sprongen de treden van het bordes af om te zien wie het verste springen kon, steeds weer opnieuw. Door de dikke wintermist van onze moerassen klonken de drie kinderstemmetjes ijl en hoog als de roepzang van kleine, wilde bosgeesten.

En ik?

Ik was blij, wanneer ik den tweeling een dag niet zag; wanneer ik niet in die rusteloze, groene kinderogen hun haat hoefde te lezen en hun wrok over mijn verraad van het kind Patrick. Het kleine meisje kwam niet verder dan de treden van het bordes; ging een deur van het huis open, dan sprongen de drie kinderen weg als schuwe, verschrikte dieren en verdwenen in de nevels. Verlegenheid van het nieuw verworven boerenkindje of drijven van den tweeling om hun nieuwe schat - aardse

plaatsvervanging van het kind Patrick, zoals ik heel goed begreep - verborgen te houden voor de volwassenen, die bewezen hadden hun vijanden te zijn?

Vanuit Marceline's salonnetje bekeek ik ze. Steeds weer dat zinloze, eentonige spel van het springen van de treden van het bordes. Soms barstten ze alle drie plotseling in een proestend lachen uit, terwijl er toch niets gedaan of voorgevallen was, dat zulk een hilariteit rechtvaardigde. Alsof zij voor den allereersten keer ontdekten, dat deze treden bestonden, en dat deze aanwezigheid in de wereld, waarin zij leefden, uiterst komiek te noemen was. Zou ik vroeger, toen ik nog zo nauw met den tweeling verbonden was, dit spel begrepen hebben en op de juiste waarde getaxeerd? Welke eerzucht, welk bereiken verborg zich achter dit monotone spel? Van welke kloven en berglandschappen waren deze traptreden de gevaarloze plaatsvervangers?

Ik had geen last meer met de kinderen. Urenlang speelden zij dat monotone spel, dat mij door zijn domheid ergerde. Ik kon naar de kinderen staan staren voor het aspedistra-raam van het kleine salonnetje, in een weemoed om een genegenheid, die voorgoed voorbij was. Ik voelde mij rusteloos en eenzaam. Want hoe ik mij ook voornam om met Jean-Paul te spreken en Maman voor een fait accompli te stellen.... er kwam geen woord over mijn lippen.

's Nachts sliep ik niet meer. Ik lag maar in het donker te staren en herhaalde hardop de woorden, die ik zeggen wilde, zowel tegen Jean-Paul als tegen Maman. Iederen avond opnieuw antwoordde een verdubbeling van Jean-Paul de imaginaire vragen van Louise de Serrière. Iederen avond werden de vragen dwingender, de antwoorden verlangender, hartstochtelijker.

Maman's grijze tailleur kwam van Piguet, de fijne lichtgrijze tule voor de lange voile, die een sluier suggereren moest, handschoenen, domme nutteloze dingen ook, die nooit gebruikt zouden worden. Het was alsof Maman in een overdaad van kostbaren pronk haar meedogenloos naderenden ouderdom verstikken wilde. Want Maman was in de afgelopen weken vreemd verouderd, alsof zij gemaakt was van een broze, zeer breekbare materie, die, onaangeroerd in een glazen vitrine staand, zichzelf door onbekende oorzaak in één enkelen nacht met een net-

werk van heel fijne barstjes had overdekt. Een netwerk van craquelé, dat als een beweeglijk spinneweb over de fijne glanzingen van de kostbare materie geworpen werd. Zó was Maman in die laatste weken voor Jean-Pauls vertrek. En ademloos en met een boosaardige vreugde nam ik dat snel om zich heen grijpende verval waar, zonder er in mijn naïve onschuld de oorzaak van te vermoeden. Slechts toen alles voorbij was, heb ik me wel eens afgevraagd: daar Maman dezen jongen musicus op Montmartre had ontmoet in een modern cabaret, dat toen bij de avant-garde in de mode was, en waar hij enkele van zijn composities speelde, was dan dáár hun verhouding al begonnen, en was hij reeds toen haar minnaar? Ik weet het niet, maar ik vermoed nu van wel.

De kinderen zeiden: ‘Oma, woont er tegenwoordig een spinnetje in uw slaapkamer?’

‘Hoe kom je er bij om zo iets mals te vragen, René'tje?’

Maar Charles haastte zich om er nog het zijne toe bij te dragen en vroeg:

‘En woont er een torretje in uw mondhoek, Oma?’

‘Wat bedoelen jullie, jongens?’

‘O niets, Oma. Maar het is net of een spin een webbetje over uw wangen heeft geweven, hè Charles?’

‘Ja,’ beijverde zich nummer twee, ‘en er zit een torrebeestje onder uw vel.’

‘Ga direct de kamer uit, jullie zijn onhebbelijk.’

Ik zag hoe de twee kinderen gezichten trokken tegen elkaar:

‘Daar hoeft u zich toch niet boos over te maken, Oma. Op zolder wonen ook spinnen, en in den tuin ook. En in het geitenschuurtje woont een dikke zwarte tor.’

‘Ja,’ beaamde de ander. ‘Gaat u zelf maar kijken.’

Ik zal er nu voor zorgen, dat de kinderen naar een pensionaat in Versailles gaan. Het is nu genoeg geweest. De kinderen hebben tussen ons, op onszelf geconcentreerde grote mensen geen leven meer. Wij laten op hen, weerloze getuigen van al onze vernederingen, van al onze teleurstellingen, onze bitterheden los, die wij, uit vrees voor den storm, dien wij alle drie voelen naderen, en dien wij op onze eigen laffe wijze trachten te vermijden, niet tegen elkaar durven uitspreken. De kinderen zijn als alle andere: geraffineerd en geslepen in het

bedenken van kwellingen voor derden, waar zij de draagkracht zuiver genoeg van aanvoelen, maar overgevoelig en kwetsbaar, waar het gaat om terechtwijzingen, die hun zelf worden toegevoegd. Zij zijn sterk gegroeid den laatsten tijd, en iets van het donzige, het dauwige, dat over hun blik en over hun olijfkleurige huid gewazigd scheen, is vergrofd en verdwenen, zoals plotseling de tintelende, onaantastbare schoonheid van een berijpten jongen boom verdwenen kan zijn, en niemand de verandering zelf heeft gezien. Zij zijn geen kinderen meer.

Zij zijn kleine jongens geworden, die de lage scheldwoorden hebben overgenomen van de houthakkers en van de arbeiderskinderen, van wie wij ze vroeger verre hielden. Kleine vechtersbazen, die vijandig staan tegenover alles, wat niet henzelf of hun nieuw verworven vriendinnetje betreft.

Wanneer Jean-Paul niet die nieuwe onrust in mijn leven had gebracht, dan had ik het verlies van den tweeling bitter betreurd, maar het raakte mij niet.

Wanneer hun groenige ogen mij beschuldigend en wrokkend aanstaarden vanuit hun kindergezichten, dan keek ik hèn aan met een koelen blik, die den afstand tussen ons nog vergrootte. Dikwijls neuriede ik het liedje van den wintersen appelboom voor mij heen, alleen om de kinderen te plagen.'

10 December..

'Wat ik nu heb neer te schrijven, is zo simpel, zo onvermijdelijk en zo triest. Alleen buiten, tijdens onze eenzame wandelingen, die Maman onmogelijk trachtte te maken, kon ik met Jean-Paul praten, omdat de statige bomen, de laaghangende wolken en de rulheid van de pasomgeploegde aarde mij dwongen een afstand te bewaren - ook, en vooral, in mijn woorden - die ik in de intimiteit van de kamers meer en meer dreigde te verliezen. Ook was de eenheid tussen ons buiten veel groter. Want wat waren wij anders, lopend door het vreugdige groen van het winterkoren, dan een eg of een ploeg, werktuigen der noodzakelijkheid en der vruchtbaarheid? Zo ook ditmaal.

Aarzelend legde ik mijn hand op den arm van Jean-Paul, en de hond Monica draafde voor ons uit op zoek naar patrijzen. In het gras bloeiden reeds de eerste winterse madelieven en *Les Vignobles* lag beneden ons met zijn twee torentjes en met zijn

terrassen, die als golftekens zijn op het strand. Het huis, van deze hoogte af gezien, lijkt een breekbaar speelgoed, een luchtig gedicht, gezongen in groene tuinen. Het blank van zijn muren was blauwig in de winternevels, en hier en daar, in de schaduwige hoeken en onder het donker der klimmers, van een rose-achtig purper, dat je anders alleen maar vindt in het binnenste van een schelp.

In een van de bovenkamers brandde licht. Ik wist, dat Maman daar was, bezig met een van haar kinderachtige beuzelarijen. Een vlucht vogels cirkelde rond de twee stompe torentjes, en het blauw verzwaarde zich tot mauve onder de bomen en struiken van het park, terwijl de rhododendrons voor den ingang uit glimmend metaal gezaagd leken.

Jean-Paul bleef staan, bewegingloos temidden van de warreling der olijvenblaadjes, donker temidden van de zilverglanzen der bomen, en zo mooi tegen de windekelk-kleuren van den reeds nachtelijk wordenden hemel, en zei in een zucht:

‘Wat zonde van *Les Vignobles*.’

Zijn stem was laag, als liefkozend. De hond Monica gehoorzaamde aan dien klank en legde zich aan zijn voeten neer.

‘Wat is zonde van *Les Vignobles*?’

‘Dat de bezitting staat en valt met jou, Louise. En dat jij geen kinderen hebt.’

Ik had willen antwoorden, als zo dikwijls te voren in mijn wakende dromen:

‘Dat hoeft toch niet altijd zo te blijven, mijn lieve, lieve Jean-Paul?’

Maar er kwam geen geluid over mijn lippen. Ik knikte alleen stug, en ik zweeg. Toen ik niet antwoordde, vervolgde hij:

‘Hoe laat sta jij eigenlijk 's morgens op, Louise?’

‘'s Zomers om vijf, en 's winters om zes.’

‘Ja. En Annette?’

‘Om een uur of negen. Na het ontbijt.’

‘Annette is dus eigenlijk een parasiet.’

‘Neen,’ zei ik hard, en werd bijna driftig, hoe belachelijk het ook was. Want in feite had hij gelijk, en hoe dikwijls had ik niet schamper hetzelfde gedacht.

‘Er is nooit iets anders van haar verwacht dan dat zij mooi was en vriendelijk en goed gekleed. Papa heeft haar op de

handen gedragen, vergeet dat niet. Hij deed alles om haar gelukkig te maken, maar gelukkig is zij nooit geweest.'

'Neen,' zei hij bitter, 'en dat is zij nu nog niet. Zij neemt alles en geeft niets.'

Het maakte mij kriegel. Want werkelijk, Jean-Paul heeft over Maman's gulheid niet te klagen gehad; het regent cadeaux. Ook is hij de enige, die bij dit belachelijke huwelijk wint, financieel tenminste. En welk recht had hij, een vreemde, om datgene hardop uit te spreken, wat Papa, Toine en ik altijd voor elkaar hadden verbloemd? Het was een ontoelaatbaar inbreuk maken op onze intimiteit en onze familie-rechten. Ik antwoordde dan ook bitter - maar het was geen verdediging van Maman, maar van mijzelf en van alles, wat *Les Vignobles* voor mij aan waardigs vertegenwoordigt:

'Jij hebt anders over Maman's vrijgevigheid niet te klagen, Jean-Paul. En vergeet niet, dat zij om jou haar erfelijk deel van *Les Vignobles* op mij heeft laten overschrijven.'

'Ja, omdat zij bang was, dat ik het voor haar verliezen zou, en dat ze dan eventueel op straat zou komen te staan. Zij kan niet buiten me, maar jouw beheer van haar vermogen is altijd een veiligstelling.'

Dit was een nieuw gezichtspunt, en ik staarde hem met opengezakten mond aan. Had hij gelijk? Was deze overschrijving een voorzorgsmaatregel geweest? Hij keek mij met grote ogen aan, die even triest waren als de helling met olijfbomen, waartegen hij afgetekend stond:

'Wie weet beter dan jij, dat Annette nooit iets anders geeft, dan datgene wat voor haarzelf overbodig geworden is?'

Zijn wrange werkelijkheidszin, zo verwant aan den mijne, verbaasde mij. Maar ik zag Maman in haar radeloze, bijna nederige liefde voor Toine; de gedroogde rozeblaadjes, waar deze jongen het bestaan niet van wist; het vergeelde gemsleren schoentje, de baljurk van wit neteldoek. Waarom zijn deze dingen zo smartelijk, juist op het moment, waar je dagenlang reikhalzend naar hebt uitgezien, waar je nachtenlang slapeloos van gedroomd hebt?

Zonder te antwoorden begon ik het pad af te dalen, driftig, en zo bezeerd, omdat een ondoordacht uitgesproken critiek op Maman, die niemand scherper en meedogenlozer te ontleden

wist dan ikzelf, de gave van *Les Vignobles* aan den man, dien ik liefhad, overbodig had gemaakt en zelfs zeer misplaatst.

De stenen waren glibberig van klei en van vocht, maar hoe dikwijls ben ik als kind niet over deze verkorting naar beneden gekomen? Ik herinnerde mij instinctmatig wáár je je kon laten glijden, en waar je je aan een afhangenden olijventak moest tegenhouden om niet te vallen. En zo, glissend over ronde keien, de twijgen striemend in mijn gezicht, zag ik in één kort moment de dorheid, die mijn leven zou zijn, wanneer ik zou toegeven aan mijn belachelijk gekwetst-zijn over Maman en aan mijn drift.

Onder aan het pad wachtte ik hem op, maar zonder vreugde. Tot hij tegenover mij stond.

Zijn hand bloedde, en ik legde heel zacht mijn vingers over de schram. En toen, aandachtig, kuste ik de kleine wond. Hij trok mij tegen zich aan, en zo stonden wij bij de put, waar de schapen gedrenkt worden in het voorjaar, voor zij naar de bergen gaan. Hij streelde mij over mijn rug, over mijn hals, zodat ik rilde van verrukking en van een begeerte, die als een vlam in mij oplaaide, omdat zij eindelijk, eindelijk bevredigd wilde worden.

Maar al dien tijd schreide er iets in me, wanhopig en troosteloos, alsof er onrecht werd gedaan. Mijn begeerte echter wenste sterker te zijn dan die troosteloosheid, en ik drukte mij dichter tegen Jean-Paul aan, ik snoof den geur van zijn jas op - een mengeling van Engelse tabak, leer en heidegronden - en mijn handen trokken zijn hoofd naar beneden en mijn lippen zochten zijn mond. Ik wist, dat ik hem voorgoed aan mij binden moest, zo, dat er geen terugkeer meer mogelijk zou zijn. Mijn lichaam eiste in een vreselijk begeren, dat tegelijk een extase en een verdoeming was, datgene voor zich op, direct en zonder uitstel, wat het vreesde zich voor eeuwig te zien ontgaan.

Het was een koude avond, en de wind ruiste door de toppen der bomen, maar beneden onder de struiken was het stil, zoals zo dikwijls het geval is bij ons, waar de winden van den oceaan aanwaaien zonder de dalen te raken. Het was nog niet volkomen donker; een bleke maansikkel stond boven de heuvels en werd

af en toe verborgen onder voorbijflardende wolken. Vanuit de moerassen trokken witte nevels op, een slaperige vogel boven onze hoofden kirde even in zijn slaap en schudde zijn veren uit. Ik heb dat alles onthouden; ook hoe een stronk vermolmd hout fosforiserend lichtte in de schemering. Alle kleur was van de aarde geweken, niets dan witten, rauwe okers, zwarten en grijzen waren er nog over.

Jean-Paul's over mij heen gebogen gezicht hoorde thuis in die wereld van onwerkelijkheden; het was hard, gesloten en koud. De olijven ruisten om ons heen en de vruchtjes kletsten hard neer op de dorre bladeren in het gras. De wind huilde zacht in de struiken en in mijn hart. Zo werd ik, voor één enkelen avond althans, de vrouw van Jean-Paul.

Op de een of andere wijze wist ik, dat mijn leven tot een einde gekomen was, en dat ik den man naast mij, met wiens hand ik afwezig speelde, niet liefhad. IJzig koud lag het weten in mij, dat ik hem niet meer liefhad en hem ook nooit meer liefhebben zou.

Het was donker, toen wij naar huis gingen. Jean-Paul had zijn arm om mijn schouders gelegd, maar hij was een vreemde voor mij. Toen ik eindelijk durfde opkijken naar zijn gezicht, waarin de mond hard en vertrokken stond in den vagen omtrek van een wit vlak, waarin de ogen verloren waren geraakt, toen vond ik hem zelfs niet mooi meer. Was het slechts mijn en Maman's liefde geweest, die aan den jongen God een kortstondige betovering van irreële schoonheid geschonken had? Mijn eenzaamheid was dieper, beklemmender dan tevoren. Ik wist ook, dat het rechtvaardig was: het was mijn straf voor mijn verraad aan de de Serrières, aan Maman, die zij in mijn hoede hadden achtergelaten.

Maman.

Hoe moest het leven, het doodgewone, dagelijkse leven, nu verder gaan? Jean-Paul was in mijn bezit overgegaan, maar reeds wist ik, dat ik hem niet meer wenste. Maar ik wist ook, dat ik geen afstand van hem zou doen, nu niet en in der eeuwigheid niet, terwijl het leven met ons drieën op *Les Vignobles* tot een onmogelijkheid was geworden. Kon ik alsnog mijn harden wil doordrijven, en Maman, nu zij wettelijk geen rechten meer op het landgoed kon doen gelden, er toe dwingen om een

appartement te gaan bewonen in Parijs? Alleen? Maman, die beweerde nooit te hebben kunnen aarden op *Les Vignobles*, maar die haar geluk op het spel zette, en eigenlijk reeds verloren had, omdat de schim van haar sedert lang overleden dochtertje Toine haar bond aan een huis en aan een park, dat de achtergrond en het decor van Toine's kortstondig leven geweest was. Ik wist wel van niet.

Maar waarom dacht ik aan al die dingen? Waarom ontroerden zij mij, tot de tranen den weg vóór mij onzichtbaar maakten? Waarom kon ik mij niet overgeven aan een bevrediging, waar ik jaren naar gehunkerd had?

Omdat ik niet bevredigd *was*.

Omdat ik misbruikt was, en het wist.

Omdat het eeuwenoude instinct der de Serrières, gebaseerd op een meedogenlozen werkelijkheidszin, mij waarschuwde, dat Jean-Paul mij niet liefhad, en mij ook nooit werkelijk liefhebben zou. Zomin als hij Maman liefhad. Hij had slechts twee kapitalen vergeleken, en de vergelijking was te mijnen gunste uitgevallen. Maar wat had ik te klagen, waar ik dit zelf had doorgedreven? Hij had de overgave van mijn lichaam aan het zijne verhaast, omdat hij zich van het bezit van *Les Vignobles* wilde verzekeren; zoveel had ik wel begrepen.

Ja, ik wist het met een meedogenloze zekerheid. En zelfs dat deze, *mijn eigen speculatie*, tot de door mij gewenste resultaten geleid had, kon mij niet tot voldoening stemmen. Ondanks al mijn verblinding had ik hem op de juiste waarde getaxeerd.

Maar in den nacht, radeloos voor mij uitstarend in het kamerduister en luisterend naar de overbekende geluiden van het huis, dacht ik, dat Jean-Paul in zijn onbewuste egoïsme voor ons beiden toch het enig mogelijke gekozen had. Ik snikte zachtjes in mijn hoofdkussen, maar of het van verlatenheid was of van teleurstelling of van smartelijke zachtheid, die misschien, ondanks alles, toch nog *geluk* te noemen was - want wat wist ik in wezen van enig geluk af? - ik had het niet kunnen zeggen. Ik legde, dromend, mijn wang weer op zijn hand, ik kuste nederig en eerbiedig de schelpen van zijn ogen, waarvan de zuivere amandelvorm in mijn dromen weer de oude betovering hernomen had. Ik drukte mijn lippen weer op de zijne, en iets van de vloeibare gelukzaligheid, die dien avond onder de bomen

ontbroken had, sidderde door mijn spieren. Ik streek langs de lijnen van mijn buik, die ik voor het eerst van mijn leven zacht wist, en huiverde terug voor de afschaduwing van het avondlijke geluk, dat tot een mislukking en een belediging geworden was. En toch glimlachte ik in het donker, want zo, in een trieste resignatie, die in zichzelf een droeve vreugde was, bereidde ik mij voor op een moederschap, dat tederder was dan het vroeger gedroomde, maar zonder enige vreugde. Daarna lag ik stil en verroerde mij niet meer, maar luisterde naar het kloppen van mijn bloed in mijn oren, en naar het zuchten van mijn eigen adem.'

*

René legde het dagboek neer op zijn laken. Dit had hij nooit vermoed, en hierover had Jean-Paul hem in latere jaren ook nooit gesproken. Bestond er dus een kans, dat de kleine Marcel niet de zoon van Laperade was? Maar het kind van Jean-Paul? Was Louise's huwelijk dan toch niets anders dan een vlucht geweest en niet een in vrijheid genomen besluit? Niets anders dan een leugen om een nog groter schandaal te vermijden? Hij dacht aan dat stille verzonken gezicht van haar laatste levensjaren, den aandachtigen ernst, waarmee zij zich over bloemen en vruchten boog, de soberheid van haar leven als arbeidersvrouw, den volkomen en intensen vrede, waarin zij leefde, en die zonder overdrijving een ademen in God's hand genoemd mocht worden. Was dat alles slechts op een leugen gebaseerd? Een leugen om zichzelf te sparen? Neen, een dergelijke vrouw zou zich niet meer achter een onwaarheid verschuilen; dat had zij achter zich gelaten. Marcel was wel degelijk de zoon van Laperade.

Morgen vertrok hij dus zelf weer naar Nantes. Zijn valiezen waren gepakt en het telegram was verzonden. Hoezeer hij er ook tegenop mocht zien, toch was er een vreugde in hem, die zich niet onderdrukken of beheersen liet. Maar vannacht nog wilde hij haar dagboek beëindigen, want daarginds, in dat land, dat zij zozeer had liefgehad, wilde hij haar terugvinden; niet alleen zoals zij in zijn begrensde kinderherinnering voortleefde, maar zoals zij in werkelijkheid geweest was. Met al haar fouten, met al haar radelozen blinden moed. Hij las verder:

14 December..

‘Vanmiddag had ik een schop nodig, die Laperade beweerde verloren te hebben. Ik ging de schuur binnen, die achter de bijgebouwen ligt. De schuur wordt door een schot in tweeën gedeeld. In het voorste deel stond vroeger een ezel of een ponny, die Marceline aan Toine ten geschenke gegeven had. Ik zocht de schop achter het hout tussen den rommel, toen ik een geritsel hoorde en fluisterende stemmen. Mijn eerste opwelling was om door de scheefgezakte tussendeur naar het tweede gedeelte te lopen, maar ik wilde weten, wat er gedaan werd, en dus keek ik door het gat van een uitgevallen kwast naar binnen.

Door een grauw, met spinnewebben overdekt raampje viel een schemerig licht op het stro. Onze geit lag daar rustig te herkauwen. Daarna zag ik mijn oude pop Leisebertha, die in een hoek tegen het achterschot zat naast Patrick's teddybeer Napoleon. In het midden, waar het stro weggeveegd was, stond een tafeltje met drie poten, een afgebroken bonenstaak als vierde steunpilaar. Het vreemde boerenmeisje zat op den grond, zonder manteltje, en roerde aandachtig in een leeg kopje van het poppenservies. Een van de jongens - was het Charles, was het Renétje? - zat tegenover haar met zijn arm om den hals van de geit geslagen. Terwijl zij in het kopje roerde, hield zij haar ogen strak op Charles gevestigd, want ik zag nu, dat het Charles was en niet René'tje. Daarbij stond haar mondje half open van aanbiddend beschouwen. Zolang Charles niet naar haar keek, bleef zij aandachtig in het kommetje roeren, maar daarna sloeg zij haastig haar wimpers over haar starenden blik heen en goot nadenkend den niet bestaanden inhoud van het kopje in een ijzeren pannetje over. Ze zei zorgelijk, alsof het spelen haar moeilijk viel:

‘Leisebertha moet op tijd haar pap. Het kind sukkelt weer zo met haar darmen. Ze heit de dampen.’

Charles knikte bevestigend en begon te fluiten. Zijn gezichtje, dat hij opgeheven hield naar het licht, was zeldzaam fijn en tenger naast het bolle snoetje van zijn nieuwe vriendinnetje, dat een uitdrukking droeg van een verschrikt konijn. Maar er bestond een niet te ontkennen saamhorigheid tussen de twee kinderen, die toch een zo sterk contrast vormden. En ineens begreep ik het drijven van kleinen Charles; waarde grote mensen

in eigen onrust en driften zich niet alleen van de kinderen hadden afgewend, maar hen bovendien gebruikten ter ontlading voor hun angsten, zodat *Les Vignobles* geen tehuis meer voor hen was, daar had Charles dit primitieve denkbeeld van een tehuis geschapen, verborgen voor iedereen, zelfs voor zijn broer René. Omdat hij in René's rusteloze ogen hetzelfde opgejaagd-zijn las, dat zijn eigen jeugd vertroebelde en dat hij dus vermijden moest. Ik dacht aan de woorden van Gisèle's moeder: 'zij zullen niet zo heel lang meer kinderen zijn,' en ik begreep, dat ook Charles' weglopen met al deze storende dingen in verband stond. De jongens ademen een onzekere, sensuele atmosfeer in en passen zich aan met het wonderlijke accommodatievermogen, dat jongen kinderen eigen is.

Het waren juist de plompe zekerheid en domheid van dit vette boerenkindje uit de Landes, die Charles haar gezelschap deden zoeken, haar aanbidding voor een vriendje, dat steeds de mindere van zijn broertje geweest was en dat nu in deze adoratie een troost vond voor veel. Ja, maar het was een aantrekkingskracht, die gevaarlijk zou kunnen worden. Zij haalde de pop, die eenmaal mijn pop geweest was - gek, dat dat mij toch hinderde -, zette Leisebertha op haar opgetrokken knietjes, en begon haar de niet bestaande pap te voeren. Charles liet zich voorover vallen, zette zijn ellebogen onder zijn hoofd en staarde weer fluitend voor zich heen. De geit glimlachte voldaan en krabbelde met haar zwartgelakten hoef in het stro. De pop had haar pap op en werd nu stilletjes heen en weer gewiegd op het rhythme van de gefloten melodie. Het was een kinderspel en anders niet, en toch was het mij, alsof ik een blik in de toekomst van de beide kinderen geslagen had. En al dien tijd dacht ik aan René'tje, die nu eenzaam door het park zou dwalen of doelloos zou hinkelen over de treden van het bordes. Er was niemand om hem aan te moedigen of te bewonderen, en nu reeds, als jong kind, leerde hij een dubbele jaloezie kennen ten opzichte van zijn broertje en van dat domme boerenkindje, in wie hij in roerende kinderonschuld toch reeds het wijfje, het vreemde en lokkende element, vermoeden moest. Wat had die beide broertjes, die altijd samen waren, plotseling van elkaar vervreemd? Alleen dat domme peenhaar? Dat was niet mogelijk. Er moest iets groots, iets verschrikkelijks in hun beider kinderleven

voorgevallen zijn, dat hen door een schok van elkaar afgedreven had. Dat had Charles naar het nieuwe vriendinnetje toegejaagd. Maar wat was het geweest? En waarom was kleine Charles van huis weggelopen? Het bracht mij plotseling als in een flits een avond in gedachten, heel lang geleden. Toen had ik gedacht, dat Toine en Patrick zich samen op den zolder hadden verstopt voor ik weet niet welk spel, waar ik niet aan mee had mogen doen. Maar later zaten Toine en Patrick rustig met de kinderjuffrouw den *Gele Dwerg* te spelen en was er zelfs nooit sprake geweest van een geheim. Het was mij niet eens een opluchting geweest, want één van Toine's lange krullen viel langs haar wang en eindigde op den rug van Patrick's kinderhand. Dat was de avond geweest, dat de scheiding tussen mij en de wereld had plaats gevonden.

Zonder mijn tegenwoordigheid aan Charles en het boerenkind kenbaar te maken, ging ik weer terug naar buiten, het park in. Vanuit de verte zag ik René'tje eenzaam springen, juist zoals ik mij dat had voorgesteld. Maar toen ik dichterbij kwam, slenterde hij achteloos weg, als had hij mij niet zien aankomen. Even later zag ik hem schichtig verdwijnen achter een groep olmen. Ik besloot dienzelfden dag nog uit te vinden, waar dat vreemde kind vandaan kwam. Maar toen ik het pad insloeg naar de arbeiderswoningen, zag ik opeens hoe eindeloos triest het park om mij heen lag met zijn druipende bomen en zijn vochtige, donker uitgeslagen terrasmuren. Het was alsof er een waas van verwaarlozing over alles geworpen lag, zonder dat ik kon definiëren, waar die verwaarlozing dan eigenlijk in bestond. Misschien was het ook wel altijd zo geweest, want alles was goed onderhouden, de vruchtbomen en de wijnen gesnoeid, nergens enig onkruid, en toch.... kwam het door die enorme plek kalen hemel, waar eens onze kerseboom had gestaan, een leegte, waar ik maar niet aan wennen kon? Of waren wij het, die veranderd waren, en die de troebele schaduw van onze gedachten over tuinen en parken geworpen hadden? Wat was er met ons gebeurd in die enkele maanden?

Toen de kinderen thuis kwamen voor de thee, vroeg ik:

'Prettig gespeeld, jongens?'

'Ja, tante.'

'Helen middag samen geweest?'

René's scherpe, wantrouwende ogen namen mij een onderdeel van een seconde wantrouwend op. Dan:

'Ja, tante.'

'Wat zouden jullie nu doen, wanneer één van jullie beiden een vriendje of een vriendinnetje gevonden had, dat de ander niet aardig vond?'

Zwijgen en schouderophalen. Maar het was René'tje en niet Charles, die antwoordde:

'Dat kan niet, tante.'

'Ben je daar wel zo zeker van?'

Maar tegenover den blik van intense minachting uit die twee groenige kinderogen zweeg ik, en haalde mijn schouders op. Waarom zou ik mij er mee bemoeien?

'Wat is dat voor een kind in dat rode manteltje?'

'Welk kind, tante?'

'Waar jullie mee springen op het bordes.'

'O.... eh.... ik weet niet, tante. Zo maar.... een meisje....'

'En waar woont dat meisje?'

'Ik weet niet, tante.'

'Waar komt ze vandaan?'

Schouderophalen.

'Je weet, dat ik niet wil, dat jullie met de pachterskinderen spelen.'

'Haar vader is geen pachter.'

'Wat is hij dan?'

'O.... eh.... ik weet niet. Weet jij het, Charles?'

'Ik eh....? Nee. Hij rijdt op een fiets.'

'Ja, met een geweer op zijn schouder. Zo.'

Zwijgend dronken zij hun koffie. En toch vergiste ik mij niet. Er was een vervreemding tussen de twee broertjes, een schaamte, als hadden zij iets voor elkaar te verbergen. Maar wat het kon zijn vermoedde ik niet. Het kon me niet schelen ook. Ik stond op (en ik zag mijzelf in een vreemde verdubbeling handelend optreden), ging naar de deur, die ik zacht, maar zeer definitief achter mij sloot.'

*

Ergens in het appartement sloeg een klok twee slagen. Een auto

reed langs, vertraagde. Een portier werd dichtgeslagen, de wagen reed weer door. Twee uur. Nog vijf uur voor hij moest opstaan; van slapen zou niet veel meer komen. Maar het was niet daaraan, dat hij dacht. Hij zag zichzelf weer met zijn broertje in de dagen van Charles' vlucht van *Les Vignobles*. Charles' vlucht, en Wiesje, klein boerenkindje van de Landes, die het directe gevolg van Charles' weglopen was geweest. Want den avond, dat zij waren thuisgekomen van Gisèle's verjaarspartijtje, was het de eerste maal geweest, dat René in de ogen van zijn broertje een fellen, hartstochtelijken angst gelezen had, die het begin geweest was van een vervreemding, die iedere intimiteit tussen de beide kinderen zeer lang onmogelijk zou maken, al bleef die physieke verbintenis tussen den tweeling bestaan. Een vervreemding, die nooit meer geheel en al verdwijnen zou. Van dezen dag af vreesde Charles zijn broer, omdat deze verder had durven gaan in zijn haat tegen Louise dan waartoe hij zelf in staat gebleken was. Enerzijds bewonderde hij hem er om, maar anderzijds vreesde hij de mogelijkheden, waartoe deze nuance van verschil, die tussen hen beiden altijd bestaan had, hen leiden zou. Zo groot werd de omvang van zijn angst, dat hij den dag, die volgde op den verjaardag van de kleine Gisèle, besloten had om te vluchten, weg van René'tje, weg van Louise en Granmaman, weg van Laperade en van *Les Vignobles*. Niet, zoals later vol wroeging door tante Louise en door Granmaman zou worden aangenomen, uit verzet tegen de sombere dreigende atmosfeer van het oude landhuis, maar omdat hij René'tje wilde ontvluchten en ‘De Daad’, die zelfs na de wonderbaarlijke herrijzenis van Louise voor hem niet tot het verleden was gaan behoren. Want hoewel tante Louise den volgenden morgen door hoofdpijn in bed had moeten blijven, was er toch van enige dramatische ontknoping geen sprake geweest.

Uit de schaarse woorden, die Charles jaren later pas over die vlucht had gezegd, en door die vreemde intuïtie, die het erfdeel van dezen tweeling was, had René min of meer het avontuur kunnen reconstrueren, zoals het zich had moeten voordoen. Het was een vlucht geworden, een afsnijden, waarvan geen terugkeer tot zijn broertje meer mogelijk zou zijn, al voltrok die vlucht zich ook op geheel andere wijze dan Charles verwacht had.

Het werd een verglijden van stemmingen, méér dan een zelfgekozen daad. Het einddoel van zijn vlucht moest het kind zich overigens ook niet hebben ingedacht: van het begin af aan moest hij diep in zich zelf trouwens wel geweten hebben, dat een weglopen onmogelijk zou zijn zonder een terugkeer naar *Les Vignobles*.

Maar toch liep hij weg van *Les Vignobles*, en onder het voortgaan onder de bruine winterbomen dacht hij er over na, wat hij nu, alleen op de wereld en zonder zijn broertje, zou gaan doen. Den helen nacht had hij, wakker in het oliepitje starend, daar ook al over gepeinsd. Hij had zich zelf gezien, zoals hij nu was, kouwelijk weggedoken in zijn regenjasje, dwalend onder de bomen, maar minder onzeker toch in zijn wakenden droom, dan hij nu in de werkelijkheid was. Minder schrikachtig ook voor ieder onverwacht geluid, en zich zéker minder bewust van de verschrikkelijke leegte aan zijn zij.

Een lange wandeling lag voor hem, want hij durfde den trein niet te nemen in het dorp zelf, waar iedereen hem kende als een van de jongeheren van het kasteel. Hij had zich voorgenomen in dat nachtelijke verleden, dat reeds zo veraf scheen, en dat hij eigenlijk al begon te betreuren, om door te lopen naar Nantes, dat drie uur verder aan de spoorlijn lag. Maar plotseling schrok hij terug voor het eenzame gaan onder bomen en over heidelanden, waar blauwig triest de nevels hingen tussen de jeneverbesstruiken. Voor het eerst leek het hem - en na hoeveel tijd - dat *Les Vignobles* toch wel een veilig tehuis was geweest, een warme beschutting, maar hij schudde deze gedachte van zich af, en beet op zijn onderlip om niet te huilen, zó miste hij de aanwezigheid van zijn broertje.

Plotseling zag hij hen beiden weer in de warme woonkamer van *Les Vignobles* bezig een kettinkje te rijgen van beukenootjes en blauwe jeneverbessen, drie nootjes, één bes, naast den haard, die zichzelf oploste in een vormloos donker, waarin dan een vrouwengestalte te vermoeden viel, die echter noch Louise noch zijn grootmoeder was.

Voorbijglijdende stemmingen waren dit meer dan dromen, want dromen waren vaster omlijnd, heftiger ook, en lieten vaak een bitteren smaak na en een leegte, die een dag ondragelijk konden maken tot aan het schemeruur, wanneer alles toch

altijd hopeloos werd, en zó nutteloos. Soms was er ineens een woord, dat troosten kon, zoals het woord *flamingo* bijvoorbeeld, waarvan hij eigenlijk niet eens goed wist wat het betekende. Maar het woord werd iets rozigs tegen het diepe blauw van een nachthemel. Zeldzaam waren deze woorden, en je proefde ze ook alleen maar op je tong, wanneer je aan niets anders meer durfde denken. *Kristallijn* was een ander van die woorden, waarbij je aan water dacht, aan vallende sneeuw, aan klokjes ook en aan een donkergevinden vis. Hij had nooit begrepen waarom zulke woorden zo'n macht over hem hadden, dat hij er zelfs zijn broertje tijdelijk door vergeten kon. Ook had hij de fout begaan te veronderstellen, dat *hij* het was, die die diepgaande betekenis aan die woorden gegeven had, zodat hij meende, dat *hij* de meester was.

En toch begreep hij, eenzame kleine jongen die hij was, dat het juist deze woorden waren, die hem nu voortdreven over de winterse wegen, vér van 'De Daad', naar een toekomst, die even weifelend en vaag was als de regenzware wolken boven hem. Ja, het was meer dat dan de ontzetting voor zijn broertje René, die toch aan dit alles ten grondslag gelegen had. Die woorden waren het, die deze melancholie in hem kenbaar hadden gemaakt, dat vage hunkeren naar zilveren kusten onder brekende golven, naar paradijsvogels en naar bloemen in kleuren en vormen, die slechts te vermoeden waren.

Het pad splitste zich in tweeën, en hoewel hij wist, dat het breedste en meest lichte pad uiteindelijk langs de spoorlijn op de stad moest uitkomen, nam hij plotseling, in een opwelling van koppigheid het andere, smalle, dat purper en geheimzinnig wegglooide in de versombering van opglanzende bomen. Hij was boos op zichzelf en teleurgesteld in eigen kracht, want al dien tijd wist hij, dat dit pad met een wijden boog moest uitkomen àchter *Les Vignobles*, dat dit een heimelijk en tegenover zichzelf nog niet erkend teruggaan betekende. De volkomen eenzaamheid, die hij zo zeer van node had gehad in de lange, hem opgedrongen gemeenschap met zijn tante en zijn grootmoeder, beangstigde hem nu eerder dan zij hem vreugde of zelfs verlichting schonk. En dan was er altijd nog zijn gevoel voor René'tje, aan wien hij niet durfde denken. Hoog en ruisend in hun toppen stonden de bomen om hem heen en over het

mos van het pad hipte af en toe een donkergrauwe vogel. Het was juist die stilte, die hem zozeer beangstigde. Een stilte, die zo zacht was en zo droef en zo onuitsprekelijk teder. Hij had veel van zijn vlucht verwacht; een bevrijding, driftige woorden, wanneer hij toch nog, onverhoopt, ontdekt zou worden, mateloze avonturen in vreemde landen misschien. Maar dit niet. Niet dit ontwapenende, niet deze roerende troosteloosheid van een bos, dat hem kwetsbaar maakte, zonder enigen weerstand, en alleen maar een nameloos verlangen naar zijn broertje bevestigde. Hij dacht niet meer, hij werd als opgelost in de blauwige melancholie van het woud. En zo, verdergaand in de betovering, waarvan hij den omvang nog niet begrijpen kon, kwam hij aan een klein huis, dat bedolven leek onder loodzwaar klimop. Van een kleinen berg verassende bladeren steeg een dun pluimpje rook op, en bij zijn nadering begon een klein bruin hondje te keffen, dat het linker voorpootje sidderend in een sierlijk boogje optilde. Charles bleef stilstaan, aarzelend wat te doen: doorlopen zonder zich te laten zien, of even, door een enkel woord, door een vluchtig gewisselden groet, den ban te verbreken, die over bomen en planten hing. Hij kon vragen, waar dit pad heen leidde; een bepaald einddoel zou aan het bospad een deel van zijn mysterie ontnemen - nog steeds kon hij zichzelf wijsmaken, dat hij het niet wist -, den bosweg ongemerkt terugvoeren naar de gewone wereld van wegen en hun uitgangspunt. Terwijl hij daar besluiteloos stond, kwam een klein meisje in een rood wollen manteltje achter de regenton vandaan en ging naar hem staan staren in de dierlijke nieuwsgierigheid van het heel jonge, of van het heel oude, dat aandachtig beschouwt, maar niet in eigen ondervindingen omzet. Zij had een rood gezwollen wijsvingertje naar een opengezakten mond gebracht, en haar ogen waren rood geworden van wantrouwen, en zéér donker. Ook Charles stond stijf van verlegenheid, hoewel hij reeds tien jaar oud was, en in eigen ogen sedert zijn vlucht volwassen. Achter het kleine meisje ritselde een bamboehaag; de scherpe, puntige bladeren glisten over elkaar heen en hun boosaardig gegichel was niet tot zwijgen te brengen. Het hondje kefte niet meer. Het liep zenuwachtig dribbelend heen en weer over het grasveld en jankte zachtjes en aanhoudend. De jongen wist, dat, indien hij maar

even een hand bewoog of een takje liet kraken onder zijn voeten, het kleine meisje zou gaan huilen om daarna weg te lopen en niet meer terug te keren. Daarom hield hij zijn adem in, want dit plompe kind met de twee vlasblonde vlechtjes, armoedig sprietend vanuit een te wijde wollen ijsmuts, was de noodzakelijke slotsom van de melancholie van het woud, was de kern, waar rond omheen bomen en nevels zich stolden tot wat zij waren en tot wat zij noodzakelijkerwijs moesten zijn. Toen zei het kleine meisje op strengen, reeds veroordelenden toon:

'Hoe heet jij?'

Hij boog het hoofd en antwoordde nederig:

'Ik ben Charles en mijn broertje heet René.'

Het was er uit voor hij het wist, uit macht der gewoonte, want ten eerste had hij René'tje voorgoed achter zich gelaten, en in de tweede plaats was zelfs zijn verlangen naar zijn broertje hier in de tegenwoordigheid van dit kleine meisje niet alleen verflauwd, maar zelfs verdwenen. De kleine mond in het ronde meisjesgezicht sloot zich afwerend en hooghartig, zodat de vinger nog dieper verzonk in de minachtend tuitende lipjes. Zij bekeken elkaar, wantrouwend, aandachtig en lang. Geleid door haar meedogenloos scherpe kinderinstinct zei het kleine meisje:

'Heb jij geen huis meer?'

Toen hij schuw het hoofd afwendde om naar een vogel te kijken, die ritselde tussen de bladeren, zei zij:

'Wacht maar, mijn vader zal jou doodslaan.'

En zozeer was hij bevangen door de dreiging van zijn nog niet verworven vrijheid, dat van zijn bijtende en merendeels spottende critiek, waarmede zowel hij als zijn broertje iederen vreemde tegemoet traden, niets meer over was; dat hij weer een teder en zeer breekbaar kind was, gelovend aan reuzen, heksen en spoken, die kinderen verslinden als jonge tuinboontjes, en aan verschrikkelijke vaders van kleine meisjes, die op bloeddorstige wijze de blinde gehoorzaamheid aan ouders te verdedigen wisten. Zo verloren stond zijn tenger jongensfiguurtje tegen een achtergrond van bruine bomen, dat het kleine meisje haar adembenemende verlegenheid vergat, en langzaam naar hem toekwam. Ook het hondje trippelde naderbij, zenuwachtig zwiepend met het pluimend staartje.

‘Ik weet wel wie je bent,’ zei ze, voldaan zijn meerdere te zijn. ‘Dat weet ik heel goed. Jij bent een van de jongeheren van het kasteel. Pas maar op voor mijn vader, want mijn vader is boswachter.’

Maar toen zij de verloren uitdrukking op zijn smal jongensgezicht zag, zei ze troostend:

‘Kom,’ en zij strekte haar handje uit naar het zijne, ‘dan zal ik je verstoppen, waar niemand je vinden kan.’

Hij volgde haar onder de bomen van den boomgaard door, waar enkele dorre bladeren nog zwiepten aan de takken. Achter den boomgaard stond een scheefgezakt houten schuurtje. De houten deur piepte in de scharnieren.

‘Kom,’ wenkte zij, driftig nu, omdat zij hier vanuit de boswachterswoning gezien konden worden. Zij sloot de deur achter hen. Zij stonden stil in het donker. Een vaag groenig licht droop naar binnen door een gebarsten venstertje, grijs van de spinnewebben, waar een pereboom voor heen en weer zwiepte in den wind. Hij hoorde de zachte ademhaling van het kleine meisje dicht naast zich. Hij voelde de schurende wol van haar manteltje, dat als een plek bloedend rood door het duister versmolten werd, schrijnen tegen zijn blote knieën en haar handje, dat zich vleiend en beangst om zijn vingers vouwde. Alle angst verliet hem. Hij keek om zich heen in dit kleine huis, dat het huis van hen beiden was. Toen zag hij, dat in een hoek een witte geit stond, die met een groot glanzend dierenoog naar het hondje staarde, dat mee naar binnen was geglipt. Tegen den achterwand lagen omgevallen lege bloempotten, en een klimop, die buiten tegen het schuurtje moest groeien, had zich door kieren rond het venster naar binnen geperst en groeide daar verder met bleke, ziekelijke loten. Kwam daar vandaan de bittere geur van bladeren en humus, die zo zwaar in deze beslotenheid hing?

Een steile ladder leidde naar een soort zoldertje boven het kot van de geit, en toen Charles dat laddertje met de ogen volgde, zag hij, dat daar gedroogde klaver opgestapeld lag, waarvan de purperrode en witte bloemetjes verdord waren, maar toch kleur en geur behouden hadden. Zijn blik volgend, fluisterde het kleine meisje:

‘Als je daar naar boven klimt en je verstopt je in de klaver, dan kan niemand je vinden. Ook vader niet.’

‘En hier?’

‘Neen. Vader komt om de geit te melken. En de hark staat hier, en die hebben we steeds nodig.’

Plotseling zag hij, hoe klein ze nog was. Ze kwam nauwelijks tot zijn schouder. Zij kon niet ouder zijn dan een jaar of zeven. Hij schaamde zich voor zijn verlegenheid en voor den angst, dien hij getoond had. Hij richtte zich op, en zei achteloos:

‘Het kan me niet schelen of je vader mij vindt. Ik ga toch nooit meer terug.’

Zij scheen dit in overweging te nemen, en de slotsom van haar overwegingen was:

‘Ik zal een boterham voor je gaan halen. Wacht hier maar op me.’

Hij bleef alleen. Alleen met het hondje, dat zenuwachtig jankend aan de dichte deur krabbelde, zodat hij bang werd, dat het hem verraden zou. Maar het was vreemd: helemaal alleen zonder zijn broertje en op zichzelf aangewezen, was hij niet bang; de overbekende angst had hem verlaten, hij voelde zich vrij en bijna gelukkig. En omdat buiten de schemering begon te vallen, werd het donker in het schuurtje. Hij ging op een kist met duivenvoer zitten en staarde naar het steeds vager wordende venster, waartegen de klimopbladeren, als uit een somber metaal gezaagd, zich zwart afscherpten. Omdat de eenzaamheid drukkend werd, en het kleine meisje nog steeds niet terugkwam, stond hij weer op van de kist, en liep naar de geit toe, die haar snuivend snoetje in zijn hand drukte, en met haar ruige tong langs zijn vingers begon te likken. Hij voelde zich een mens opeens, op wie de oude angsten geen vat meer hadden. Hij ging in het stro zitten en de geit kwam naast hem liggen met keurig opgevouwen pootjes en een oog, dat glansde als een meer. Het was net zo'n geit als hij thuis, in een heel andere wereld, achtergelaten had. Ook het hondje kwam dichterbij, en jankte niet meer, maar bleef voor hem staan en kwispelde met het pluimend staartje. Toen hij zijn hand uitstak sprong het niet meer weg, maar liet zich over zijn kopje aaien en zachtjes krauwen achter de oortjes. Het kwam steeds met een paar bibberende hondestapjes dichterbij, tot het tegen zijn benen opgeschurkt stond. Daarna draaide het zich op een cirkeltje onder zijn afhangende hand en sliep.

Eigenlijk had Charles nu in dit vreemde schuurtje, waar de schaduwen en de stilte anders waren dan hij gewend was, bang moeten zijn, maar hij was niet bang. De schuur werd geheel donker, maar bang was hij nog steeds niet. Integendeel: voor het eerst van zijn leven was hij gelukkig. Iets, wat lang in hem naar bevrediging gehunkerd had, was tot rust gekomen. Hij dacht.

Hij dacht vaag en onwerkelijk en toch scherper dan ooit te voren over de jaren, waarover hij van nu af de beschikking hebben zou, zelfs wanneer zij hem vonden of kwamen halen. En gelijktijdig moest hij geslapen hebben, want toen de deur openging, stond de avond in het leeggekomen vlak, compleet met maan en bijbehorende sterren. Het kleine meisje, dat binnenkwam, droeg een stallantaarn in haar hand en het nu loshangende haar glansde als zilver in het bewegende licht.

Hij merkte haar binnenkomst meer nog aan de plotselinge afwezigheid van de warmte van het hondje, dat opgesprongen was, dan door het geluid van de piepende hengsels. Het kleine meisje legde haar vingertje op haar mond om hem tot stilte te manen, en riep zachtjes:

'Waar ben je dan?'

Zodra zij hem zag, wenkte zij hem en haalde een peer uit haar zak, die vol en gespannen opbolde in haar te kleine kinderhand. Het licht wierp een gouden gloed over de vrucht. In de zakken van haar manteltje zocht zij naar brood en naar kaas, naar chocolade, naar noten en een droog koekje. Het hondje was mooi gaan zitten met begerig fonkelende oogjes en dom neerhangende oortjes. De punten van de oortjes trilden van opwinding. Zij zei:

'Ik kan niet blijven. Vader is thuisgekomen. Ze zoeken je. Maar ze weten niet, dat je hier bent.'

Haar kleine hand beefde in de zijne, toen hij de peer van haar overnam en langzaam, als nadenkend met zijn vingers over de hare streelde. Zij glimlachte in een vertrouwelijke zachtheid, die haar dien middag vreemd gebleven was.

'Laperade is gekomen om je te zoeken. Je moet boven in de klaver gaan slapen. Ik wil niet, dat ze je kwaad doen.'

Hij knikte en vroeg:

'Ken je Laperade dan ook?'

‘Natuurlijk,’ knikte zij ijverig. ‘Hij woont hier niet ver vandaan. Op de gronden van het kasteel.’

‘Laperade is slecht,’ zei de kleine jongen stroef.

‘Daarom moet je in de klaver gaan. Dan vindt hij je nooit.’

Weer knikte hij. Alles zou hij voor haar willen doen, zoals zij daar op haar hurken zat met dat domme zijige hondje voor zich en de rijpe vruchten om haar heen verspreid.

‘Ik kom straks nog wel even, wanneer Vader met Laperade uitrijdt op zijn fiets. Je bent vlak bij het kasteel. Weet je dat wel?’

De lantaarn schommelde in haar hand en liet door haar golvend licht de hele schuur dansen als een schip op zee. Zij stond stil, aarzelend, en was zó klein.

‘Goedennacht,’ zei zij stug. Hij was er zich plotseling van bewust hoe zwaar en verdovend de geur was van gedroogde klaver. Alsof er ergens in dat buitenduister kamperfoelie bloeide, hier heel dicht bij. Maar dat kon niet, want het was winter.

Hij sloot zijn ogen. En wist, dat hij een mens was en dat hij eenmaal een man zou zijn. Toen hij zijn ogen weer opende, had zij de stallantaarn naast zich op den grond neergezet. Haar armen hingen plomp en stuntelig naast het rode jasje naar beneden. In de zware stilte krabbelde alleen de geit met haar voorpoot in het stro.

‘Wij hebben thuis net zo'n geit. Die heet Bessie,’ zei hij, en zijn stem was raar en heel anders dan anders. Plotseling vloog zij op hem af, sloeg haar beide armpjes vast om zijn hals en kuste hem op zijn beide wangen. En voor hij iets had kunnen zeggen, was zij verdwenen. De stallantaarn stond daar nog op dezelfde plaats en verspreidde een krans van oranje licht. Hij bedacht, dat iemand door het venster het schijnsel zou kunnen zien en zich verbazen over het ongewone licht. Hij blies de lantaarn uit, niet omdat hij de tegenwoordigheid van een vreemde nog vreesde, maar omdat hij alleen moest zijn met zijn eigen gedachten. Hij at een appel, en wist, dat hij vóór de morgen kwam den weg terug zou nemen tot aan den tweesprong. Dan zou hij teruggaan naar *Les Vignobles*, want vinden deden ze hem toch.

Maar hij wist ook, dat hij hun voorgoed ontvlucht was, voorgoed. Want nooit zou hij dezelfde meer zijn. Nooit zou hij zich

meer zo volkomen overgeven aan den wil van zijn broertje. De eenheid tussen hen was verbroken.

Getrouw aan zijn belofte klom hij het trapje naar het zoldertje op. Ik weet niet eens haar naam, dacht hij. En ook niet den naam van het hondje. Met een glimlach op zijn lippen sliep hij in. Hij merkte niet dat, veel later pas, Laperade hem kwam halen met de auto. Ook wist hij niet, dat wéér veel later Louise voor zijn bedje stond met een opgeheven lamp, als een soort monsterachtige Sainte-Geneviève, die haar wraak verloochend had. Het had hem niet kunnen schelen ook; zijn gedachten en zijn verlangens waren bij een ander, bij een klein boerenkindje in een roodwollen jasje. Ook het wilde huilen van zijn broertje hoorde hij niet meer, en, wat verwonderlijker was, *voelde* hij niet meer. Hij sliep en die wonderlijke glimlach van uiteindelijke bevrijding van zijn kinderangsten bleef op zijn lippen, die glimlach, die het bewijs was, dat zijn eerste onbewuste jeugd verlopen was. Zijn denken en zijn dromen zouden voortaan gevestigd blijven op een punt aan den horizon; het tegenwoordige, waarin het jonge kind uitsluitend leeft, had opgehouden aantrekkelijkheid te bezitten. Hij haatte het, en door dien haat hield hij het verre van zich. Daarin was hij gelukkiger dan zijn broertje. Dat punt aan den horizon zou hij voortaan noemen: ‘als ik groot ben’. En het zou een gezicht bezitten: het konijnensmoeltje van het kleine meisje in het rode manteltje.

IX

9 Februari 19..

'Het is verwonderlijk, hoe sterk Maman veroudert. Het is net, alsof het vlees loslaat van den schedel en verglijdt naar den hals, die forser wordt, als opzwellend van een vreemde kwaal, en diep doorsneden is door leverkleurige ringen. Haar handen, met de lange zilveren nagels, trillen onophoudelijk - zij zegt, dat het komt doordat zij teveel rookt -, zodat het oude glaswerk, waarmee nu iederen avond gedekt moet worden, in de afgelopen weken meer gehavend is dan in de lange jaren van haar huwelijk met Papa. En ik, die lang gedacht heb, dat haar dood mij een verlossing moest zijn en een bevrijding van veel, ik sla dit hand over hand toenemende verval met angst gade, en ik probeer slechts die woorden uit te spreken, die haar tot rust en tot rede kunnen brengen. Want Maman wordt verteerd door een angst, die in haar opgejaagden blik gloeit, die tot uiting komt in haar gebaren, in het beven van haar geel geworden handen, wanneer Jean-Paul maar even over den afgesproken tijd thuiskomt. En over een huwelijk tussen hen beiden wordt niet meer gerept. Worden hun plannen met opzet voor mij verborgen gehouden? Speelt Jean-Paul een dubbel spel, dat ons beiden op een dag voor een fait accompli moet stellen? Heeft hij haar er van overtuigd, dat een verbintenis tussen hen beiden even belachelijk als ongewenst is? Of is het de geest van Toine, die Maman verhindert door een laatste definitieve daad haar ontrouw te bewijzen aan de de Serrières en aan alles wat zij vertegenwoordigen? Wat kan het me nog schelen? Ik vraag het mijzelf niet meer af. Alle bitterheid is uit mij weggevloeid; ik wacht. De vroege lente waait over *Les Vignobles*. De knoppen van de amandelbomen zwellen tegen het waterblauw van den hemel en het speenkruid bloeit langs de donkere plassen, die in sombere paarsen en bruinen de gronden van hun bodem aan den onverschilligen voorbijganger verraden. In de perken van *Les Vignobles* bloeien de gele narcissen, de ranonkels geuren in den avond en voorspellen reeds kamperfoelie en kruizemunt. De waterspinnen hollen over de moerassen en haar dikke ronde lijfjes, die leven van en op het water, spreken van vruchtbaarheid en paringstijd. Tegen den Zuidermuur van het landgoed bloeien de leiperziken,

en de eerste vlinders zoeken de bruine muurbloemen bij den ingang van de schuur. De schapen zijn zwaar van ongeboren lammeren en Rozijntje, onze poes, ligt in een sinaasappelkrat uit Spanje met twee oranje en twee grijze jongen, terwijl onze hond Monica rusteloos over de wegen dwaalt, op zoek naar een maat.

Het is alsof ik, ver verwijderd, dit oude leven in steeds wijder wegcirkelende perspectieven gadesla. Zomin als ik, staande op een berg, aandeel kan hebben in den arbeid op de akkers van de vlakte, zomin kan ik nog leiding geven aan het werk op *Les Vignobles*, en meer en meer volg ik ook hierin de aanwijzingen van Jean-Paul. Soms zegt hij: 'Je moet daar klaver laten zaaien, Louise,' of: 'Je kan het hout beter nu laten kappen, Louise; die bomen krijgen kanker.' En het is waar: hij kent planten en bloemen en dieren, zonder er veel aandacht aan te besteden. Wij hebben de sporen van truffels uitgezet onder de kastanjes bij het eikenhakhout, en op zijn aanwijzingen heb ik de jonge appelbomen laten uitzetten op het vroegere rietland. Maar deze veranderingen kan ik niet meer optekenen in het 'Grote Boek van Recht en Rede'. Dezer dagen zal ik den meiden moeten bevelen het naar den zolder te dragen, zodat ik het nooit meer hoef te zien. Iederen keer echter, wanneer ik die woorden wil uitspreken, beginnen mijn lippen te trillen en de naam van de meid wordt onverstaanbaar. Ik vermijd het salonnetje van Marceline, waar het ligt, achter het glas van de kleine vitrine.

Neen, over een huwelijk wordt niet meer gesproken, niet met mij en niet met Maman. Waar wacht hij op? Zegt het voorjaar, met de geuren van narcissen, waaiend in den wind, hem dan niets?

En toen kwam dan de nacht, dat ik wakker werd en wist, dat ik opnieuw zijn lichaam begeerde, zo intens, zo diep. Het was aan stromingen van buiten, dat ik gehoorzaamde; aan de flarden van melkwit maanlicht, die door het venster naar binnen dwaalden; aan het kabbelen van zich voorthaastend lentewater, waarin narcissen zich weerspiegelen, en den trillenden adem van den wind. Aan dat zoete, dat lokkende, dat vleiende, dat ook mijn werkelijkheid geworden is.

Ik liet mij uit bed glijden en liep op mijn tenen de gang in.

Het maanlicht viel door de vensters en tekende trillende ruiten af op den gebeitsten vloer. Het huis lag bewegingloos om mij heen, zelfs de binten en de treden van de zoldertrap kraakten niet. Het was zo licht, dat ik kon lopen als overdag, zonder gevaar mij te stoten en zo Maman en de meiden te wekken. Bij de deur van Jean-Paul bleef ik staan. Ik luisterde. Niets. Alleen zong buiten een vogel. Was het al een vroege nachtegaal? Hoog en ijl was die fluittoon, en zo zuiver. Ik legde mijn hand op den deurknop en duwde dien voorzichtig naar beneden. Ik hield mijn adem in. De deur gaf mee. Op mijn tenen sloop ik naar binnen en sloot de deur zorgvuldig achter mij.

De ramen van zijn kamer stonden open en een zacht geruis van den wind door de rietpluimen over de moerassen was hoorbaar. Jean-Paul had zijn bed voor het raam geschoven en het licht viel op zijn gezicht en maakte het tot een wit-wassen masker van een onnatuurlijke schoonheid en onbegrensd mysterie, waarop als kleine donkere veren de wimpers trilden aan weerszijden van den neus, die door het spel van licht en schaduw verbreed scheen en als afgestompt, met onnatuurlijk grote en zwarte neusgaten. Daaronder lag de mond, ernstig en gesloten en zo zacht verdroomd in zijn tedere lijn. Een hand lag half geopend op de dekens, hulpeloos, meer gelijkend op een diepzeebloem met puntige, chrysantachtige bladen over een roodpaars hart. Het fijne gouden haar bewoog op den lentewind en met een kleinen zucht wendde hij zich af van het licht, zodat de schaduwen over dat onaardse gelaat vergleden en de uitdrukking van den mond veranderde door zwaarder geaccentueerde lijnen van lippen en kin. Een geur van hyacinten en jasmijnen huiverde om dat stille gelaat en rond die hand, die zelf meer bloem was dan ledemaat.

Ik stond stil in een bewondering, die pijn deed tot in mijn vingertoppen, vóór ik mij vooroverboog en die lippen kuste, en daarna het haar wegstreek over een voorhoofd, dat als kil marmer was in dat witte maanlicht. En tegen de twee sombere ogen, die zich openden en mij droomverloren en niet-begrijpend aankeken, stamelde ik:

‘Ik ben gekomen, Jean-Paul.... omdat ik je.... zo verschrikkelijk nodig heb.’

Een trek van zo intensen afkeer en minachting tekende zich

af rond dien mond, die nog niet door het waken werd beheerst, dat ik een pas terugtrad in het kamerduister, als om mij onzichtbaar te maken, maar van daaruit fluisterde ik nog:

'Jean-Paul, Jean-Paul.... ik....'

En nog bevangen door de meedogenloze waarheid der dromen, antwoordde hij, half in een lach en half in somberen afkeer:

'Ga weg, ga in godsnaam weg, wie of wat je ook bent....'

Mijn sidderende hand deed de deur achter mij dicht.

In den namiddag ging ik naar Maman's kamer. De lange periode van aarzelen en afwachten was voorbij. Want Jean-Paul opgeven doe ik zeker niet. Al wordt ons huwelijk niets anders dan één lange strijd van bitteren haat, de mijne zal hij zijn voor tijd en eeuwigheid.

Zonder omwegen zei ik: 'Maman, ik ben gekomen om je te zeggen, dat Jean-Paul en ik vóór Pasen nog gaan trouwen.'

Maar in plaats van de hartstochtelijke drift, die ik verwachtte, kwam er niets. Zij zweeg. En tegen het scherp afgesneden landschap in het raam stond haar profiel afgetekend in enkele vlakken van licht en donker als een heidens afgodsbeeld, leeftijdsloos. Haar stem was toonloos en vermoeid, toen zij eindelijk antwoordde:

'Doe wat je wilt, Louise.... en doe vooral.... wat je kunt.'

Zij draaide haar profiel van het raam weg en keek de kamer in naar waar ik stond. Onder de bolle schelpen van haar oogleden waren de pupillen zwarte vlekken zonder uitdrukking. Geen haat, geen medelijden, geen leed: niets.

Laperade liep het tuinpad af met een hark over zijn schouder. Maar de stap was geruisloos, als schreed hij voort in een andere wereld.

'Je zult je dus niet verzetten tegen ons huwelijk, Maman? Dat is alles wat ik weten wil.'

Een glimlach gleed over haar lippen:

'Ik zal me niet verzetten, Louise, maar trouwen doe je toch niet, kind.'

De oude wrok fladderde weer in mij op:

'En waarom wel met jou en niet met mij?'

Zij haalde haar schouders op.

‘Geld doet veel, Louise, maar toch niet alles. Een jeugd doet ook veel, maar ook niet alles. Geloof me, er zijn nog andere dingen....’

Haar profiel draaide weer terug naar het licht. Tegen de strak gespannen profiellijn bloeide een perelaar en boven haar grijzende haar vloog een vlucht zwaluwen, maar altijd in die andere wereld, waar wij niet meer toe behoorden. Ik niet, maar zij ook niet. Zij zei op haar ouden conversatietoon, waarmee zij vroeger tot haar gasten sprak:

‘Wie zou dat gedacht hebben, hè kind? Dat wij nog eens zouden kibbelen over denzelfden man?’

Zij lachte haar minachtende lachje. Ik kromp in elkaar. Zou zij dan altijd de meerdere blijven, de nemende, en ik, idioot, die ik was, toch altijd, ondanks alles, de gevende?

‘Weet je, Louise, wat Jean-Paul is? En weet je hoe hij is? Zelfgeconcentreerd en wereldvreemd voor alles wat buiten zijn eigen bekrompen belangstelling valt. Hij denkt werkelijk, dat hij met je trouwen zal, Louise, wanneer dat je troosten kan.... om *Les Vignobles*.... om je fortuin. Maar hij zal het nooit doen, want hij heeft veel te veel eigendunk om zichzelf te verkopen voor geld.... waar niets anders aanwezig is. Hij zal nooit tegenover zijn vrienden durven staan met een vrouw, die zo lelijk is als jij bent.’

Het ergste was, dat Maman dat zei zonder enige boosaardigheid, zonder enige drift, als was zij voorgoed te vermoeid voor dat alles.

‘En daarom zal hij ook niet meer met mij trouwen, omdat ik daar nu te oud voor geworden ben.’

Haar handen lagen gevouwen in haar schoot, de aderen bruin en gezwollen, en dan, als los van de vingers, de zilveren eikels der nagels. Ik draaide mij om naar de deur.

‘Wij zullen zien,’ zei ik.

Maar ook over mij lag die vreemde dodende moeheid, alsof ik in een luchtledige bel diep onder water stond en vissen traag voorbij zag zwemmen, en wieren heen en weer golven op een stroming, die in de afgeslotenheid van mijn klok niet voelbaar was. Ik liep door de gang om naar boven te gaan, moeizaam het midden van den loper houdend om niet op den roden rand van het weefsel te hoeven lopen; dat voorspelde van

kind af aan reeds ongeluk. Zolang je niet op den roden rand van het kleed stapte, had je niets te vrezen van het leven.... was je veilig.

Vanuit de keuken kwam Marceline mij tegemoet met haar vleugelmouwen en met haar uitpuilende ogen van gemartelden inktvis. Zij gleed geruisloos nader en legde haar wijsvinger tegen haar dikke, vooruitstekende lippen.

Toine slaapt, dacht ik, en ik zag haar liggen in het witte kinderbed onder het schijnsel van de petroleumlamp, die gouden sterren zoog uit de medicijnflesjes op het nachtkastje. Boven op het zolderkamertje wist ik Patrick, het zilveren kruisje aan een ketting rond zijn hals. Het hondje Bijou speelde in de bijkeuken met een tak. Marceline stond rechtop tegenover mij en keek mij aan met haar treurige oude ogen zonder hoop. Ik wilde wat zeggen, mijn hand leggen op haar mouw in een toenadering, die een troost geweest zou zijn voor ons beiden. Zij gleed langs mij heen, en toen ik omkeek was zij weg. Ik liep door naar het kleine salon, waar de rose kinkhoorns nog op den schoorsteenmantel lagen, gevuld met het geruis van de zee. Ik ging op de ouderwetse sofa zitten en mijn wijsvinger volgde gedachtenloos de figuren der vergulde bladmotieven. Ik dacht niet. Ik ademde. Midden in mijn luchtbel stond ik bevroren, en toch ademde ik. En dat was al.

De uren vergleden. De porseleinen engeltjes en de rose schelpen vervaagden in de schemering. Dieper werden de schaduwen en de dravende Arabieren van het wandbekleedsel waren niet meer te onderscheiden. Ik bleef zitten met mijn handen afhangend tussen mijn knieën, ook toen de gong luidde voor het avondeten. Hoopte ik nog, dat iemand mij zou komen halen? Jean-Paul, die zijn arm om mijn schouders zou slaan? Maman, naar wier troost ik hunkerde als een klein kind? Niemand kwam. Het kamerduister werd dieper, en in den tuin waren de bomen niet meer te onderscheiden van het grasveld. Wanneer de lente maar eenmaal voorbij is, dan zal het misschien beter gaan, maar dan komt eerst nog de zomer met zijn overdaad van vreugdige kleuren, de herfst met zijn zware gouden dracht. En ik ben leeg, zo leeg. Pas daarna weer de harde regens van den winter, de ijle rijp, de flonkerende steriele sneeuwvlokken, die mijn wereld zijn. Maar niet zo, met ledematen, die zwaar zijn

van de geuren van het stuifmeel, en met den weemoed om sneeuwklokjes en wilde hyacinten. Het ritselde door het kleine salon; het aspidistra-mannetje waarde rond en deed de stengels knisperen, Patrick kwam voorzichtig op zijn tenen aangeslopen en legde den rosen kinkhoorn tegen zijn oortje....

Vanmorgen vertrokken Maman en Jean-Paul, zoals afgesproken was, voor drie dagen naar de tantes in Bayonne. Ik had drie lege dagen om alles in orde te maken. Ik telefoneerde naar het pensionaat in Versailles, pakte een koffer met de benodigdheden voor de kinderen. Aan hun eigen belangen denk ik geen moment meer. Zij moesten weg zijn, wanneer Maman terugkwam uit Bayonne. Ik heb geen getuige nodig voor wat komen gaat. Kon ik de kinderen helemaal uit mijn leven verwijderen, dan zou ik dat zeker doen.

Met ons drieën stonden wij op het bordes van *Les Vignobles* op de auto te wachten. De jongetjes in hun beste donkerblauwe winterjassen, het zijige haar voor het eerst kortgeknipt onder hun mutsen. Zij stonden heel stram en heel recht, een stuursen rimpel boven hun nog zéér kinderlijke neuzen. Ik had hun aan het ontbijt gezegd:

‘Vanmorgen breng ik jullie naar de kostschool in Versailles, waar wij al zo dikwijls over gesproken hebben.’

‘En Granmaman is er niet.’

‘Granmaman weet, dat jullie er heen gaan.’

‘En zij heeft er ons niets van gezegd.’

‘Neen, en ons ook niet goeiendag gezegd.’

‘Granmaman heeft tegenwoordig wel andere dingen aan haar hoofd.’

Zij zwegen. Vijandig en wantrouwend, te trots toch om verder te vragen.

‘Jullie moet je gauw gaan aankleden, wij rijden om half negen weg.’

‘Met Laperade?’

‘Neen. Laperade blijft hier.’

‘Waarom?’

‘Eet je pap, en houd je mond.’

Terwijl wij op het bordes op de auto stonden te wachten, bedacht ik in een onredelijke jaloezie, die op hetzelfde moment

een vergoelijking voor eigen handelwijze werd, dat deze kinderen nooit een werkelijke eenzaamheid zouden kennen, gebonden als zij waren aan hun wederzijdse levens door hun dubbele geboorte. En toch ontging hun verloren-zijn mij niet, zoals zij daar, klein en tenger en zeer recht, op het kale, winterse terras afgetekend stonden tegen de oneindigheid van een winterhemel, dreigend van voortvliegende, zeer laag hangende regenwolken. Ook in den wagen zwegen zij, en staarden met koppig afgewend profiel door het raampje, waarlangs de eerste, windgezwiepte droppels als tranen vergleden, naar het wegcirkelende landschap van bruinen en grijzen.

Bij de pilaren van het grote hek stond het boerenkindje, dat hun vriendinnetje geworden was, de handjes kouwelijk weggestopt in de zakken van haar manteltje, de sprietige vlechtjes stijf uitstaand onder de wollen ijsmuts. Het ongezonde, bolbleke snoetje van armoedekind was blauw aangelopen door de kou.

Hadden de jongens haar gezien? Zij zaten rechtop, ieder voor zijn eigen beslagen ruit, waar zij een kijkgaatje in hadden geveegd, en geen spier van de zuivere, aristocratische maskertjes vertrok; de oogopslag, in het harde vroeg-voorjaarslicht geaccentueerd door de donzige lijn der wimpers, bleef rustig, althans volkomen beheerst. Maar toen ik, omgewend, door het achterraampje van den wagen keek, zag ik, vèr achter ons reeds, een wanhopig kinderfiguurtje hollen met uitgestrekte armpjes en een open mond in een zeer klein geworden kindergezicht. De auto zwaaide linksaf het grindpad op, dat naar den hoofdweg voor Nantes leidt, en het venstertje veranderde in een Japanse prent van neerhangende, uitbottende wilgentwijgen voor een waterplas, waarin groengekopte eenden traag heen en weer zwommen, zodat er nu voor het wanhopige kinderfiguurtje geen plaats meer was.

Het is merkwaardig, hoe juist kleinigheden in onze gedachten achterblijven, wanneer wij menen, dat al onze zintuigen zich concentreren op één enkele alles absorberende gedachte, op één enkel, schijnbaar alles buitensluitend leed. Het zijn ook juist deze kleinigheden, deze decoratieve beelden, die zich, luchtig en lichaamloos, op de meest onverwachte momenten in latere jaren, vóór andere gebeurtenissen en ondervindingen weten te

schuiven, met zich slepend haar sombere, loodzware vracht van onverteerd, gistend leed.

Hoezeer is bijvoorbeeld deze autorit in, mijn geheugen gegrift met de voorbijvliedende landschappen zonder mensen of woningen, met steeds weer andere monotoniteit van wuivende rietvelden met bruine lisdodden, met wegcirkelende, misselijk makende sloten, waarvan het kroos als braaksel was van een zwaar-zieke, met doodse, zwarte wijnbergen, verwrongen en verstard zonder de troostende rosebloemige voorjaarsbeloften van de vlakte rond Nantes. Dit alles als wisselende achtergrond voor een zuiver kinderprofiel, oud in zijn bewegingloze afwijzendheid, mij eens te meer bewijzend, hoe star en zonder uitzicht de melancholie van kinderen is.

Toch bleef dat alles aan de oppervlakte. Diep in mij was die harde wil, die mij voortdreef, die mij dwong tot handelingen, waarvan ik de draagwijdte nog niet vermoedde, maar waarvan ik het einddoel onafgebroken voor mij zag. Jean-Paul was door de belediging van den afgelopen nacht geheel en al in mijn bezit overgegaan. Geheel en al. Alles wat mij daarbij in den weg stond moest opzij geschoven, en, als het niet anders kon, vernietigd. Tegen het statige decor van *Les Vignobles* zouden wij beiden, Jean-Paul en ik, ons spel spelen tot aan het bittere einde. Voor Maman was er geen plaats meer.

Want ik haatte hem. Ik haatte hem op zulk een onbarmhartige wijze, dat geen vergeving meer mogelijk was, geen genade, geen vertedering. Ik haatte hem zo mateloos, dat ik mij als een hond tegen zijn benen zou kunnen drukken om te janken van de pijn, die zijn vlees bij het mijne opriep, en die mijn haat en mijn weerstand wederom verzwaren zouden. Ik haatte hem zo intens, dat ik nooit meer zijn afwezigheid in mijn bestaan zou kunnen verdragen of gedogen. Ik haatte hem zo, dat ik hem langzaam aan zou kunnen wurgen, om daarna op zijn lichaam op mijn beurt ten gronde te gaan.

Omdat hij mij misbruikt had. Hij had mij gedwongen tot deze geslachtelijke daad, omdat hij *Les Vignobles* wilde bezitten. *Les Vignobles* niet om de schoonheid van zijn ouden staat, niet om de antieke pracht van de landerijen, maar om het inkomen, dat het afwierp, om de geestelijke traagheid en de goedkope gemakken, waartoe zijn oogsten toegang wisten te verschaffen.

Ik had zijn walging, zijn minachting en zijn harde drift gelezen in dien eersten ontwakenden blik van zijn ogen, in den afwerenden, zinnelijken trek van zijn mond. En het ergste was, dat ik hem wederom begeerde, zo mateloos, zo hartstochtelijk, op een zo vernederende, verschrikkelijke wijze.

Ik had mijn ogen gesloten en ik leunde mijn achterhoofd tegen het muf ruikende pluche van den wagen. Aan den geur, die door de even openstaande voorruit naar binnen woei, rook ik, dat het landschap der moerassen veranderd was, en dat wij nu door de dennenbossen moesten rijden. Ik hoorde het aan het veranderde geluid van den wind.

‘De school ligt midden in het bos, jongens. Aan een kleine rivier. Jullie grootvader ging als kleine jongen naar dezelfde school.’

René'tje bleef uit het raam zitten staren, maar Charles wendde zijn gezichtje met de vreemde groene ogen naar mij toe, en vroeg:

‘Zijn er herten?’

‘Niet dat ik weet, maar misschien wel.’

Het kind knikte nadenkend en zei toen, als gold het iets volkomen onbelangrijks als het weer:

‘Hoe lang moeten wij daar blijven?’

‘Tot den zomer, dan wordt het grote vacantie; dan komen jullie weer naar huis tot den herfst.’

Dit keer draaide René'tje zich om op zijn bank, en, mij vol in het gezicht kijkend, zei hij:

‘Wanneer wij over Bayonne rijden, tante Louise, kunnen we dan Granmaman niet even goedendag zeggen?’

‘Wij rijden toch niet over Bayonne, domme jongen. Het internaat ligt op den hoofdweg naar Parijs.’

‘Zijn er bergen?’ wilde Charles toen weten.

‘Neen. Bossen en een rivier. En 's winters ligt er misschien wel sneeuw.’

‘Ligt er dan nu sneeuw?’

‘Neen, nu niet.’

‘Waarom niet? Is het nu dan geen winter meer?’

‘Wel neen. De perziken bloeien toch en het speenkruid.’

‘O ja. Maar toch is het winter.’

Ik zag in het spiegeltje, schuin boven den chauffeur, hoe

René'tje zijn tong uitstak. Charles zweeg en staarde weer naar buiten. De regen sloeg nu hard tegen de ruiten van de auto, en de weg begon te stijgen. Hier, tussen de rossige stammen der dennen, af en toe wisselend met het blauwige bont van een ceder, merkte je den winter minder; de atmosfeer was van een wonderlijke nevelige melancholie, die een zachtheid van temperatuur wist te suggereren. Maar naarmate wij stegen en naarmate het landschap aan de linkerzijde van den wagen wijdere en diepere vergezichten bood, maakte de regen plaats voor natte, grootvlokkige sneeuw, die zwaar en loom langs de raampjes naar beneden viel.

‘Zien jullie wel, dat het sneeuwt, jongens? Bij ons bloeien de narcissen al, en hier sneeuwt het nog.’

‘Ja tante.’

‘Wanneer wij nog hoger komen, dan blijft de sneeuw misschien wel liggen, maar daarna dalen wij weer.’

Ik keek naar de blauwige bossen onder de dwarrelende sneeuw, waar nergens een boswachterswoning te zien was, alleen maar steeds wijder wordende vergezichten van niets dan bomen. De twee jongetjes zaten heel stil te kijken, de een naar den onafgebroken langs-scherenden glimmend natten rotswand, en de ander naar die grijzige zee van wiegelende dennetoppen. Ik kon alleen hun ruggen zien, hun gezichten hielden zij zorgvuldig afgewend, en ik bedacht, hoe meesterlijk deze kinderen zich reeds te verbergen wisten. De sneeuw werd intenser van dwarreling en kleiner van vlok. Hier en daar werden de kuilen in het bosterrein wazig wit.

‘De sneeuw blijft liggen, jongens.’

‘Als de sneeuw heel hoog ligt, tante, dan kan een auto er toch niet door, hè?’

‘Jawel, met kettingen,’ zei René.

‘'t Is nietes.’

‘Welles.’

‘Ik hou niet van sneeuw.’

‘En vroeger hielden jullie er zoveel van. Dan gingen jullie sleetje rijden, of een sneeuwpop maken, weet je wel?’

‘Nou ja, vroeger.’

‘Wat vroeger?’

‘Nou ja, toen was alles anders.’

‘Als de sneeuw wel zó hoog ligt, dan kunnen we niet verder, hè tante? En dan moeten we wel terug.’

‘Of overnachten in de bergen.’

‘Ja, maar waar sneeuw ligt zijn wolven.’

‘Wat zou je dan doen, tante?’

‘De sneeuw blijft niet meer liggen, Charles. Het is al Februari. Het is te laat in het jaar.’

‘O....’

Het was een kleine zucht van teleurstelling, van angst. Weer gleed René'tje's blik over mij heen, onverschillig en vijandig, en wendde zich af naar de dwarrelende vergezichten der bergen. De auto begon weer te dalen, en de weg lag donker voor ons als de koker van een groot insect.

‘Over een uur komen we in Versailles, kinderen.’

‘Blijft u vannacht slapen, tante?’

Het was Charles, de meest kinderlijke van de twee, die zich met deze vraag prijs gaf.

‘Neen,’ zei ik. ‘Tante moet voor donker weer terug zijn.’

‘Op.... eh.... *Les Vignobles?’*

‘Ja, waar anders?’

‘Wanneer komt Oma terug?’

‘Morgen.’

Het was veel moeilijker dan ik gedacht had, en toch deed het mij niets. Het was een ander, die mij zeer geleek, die daar door de sneeuw reed met die twee angstige kinderen, en die hun antwoordde aan de andere zijde van een glazen muur.

‘We zullen wel aan Granmaman schrijven, dat ze ons komt halen, wanneer we het er niet prettig vinden.’

Een ander was het ook, die leed onder het afscheid van die twee kinderen, zoals Marceline eens geleden moet hebben onder een afscheid. Of was er geen afscheid? Zo maar een verdwijning. Het bleef sneeuwen, zodat de donkere muren van het internaat, onverwacht dichtbij, plotseling opdoemden temidden der hoge sparren. Achter matglazen vensters klonken monotoon reciterende jongensstemmen op, en een bel sloeg twee harde scherpe slagen.

En weer zag ik, in die vreemde verdubbeling, die mij den laatsten tijd eigen is, mijzelf spreken met den directeur, de jongens hun jasjes uitdoen, lopen door kille tochtige gangen, en peinzend uitzien over een middeleeuwse binnenplaats met

cypressen, waar een fonteintje druilerig stond te spetteren. Ik waakte alleen even op toen de jongetjes, hun wrok der laatste weken vergetend, hun armpjes om mijn hals sloegen, waarbij Charles in wilde snikken als in zijn zeer vroege kinderjaren uitbarstte en René'tje met wit vertrokken gezichtje zich tegen de mouw van mijn bontjas drukte en fluisterde:

'Tante, wanneer kom je ons halen?'

Ja. Ik waakte misschien even op, maar ik was alleen geïrriteerd, bitter en ontstemd op de kinderen, die hun rechten op mij wilden doen gelden, waar alles tussen ons reeds lang tot een einde gekomen was. En tegelijkertijd had ik hier wel altijd willen blijven in de sombere rust van de middeleeuwse muren, in de tochtige wandelgangen rond de verstilde binnenplaats, in een gebouw, dat gevangen gehouden werd door hoge zwarte sparren en door wolken van neersluierende sneeuw. Hier heerste die zware sombere melancholie, die een deel van mijn eigen wezen is. Ik had hier misschien kunnen blijven met de schimmen van die twee tengere kinderen, die mij eens, lang geleden, zeer lief waren geweest.

Maar de auto reed de poort weer uit, de kletterende ophaalbrug weer over, en verloor zich opnieuw in de schaduwen van de dennenbossen, waar nog steeds, traag en monotoon, de sneeuw naar beneden dwarrelde zonder te blijven liggen. Ik was alleen.

Ik leunde achterover in den wagen en gaf mij over aan die pijn, die sterker was dan ikzelf, en waaraan ik voortaan dienstbaar was. Een pijn, die zowel lichamelijk als geestelijk was.

In de bossen hing een diepe schemering, hoewel het nog in het begin van den middag was. Ik staarde naar de warreling van de langsscherende stammen en neerdwarrelende vlokken en ik was niets anders meer dan een pijn in mijn ledematen en een ijzige holte in mijn maagstreek, die mij misselijk maakte en ziek. Er kwam geen einde aan den rit, waarvan een leeg huis het einddoel was. Het donkerde vroeg. Ook over de rietvelden, die meestal nog lang het licht gevangen weten te houden en te weerkaatsen, hing nu reeds een diepe duisternis. Ik dacht: 'Wanneer de chauffeur zich in het donker vergist, en wij reden net als Toine van den berm van den weg af de moerassen in, wat dan?'

Het zou een verdoving betekenen, een doffe, zeer lange slaap, maar geen bevrijding, want ergens moest deze haat, deze harde drift toch een voleinding vinden, een schier bovenmenselijk spasme bereiken, dat een noodzaak was. Tezeer was ik er van doordrongen, dat de dood niet het tegenovergestelde van het leven is, maar slechts een aspect, een facet van het universele leven, dan dat ik van den dood een einde van mijn leed verwachtte. Alles gaat in duizelingwekkende vaart over leven en dood heen. Neen. Hoe eerder alles geregeld was, hoe beter. En misschien was een soort wanhopig geluk toch nog mogelijk, want bloeien zelfs op de meest giftige moerassen niet plotseling luchtige, vlinderachtige bloemen temidden der vuile bellen van het moerasgas? En toch.... wanneer het.... *buiten mij om* tot een aards einde had kunnen komen zoals bij Toine, bij Patrick, zouden dan mijn laatste gedachten geen zegening geweest zijn voor deze tijdelijke verdoving van den brand, die mij mijn lichaam ondragelijk maakte?

Op het terras van *Les Vignobles* wachtte Laperade mij op. Hij hield het portier van de auto voor mij open en hielp mij bij het uitstappen. Hij had de lichten in de eetkamer aangestoken, en in den haard vlamde een houtvuur. Hij hielp mij om mijn bontmantel af te doen, en schoof een leunstoel voor den haard. Hij zei:

'U zult wel moe zijn, juffrouw Louise.'

Maar ook voor Laperade was geen plaats meer. Al zijn aanhankelijkheid, al zijn trouw, die ik een vorm van liefde wist, waren vergeefs geweest. Ik durfde niet op te zien naar zijn gezicht, waarvan ik de verstarde aandacht té goed kende, maar ik staarde naar zijn grote plompe hand, die als een knoest olijvenhout afgetekend stond tegen den feilen gloed der vlammen. Ook deze hand was roerloos als een voorwerp. Ik wist, dat hij wachtte. En ik wist ook, waarop hij wachtte. Wij waren niet voor niets samen kinderen geweest. Hij wachtte op één van de zeldzame driftbuien van mijn jeugd. Driftbuien, die mij verlichtten en die werkten als een soort veiligheidsklep.

'De jongens werden werkelijk te groot, Laperade.'

Hij antwoordde niet. Ik wist, dat ik hem niet om den tuin kon leiden.

'Je kunt gaan, Laperade.'

Hij zei zacht:

‘Als u mij soms nodig hebt, juffrouw Louise, nu u alleen bent....’

Simpele woorden van dienstbaarheid? Of was het meer, ging de betekenis er van toch dieper?

‘Dank je, Laperade; alles is in orde.’

Bij de deur aarzelde hij nog:

‘Goedenavond dan, juffrouw Louise.’

Ik staarde in het vuur alsof ik zijn aanwezigheid al vergeten was:

‘Goedennacht.’

Den volgenden morgen kreeg ik een telegram van Maman, dat Jean-Paul en zij hun verblijf in Bayonne met een week dachten te verlengen. Ik begreep, dat zij mij ontliepen. Hij zowel als zij.

Het gaf niets. Ik kon wachten.

De dingen gebeuren nooit, zoals je ze verwacht. Het is verwonderlijk hoe mensen in een week veranderen kunnen. Jean-Paul was misschien dezelfde gebleven, maar Maman was veranderd. Zij wist mij - ik begreep niet hoe - op een afstand te houden, als bestond er een luchtledig tussen ons. Tenminste in het begin.

En weer viel het mij op - hoe gaarne zou ik het ontkend hebben - dat er toch, ondanks alles, een saamhorigheid tussen hen bestond. Het was in zeker opzicht een misvormde herhaling van Patrick - Toine. Patrick was mijn vriend geweest, terwijl iedere vriendschap tussen hem en Toine ontbroken had. Ook deze jongen had mijn vriend kunnen blijven, waar hij zeker geen vriendschappelijke gevoelens koesterde ten opzichte van Maman. Maar er was iets anders, iets veel belangrijkers, dat mij in beide gevallen ontging.

Ik wist plotseling met zekerheid: indien Maman zich zou weten los te maken van de schim van Toine en van *Lei Vignobles*, dan zouden zij beiden voorgoed uit mijn leven verdwijnen, wàt ik ook deed. Maar het landgoed was mijn bondgenoot.

Ik bewonderde ondanks mijzelve het nonchalante gebaar, waarmee Maman haar glacé handschoenen op tafel wierp, de langstelige verfijning van haar zuidelijk gevoelige handen, den

hautain gesloten driehoek van haar gelaat met de éven laatdunkend naar beneden gebogen mondhoeken. Ook Jean-Paul leek rustiger, bedaarder dan voor hun vertrek naar Bayonne. Hij vermeed mijn ogen niet, zoals ik eigenlijk verwacht had. Integendeel: zijn niets prijsgevende blik bracht mij zo in verwarring, dat ik voelde hoe ik een kleur kreeg. Zodat *ik* het was, die mijn ogen afwendde, en niet hij. Zij ontnamen mij mijn zekerheid, zodat ik het moment, dat ik gekozen had voor ons beider uiteenzetting - en dat ook mijn late wraak op Maman zou worden - begon te vrezen en uit te stellen.

Maman dacht niet aan den tweeling. Haar gedachten waren met andere vraagstukken bezig, maar welke wist ik niet. Pas aan het eten vroeg zij, en dan nog terloops:

'Waar zijn de kinderen toch?'

En ik, met de lafheid van mijn jeugd, die mij altijd tegenover mijn mooie moeder de mindere deed zijn, vermeed het antwoord, zodat ik druk over het uitzaaien van de klaver begon te spreken, als had ik haar vraag niet goed gehoord. Jean-Paul haalde even, vragend, zijn wenkbrauwen op, maar Maman lepelde in haar tomatensoep en luisterde niet.

Maar 's avonds, op het uur, dat de jongens anders naar bed werden gebracht, vroeg zij weer, en ditmaal was er een onmiskenbare vrees in haar stem:

'Waar zijn Charles en René'tje toch?'

'Het werd tijd, Maman, dat de kinderen in een andere, reinere omgeving kwamen. Dat zij andere dingen zien, dan wat hier den laatsten tijd gebeurt.'

Ik zag hoe al het bloed wegtrok uit haar gezicht en hoe het zijig masker plotseling begon te rimpelen als een verwelkende kinderballon.

'Louise.... wat heb je gedaan?'

'Je moet niet alles zo tragisch opvatten, Maman. De kinderen waren al meer dan twee jaar te laat voor hun school.'

Haar donkere ogen staarden mij aan. Er was geen coquetterie meer in dien blik, geen minachting, alleen angst.

'Louise,' fluisterde zij, 'waarom deed je dat? Je weet toch, dat ik niet buiten de kinderen kan?'

'Je vergeet, Maman,' antwoordde ik ijzig, en een plotselinge drift maakte mij koud en deed mijn knieën trillen:

‘Je vergeet, Maman, dat jij in Parijs gaat wonen.... en dat je je in niets ontzien hebt.... dat je hun belangen hebt verkocht.... voor díen daar... Hun gronden heb je aan mij versjacherd.... om je eigen belachelijken en zieken hartstocht te kunnen volgen.... met een jongen, die je misbruikt om je geld....’

Hoe dikwijls had ik dezen zin niet in gedachten herhaald, in een steeds dieper wordende minachting, in een steeds zwaarder wordend verwijt:

‘Toine's kinderen.... heb jij verkocht.... om iets onzegbaar laags.... om iets onwaardigs.... en nu wil je míj verwijten....?’

Hoe had ik in mijn nachtelijke fantasieën Maman's vurige weerleggingen opnieuw verslagen met nòg bijtender verwijten, met nòg diepere vernederingen. Maar zij zei niets terug. Zij had haar handen voor haar gezicht geslagen, en haar rug was zo diep gebogen, dat haar schaduw op het behang de schaduw van een gebochelde was. Ik sprak verder tot die gebochelde, en niet tot haar:

‘Je vergeet, Maman, dat ik voogdes ben over de kinderen van Toine.... dat ik *hun* belangen te verdedigen heb en niet de jouwe.... waar je je van ons allemaal hebt afgewend, uit eigen vrije keuze.’

Vanuit de gouden lijst tegen den muur keek Toine's kindergezicht mij aan, en opeens was het mij, alsof de jongens, wier eenzaamheid ik enkele dagen tevoren slechts had ontkend, verloren waren, omdat alle volwassenen, aan wie zij toebehoorden, de kinderen hadden ontkend. Alle volwassenen rond die twee weerloze tengere jongetjes hadden hen achtergelaten in een zwarte eenzaamheid, omdat zij allen gehoorzaamd hadden aan een ànderen roep. Want had Toine zelf Patrick niet gevolgd in zijn dood? Patrick.... Voor het eerst, in mijn drift, temidden van ons aller dorheid en liefdeloosheid, dacht ik weer aan de oude tederheid en den ouden weemoed, die mij weerloos maakte en zo kwetsbaar.

Ik wist opeens niet meer, wat ik zeggen wilde, wat ik eigenlijk deed. Ik zweeg en beet op mijn nagels. De gebochelde lag als een donker vlak tegen den wand, recht onder het lichte beeld van mijn zusje Toine, en bewoog zich niet meer. De

wind waaide buiten steunend en ruisend door de naalden der dennen, en in den haard vergleed een houtblok.

Ik voelde plotseling een onverklaarbaren lust om te lachen, zoals vroeger, wanneer Rosalie een schaduwkonijn maakte van haar twee handen, dat zijn lange oren bewegen kon. Liet zij het schaduwkonijn met grote onregelmatige sprongen wegspringen over den muur, dan begonnen Toine, Patrick en ik te gillen van plezier. Maar de gebochelde sprong niet weg, doch bleef bewegingloos. Het was alsof Maman en ik teruggleden in den tijd, en Jean-Paul alleen lieten staan op het onzichtbare platform van het heden. Onbereikbaar.

Zo dadelijk zou oude Rosalie binnenkomen met de warme broodpudding, en dan zou Papa opstaan en naar de kast gaan om den cognac te halen - nog uit den tijd van Napoleon, kinderen - en het hondje Bijou zou achter Rosalie aan naar binnen trippelen om zijn deel van het dessert te krijgen. Patrick zou gretig zijn bord bijhouden voor een heel groot stuk, en zijn krullen zouden diep glanzend rood zijn in het licht van de lamp.

'Je moet niet huilen, Maman,' zei ik moe.

Welneen; er viel immers niets te lachen en niets te huilen; ook dat hadden wij achtergelaten.

'Luister, Louise, als je.... als de kinderen terugkomen op *Les Vignobles*...'

Ik wist, dat wij geen van beiden meer aan Jean-Paul dachten, tenminste niet aan zijn aanwezigheid in de kamer. Hij was een factor geworden in onzen haat, de diepe en zieke wortel van onzen levensangst.

'Dan zal ik.... eventueel.... afzien van een huwelijk....'

'Afzien van Jean-Paul, Maman?'

Zij keek mij met haar grote radeloze ogen aan, en ik wist, dat zij leed, en mateloos leed:

'Dat kan ik niet, Louise.'

Ik leunde achterover in mijn stoel en staarde haar pal in haar gezicht, dat niets anders meer was dan het masker van een zieken, ouden aap, dat in verschrikkelijke zenuwtrekkingen als uiteengereten werd.

'Weet je dan niet, Maman, dat je hierin niets meer te beslissen hebt? Dat Jean-Paul aan mij behoort? Omdat ik hem gekocht heb. Omdat ik het geld' - hier schreeuwde ik van

plotselinge razernij - ‘voor hem heb neergeteld als het schandegeld van Judas Iscarioth? Mensen als Jean-Paul gaan over in de handen van de meestbiedende.... wist je dat niet! Kreng dat je bent....’ gilde ik weer. ‘Vervloekt kreng.... Jij.... jij.... Jouw stinkende ouderdom tegenover mijn vervloekte lelijkheid.... God, hoe ik je haat!’

En toen zij zwijgen bleef, zonder verbazing, zonder enige boosheid, verstard achter dat masker, dat in flarden uiteenviel, hijgde ik:

‘Ben je.... zo laag.... zo zonder enige waardigheid.... dat je werkelijk zoudt willen trouwen met den minnaar van je eigen dochter.... die de grootvader zou kunnen worden van zijn eigen zoon? Grappig niet? Moet je er ook niet om lachen? Lach dan.... lach.... zeg ik je.... Lach.... of bij God.... ik bega een moord aan je!’

Zij antwoordde zonder opzien, heel rustig, en heel moe:

‘Denk niet, dat ik het niet wist, Louise. Maar ik kende jouw drijfveren, en ook de zijne, en misschien, want zo lief heb ik hem in mijn ouderdom, had ik gezwegen, want zie je, mijn kind, een late passie geeft aan al het tijdelijke een zeer kortstondige eeuwigheid.’

Ik moest geslapen hebben, want toen ik opschrok uit een onrustigen sluimer, sloeg de klok in de hal drie slagen. Drie uur. Waarvan was ik wakker geworden? Van een geluid, dat vreemd was, dat buiten de gewone geluiden van *Les Vignobles* viel, daar was ik zeker van. Daar hoorde ik het weer.... als een zachte, ingehouden kreet.... hier in huis. De kinderen waren er niet.... Wàs het, kon het Jean-Paul zijn? Ademloos van angst holde ik de trap af. Voor de deur van zijn kamer bleef ik staan. Krankzinnige herhaling van vroegere handelingen.

Had ik mij toch vergist? Waarschijnlijk wel, want ook de hond, beneden in de hal, sloeg niet aan. De bruine vernis van de deur glom in het licht van de laaggedraaide gaslamp in de gang en leek naar beneden te stromen als een taaie lavastroom. Alles bleef stil. Had hij gedroomd? Had hij pijn ergens in dat mooie lichaam, een pijn, die dien zachten ronden buik zou doen samentrekken in kramp?

Maar zou ik na vanavond naar binnen durven gaan, en mijn hand leggen op dat vochtige voorhoofd, nat van slaap en droom? Zou ik durven neerknielen naast zijn bed, mijn lippen op zijn hand drukken, en schreien om vergeving?

Toen was het mij, alsof ik hoorde fluisteren achter de gesloten deur. Ik hield mijn adem in, drukte mijn oor tegen het hout en voelde, hoe al het bloed werd weggezogen uit mijn hart. Ik hoorde den zenuwachtig onderdrukten lach van een vrouw, dien ik niet als den lach van Maman herkende, zo anders, zo griezelig, zo als de lach van een haas, die is aangeschoten in de klaver. Ik hoorde Jean-Paul's stem, maar ook die stem herkende ik eigenlijk niet. Een ijskoude, blinde razernij maakte zich van mij meester, de woede, die erfelijk is in onze families van jagers en wijndrinkers.

Ik smeet de deur open, zodat de knop tegen den kalkmuur aan den binnenkant gesmakt werd. En ik hief mijn lamp hoog op om beter te kunnen zien. Het bed met zijn witte lakens sprong met een gil naar voren; een tweekoppig monster vloog op mij af. In een woesten drang tot vernietiging smeet ik de zware petroleumlamp naar het bed, maar ik sprong er achter aan met uitgestrekte harde vingers, die zochten naar een keel. De koperen voet van de lamp ketste af tegen de ijzeren spijlen van het ledikant, en de petroleum verspreidde zich over de dekens, die vlam vatten. Maar mijn vingers genoten in razenden lust van die keel, die zacht en golvend onder mijn greep bezweek. Ik krijste in wilden triomf, tot ik werd beetgepakt. Ik verloor den grond onder mijn voeten en kwam met een bons terecht tegen den muur aan den overkant.

‘Godverdomme!’ hoorde ik Jean-Paul schreeuwen, en weer werd ik opgepakt en ik kwam in de gang terecht. En wild danste in de voor mij liggende ruimte een schijnsel van zenuwachtige weerkaatsingen. De hond Monica begon te blaffen in de gang. Ik holde de trap af, de donkere hal door naar de buitendeur. Boven mijn hoofd hoorde ik nu voeten heen en weer draven, Jean-Paul, die raasde en tierde en het gillende gesnik van Maman. In woeste drift rammelde ik aan de kettingen en de nachtsloten, die niet wilden meegeven, en eindelijk sloeg de koude nachtlucht mij in mijn gezicht. Ik holde de landen op in den waanzinnigen angst van de mensen van buiten,

die zich achtervolgd weten door het boze oog, door iets verschrikkelijks, iets onnoembaars, dat zich vastgezogen heeft tussen hun schouderbladen. Een wilde drift om weg te vluchten, om te ontsnappen, om voor het noodlot uit te hollen als een losgerukt blad in een stormwind.

Om nooit, nooit, nooit meer terug te keren.

Een uil krijste ergens in een boom. Er ging een hevige schok door mij heen en ik wilde weghurken achter een heg, want ik verwachtte plotseling, dat, groot en verschrikkelijk, Jean-Paul voor mij zou opdoemen en mij zou willen tegenhouden. Ik draafde weer verder, recht voor mij uit, door greppels, dwars door braamstruiken heen, over omgeploegde velden. Ik viel en stond weer op, struikelde en sloeg plat voorover, maar ik voelde geen pijn; in mijn oren snerpte nog die gillende kreet van Maman: Louise!

Ik voelde alleen dien wilden lust tot moorden, om een keel dicht te knijpen tussen mijn trillende vingers, en die razernij, die in mij loeide en laaide, en die alles vernietigen wilde, wat mij in den weg kwam. Mijn krankzinnig vergrote schaduw draafde naast mij voort, want de maan was opgekomen, en de aarde was een lijkwade van groenig licht. De honden van onze pachterswoningen begonnen aan te slaan. Ik zakte door mijn knieën en lag zo, als geknield voor een bizar gebed, temidden van boomstronken. Een nachtvogel cirkelde boven mij, zich aftekenend tegen de bleke schijf der maan; reeds moest mijn woede aan het wegebben zijn, want ik begon de pijn te voelen van mijn stukgevallen knieën, van de schrammen op mijn benen en op mijn armen. Ik begon te huilen van ellende en van uitputting, en omkijkend, zag ik een rossen gloed boven de daklijn; van *Les Vignobles*. Ik durfde niet terug te gaan, ik wist, dat ik overbodig geworden was in een verschrikkelijke wereld en ik begon weer te lopen, zo maar, zonder doel. De sterren begonnen in het Oosten te verbleken, de bomen wikkelden zich voorzichtig los uit het donker en begonnen hun onafhankelijk dag-bestaan, de eerste eenden begonnen te snateren in het riet van de Loire. Nog steeds liep ik door, want ik was te moe om iets anders uit te denken, en mijn instinct weerhield mij er van terug te keren in de richting van *Les Vignobles*. Om mij heen lag het wanhopige uur van den vroegen

ochtendstond, wanneer de terdoodveroordeelden sterven aan de galg, en waarin alles gruwelijk is en zonder enige hoop. Dat is het uur, waarop zij, die ziek zijn, zich omdraaien naar de hospitaalmuren en sterven; waarop zij, die niet meer de kracht tot strijden bezitten, zich laten verglijden in den dood. Maar ik was tot erger nog voorbestemd dan zij, want ik kon niet vooruit en niet achteruit, en om mij heen lag slechts de mateloze, radeloze melancholie van het veroordeelde land, die zelfs aan de weilanden hun groenen onttrok. En verder ging ik weer, steeds verder, tot de eerste zonnestralen in duizenden prisma's uiteenbraken op de oppervlakte van een moerasmeer, over welks stilstaand brak water in onreine fluimen een gelig schuim dreef. Het stagnerende water leek een poel van somber bloed onder rode flarden van de doorbrekende zon. Ik ging zitten in het natte gras en mijn adem steeg op als een kleine wilde mist. Langzaam en zonder gedachten liet ik mijn voeten en benen in het water van het meer glijden. Mijn hart klopte plotseling in mijn keel, zo bijtend koud was dat moeraswater. Daarna werden mijn benen bot en stomp, als afgesneden onder de knie. Een soort slaap, een ijle, ijzige tinteling zette zijn kristallen in mijn hersenen af. Ik zag het grote salon van *Les Vignobles*. In het midden stond de kerstboom, die reikte tot aan het plafond: een verblindende schittering van ijsballen, van zilveren vogels, van bevende, gelukzalige blikkerdingetjes, een reusachtige vonkenschietende ster in top. Tante Marceline speelde op het spinet, en de zuivere, kristalheldere toontjes stegen als luchtbellen op naar mijn knieën, dartelden om mij heen en werden warrelende, verblindend witte sneeuwvlokken. Het ronde moerasmeertje had in de betoveringen, onzen eenzamen heide-dingen eigen, het spiegelbeeld van die zo diep betreurde jeugd in zich opgezogen en weggesloten in de donkere diepte van zijn schijnbare bodemloosheid, en over de flikkerende lens van zijn wateroppervlak zag ik in sensuele rillingen van koude en van genot de verschillende beelden van mijn leven verglijden. En toen.... toen bleef mij immers nog slechts één ding te doen over.... mij te verenigen met dat paradijs van mijn jeugd, met Toine, met Patrick, met alles wat eens mijn diepe ellende en mijn even diepe gelukzaligheid was. Ik had immers niets anders meer te doen dan te verzinken in die ijle, ijzige witheid, die muziek was en

bloesem en rondwarrelende sneeuw? Wie had ooit kunnen denken, dat ik na de verschrikkingen van dien onheilsnacht de pure zilveren gelukzaligheid mijner kinderjaren in ephemere tinteling op mij zou vinden wachten op het ronde oog van een moeras? Dieper liet ik mij wegzinken in het ijskoude water, bellen rinkelden en grote blazen moerasgas stegen naar de oppervlakte en barstten daar uiteen als geile, ontuchtige monden, maar het deerde mij niet.... niet meer.

Een dusdanig einde was voor mij niet weggelegd. Ik herinner mij niets anders meer dan dat ik wakker werd in de woonkamer van Laperade. Zijn oude moeder zat naast mijn bed en keek mij aan. Ik weet nog dat ik dankbaar was, dat ik eindelijk weer warm was, en dat ik over iets anders nog niet dacht. Daarna wendde ik mijn gezicht af naar den muur, want ieder menselijk wezen hinderde mij. Ik trok de dekens over mijn hoofd en zo bleef ik liggen en vroeg verder niets. Hoe lang heeft dat geduurd? Ik weet het niet. Een paar dagen, geloof ik. Toen doken enkele gebeurtenissen, enkele gezichten uit mijn herinnering op, zoals drenkelingen weer boven komen drijven op het water en hun blinde ogen opheffen naar het licht. Ik vroeg aarzelend:

‘Is daar soms iemand?’

‘Ik ben het, juffrouw Louise.’

En weer huiverde ik van tegenzin. Ik luisterde naar de stilte en ik zuchtte.

‘Waarom ben ik niet op *Les Vignobles?*’

‘Dit was dichterbij.’

‘Ja.’

Dichter bij dat zwarte ronde meer. Maar hoe was ik hier gekomen? Of was het alles een droom geweest: die rossige gloed boven *Les Vignobles*, die vuile blazen van het moerasgas, dat ijskoude water?

‘Laperade was u gevolgd; hij wist, dat u in nood was.’

‘En *Les Vignobles?*’

‘De linkervleugel is uitgebrand.’

‘En.... Maman?’

‘Mijnheer Jean-Paul is vertrokken. Uw Mama ligt in bed.’

‘Is.... Maman gewond?’

‘Een paar kleine brandwonden, juffrouw Louise. Niets ernstigs.’

Dus Jean-Paul was weg. Voorgoed natuurlijk. Het deed toch nog pijn. De zachte stem met het boerenaccent van bij ons ging voort:

‘De oude mevrouw heeft naar u gevraagd, juffrouw Louise.’

‘De oude mevrouw?’

‘Uw moeder, bedoel ik, juffrouw Louise.’

Wat vreemd om Maman de oude mevrouw te noemen. Wat zonderling.

‘Hoe lang is het geleden, dat....?’

‘Tien dagen.’

Tien dagen, dat ik hier gelegen heb. Dat het leven is verder gegaan zonder mij. Tien dagen. Ik zuchtte en probeerde recht overeind te gaan zitten. De kamer draaide om mij heen, maar ik zat, en keek rond. De oude vrouw zat te breien; haar gezicht verscholen in de plooien van de witte Bretonse boerenmuts, die haar op Rembrandt's moeder deed lijken.

‘Krijgt u het niet te koud zo, juffrouw Louise?’

‘Neen,’ zei ik, en zag, dat er een boerenbouquet op tafel stond. Paarse en witte seringen, een tak muurbloemen en wat oranje tulpen. Bloemen. Ik keek neer op mijn handen, die vol zwartblauwe plekken waren, met in het midden een gat van een wond. Gezwollen plekken, die als minuscule kraters uitgebarsten leken op mijn vlees. Het verbaasde mij, en weer keek ik naar de bloemen op tafel, en van de seringen weer naar mijn handen met die rare zwartblauwe wonden.

‘Bloedzuigers,’ zei de oude verklarend, en stond van tafel op. Zij rolde haar breiwerk op, en voegde er aan toe:

‘Die moeraspoelen zitten er vol mee.... vandaar.’

Bijna had ik gelachen. Het hoorde zo bij mijn levenslot. Een romantisch einde was voor mij niet weggelegd. Dat was zeker. Ik had een visioen van mijn plompe dode lichaam, volgezogen met zatte zwarte bloedzuigers. Om de één of andere reden gaf dat beeld mij iets van mijn sterkte, van mijn humor terug. Ziehier, dacht ik, waar de romantiek mensen als ik toe leidt.

Ik stond op, kleedde mij aan en ging naar buiten. De wijnen waren uitgelopen, de appels en peren bloeiden; een kloek stapte rond met elf gele balletjes achter haar aan. Laperade groette

even met zijn hand, half kameraadschappelijk, half onderdanig, als vroeger. Door de wijnlanden liepen onze arbeiders, en hoog in de lucht floot een leeuwerik.

Wij zullen tegenover elkaar staan, en wij zullen elkander's kracht meten met de ogen, maar over Jean-Paul zullen wij zwijgen, Maman en ik, nu, en voor altijd.

Voor het raam zat een oude vrouw. Het sluike, nog zwarte haar hing in slordige pieken langs haar gezicht; in dat vervallen gelaat staken de jukbeenderen scherp naar voren en lagen de ogen verzonken in hun kassen. Haar rechterhand was tot aan den elleboog verbonden, en tegen haar naar de tuinzijde gekeerde wang lag een pleister over een stuk verbandgaas.

'Maman..'

Zij keek mij aan als zocht zij in haar herinnering, wie ik wel kon zijn. Haar sombere ogen gleden over mij heen, vóór zij zei:

'Is het waar, dat zij de bloedzuigers van je af hebben moeten trekken?'

'Ja, Maman. Dat is waar.'

Zij zweeg, zoals zij vroeger altijd zweeg, wanneer ik blauw van het druivensap kwam binnenstuiven, waar Toine, koel en verzorgd in haar wit neteldoekse jurk, citroenlimonade voor de gasten stond uit te schenken.

'Je hebt je nooit weten te gedragen, Louise,' zei zij misprijzend.

'Je hebt Toine altijd voorgetrokken boven mij, Maman.' Weer keek zij mij afkeurend aan en zuchtte.

'De dagen zijn lang, nu Toine'tje naar Engeland is. Je zoudt me kunnen voorlezen, Louise, als je wilt.'

'Ja Maman.'

'Maar neem vooral een lang boek, kind, en eenvoudig. Walter Scott bijvoorbeeld of anders *Alleen op de wereld*.'

Een làng boek. Het zou ons door de dode uren der dagen brengen, de dode uren, dat wij samen zouden zijn, samen met onzen wederzijdsen wrok. Wij zouden samen zijn. Wij zouden lezen. Ik zou niet hoeven opkijken van de bladzijden, en er zou geen tijd meer zijn voor het stellen van pijnlijke vragen.

'Goed Maman. Ik zal eens kijken tussen de boeken van Papa.'

‘Ga nu, en kom vanavond terug, op het uur van de koffie.’

Toen ik nog aarzelde, zei ze ongeduldig:

‘Ga nu weg. Ik ben te moe.’

Maar toen ik bij de deur was, riep zij mij terug:

‘Louise, laat den tweeling terugkomen; ik ben anders zo ontzettend alleen.’

Ja. Ik gold niet voor haar. Had nooit gegolden. Ik antwoordde stroef:

‘Je bent niet eenzamer dan ik, Maman. En bovendien heb jij je herinneringen. Ik heb niets.’

Zij was opgestaan. Groot en zwart stond zij tegen het lichtende raam.

‘Hoor je niet, wat ik je vraag, Louise. Ik wil de kinderen hier.’

‘Wind je niet zo bespottelijk op, Maman,’ antwoordde ik driftig, ‘Daar heb je heus geen reden toe.’

Maar vanavond heb ik haar voorgelezen uit Walter Scott, en over de kinderen is niet meer gerept. Zij zullen blijven op dat pensionaat, en onze hel niet delen; ik ben niet voor niets voogdes. Maar Maman sprak niet meer over den tweeling. Zij luisterde of zij luisterde niet, dat weet ik niet.

Zo gaan nu de dagen voorbij, de lichte dagen van het late voorjaar. Zij blijft in haar kamer, waar de meid de maaltijden opdient. Brieven van Jean-Paul ontvangt zij niet. Brieven uit Parijs houd ik achter, en alle andere lees ik haar voor. Niets. Geen toespeling, geen boodschap, geen groet. Soms, wanneer ik haar voorlees, glijdt er een traan langs haar gezicht: is het om de avonturen van de denkbeeldige personages, of is het om eigen eenzaamheid?

Haar hand is genezen, maar een lelijk rood litteken, dat loopt van de muis van haar duim over den pols tot even voorbij den elleboog, zal een herinnering blijven aan dien verschrikkelijken nacht, waarin ik bijna *Les Vignobles* heb doen afbranden. Nacht, waar wij beiden altijd aan denken, maar nimmer over praten. Denkt zij er werkelijk nog aan? Dikwijls is het mij, alsof zij alleen nog maar in het verleden leeft, in haar huwelijk met Papa, wiens fouten en tekortkomingen zij meer en meer vergeet. Papa, die zich in haar verwazigd brein meer en meer - de arme - verkleedt in de deugden van Jean-Paul.

Zij, wier rappe, niets-zeggende stem uren achtereen door de kamers kwetterde, is nu zwijgzaam geworden, en àls zij spreekt, is het over Toine, over Patrick, over haar eigen ouders soms. Over Jean-Paul geen woord. Over den tweeling geen woord. Mij schijnt zij zelfs niet meer te zien.

Haar zonderlinge veroudering is tot stilstand gekomen. Zij verwaarloost zich meer en meer; haar nagels worden niet meer verzilverd, haar zwarte haar groeit vanaf den wortel grijs aan, zonder dat zij het bijverft, maar de verslapping van de gezichtsspieren gaat niet verder, en haar hals blijft zoals die nu is en verzakt niet meer. Haar misleidende lieftalligheid is geheel verdwenen, heeft plaats gemaakt voor een even misleidende sombere grootsheid, die op bepaalde momenten denken doet aan de treurspelen van een Lope de Vega of een ander Spaans dichter.

Of tracht ik zelf willens en wetens datgene te verlagen, wat ik eens bewonderd heb, maar dat mij altijd, stelselmatig, uit eigen genegenheid heeft geweerd? Ik weet het niet. Ik weet alleen, dat het ìn mij herfst wordt, dat mijn bladeren vergelen, en dat de regen neerslaat in mijn ziel. 's Avonds zitten Maman en ik tegenover elkaar en zwijgen, ieder verzonken in eigen gedachten. Beseft zij hoe ik zelf den tweeling mis? Dat dit voor mij geen leven is, en dat ik eigenlijk *Les Vignobles* verwaarloos? Zij vraagt nooit. En, sedert zij niet meer buiten komt, kan zij zich geen rekenschap geven van ons verval.

Maar haar grote vermoeidheid verlamt mij meer en meer. Alles wat ik bezat heb ik verloren en ik heb er niets voor in de plaats gekregen. Zelfs mijn haat is verstild tot afkeer. Ik lees: hardop. Het ene romantische avontuur na het andere verpulvert in het stof van woorden. Urenlang lees ik hardop en vat den zin der woorden niet.

Ik schenk thee voor Maman. Ik houd haar kamer op orde. Ik help haar opstaan. Zij laat zich gaan in een steeds slordiger wordende onverschilligheid. Soms blijft zij een helen dag in bed, en spreekt niet, maar staart voor zich heen, rustig en geresigneerd, als heeft zij met alles afgedaan. Deze bewegingloosheid, zo zeer den dood gelijkend, maakt mij zo kriegel, dat ik soms driftig tegen haar uitval om een kleinigheid, een niets eigenlijk. Want dat andere, dat roeren wij geen van beiden meer aan, ook in onze drift niet.

Toch is het alsof deze haat ons leven vult, want ben ik in de wijnbergen om het werk te controleren, of alleen maar om te genieten van het zonlicht, dan moet ik plotseling gehoorzamen aan een onrust, die sterker is dan ikzelf, en ik keer terug naar huis, naar een donkere kamer, waar achter de gesloten luiken Maman leeft met haar wrok, en wanneer ik haar even alleen laat, roept haar ongeduldige stem door het huis: 'Louise! Waar ben je, Louise? Louise!'

In drift verwijt zij mij dan mijn achteloosheid, mijn misdadige verwaarlozing van een zieke, die ieder moment sterven kan. Zoals ik vroeger 's avonds aan het bedje van den tweeling zat, terwijl de lamp flauw brandde, en de wind ruiste in de dennen van *Les Vignobles*, zo zit ik nu hele avonden lang bij Maman, en denk zelfs niet. Dan voel ik haar vorsenden blik op mij, maar wanneer ik opkijk slaat zij haar ogen neer, en in het licht van de petroleumlamp is haar gezicht gelig en bleek en zeer vermoeid.

'Goedennacht, Maman.'

'Ik heb mijn slaapdruppels nog niet gehad, Louise, en zonder mijn druppels kan ik niet in slaap komen, kind.'

Ik vul een glas met water, en langzaam tellend laat ik de heldere druppels als tranen één voor één in het glas vallen. Zij ligt mij met half dichtgeknepen ogen aan te kijken, en fluisterend telt zij mee:

'Een, twee, drie, vier, vijf, zes.'

Wantrouwt zij mij? Hoopt zij, dat ik mij vergissen zal? Ik reik haar het glas over.

'Goedennacht, Maman.'

'Goedennacht, Louise.'

Maar op een avond hield zij mij staande:

'Is het werkelijk waar van die bloedzuigers, Louise? Zo.... helemaal bedoel ik?'

En zij rilde.

'Hoe afzichtelijk.'

Plotseling begon zij te huilen. Zij sloeg haar handen voor haar gezicht en heel haar magere lichaam schokte van het snikken. Ik stond bij de tafel en luisterde naar de stilte, die door dat dorre huilen en door den wind in de bomen nog geaccentueerd werd. Ik dacht, dat wij nooit bevrijd zouden worden, dat het

vreemde, verstikkende, dat tegenwoordig in alle vertrekken van het oude *Les Vignobles* hangt, ons langzaam, langzaam wurgen zou. Ik stond daar met mijn hand steunend op het tafelblad, en wist niets te zeggen. Het was als had ik dat alles in een ver verleden nog eens beleefd. Zou dat domme huilen dan nooit een einde nemen? Hoe lelijk was Maman geworden; die slappe karakterloze mond, die tussen de twee magere handen doorstulpte, de puntige schouderbladen, de pezige hals, waar de spieren als strakgespannen koorden op lagen.

God, hoe ik haar haatte. Nog steeds.

'Beheers je, Maman.'

En driftiger herhaalde ik:

'Beheers je.'

Zij maakte een gebaar met haar hand, dat zowel een roepen kon betekenen als een afweer. En opeens wist ik, dat aan dit leven een einde moest komen. Dat mij sedert lang een uitweg geboden was, maar dat ik blind gebleven was voor mijn redding.'

*

X

Dat waren de laatste woorden in het blauwe schoolschrift. René keek op de klok; kwart over vijf. Hij stond op, stak de lamp aan, sloeg zijn kamerjas om en begon te ijsberen. Zozeer was hij in gedachten verdiept, dat hij de kilte van den grond aan zijn blote voeten zelfs niet voelde. De Saksisch-porseleinen poppetjes in de vitrine trilden bij iederen stap een kleine, sidderende klacht. Hij merkte het niet. Hij zag alleen het gezicht van zijn tante Louise de Serrière voor zich, zoals hij dat de laatste maal, dat hij een vacantie op *Les Vignobles* had doorgebracht, had gezien; een lelijk, maar in diepe vroomheid verzonken boerengezicht. Voor het eerst in zijn leven realiseerde René de Saint-Vincent zich in dit kille nachtelijke uur van eigen eenzaamheid, dat de meeste tragedies in wezen geen goddelijke beproeving zijn, zoals hij dat tot op heden, der traditie getrouw, had aangenomen, doch een door een bepaald tijdperk opgelegde beperking, waartegen de menselijke wil en de menselijke instincten zich te pletter lopen. Louise's late uitkomst, haar huwelijk met Laperade, was, zoals haar laatste levensjaren hadden uitgewezen, de enige door haar te gane weg geweest, die slechts door de botte kortzichtigheid ener traditie tot een ballingschap en een zonde was opgevoerd.

Laperade en zij waren ongeveer van gelijken leeftijd geweest; beiden waren zij geboren en opgevoed op *Les Vignobles*, en beiden waren zij op zeer innige wijze met de landschappen aldaar vergroeid geweest. Louise's wantrouwende, schuwe natuur met haar diepe passies en haar vreemde trouw had nooit iets anders gevraagd dan dit teruggetrokken leven in dienst van man en kinderen. Van ieder voorrecht van geboorte en rijkdom, van stand en opvoeding had zij afstand gedaan; zij had *Les Vignobles* beheerd met toewijding en trouw, maar zij was gaan wonen in het kleine pachtershuis, dat René en zijn broer als kinderen zo vaak hadden bezocht, waar het kind Patrick voor het vuur had gestaan, starend in de vlammen, terwijl koperrode glanzingen vergleden over zijn rossig haar. Zij had haar zoon ter wereld gebracht in hetzelfde vertrek, waar eenmaal Laperade's moeder hem het liefdespoeder in een tuutzakje in zijn hand had laten glijden; en het was waar, Louise had Laperade

verkozen boven Jean-Paul. Jean-Paul was van *Les Vignobles* vertrokken, maar zij had geweten, waar zij hem vinden kon, en zij was hem niet nagereisd, had hem zelfs nooit meer geschreven. En ook de brieven van den ouden familienotaris, die René na Louise's dood gevonden had, en waarin deze haar tot driemaal toe een maatschappelijk-aanvaardbaar huwelijkscandidaat aangeboden had, waren onbeantwoord blijven liggen. Neen: een in den blinde gedane stap van een wanhopige, zoals in Nantes en omgeving algemeen aangenomen werd, was dit zeker niet geweest.

Hiermede had dus dit oude familiedrama, dat toentertijd zoveel stof had doen opwaaien, en dat op zulk een melancholieke wijze zijn eigen jeugd weerspiegeld had, voor René de Saint-Vincent eigenlijk afgelopen moeten zijn. Maar het liet hem geen rust. Het was hem, alsof ergens in het verborgene een vervolg op het blauwe schrift op hem lag te wachten, dat hem zelf een uitweg wijzen zou voor eigen levensangst. Hij gooide het raam open en rook het brakke water van de Seine, waar den vorigen dag dode, bleke vissen op gedreven hadden. Purper lichtte achter de zeer vage silhouet van den Eiffeltoren een eerste flauwe dageraad, maar de donkere massa van het voortvloeiende water was niet te onderscheiden van het zwart van den nacht. Aan den overkant van de Seine lichtten klein en oranje enkele venstervlakken op, en karren ratelden voorbij, begeleid door ijzeren hoefslag van paarden. Hij wendde zich af van het venster en kleedde zich aan. Maar toen hij gekleed stond, blauwde een heel jonge, onrijpe dag in druiventinten boven de platanen langs het water, en hij besloot naar buiten te gaan en te ontbijten bij *Chez Francis*. Hij sloot het raam, draaide de lamp uit en het kamerduister omvatte hem. Nu hoorde hij het ijle getinkel der porseleinen wezentjes als een melancholiek vaarwel, hoewel hij nog terug zou komen om zijn valiezen te halen. Hij liep de trap af, en ook de slag van de in het slot terugvallende buitendeur klonk als iets zeer definitiefs, waarnaar geen terugkeer meer mogelijk zou zijn. Hij stond op de Place de l'Alma. Het métro-station was reeds geopend en gooide zijn gele lichtvlakken over de vochtige straatstenen. In de verte, onder de kastanjebomen van den Cours la Reine, stonden roerloos en verstild de sleperspaarden, tot donkere

gestalten gebold, voor hun karrevrachten van groenten en fruit.

Hij ging zitten op het terras van *Chez Francis* en staarde in die wonderlijke helderheid, die een soort verdubbeling van eigen wezen is, voor zich uit naar het mauve vroegochtendlijke bewegen van Parijs. Achteroverleunend in den killen rieten stoel zag hij zich, als zo dikwijls te voren, door de straten dwalen. Ineens wist hij, al had hij hier zeker geen wortel geschoten, dat hij toch behoorde tot hen, die door dit immense gebouwencomplex tot een zeer diepe ontroering waren gebracht, zodat zij er voor hun verdere leven het merkteken van zouden dragen. Door een fatale herediteit van lafheid behoorde hij voortaan tot de door deze metropool bezetenen, alsof het oponthoud in de ingewanden dezer stad hem voorbestemd had tot een vrijwillige gevangenschap in de Parijse stratenwarreling. Meer een intuïtieve mimicry dan een vrijwillige keuze dit: wezens als hij nemen het aangezicht zelf aan van de lanen en pleinen, die hun rusteloosheid hen als zwevende spookgestalten doet doorwaden. Het decor, waar zij zich langs voortbewegen, legde hem goedschiks of kwaadschiks wensen en begeerten op, die tot ziekelijke manieën werden en tot dwalingen des geestes, die tot een kanker zijner ziel dreigden uit te groeien. Een grauw en kleurloos decor dit: een decor zonder arbeiders, zonder werk, zonder verantwoordelijkheid, zonder taak, vol zwevende en onwerkelijke figuren als de zijne, die zich soms tot ondoorzichtige schimmen condenseerden, die spreken zonder iets te zeggen te hebben, lachen zonder vreugde, en die verschrompelen zonder werkelijken dood, die naar eeuwigheid te leiden weet. Want slechts voor hen is eeuwigheid weggelegd, die hunkeren naar eeuwigheid. Aldus dit Parijs van negentienhonderdzesenveertig, waar drie oorlogen binnen één enkele eeuw overheen waren gegaan, het Parijs, dat een fata morgana geworden was, een zeer verre luchtspiegeling van een grandioos en roekeloos verleden.

De kellner zette een glas met een lauwe troebele vloeistof voor hem neer, waaraan iedere geur of smaak van koffie ontbrak. In weerzin schoof René het van zich af, en hij staarde weer naar dat verre en nevelige stadsbeeld, dat hem hallucineerde. Hij zuchtte, streek met zijn hand langs zijn ogen en stond op. Hij liep de Avenue Montaigne af tot aan de taxistandplaats.

Hij liet zich naar huis brengen, gaf den chauffeur een fooi, en zei:

‘Neem de lift tot aan de derde verdieping. Hier hebt u den huissleutel van de linkerdeur, waar de Saint-Vincent op staat. In de vestibule vindt u twee valiezen staan. Als u die voor me naar beneden zoudt willen brengen.’

Hij wachtte. En weer overviel hem dat gevoel van onwerkelijkheid, alsof de gebeurtenissen dóór hem heen plaats vonden, en hij niet anders meer was dan een gelatineuze luchtverdikking. Zij reden verder. De witkiel zette zijn koffers in den trein. Hij had een hoekplaats bij het raam. Hij legde zijn wang tegen het koude vensterglas, dat naar stof rook en naar ijs; een dame met een schoothond keek hem bevreemd en misprijzend aan.

‘Ik zal bomen zien,’ dacht hij, ‘en levend water, waarop geen verstikte vissen komen bovendrijven.’

De dame had het hondje naast zich op de bank gezet, en het beestje kwam naar hem toe, snuffelde aan zijn hand, en legde een voorpootje op zijn vingers. En ook dit werd tot een kleine vreugde: een dier, dat hem aankeek, jong en schuldeloos, en dat hem tot spelen uitnodigde. Hij haalde een klontje suiker uit zijn zak, brak het in vieren en dacht:

‘Ik zal Gisèle terugzien. Na al die jaren zal ik haar terugzien.’ Het hondje at met overdreven hap- en slokbewegingen de suiker op en likte aan zijn vingers.

‘Gisèle,’ dacht hij, en glimlachte.

Zij haalde hem van den trein; daar had hij niet op gerekend. Zij was alleen. En het was vreemd, dit overbekende station, waar hij in jaren niet geweest was, terug te zien, en die donkere, trotse vrouw, die hij als kind en als jong meisje gekend had, maar als vrouw niet meer. Het gaf hem een schok, en hij voelde hoe het bloed wegtrok uit zijn gezicht. Zij stak hem haar hand toe, lachte en zei luchtig:

‘Die schönen Tage von Aranjuez sind längst vorüber.’

Hij liep achter haar aan naar de wachtende auto, en het stokkende beleefdheidsgesprek tussen hen beiden begon:

‘Hoe gaat het met uw moeder?’

‘Mama maakt het goed, dank je.’

‘Ik zal de valiezen maar voorin zetten.’

‘Achter in den koffer kan het ook.’

‘Zoals u wilt.’

Zij zaten naast elkaar en zwegen. Voorbij zijn hunkerende ogen vergleed het geliefde landschap van zijn jeugd.

‘Je hebt een goede reis gehad?’

‘Ja, dank u. Trein was verwarmd. Weinig passagiers.’ Hij dacht:

‘De hazelaars bloeien al, en waarschijnlijk straks langs de moerassen ook de wilgenkatjes.’

Maar zijn hart bonsde nog tegen zijn ribben, zodat de woorden moeilijk en hakkelend uit zijn keel kwamen; ook vermeed hij naar haar profiel te kijken, dat langs velden van lisdodden vergleed. Hij schraapte zijn keel:

‘Charles maakt het goed?’

‘Ja, dank je.’

‘Ik heb u nog niet gefeliciteerd.’

‘Neen, gelukgewenst heb je me inderdaad nog niet.’

Hij voelde, als vroeger, haar wrok. Plotseling zei zij heftig:

‘Waarom tutoyeer je mij niet? Ik word toch je schoonzuster?’

‘Het is misschien beter van niet. Nòg niet in ieder geval.’

‘Zoals je wilt,’ antwoordde zij koel.

‘Zij is boos,’ dacht hij, ‘en toch was zij het, die het toentertijd uit maakte, en niet ik.’

‘Er is hier al iets van voorjaar,’ zei hij. ‘In Parijs was het nog winter.’

Hij dacht:

‘Misschien bloeien de sneeuwklokjes al op *Les Vignobles*,’ en het was hem, als zag hij de kleine, luchtige bloemetjes bengelen in den wind.

‘Het is hier ook nog koud.’

‘Waait het hier nog zo?’

‘Er is veel wind, ja.’

Zij reden over den grindweg naar *Les Vignobles*, en ineens was het hem, alsof hij weer een kleine jongen geworden was, die dacht, dat hij zijn tante had vergiftigd, net als Sneeuwwitje. En dat oude Da en kleine Charles weer naast hem in de auto zaten. Zonder haar aan te zien, zei hij, en probeerde te lachen:

‘Er was een dag, dat ik dacht, dat ik tante Louise vergiftigd had. Het was op jouw verjaardag, je tienden verjaardag, geloof ik.’

‘Maar er gebeurde niets.’

‘Neen,’ bevestigde hij, ‘er gebeurde niets.’

‘Er gebeurt hier nooit iets,’ zei zij bitter, ‘of, als er wat gebeurt, gebeurt het híer,’ en zij sloeg met haar kleine vuist driftig tegen haar borst. ‘En verder komt het nooit.’

‘Neen,’ zei hij, ‘wij hebben er voor te zorgen, dat het niet verder komt.’

In plaats van den olmenweg in te slaan, zwenkte de auto rechts af.

‘Wij komen niet langs *Les Vignobles*,’ dacht hij teleurgesteld. Zij had zijn gedachten blijkbaar geraden, want zij zei:

‘We laten *Les Vignobles* links liggen. Het huis is erg verwaarloosd. Ik wilde niet, dat je eerste indrukken hier pijnlijk zouden zijn.’

‘Staat het nog steeds onbewoond?’

‘Zo'n oude kast vindt geen huurders meer.’

Het statige oude *Les Vignobles*, een oude kast. Was het zijn schuld, hadden zijn broer en hij het landgoed niet moeten verkopen? De plicht, waar hij in de laatste weken zo dikwijls over gedacht had, had die hier gelegen, in het beheren van *Les Vignobles*?

‘De oprijlaan is gekapt.’

‘Wàt zegt u?’

Zij haalde haar schouders op:

‘Wat wil je? Laperade kon de belasting niet meer betalen, de akkers waren verkocht of verpacht, de notebomen toch te oud om nog een behoorlijken oogst af te werpen.’

‘Het is goed, dat tante Louise dat niet meer ziet.’

Weer haalde zij haar schouders op, geïrriteerd ditmaal:

‘Hhff. Louise. Hoe minder er over haar gesproken wordt, hoe beter het is.’

‘U hebt haar zo weinig gekend,’ verontschuldigde hij Louise zacht, in een opwelling van de oude kinderliefde. Zij tikte driftig tegen de tussenruit. De auto verlangzaamde vaart, stopte dan langs den berm van den weg.

‘Stapt u uit?’ vroeg hij verbaasd en ongelovig.

‘Ja,’ zei ze. ‘Dat had ik met den chauffeur afgesproken.’

‘U bent toch niet boos?’ vroeg hij. ‘Ik was misschien wat onhandig.’

‘Neen,’ antwoordde ze kortaf. ‘Boos ben ik niet. Tenminste nog niet. Maar ik ben de verloofde van uw broer, en daarom is het beter, dat u alleen naar huis rijdt. Ik heb namelijk niet gezegd, dat ik u ging afhalen.’

De motor zette aan, de auto reed door een bocht en René zag *La Nantaise* in het dal liggen. Hij dacht twee gedachten, bijna te zelfder tijd. De eerste was: Zij had haar plaats om uit te stappen goed berekend, en de tweede: *Les Vignobles*, hoog en trots gelegen, was toch altijd een veel mooier landgoed geweest dan *La Nantaise*.

Beide gedachten verminderden Gisèle in zijn ogen, en vergemakkelijkten de aankomst en de ontmoeting met zijn broer Charles.

En toch was deze aankomst verre van gemakkelijk geweest. In de eerste plaats werd deze al beladen met een leugen: hij verzweeg zowel tegenover zijn broer als tegenover de half verlamde vrouw, die hij eerst niet als haar moeder herkende, zijn ontmoeting met Gisèle. Dit verzwijgen, het waakzaam moeten zijn voor elk zijner woorden, bemoeilijkte nog een gesprek, dat uiteraard al niet vlot verliep. Tussen de twee broers bestond een schaamte, die hun bij iedere vermeende toespeling het rood naar de jukbeenderen dreef, en die ook op de andere aanwezigen remmend werkte. Alleen Gisèle zelf, anderhalf uur later dan René op *La Nantaise* aankomend, scheen van de gedwongen atmosfeer niets te merken; zij was uitgelaten vrolijk, lachte om alles en om niets, plaagde haar oom Abdullah, die voor de receptie uit Algiers was overgekomen, en hield haar arm om Charles' schouders geslagen. Dit was nieuw voor René; het kwetste hem meer dan hij verwacht had, en in een dubbele pijn, die hem zwijgzaam maakte, en zeer hautain. Zoals iedere voorbereiding voor hun receptie hem onaangenaam trof; het onophoudelijk aanbrengen der bloemstukken, de champagne, de komst van de naaister met het zacht-lila satijnen toilet - halve rouw, dacht hij geërgerd - en de opwinding van die halfverlamde vrouw, die hem door haar lichamelijk lijden tegenstond. Het was alles veel pijnlijker nog dan hij verwacht had, maar Gisèle betreurde hij niet. Alleen wist hij steeds, schrijnend, het ongeziene en onzichtbare *Les Vignobles* op den achtergrond.

En dien nacht, toen hij den slaap niet vatten kon, nam hij een blad papier en schreef, op het vensterkozijn geleund en starend naar de donkere dennen, waarachter hij het oude landgoed wist:

‘Vele nachten voor het inslapen heb ik mijzelf afgevraagd: waarom zijn wij beiden, zodra het daglicht aanbreekt, zo ver van elkander verwijderd? Waarom voel ik mij 's nachts zo na aan je, dat ik zelfs in Parijs er van overtuigd was, dat ik in je lichamelijke nabijheid verkeerde, en dat je je hand zou kunnen leggen over mijn vingers, en dat je gelaat, vreemd spiegelbeeld van eigen gezicht, zich vooroverboog uit het donker, Narcissus naar zijn lichtende reflectie? Dan verbeeldde ik mij, dat wij weer kinderen waren, voor ik de zonde in ons beider leven bracht, want ik weet het wel, dat ik het was, in wien de zonde het eerst tot rijpheid kwam. Dan denk ik mij in, dat wij beiden weer eenzelfde woordeloze taal spreken, die als een zachte muziek is, een ijl en melancholiek accoord van twee kinderzielen, die niet van elkander te scheiden waren, omdat de oorsprong van dat ruisende accoord lag in het allerdiepste zijn, waar wij beiden, gelijktijdig, aan ontsproten. Dan ben ik zeker van je, van een zekerheid, die ruist door mijn bloed.’

Hij keek weer naar buiten, waar een enkele rose ster flonkerde boven de zwarte massa der rotsen.

‘Neen,’ zei hij hardop in de stilte, ‘dit is het niet, wat ik bedoel.’ Hij herlas de woorden, die hij geschreven had, en, aarzelend, scheurde hij het blad papier in snippers. Hij opende het raam; de koude stroomde naar binnen met een geur van ijzerhoudend water, en hij strooide de snippers in den nachtwind. Als enorme sneeuwvlokken dwarrelden zij weg, dansten weer naar boven, fladderden heen en weer, en vielen eindelijk geresigneerd neer in den tuin. Zo had het op een dag gesneeuwd, en hij had heen en weer gehinkeld tot zijn kleine voetstappen de figuur van een achtpuntige ster gevormd hadden; of was het een cirkel geweest? Hij nam een nieuw blad papier, tekende met zijn vulpen een kleine ster, dacht na over de woorden, die hij niet wist te vinden, en maakte van dunne evenwijdige lijntjes een staart aan zijn kleine, blauwe inktster. Dan schreef hij:

‘Wij beiden dragen ons ware Ik zeer diep in ons verborgen; doet er zich nu gedurende den nacht iets voor, dat ons dubbele Ik in beroering brengt, dan heeft dat een totale omwenteling ten

gevolge, die zich op onze beide slapende gezichten laat aflezen. Dan voelen, denken en handelen wij in droom als een persoonlijkheid, die volkomen van onze daglicht-persoonlijkheid verschilt. En dat nachtelijke Wij is ons intieme Wij, het Wij, dat wij waren, voordat de ontkieming van het leven - de inwerking van het daglicht op onze duisternis - ons deed gisten en ons wezen veranderde. Ons werkelijke wezen treedt pas op gedurende den nacht om weer te verdwijnen met den dag; soms lijkt het zelfs of dag en nacht hun omwentelingen regelen naar dien cirkelgang van ons wezen. En deze cirkelgang heeft tot gevolg, dat wij ieder twee volkomen verschillende wezens in ons omvat houden, twee aangezichten, die wij naar de eeuwigheid keren, één naar het Noorden en één naar het Zuiden; het nachtelijk masker en het masker van overdag. Tussen deze beide aangezichten bestaat een zeer markante scheidslijn, omdat zij zeer verschillend zijn. Het ene is hard en doorzichtig als glas, koud en statisch, en het andere is vochtig, lauw en veranderlijk, alsof lentelijke wolken er hun schaduw over werpen.'

Ook dat blad verscheurde hij. En weer vielen de papieren sneeuwvlokken dwarrelend neer in den tuin. Nog steeds stond boven de sombere toppen der dennen de rozige ster. Hij nam een nieuw vel schrijfpapier. En haastig, als zonder nadenken, krabbelde hij nu:

'Want in je wezen, dat de verdubbeling van mijn eigen wezen is, toon je mij onafgebroken de concreet-wording van het conflict, dat voortdurend in mij uitgeleden wordt, en dat mij zoveel smart veroorzaakt; dat is de oorzaak van al mijn dwalingen en van alle imaginaire vervolgingen, waaraan mijn angst mij blootstelt. Jij draagt het uiterlijke gelaat van de kwaal, die mij ondermijnt. Want het is een ziekte, een kanker des geestes, deze onmacht om met mijzelven en met de wereld tot vrede te geraken. Overdag straal je als een vergiftige vrucht bitterheid, onzekerheid en angst af, want dan toon je me het gelaat van de wereld, die je eenmaal als kind ontvluchtte, en die van mij een nimmer tot rust komenden banneling heeft gemaakt, een soort Ahasverus des geestes, en ik haat je, zoals ook jij mij haten moet, en ik haat Louise en Granmaman en Gisèle, al die wezens, die hebben medegewerkt aan het ontstaan van onze daglicht-wereld. Maar 's nachts, in het vertroostende, nachtelijke wezen,

vloei je weer terug in de cel, waar wij beiden aan ontsproten, en wij vormen weer één wezen, een zoetvloeiende dubbeldrachtige vruchtbaarheid.'

Ook dit blad verscheurde hij. Ook deze snippers sneeuwden neer in het ovale bloemperk van *La Nantaise*.

'Morgen zal ik naar *Les Vignobles* gaan,' dacht hij. 'En naar Laperade, want ik wil Louise's zoon ontmoeten.'

Hij ging naar bed. *La Nantaise* was vol onbekende geluiden van een oud huis; het kraken van binten, het zuchten van den wind door de hoge schoorstenen, het bewegen van onzichtbare wezens, die door muren en deuren schenen te verglijden. Hij luisterde naar deze geluiden, die hem eerst boeiden, daarna tot rust brachten, en hem eindelijk dromeloos lieten slapen.

Den volgenden morgen scheen een zachte winterzon in zijn kamer. Zijn ontbijt werd op bed gebracht. Hij haastte zich niet. Hij was loom en vermoeid, maar toch was er een zachtheid en een verwachting in hem. Eindelijk stond hij op en kleedde zich aan. Beneden vond hij niemand; knechten waren bezig de bloemstukken op te stellen rond de canapé, waaromheen's middags de receptie zou plaats vinden; de verlamde was ter voorkoming van te grote vermoeienissen in bed gebleven en Charles en Gisèle waren naar Nantes gereden.

René was blij met deze onverwachte eenzaamheid. Hij dwaalde den tuin in, de achterliggende wijnlanden door, tot hij in de verte *Les Vignobles* zag liggen. Zelfs vanuit de verte ademde het grauwe huis een atmosfeer van intense verlatenheid en eenzaamheid uit. Veel van de blauwige schaduw der bomen was verdwenen; niet alleen de oprijlaan was gekapt. Toch sprong René's hart op van vreugde, en gehaast sloeg hij het smalle herderspad in, waarop zij als kinderen speelden, wanneer zij 's zomers naar *La Nantaise* gingen om met Granmaman of tante Louise een bezoek aan de kleine Gisèle en haar moeder te brengen. Een bleke winterzon scheen over de lavendel, en in den wind hing een geur van droge tijm en kruizemunt. Kraaien krasten tussen de stronken der wijnen en een haas schichtigde weg voor zijn voet.

'Het is goed hier,' dacht hij. En met een diepen zucht, die van heel ver scheen te komen, dacht hij weer:

'Wat is het hier goed.'

Hoe zeldzaam teer hing het ochtendlijke waas over de wijnen, hoe puur en stil was de lucht boven de bergen. In de beschutting der rotsen bloeide hier en daar al een kleine gele vinaigrette of een schuchter herderstasje; hij bukte zich en stak het in zijn knoopsgat. Hij liep verder, het geitenpad begon te dalen, verloor zich in een plek sappig wintergras en hernam zijn loop, scherp afgetekend tussen de wijnen. Er liep een jonge vrouw met een bruine koe aan een koord; plompe boerenfiguur met rossig kroezend haar onder de witte kap van de streek. Waar kende hij haar van? Waar had hij haar meer gezien? Hij aarzelde of hij groeten zou of niet. Ook zij leek te weifelen, trok dan zwaar de koe achter zich aan en kwam naar hem toe.

'Bent u niet de jongeheer van het Kasteel?'

'Ja,' zei hij, en lachte. 'Ik geloof het wel.'

De vrouw lachte niet. Achter haar vriendelijk, maar dom arbeidersgezicht werkte een intense gedachte.

'Bent u het, of uw broer?' vroeg zij eindelijk.

Weer lachte hij:

'Dat weet ik niet. Wien bedoelt u? Charles of René'tje?'

'Charles natuurlijk,' zei zij stroef en wantrouwend.

'Charles is mijn broer,' zei hij. 'Maar wie bent u? Ik ken u wel, maar ik weet toch niet wie u bent.'

'Ik ben Wiesje,' zei zij gretig. 'Weet u wel, Wiesje van den boswachter. Van toen uw broertje wegliep.'

'Ja,' zei hij, 'natuurlijk.'

'Ze zeiden, dat u weer terug was in de streek en dat u met de juffrouw van *La Nantaise* gaat trouwen.'

'Dat is mijn broer,' zei hij. 'Charles.'

'Ja. Dat bedoel ik.'

Op haar dom gezicht met de vooruitstekende tanden, dat nog een vage gelijkenis vertoonde met een verschrikt konijn, stond verder niets te lezen. Maar haar huid was mooi; het glanzende oesterwit der rossigen.

'Ik ben nu getrouwd,' zei zij. 'Met den metselaar van het dorp. En wij wonen dáár.'

Zij wees met haar vinger naar een klein arbeidershuis, dat hij nog niet gezien had, en dat hij niet kende.

'Maar,' zei hij, 'dan wonen jullie op *Les Vignobles*, dat kan toch niet.'

‘De gronden zijn allemaal verkocht,’ herinnerde zij hem. ‘Er is niet veel meer over van het Kasteel.’

‘Ik ben er nog niet geweest,’ zei hij.

Weer keek zij hem met haar gelige ogen aan:

‘U kunt er beter niet heengaan. Of bent u soms gekomen om het huis terug te kopen?’

‘Neen,’ zei hij kortaf. ‘Dat zeker niet.’

Hij wilde doorlopen, maar met een gebaar van haar hand hield zij hem tegen. Zij had haar ogen neergeslagen, en hij zag, dat haar wimpers bijna wit waren:

‘Als u uw broer soms ziet, zeg hem dan, dat ik twee kinderen heb, van wie de kleinste naar hem genoemd is. En doet u hem mijn groeten.’

‘Ik zal het zeker doen,’ beloofde hij, en ging verder. ‘Dag Wiesje.’

Maar zij groette niet terug. Met een stok sloeg zij op de bruine koe, die zich langzaam grazend omdraaide en traag het land inliep. Het was vreemd, dacht hij, dat de eerste mens, dien hij ontmoette, Wiesje moest zijn, een onbekend, volwassen en onaantrekkelijk Wiesje; maar ook toen zij nog een klein meisje was met een wollen ijsmuts op, had hij haar lelijk gevonden en hij plaagde Charles er mee, dat zij vies rook, en het zeker nog in haar broekje deed. Ja, maar hij haatte en vreesde de macht, die zij toen over zijn broertje bezat. Deze ontmoeting was een ontheffing geweest uit díen angst tenminste, een late bevrijding van een bijna vergeten obsessie, die de lucht nog blauwer maakte en de stilte zo diep en zo gelukzalig van intensiteit, dat hij het ruisen van den Atlantischen Oceaan kon horen in het aanwaaien van den wind. En hij bedacht, dat hij zou omlopen door het elzenbos, waar de sneeuwklokjes moesten bloeien in de dunne schaduw der kale twijgen. Hij volgde het geitenpad, springend van rotsblok tot rotsblok, tot hij aankwam bij den drenkbak der schapen, waar eenmaal zijn tante Louise Jean-Paul had opgewacht, vóór zij zijn vrouw geworden was in het avondlijke duister.

Hij ging op den rand van de fontein zitten en liet het water door zijn vingers stromen. De olijven ritselden in zilveren beving om hem heen; groene aronskelken ontvouwden hun lichtgroen-met-wit gestreepten bladwaaier rond hun blauwen stamper, en

een specht, kloppend tegen den bast van een der olijven, lachte gichelend over het lot van een onvoorzichtig insect. Naar rechts kijkend zag hij, dat de knoppen der amandelbomen op barsten stonden, en dat hoog in den oudste der vruchtbomen reeds enkele rose bloempjes hun vreugdige trosjes ten hemel hieven. En het rose tegen het klare lilablauw van den hemel deed hem duizelen in een wonderlijk, zingend geluk.

'Dit is mijn land,' dacht hij. 'Niet zó verschillend ben ik van mijn tante Louise, noch van arme Granmaman.'

Hij sloot zijn ogen, hij voelde zijn wangen vochtig worden, en wéér hoorde hij het geruis van de zee, het fluisterend geritsel van de harde zilveren blaadjes der olijven, het kloppen van den specht, het speeldoosmelodietje van de droppels, die van zijn vingers terugrolden op het wateroppervlak, en temidden van al die geluiden, die voor hem een zegening waren en een bevrijding van veel, het kloppen van zijn eigen hart. Met gesloten ogen bleef hij zo zitten tot hij gelaafd, doordrenkt en gezuiverd was door gelukzaligheid. Toen stond hij op, en, in schuwheid om zich heen kijkend of niemand hem zag, vleide hij zijn wang tegen de schors van een amandelboom; terwijl zijn handen streelden langs den stam, snoof hij den bitterzoeten geur van de hars op, en wéér en wéér, tot ook zijn longen gezuiverd waren.

Eindelijk ging hij verder, rechts afslaand in plaats van het pad rechtuit te volgen tot aan de oranjerie van *Les Vignobles*. Ook hier daalde het pad, hoewel minder; het verbreedde zich en werd ongemerkt zachter en soepeler onder zijn voet, tot hij over een bemosten bosweg liep met stuivende elzekatjes aan weerszijden, wiegelend in den wind. Maar hij verliet het pad, dwaalde zoekend onder de bomen, zijn voeten verzinkend in de bruine bladerlaag, tot hij de eerste sneeuwklokjes vond staan, net als in zijn herinnering, klein, pril en wit. Zijn volwassen-zijn gleed als een onreinheid van hem af, hij was weer een kleine jongen, die bloemetjes zocht voor tante Louise, voor Granmaman en voor de moeder van Gisèle. Als een kind ook dwaalde hij van plok tot plok met af en toe een scheut van vreugdige verrassing, wanneer hij, onverwacht, enkele heel vroege reukviooltjes vond, of een uit den nachtelijken hemel vergleden ster van het speenkruid. En zo, dwalend als een kleine schim uit eigen verleden onder de charme der winter-

kale bomen, verglijdend van nederige bloemenweelde tot bloemenweelde, stond hij plotseling en zonder voorbereiding aan den zoom van het elzenbos, en recht tegenover den dichten voorgevel van *Les Vignobles* met de twee stompe torentjes. Als in een droom liep hij verder, de tuinen door, den vijver langs, waar een klein meisje met blonde pijpekrullen de zwanen voerde en een wit krulhondje door een opgeheven hoepeltje sprong. Hij liep langs de struiken, waarvan de bizarre vorm een eend had uit te beelden, een bal of een haan; een kleine jongen met rode krullen kwam hem tegemoet, lachte zijn zachte lachje van verlegen kind, en legde zijn handje in de zijne. Donker gevinde karpers zwommen traag door het stille water, waarover een rimpeling vergleed; zij bleven staan, het jongetje stak zijn vinger in het water, boog zich voorover, zodat de weerschijn van zijn krullen goudig verglansde tussen de bladeren der waterlelies. Geen geluid werd gehoord. Het ruisen van den Atlantischen Oceaan was verstomd, de vleugelslag der vogels was geluidloos; zelfs de wind ritselde niet meer door het lover der moerbeibladeren. Zij kwamen langs het Chinese priëel, waarin een vrouw een kind in slaap zong met wiegende gebaren en een kleinen eentonigen zang. Zij droeg haar haar gescheiden in twee donkere platte bandeaux langs haar wangen; zij neuriede een liedje, dat hij herkende als het liedje van den wintersen appel, en hij glimlachte en wist, dat het Madeleine Duplessis was met haar kleinen zoon, die opgroeide naar een gruwelijke voorbeschikking, en dien zij zelve eenmaal offerde aan haar grote liefde.

Kleine dieren verscholen zich tussen de bladeren; een aapje speelde met een handspiegel, een kleine cyperse poes, die eenmaal de lieveling was geweest van een jonge vrouw, rolde, met nerveuze tikjes van fluwelig voorpootje, een eikel weg over den tegelvloer van het theehuis; een pauw waaierde zijn ronden staart uit onder bloeiende kersebomen. Een meisje van zeventien jaar huppelde voorbij naar een witten rozeboom, zij bleef staan en haar zachte krullen vielen over haar hand. Zij stond op een wiegelend eiland en plukte aan de rozeblaadjes, die om haar heen naar den grond dwarrelden. Toine....

Langs dit alles vergleden de beide kinderen geluidloos, als in de diepe stilte van een verzonken rijk. Het sneeuwde; witte

vlokken dwarrelden om hen heen. Louise's gelaat doemde op uit de warreling der vlokken, verdroomd, dat gelaat van verre kinderlijke zachtheid, terwijl ver weg in de perspectieven dezer wentelende landschappen een kleine jongen heen en weer hinkelde op een besneeuwd terras.

'Louise....' fluisterde hij. En de donkere ogen keken hem aan, peinzend, diep en donker, in vrede met haar leven of met haar dood. Het sneeuwde, de figuur vervaagde in witte warreling, een ijle muziek klonk op, alsof iemand op een harp speelde of op een oud spinet. De muziek kwam van overal en nergens, zwol aan en stierf weer af, nevels gleden voorbij en weken uiteen, kale twijgen veegden als bezems heen en weer over blauwe luchten; het blauw breidde zich uit, werd intenser van licht, en ook het ruisen van den Atlantischen Oceaan werd weer hoorbaar, een kraai kraste in de toppen der bomen en verbrak de landelijke stilte met zijn zenuwachtig gefladder van zware veren. Een weg rolde zich uit onder de voeten van René de Saint-Vincent, het tuinpad van *Les Vignobles*, dat met enkele stenen treden naar het terras leidde. Hij klom het bordes op en stond voor het ronde torentje, dat Marceline's salonnetje omvat hield, maar de luiken waren gesloten en door een scheur in het hout viel niets te zien. Ook de hoofdingang was hermetisch gesloten en gaf niets van het innerlijke leven van het oude huis prijs. Hij begon om te lopen naar keuken en bijgebouwen, hij vond er dezelfde geslotenheid en dezelfde verwaarlozing van brandnetels en dolle kervel. Het huis was gesloten als een noot, maar deze noot lag in God's hand, rond en glanzend en schoon, en zeer vruchtbaar. In eerbied nam hij zijn hoed af, en zo stond hij daar tegenover het oude huis met zijn gevelsteen anno 1728, het huis van zijn voorvaderen, dat zijn broer en hij tot dezen staat van verwaarlozing, armoede en eenzaamheid hadden gebracht. Dieper nog boog hij het hoofd; hoezeer voelde hij hun wrokkende aanwezigheid om zich heen: Marceline, Granmaman, Louise en zelfs Jean-Paul, die dit huis had liefgehad en bewonderd op zijn eigen verloren wijze. De wind woei koud langs zijn voorhoofd; hij merkte het niet. Waarom hadden zijn broer en hij de estate eigenlijk verkocht? Omdat zij er zelf niet wilden wonen, omdat hun zwakheid terugschrok voor de verantwoordelijkheid van het beheer van deze estate?

Hij hoorde de dorpsklok heel in de verte twaalf slaan.

'De wind waait landinwaarts,' dacht hij, 'daarom hoor ik het ruisen van de zee.' Hij legde zijn beide handen op de leuning van het terras. Daar lagen de treden, waar zij met Wiesje op en af sprongen van den hemel naar de hel en van de hel weer naar den hemel. Ja, en daar was Charles uitgegleden en had zijn knie bezeerd. Zij hadden niets tegen tante Louise willen zeggen, en zij hadden zelf een verband gemaakt van varenbladeren en spinnewebben, zoals Laperade's moeder hun dat geleerd had. Laperade....

Zij zouden op *La Nantaise* op hem wachten met den lunch; zijn afwezigheid zou bevreemding wekken, maar zijn taak van dezen morgen was nog niet afgelopen. Hij kon noch zijn broer noch Gisèle onder ogen komen, zonder dat hij bepaalde dingen met Laperade besproken had; Louise's zoon had gezien. Hij liep de treden van het terras af en onwillekeurig dacht hij bij de bovenste: hemel. En bij de onderste: hel. Hij zag Wiesje voor zich, niet zoals zij nu was, met haar bruine koe, maar in haar versleten rode manteltje met de twee sprietende vlechtjes en de te grote ijsmuts wegzakkend over haar oren.

Toen René de Saint-Vincent bij Laperade aan de deur klopte, voelde hij zich een indringer, juist omdat hij klopte aan een deur, die vroeger altijd ongevraagd voor hem open had gestaan. Hij wachtte, en pas toen hij op het punt stond weer weg te gaan, werd er opengedaan. Hij stond met zijn hoed in zijn hand en met even gebogen hoofd voor Laperade. Eerst zeiden zij niets. Laperade stond breeduit in de deur en versperde den ingang. Eindelijk vroeg René:

'Mag ik niet binnenkomen, Laperade?'

De ander haalde nors zijn schouders op: 'Zoals u wilt.' Maar opzij ging hij niet.

'Wie zou dat gedacht hebben, Laperade, dat het ons in het leven nog eens zo zou vergaan, dat deze deur voor me gesloten zou zijn?'

Langzaam ging de brede gestalte op zij:

'Komt u binnen.'

René liep de kamer in en keek om zich heen. Hier was niets veranderd. Niets, geen vaasje, geen prent, geen kleed verraadde,

dat hier acht jaar lang een vrouw van zijn familie gewoond had. De takkenbossen lagen nog op de vuurplaat, de zadels waren nog opgehoopt in een hoek, voor het raam bewoog nog steeds de vlier haar takken heen en weer en verzwakte het daglicht. Neen, het was als had Louise hier nooit geleefd. Het was als kwam hij pas terug van een wandeling om een tuutzakje met een wit poeder in ontvangst te nemen. Ook Laperade zelf was weinig veranderd. Zijn haar was aan de slapen vergrijsd, de lijnen om ogen en mond waren dieper gegroefd met slechts enkele nieuwe vertakkingen, maar de grijze blik was dezelfde gebleven, twee grauwe meren van regenwater in een heuvelland van rimpels.

'Je bent weinig veranderd, Laperade.'

Niets. Geen wederwoord, alleen die grauwgrijze intense blik, die op zijn gezicht gericht bleef, niets prijsgevend, zonder belangstelling, en zelfs niet veroordelend. Ook René zweeg, en zij stonden beiden, twee grote mensen, in een kleine lage kamer.

'Vraag je helemaal niet, waarom ik gekomen ben, Laperade?'

'Als u iets van me hebben moet, zult u het heus wel zeggen. Ik van mijn kant heb niets van u nodig, en daarom heb ik niets te zeggen.'

'Zelfs geen welkom?'

'Welkom? Waar?'

Dit deed pijn. Erge pijn.

'Luister, Laperade: ik ben hier gekomen om je te vragen of je me *Les Vignobles* verkopen wilt.'

'Zoals het nu is?'

'Zoals het nu is.'

'Zonder de gronden?'

'Zonder de gronden.'

'Neen,' zei de ander bot. 'Ik verkoop *Les Vignobles* niet. Het hangt als een molensteen om mijn nek, maar verkopen doe ik het niet. En dat is dat. Gaat u zitten.'

René schoof een stoel voor de vuurplaat, zette als vanouds zijn voeten op den rand.

'Als je eens een vuur maakte, Laperade.'

'Zoals u wilt.'

'Het is fris buiten. Ik kom van *Les Vignobles*. Het was er koud.'

‘Komt u me soms verwijten maken?’

‘Wat zou ik je te verwijten hebben?’

‘Niets natuurlijk,’ zei de ander grof.

René hield een lucifer onder de takken, die opvlamden en spetterden:

‘Zo. Dat is beter.’

Zij zwegen. Keken hoe kleine vlammetjes rond de dunne twijgen lekten, er op sprongen en hun kleinen triomfdans begonnen. Dan hoger reikten naar een anderen, dikkeren tak, van kleur veranderden en langzaam een wit poeder verspreidden over de bruine schors.

‘Laperade?’

Geen antwoord.

‘Laperade, ze hebben mij gezegd, dat je boos op ons was. Dat je ons haatte.’

‘Dat is ook zo.’

‘Ze hebben mij gezegd, dat je ons haatte, omdat wij *Les Vignobles* geërfd hebben van tante Louise, met voorbijgaan van jullie zoon.’

‘Waar het om is, is het om. U hadt niet moeten komen. U bent hier niet gewenst.’

‘Maar ik geloof niet, dat het daarom is. Tenminste nu niet.’

‘Mijnheer is wel goed,’ zei de ander spottend.

‘Waar is Marcel?’

‘Op school. Waar zou hij anders zijn? Zijn moeder wilde, dat hij leerde.’

‘Waarom wil je me *Les Vignobles* niet verkopen, Laperade?’

‘Omdat u het niet waard bent,’ antwoordde Laperade bot.

‘Het goed is verschrikkelijk gehavend.’

‘Ziet u wel, dat u gekomen bent om mij verwijten te doen?’

‘Neen. Dat in geen geval. Ik ben gekomen om te onderhandelen. Als vrienden te onderhandelen.’

Maar dat was niet waar. Hij had het zelfs niet vermoed, dat hij de oude estate wilde terugkopen. Het was een opwelling geweest, maar nu wist hij, dat hij *Les Vignobles* weer in zijn bezit moest hebben; dat de enige redding, die hem nog overbleef, afhankelijk was van het landgoed, dat hem geboren had zien worden.

‘Wij zijn geen vrienden meer, jongeheer René. Vanaf het

moment, dat u *Les Vignobles* verkocht, zijn wij vijanden geworden. Het heeft nooit in mijn bedoeling gelegen om de estate te kopen. Juffrouw Louise had dat niet gewild. Het was haar huis. Maar ik weet, dat zij liever wilde, dat ik het probeerde te bewaren voor haar zoon, dan dat het in vreemde handen zou komen.'

Hij zweeg en spuwde in het vuur.

'Zo staan de zaken, jongeheer René.'

'Lijkt Marcel op je?'

'Neen. Alleen maar op de de Serrières van *Les Vignobles*. En het is goed zo. Ik vraag niet anders.' En stroef vervolgde hij: 'Daar ben ik trots op, jongeheer René. Heel trots.'

'Heeft het je nooit gespeten, dat wíj *Les Vignobles* erfden en niet Marcel?'

'Juffrouw Louise had haar redenen. Het was niet aan ons die te beoordelen, tot op het moment, dat u beiden de estate verkocht. Dat veranderde alles.'

'Luister, Laperade: dìt is het voorstel, dat ik je doe. Ik koop *Les Vignobles* van je terug voor den prijs, dien jij er voor gegeven hebt, minus de gronden natuurlijk. Ik houd het huis onder mijn beheer tot aan mijn dood. Ik zal het zelf bewonen, en ik zal bij den notaris een stuk laten opmaken, dat zelfs indien ik zou huwen - wat zeker niet het geval zal zijn - *Les Vignobles* bij mijn overlijden overgaat in handen van Louise's zoon Marcel. Ik vraag je niet om nu te besluiten. Ik blijf hier in ieder geval tot na de bruiloft van mijn broer. Dat geeft je tijd tot nadenken.'

Hij stond op. Hij stak zijn hand uit:

'Tot ziens, Laperade.'

'Tot ziens, jongeheer René, en bedankt voor uw komst.'

Bij de deur bleven zij staan:

'René'tje,' zei Laperade op den ouden warmen toon: 'Ik ben maar een eenvoudig man, die geen onderricht genoten heeft, maar ik wilde u alleen dìt zeggen: uw tante Louise was het licht van mijn ogen; nooit zou ik iets willen doen, wat tegen haar wensen ingaat, wàt de mensen ook verder over me te zeggen hebben. Begrijpt u wel? De meubels zijn nog allemaal in het huis, René'tje, net als vroeger. Het woonhuis is niet veranderd, behalve de schelpen en de poppetjes, die u toen-

tertijd meenam. Ik heb er niets uitgenomen; mijn plaats was niet in *Les Vignobles*.'

René de Saint-Vincent legde zijn hand op Laperade's schouder.

'Ik ben hier opgegroeid. Ik wist, wat ik aan je had.'

De ander vermeed zijn blik. Zijn handen wreven zenuwachtig over elkaar, en eindelijk zei hij moeilijk:

'Toch heb ik u bedrogen. Uw tante Louise heeft u kort voor haar dood een brief geschreven. Ik heb u dien brief nooit overhandigd. Ik wist, wat er in stond. De inhoud had mij geen schade kunnen berokkenen. Maar eerst vergat ik haar schrijven, na haar dood, want ik heb erg veel van haar gehouden, en later verkocht u *Les Vignobles*. Toen dacht ik aan juffrouw Louise's brief, maar ik hield hem achter, omdat ik niet wilde, dat u hem las.'

'Je hebt dien brief bewaard, Laperade?'

'Als u even wacht, zal ik hem halen.'

De onderdeur was nog gesloten, maar de bovendeur stond open en in den doorkijk stond een zachtblauwe hemel met waaiende bomen. Zíjn bomen. Misschien. Hij bezat nu, misschien, een plicht, een verantwoordelijkheid om naar het beste van zijn vermogen *Les Vignobles* te beheren, om de keten niet te breken, die hem verbond met de toekomst, met het verleden van alle de Serrières van *Les Vignobles*. Hij zou proberen, langzaam, in den loop der jaren, de gronden rond de oude estate terug te kopen; de gekapte bossen opnieuw aan te planten, jonge boomgaarden aan te leggen, die hun vruchten zouden afwerpen voor afstammelingen van zijn eigen bloed. Hij keerde zich om:

'Dank je, Laperade.'

René stak zijn hand uit:

'Vrienden?'

'Voor het leven, René'tje, als vanouds.'

Over de velden terugkerend naar *La Nantaise*, dacht hij: 'Toen ik vanmorgen uitging, wist ik niet, dat ik dit doen zou, wist ik niet eens, dat ik naar *Les Vignobles* zou gaan. Het is goed zo. Ik ben een kind van dezen tijd van verwording. Niet voor niets maakte tante Louise's vermogen mij den toegang tot vele kringen van Parijs mogelijk, en wat ik vond was corruptie, over geheel Europa. Wie ben ik, dat ik zou kunnen hopen

daaraan te ontkomen? Te leven op een wijze, die betamelijk is en eerbaar? Verantwoordelijk voor de taak, die je jezelf oplegt. Te zwak ben ik daarvoor. Maar zo is het misschien mogelijk. Een volkomen abnegatie van alles, van alle luxe, van alle vreugde. Alleen dit: een oud huis, dat elke van je handelingen beoordeelt naar de werkelijke waarde, een simpele levenswijze, wat vruchten, wat wijn en wat brood. Een kind, dat aan je verbonden is door banden van het bloed, en anders niets. Dan misschien, wanneer ik van alle andere dingen afstand doe, in geest en in waarheid, kan ik eigen klein domein dienen en er verantwoordelijk voor zijn in volkomen eerbaarheid.'

Op *La Nantaise* vond hij de eerste rijtuigen al in de oprijlaan staan. In het grote salon hoorde hij het gepraat van stemmen, het klinken van kristal tegen kristal; zelfs in de hal hing een zware geur van seringen, lelietjes en anjers. Altijd was Gisèle in zijn herinnering omringd met een geur van bloemen, warme suiker en parfum. Het leven zou anders worden nu: Charles werkend op *La Nantaise* voor eigen zonen waarschijnlijk, die ook de zonen zouden zijn van Gisèle, en hij eenzaam op het gehavende *Les Vignobles*, de schade trachtende te herstellen, die de estate door hun egoïsme was toegebracht. Hij liep direct door naar boven, verkleedde zich en maakte zijn opwachting in het wit-met-gouden Empire-salon. Hij voelde hoe Gisèle hem strak aankeek, en ook Charles' blik zocht den zijne. Op zijn gezicht moest iets veranderd zijn, want Charles glimlachte plotseling en Gisèle trok de wenkbrauwen vragend op. Lang en slank stond zij naast zijn broer, zijn kleine Rachel, Oosterse kinderbruid, voor wie hij niet gewerkt had, geen zeven jaren en geen veertien jaren. Hij glimlachte en knikte haar toe. Hij nam een glas champagne van het buffet, liep naar hen toe en dronk op hun toekomstig geluk. Steeds meer mensen dromden naar binnen; in sommigen van hen herkende hij zonder moeite kinderen, met wie zijn broertje en hij vroeger gespeeld hadden op de vele kinderpartijtjes van de oude wijnbezittingen, anderen waren veranderd en hun gezichten waren tot vreemde maskers van hebzucht en zakelijkheid geworden.

Hij was in vrede met zichzelf. Zijn schuwe verlegenheid was als opgelost: vrij en onbevangen praatte hij met iedereen, lachte

met Gisèle, legde - voor het eerst na jaren - zijn hand weer in een liefkozend gebaar over de vingers van zijn broer. Hij zag de vele, vele bloemen om hen heen, de champagne, het suikerwerk, de taarten, en het was als vroeger. Een immense bevrijding na een ontzettende nachtmerrie: zijn tante Louise was niet door zijn schuld gestorven, zij leefde voort op *Les Vignobles*, in zijn bloed en in dat van zijn broer en van diens zonen; in den kleinen Marcel. Een vreugde zong in hem, en deze vreugde bleef hem begeleiden gedurende de hele receptie en het intime diner, dat de familie en enkele huisvrienden verenigde, en ook later op den avond, toen hij zich in zijn logeerkamer ontkleedde. Louise's brief lag op de tafel, ongeopend. Hij ging naar bed, draaide zich naar den muur en sliep dromeloos en diep tot ver in den morgen.

Het was pas nadat de koopacte tussen hem en Laperade gepasseerd was en hij eigenaar geworden was van het landgoed *Les Vignobles* minus de gronden, dat hij Louise's brief openmaakte.

‘Mijn lieve kinderen,’ schreef Louise,

‘De ontwijkende antwoorden van onzen goeden ouden huisdokter bevestigden bij mij het vermoeden, dat de pijnen, die ik na de geboorte van mijn kleinen Marcel heb overgehouden, binnen korten tijd mijn dood ten gevolge zullen hebben. Het is dus tijd, dat ik het jullie toenmaals aangedane onrecht, voor zover dat in mijn vermogen ligt, tracht te herstellen. Ik ben dus vanmiddag na bovenstaand bezoek naar den notaris gegaan voor mijn laatste wilsbeschikking; jullie zult dus zeer binnenkort bemerken, dat bij mijn overlijden niet alleen het landgoed *Les Vignobles* in jullie bezit overgaat, maar eveneens alle gronden, boerderijen, schuren en bijgebouwen, alsmede vee en werktuigen. Men zal zich verwonderen over dit besluit, waar toch mijn kleine lieve Marcel mijn wettige zoon is, en bovendien het sprekend evenbeeld van alle de Serrières van *Les Vignobles*. Om eventuele misverstanden te voorkomen, alsmede een gewild of ongewild misverstaan mijner bedoelingen, stel ik er prijs op jullie duidelijk te maken, waarom ik besloten heb verreweg het belangrijkste deel van mijn vermogen aan de kinderen van mijn zuster te vermaken. Wetend wat ik deed, heb

ik toentertijd op onheuse wijze geprofiteerd van een samenloop van omstandigheden; ik was een vrouw, die de eenzaamheid vreesde boven alles. Ik zag een middel - meende ik - om jullie in de hand te houden; ik gehoorzaamde aan deze slechte inblazing, wetend, dat ik een zonde beging, niet alleen tegenover jullie, maar ook tegenover de familie, welker enige en tot op dien dag gehoorzame dienares ik was. Zo diep is echter mijn gehechtheid aan dezen te laat geboren zoon, dien ik zozeer verlangd heb, dat de eerlijkheid mij gebiedt vast te stellen, dat ik waarschijnlijk over dit onrecht zou zijn heengestapt om mijn kleinen Marcel te bevoordelen boven jullie, die slechts de kinderen van mijn zuster zijn, ware het niet, dat de ervaring mij geleerd heeft, dat al onze zonden moeten worden geboet, is het niet door ons, die zelf deze zonden hebben begaan, dan door hen, die ons het naaste zijn; anders wordt het evenwicht tussen goed en kwaad niet in balans gebracht. Nu mijn leven ten einde loopt, en mij dus zelf voor boetedoening geen tijd meer overblijft, kan en mag ik de toekomst van mijn zoon niet belasten met een winst, die onrechtmatig voor hem werd verkregen, en die ongeboet gebleven is. Misschien concluderen jullie hieruit, dat ik jullie niet zou liefhebben of dat een oude wrok mij nog parten speelt; niets is minder waar. In deze jaren, dat ik mijn eigen zoon zag opgroeien, dat een honger, die mij het leven als door een lachspiegel vervormd liet zien, was gestild, zijn jullie mij wederom zeer na gekomen, ja, nader misschien wel dan mijn lieve kleine Marcel. Want liefde en inzicht zij twee totaal verschillende zaken, al worden zij dikwijls met elkander verward.

Nu ik weet, dat een onrecht hersteld zal worden, en daarmede ook het evenwicht mijner handelingen, ben ik er van overtuigd, dat ik jullie beiden het zwaarste deel beschoren heb, en niet mijn kleinen Marcel, die bijna arm achterblijft. Het leven om ons heen is veranderd, oude waarden zijn vergleden, zegeningen hebben zich ongemerkt in vervloekingen omgezet. Waar het beheren van een landgoed als *Les Vignobles* reeds in normale tijden een zeer zware taak was, is dit thans bijna tot de onmogelijkheden gaan behoren, indien men den rechten weg bewandelen wil, terwijl de estate, op onrechtmatige wijze geëxploiteerd, grote, doch illegale winsten zou kunnen afwerpen.

Ik ben nu een oude vrouw geworden, aan wie nog slechts één taak overblijft: den dood recht en onverschrokken in de ogen te zien. Hoe zwaar dit ook moge zijn, het is verwonderlijk hoe de dood het leven vereenvoudigt, hoe alle valse waarden versmelten in zijn gloed, en hoe slechts de zeer enkele elementaire waarden overblijven. Jullie leven in een tijd van grote verschrikkingen, waarin niemand zich meer van zijn verantwoordelijkheden bewust schijnt te zijn, waarin gebrek aan eerbied voor het menselijk leven een gebrek aan eerbied voor menselijke waarden ten gevolge heeft gehad. Er bestaat echter een verschrikkelijk evenwicht tussen leven en dood, tussen schuld en boete, tussen hel en hemel, de laatste weegschaal, waarin uiteindelijk de menselijke ziel geworpen wordt. Ik laat mijn zoon zeer weinig rechten na, waar, in dezen ontzettenden tijd, zeer weinig plichten tegenover staan. Ik heb hem geleerd niet alleen tevreden, maar ook gelukkig te zijn met de nederige dingen des levens: met het brood, de vruchten en den wijn, met schone luchten boven vruchtbare landschappen, die de zijne niet zijn, maar die toch al hun schoonheid aan hem prijsgeven. Jullie laat ik vele rechten na. Te mijner verzachting zij gezegd, dat er generaties toe nodig waren om deze rechten te verzamelen voor twee kinderen, wier schouders, naar mijn gering inzicht, niet geschapen werden tot het dragen van vele lasten en plichten. Zware plichten van dienstbaarheid en eerbaarheid zullen op jullie drukken in een tijd van misdaad en corruptie.

Wanneer over enkele maanden, weken of dagen mijn ziel dit lichaam verlaten heeft, om in de uiteindelijke weegschaal te worden geworpen voor eeuwigheid of vernietiging, dan is het mogelijk, dat ik toch nog aan jullie denk, dat mijn laatste afscheid van deze aarde aan jullie gericht zal zijn, en niet aan mijn zoon, dien ik in veiligheid weet.

Zet, indien jullie er den moed toe hebt, de aantekeningen van de familie in het ‘Grote Boek van Recht en Rede’ voort. Het zal jullie helpen bij een taak, die anders te zwaar zou kunnen worden voor jullie kleine levens. Weest voor de laatste maal hier op aarde omhelsd en gezegend door

je tante Louise de Serrière.’

Op den veertienden December van het voor Frankrijk zo uiterst moeilijke jaar negentienhonderdzevenenveertig schreef de nog jonge René de Saint-Vincent in het archief van zijn familie:

‘Heden heb ik het beheer van het landgoed *Les Vignobles* van mijn familie overgenomen, nadat het goed bijna door mijn onvoorzichtigheid geheel ten gronde was gegaan. Moge een lang leven van plichtsbetrachting de mogelijkheid scheppen tot het inboeten van deze zware schuld.’

Bou-Saada 1940
Parijs 1948